

KOROŠKI

svižinar

RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXVII

Ravne na Koroškem, 25. novembra 1977

Št. 4

NAŠE ISKRENE
ČESTITKE
K DNEVU
REPUBLIKE

Portret rudarja

Franc Fale, predsednik poslovnega sveta Železarne Ravne

OB DNEVU REPUBLIKE

Vsakoletna obletnica rojstva naše republike je naš največji praznik — praznik svobodne socialistične domovine. Pred 34 leti, 29. novembra 1943, se je med najhujšo vojno viхро v malem bosanskem mestu rodila naša socialistična federativna republika Jugoslavija. In njeno rojstvo ob vsakoletni obletnici praznujemo vsi jugoslovanski narodi kot dan republike.

Boj za osvoboditev izpod fašističnega jarma naših narodov med drugo svetovno vojno ni bil samo boj za osvoboditev, temveč tudi boj za drugačen, bolj pošten družbeni red, kakor ga je imela stara Jugoslavija. Zgodovina je že tolikokrat potrdila, da je resnično svoboden le tisti narod, ki za svobodo plača največje žrtve. Jugoslovanski narodi so svojo svobodo in svoj naprednejši družbeni red zelo drago plačali z več kot 1,700.000 življenji ter z velikim trpljenjem in samopremagovanjem med vojno in po njej.

Naša domovina se je rodila drugačna, kakor so želeli naši medvojni zavezniki. Nismo še pozabili barantanja velesil zmagovalk, kako so si nas hotele interesno razdeliti: polovico eni, drugo polovico pa drugi. Šele danes lahko naši narodi masovno doumejo genialno politiko naše komunistične partije pod vodstvom tovariša Tita v tistih težkih dneh, ko je šlo za vpliv nad novo Jugoslavijo. Vzhodnim in zahodnim zaveznikom smo jasno in odločno rekli NE. Z vsemi bomo prijatelji in z vsemi sodelovali, toda nikomur se ne bomo podrejali. In v tem je največja in resnična svoboda naše nove Jugoslavije.

Spričo takih, za naše narode edino sprejemljivih stališč, da si ustvarimo sami brez tujih receptov družbeni red, ki nam najbolj ustreza, smo si nakopali jezo velikih bogov. Spomnimo se samo informbiroja in Stalina, ki je hotel z zvito in brutalno politiko Jugoslavijo priključiti svojemu bloku.

Tudi na drugi strani niso bili nič boljši. Zlasti so se odlikovali pri podpiranju medvojnih zločincev iz vrst belogardistov, ustašev in četnikov. Pričakovali so, da pride trenutek, ko naj bi se kolo zgodovine v Jugoslaviji zasukalo nazaj. Želeli so, da bi se ohranil kapitalistični družbeni red in sistem, ki je našim narodom povzročil v stari Jugoslaviji toliko krivic.

Političnim pritiskom so v povojnih letih sledile še naravne katastrofe — povodnji in potresi. Težka so bila mlada leta republike, toda ponos in zavest, da smo narodi Jugoslavije resnično svobodni državljani na evropski celini in v svetovnem merilu, sta nas pogumno držala pokonci. Še posebej pa globoka vera v našo pravilno pot in vsega zaupanja vredno vodstvo s tovaršem Titom na čelu.

Prepluli smo viharni ocean mednarodnih dogodkov v obdobju 34 let. In naša republika je prebrodila otroška leta in rano mladost. Postala je pomembna in upoštevanja vredna država v Evropi in v svetu.

Ohranili smo pridobitve narodno-osvobodilne vojske in ljudske revolucije. Do-

sledno smo spoštovali vse, kar je bilo postavljeno kot temelj naše republike pred 34 leti — 29. novembra 1943 ob njenem rojstvu.

Obdobje 34 let naše dežele je v zunanjepolitičnem smislu doba prizadevanja za enakopravnost vseh narodov, za osnovne človeške pravice vseh ljudi in goreče želje — ohraniti mir v svetu. Naša pot je navzven trasirana z neuvrščeno politiko in miroljubno koeksistenco doma pa na nadaljnji razvoj samoupravnega socializma. Druge poti ni in je svobodni narodi Jugoslavije ne morejo priznati, ker pač hočemo resnično svobodo in neodvisnost.

Franc Fale

Neuvrščeno, sodelovanje in sporazumevanje z narodi vsega sveta, da bi ohranili mir, to je glavni smoter naše zunanje politike. Samoupravna organiziranost in pravica sodelovanja in odločanja v vseh zadevah, to je cilj naše notranje politike in že postaja tudi smoter vseh delovnih ljudi.

Naša domovina ni več osamljeni jezdec neke samosvoje in lastne politike v areni svetovnih dogodkov. Postala je vzor in ideal mnogih dežel tretjega sveta. Tistih, ki se nočejo podrežati blokovski politiki velesil in si želijo lastno pot razvoja. In koliko si danes prizadevajo, da bi tudi te dežele prišle do tja, kjer smo danes mi.

Lanskoletna konferenca neuvrščeni v Colombo je pomenila veličastno srečanje vseh predstavnikov tretjega sveta. Začrtana je bila strategija za naprej, ki mora temeljiti na novih političnih in ekonomskih odnosih. V tem mora naša domovina biti vzor drugim, pomagati jim mora pri utiranju pravičnejšega mednarodnega sodelovanja in razumevanja med narodi in ljudmi vsega sveta.

Živimo v času velikih dogodkov. Kolonialni sistemi so skoraj do tal porušeni.

Imperiji so postali preživela družbena oblika. Nastale so in še nastajajo številne nove države, ki težijo za svojo neodvisnostjo od velesil. Krepi se tretji svet neblokovskih držav.

Razidem na jugu Afrike noče dati pravice, ki grede črnim domačinom. Čilski protiljudski režim hoče za vsako ceno ohraniti družbene privilegije meščanskega razreda. In v Evropi dvigajo glave med vojno poraženi nacisti. Vse to zahteva budnost in zavzetost demokratične javnosti vsega sveta. Ne sme se ponoviti, kar je bilo. Borba za demokratične pravice vseh ljudi na svetu je današnji veliki ideal, ki iz dneva v dan postaja stvarnost. In tu je naša republika s predsednikom Titom na čelu vseh prizadevanj.

Nedavna velika pot miru v Sovjetsko zvezo, v Ljudsko republiko Korejo in v Ljudsko republiko Kitajsko, ki jo je opravil s svojimi tovariši predsednik Tito, je portdila ugled našega voditelja in naše države v svetu. Povsod so naše predstavnike navdušeno sprejeli. Mi pa lahko ugotovljamo, da se v ogromnih masah človeštva na daljnem vzhodu nekaj dogaja, kar nas bo zblížalo in čvrsteje povežalo.

Tovariš Kardelj in drugi naši najpomembnejši predstavniki so obiskali ZDA. Sam tovariš Tito pa še Francijo, Portugalsko in Alžirijo. To je velika politična dejavnost za mir in enakopravnost med narodi. Tako plemenito diplomacijo pa lahko opravlja le resnično svobodna dežela, kakršna je naša nova Jugoslavija. To lahko dela samo tovariš Tito, ki nikoli ni odstopal od stališč, določenih pred 34 leti, ko se je rojevala naša republika.

Ko letos praznujemo dan republike, je prav, da pogledamo, kako utrjujemo njeno materialno osnovo, kako gospodarimo in kako se prilagajamo zakonu o združenem delu.

Na splošno bi lahko rekli, da se je po vsej Jugoslaviji v letošnjem letu povečala gospodarska dejavnost. Lani nam je v Železarni Ravne primanjkovalo naročil, letos pa smo v glavnem kar dobro zasedeni. To velja tudi za druge gospodarske dejavnosti in za vse delovne organizacije slovenskih železarn.

Z investicijskimi naložbami zaostajamo in ne dosegamo načrtov ne v jugoslovanskem ne v slovenskem merilu. To velja tudi za Železarno Ravne. Vendar pa lahko trdimo, da so pred nami leta večjih investicijskih naložb v našo delovno organizacijo.

Planske naloge naše delovne organizacije v glavnem zadovoljivo izpolnjujemo. Zaostajamo pri izvozu. Pa tudi izmečka je preveč, kar bistveno škoduje našemu ugledu pri kupcih in naši poslovni politiki na sploh. Delovna in tehnološka disciplina se morata zboljšati, tu so še dokajšnje rezerve.

Nova samoupravna organiziranost se delno že pozna po rezultatih dela. Upravičeno pričakujemo, da bo dala nov vzgon

tudi pri naših proizvodnih prizadevanjih v prihodnje. Pripraviti morajo proizvodne načrte za leto 1978 in to v njih upoštevati.

Razne sestanke moramo bolje pripravljati ter jih napraviti učinkovite in racionalne. Če ugotovljamo, da smo za samoupravljanje marsikaj napravili, pa ne smemo misliti, da je to dovolj. Še veliko dela nas čaka. In bolj si ga moramo sorazmerno porazdeliti tako, da bo vsak dal svoj delež in lastni prispevek.

Naša delovna organizacija je že dosegla stopnjo proizvodnega, tehnološkega in samoupravnega razvoja, da mora v boj za domači in tuji trg. Povezovati se moramo z drugimi delovnimi organizacijami in temeljnimi organizacijami združenega dela.

Bogdan Žolnir

NAŠI AKTIVISTI OF

II — Oktobra 1940 je Miloš Zidanšek ustanovil okrožni komite KPS »Mežica«

Po ustanovitvi KP Slovenije, še posebej po priključitvi Avstrije k tretjemu rajhu ter po razkosanju Češkoslovaške leta 1939, so osnovali močnejšo protifašistično fronto tudi v Mežiški dolini. Pri obnavljanju in ustanavljanju novih partijskih celic na Prevaljah, Ravnah, v Podkrajju, Me-

ji zvesto stojimo ob strani. Pripravljani smo zanjo dati vse, kar imamo. In z enako ljubeznijo živi v srcih naših ljudi njen voditelj tovariš Tito.

Ob letošnjem dnevu republike hkrati praznujemo 40-letnico, ko je prevzel vodstvo jugoslovanskih komunistov tovariš Tito in jih vodil na čelu ljudskih množic pri ustvarjanju samoupravnega socialističnega republike Jugoslavije. Iz vsega srca si želimo, da bi bili srečni tudi v prihodnje, da bi živeli v miru, zato svoji domovini za njen praznik — dan republike kličemo: »Naj živi in se nadalje razvija Socialistična federativna republika Jugoslavija!«

»Naj živi naš dragi predsednik tovariš Tito!«

Če hočemo spoznati politične aktiviste osvobodilne fronte, ki so ob zlomu nacistične Nemčije vzpostavili v okrožju Dravograd krajevne odbore OF kot nosilce ljudske oblasti, potem se pač moramo ozreti na predhodno revolucionarno gibanje v Mežiški dolini, da bi spoznali, kako je KPJ na predvečer II. svetovne vojne strmila tudi tukajšnje levičarje in naprednejše demokrate v protimperialistično fronto, ki je krenila že v prvih mesecih okupacije v boj proti fašizmu.

I — Že pred petdesetimi leti so bile Ravne na Koroškem sedež OK KPJ — sever

Skupina ravnskih železarjev je že 1. maja 1920 pristopila h komunistični stranki. Zaradi izredne delavnosti so poslali člana Antona Metarnika junija 1920 kot svojega zastopnika na II. kongres KPJ v Vukovar. Po zahtevi CK KPJ so ravnški komunisti vzdrževali v dobi ilegale tajne prehode čez državno mejo. V času neodvisne delavske stranke Jugoslavije so ustanovili na širšem področju šest partijskih celic, na Ravnah na Koroškem tudi organizacijo Zveze komunistične mladine — SKOJ. Še več! Navkljub socialni demokraciji, ki je še tedaj dominirala v Mežiški dolini, so ravnški komunisti omogočili v pogojih najstrožje ilegale, da je organizacija SKOJ izvedla v Kefrovem mlinu, v bližini Raven, junija 1923 II. kongres SKOJ, junija 1926 pa še III. kongres SKOJ. Član ravnenske partijske organizacije Lovro Kuhar se je v skupini štirih delegatov iz Slovenije leta 1926 udeležil III. kongresa KPJ na Dunaju. Te navedbe in še drugi politični vzponi pojasnjujejo, zakaj so bile Ravne na Koroškem od leta 1926 do 1930 sedež partijskega okrožja »Sever«, ki sta ga vodila kot sekretarja najprej Lovro Kuhar, zatem Ignac Teršek. Ko je maja 1930 policija odkrila delovanje ravnenskega okrožnega komiteja, so se vodilni komunisti in skojevci umaknili pred pretečo aretacijo čez mejo v politično emigracijo, saj je znano, da so stare jugoslovanske oblasti vso dobo preganjale komuniste.

Lovro Kuhar

žici, Lešah in Holmcu so imeli organizacijske zasluge člani oblastnega komiteja KPS Maribor, predvsem Miloš Zidanšek, Branko Babič, Leon Novak ter Maks Gašparič. Ob vse večji nacistični nevarnosti, ki je ogrožala obstoj Slovencev, so prirejali mariborski visokošolci narodnoobrambne tabore: poleti 1938 pri Šentanelu in v Kotljah, leta 1939 na Lešah in leta 1940 na Ojstrici nad Dravogradom. V tistih časih so se pojavili na znanem ljudskofrontnem programu, na manifestu vse-

mu delovnemu ljudstvu Slovenije, tudi podpisi ravnenskega železarja Matevža Vaučeta, kmeta Bena Kotnika iz Podkrajja ter prevaljskega učitelja Karla Doberška. Oktobra 1940 je sekretar oblastnega komiteja KPS Maribor Miloš Zidanšek v želji, da bi povezal vse partije Mežiške doline, ustanovil okrožni komite KPS Mežica. Sestanek je bil na Lešah. OK KPS Mežica so vodili Ivo Levstik, učitelj iz Mežice — sekretar, člani pa so bili — Prevaljšani Franc Štern, tovarniški delavec, Henrik Zagernik, urar, Karel Doberšek, učitelj, Andrina Kovačič-Levstik, učiteljica iz Mežice ter inž. Branko Diehl iz Žerjava. Da bi to partijsko okrožje še bolj okrepili, je prišel 23. marca 1941 v Mežiško dolino organizacijski sekretar KPS Tone Tomšič, toda v Črni so ga orožniki na osnovi policijske tiralice spoznali in aretirali ter odvedli v Ljubljano, kar se je pripetilo le petnajst dni pred fašističnim napadom na Jugoslavijo.

Katastrofa prvih uporniških skupin OF

Poleti 1941 sta se pojavili na Prevaljah in v Dravogradu uporniški skupini, ki so ju nacisti takoj zaznali in uničili. Prevaljski komunisti, pod vodstvom članov okrožnega komiteja KPS Mežica, Franca Šterna in Henrika Zagernika, so že bili pripravljani za odhod v sestav partizanske čete na Pohorju, pa so zaradi izdaje padli Nemcem v roke. Prve aktiviste Osvobodilne fronte so aretirali 1. avgusta 1941, že 19. avgusta 1941 pa je izredno vojaško sodišče obsodilo šest prevaljskih prvoborcev, ki so kot člani KPJ širili letake Osvobodilne fronte, na smrt; tedaj so padli kot talci Franc Štern, Henrik Zagernik, Jurij Mesner, Rafael Pavlin, Mihael Špacapan ter Anton Jerič; pomemben je tudi podatek iz nemških virov, da so Nemci avgusta in septembra 1941 zaradi uporniške dejavnosti odvedli s Prevalj in okolice trintrideset pripadnikov OF, izmed katerih je preživelo nacistične grozote le pet oseb.

Enako usodo je doživela tudi skupina komunistov in skojevcev v Dravogradu pod vodstvom akademskega slikarja in velikega rodoljuba Francija Goloba. Na

Anton Metarnik

politične sestanke Osvobodilne fronte k Franciju Golobu so prišli v Dravograd po znani junijski konferenci CK KPS Miloš Zidanšek, inž. Rado Iršič iz Mislinja ter Božo Mravljak iz Šoštanj. Dravograjsko uporniško skupino so Nemci aretirali 22. avgusta 1941, le tri dni potem, ko so ustrelili uporne Slovence s Prevalj. 1. septembra 1941 so Nemci prepeljali iz ječe na Prevaljah v Begunje šestnajst članov dravograjske uporniške skupine, ki so že iskali po Pohorju takratno Pohorsko četo, vendar je niso našli. 3. septembra 1941 so padli, ustreljeni kot talci, Franci Golob, Oskar Slemnik, Ferdinand Hrovat, Pavel Korošec, Mirko Pirnat ter Ludvik Vertnik. Kot zadnji iz prve skupine dravograjskih aktivistov OF je padel 23. junija 1942 najožji sodelavec Francija Goloba, akademski slikar Lojze Šušmelj, ki je živel leta 1941 v ilegali na Ojstrici nad Dravogradom.

Ker je bila z uničenjem prevaljske in dravograjske uporniške skupine razbita tedanja partijska dejavnost, je prišel konec septembra 1941 v Dravograd in v Mežiško dolino inštruktor CK KPS Dušan Kveder, ki je znova začel ljudstvo seznanjati s cilji Osvobodilne fronte, vendar mu ni uspelo obnoviti osvobodilnega gibanja. Najmočnejši partijski kadri so bili pobiti, oziroma internirani v koncentracijskem taborišču. Decembra 1941 je prišel v Dravograd še aktivist KPS Franc Farčnik-Dušica, ki je seznanil z osvobodilnim gibanjem nekega železničarja. Tudi Rudi Janhuba, ki ga je CK KPS poslal februarja 1942 v Mežiško dolino kot novoimenovanega sekretarja mežiškega okrožja, morda že koroškega okrožja, ni mogel vzpostaviti novega gibanja, zato se je vrnil iz Črne v Ljubljano. Prav tedaj 12. februarja 1942 so Nemci ustrelili Ja-

koba Logarja, sekretarja poslednje partijske celice, ki je delovala v železarni na Ravnah, pri katerem je bila najmanj dve leti javka za ilegalce oblastnega in pokrajinskega komiteja KPS. S tem dogodkom je bilo tudi konec okrožnega komiteja KPS Mežica. Nemci so do konca leta 1941 uničili tudi prvi PK KPS za severno Slovenijo. Že decembra 1941 pa je CK KPS postavil nov začasni pokrajinski komite za severno Slovenijo, ki sta ga sestavljala Sergej Kraigher-Andrej ter Tone Žnidaršič-Štefan, toda sekretar Sergej Kraigher-Andrej se je pojavil na vzhodnem Koroškem komaj v začetku avgusta 1943.

III — Okrožni komite KPS za Koroško (od novembra 1942 do avgusta 1943)

Ko so se avgusta 1942 v Mežiški dolini pojavili partizani 1. štajerskega in Kranjčevega bataljona II. grupe odredov, še niso našli nobenih odborov OF, ki bi jim pomagali s prehrano in raznimi podatki o sovražniku. Omembe vreden pa je edinstven primer, ko je slovenski kmet Beno Kotnik iz Podkrajja vendarle ustanovil oktobra 1942 prvi odbor OF za Kotlje in Guštanj, ki pa je ostal do prihoda prvih aktivistov aprila 1943 v Kotlje, le zaupniške narave.

V začetku novembra 1942 je prišel v Mežiško dolino iz poveljstva II. grupe odredov inž. Pavle Žaucer kot sekretar novoustanovljenega okrožja KPS za Koroško. Kmalu za njim je prišla sredi novembra 1942 v Bistvo tudi četa Savinjskega bataljona, ki je spomladi 1943 prerasla v 1. koroški bataljon. Sekretar koroškega okrožja je čez zimo seznanjal domače ljudstvo z načeli Osvobodilne fronte, vendar še ni ustanavljal odborov OF, saj je bil takšnega mnenja v štabu cone Dušan Kraigher-Jug. Kljub temu pa je bilo po širnem koroškem terenu vse več zaupnikov Osvobodilne fronte in Delavske enotnosti. 28. marca 1943 je prišel iz štaba cone koroškemu okrožju na pomoč Lavoslav Eberle-Jamski Polde. Na konferenci okrožnega komiteja KPS za Koroško 12. in 13. maja 1943 pa so že sprejeli sklepe o hitrejši razširitvi osvobodilnega gibanja, o nujnem usposabljanju kadrov za partijo in Osvobodilno fronto, sprejeli so sklepe o ustanavljanju odborov OF, DE, SPZZ (Slovenske protifašistične ženske zveze), Narodne zaščite (NZ), Narodne pomoči (NP), kakor tudi o prepotrebni ustanovitvi okrajnih in okrožnih odborov Osvobodilne fronte, tako da bi imela vsaka vas svoj odbor OF, vsaka tovarna več odborov DE, ki bi predstavljali ljudsko oblast. Iz teh razlogov je bil določen Jamski Polde za organizacijo Delavske enotnosti v industrijskih krajih Mežiške doline, Jože Novak-Jager je odšel kot aktivist na področje Šentanela in Strojne, Franjo Kastelic-Džon v Kotlje in Sele. Že v začetku junija 1943 je bilo v Mežiški dolini enajst odborov Delavske enotnosti, eden v Mežici, trije v Črni, pet v Žerjavu, dva v Guštanju; prodor v industrijske obrate je bil uresničen. Koroško okrožje pa je kmalu utrpelo hude izgube; na Selah je bil ranjen aktivist Džon, 13. junija je padel v Spodnji Jamnici komisar čete Mile, 8. julija 1943 pa na Strojni partijski aktivist »Jager«.

V tistih poletnih mesecih leta 1943 pa sta CK KPS in PK KPS za severno Slovenijo zahtevala vse več storitev od okrožnega komiteja, povod za to je bilo tudi zavezniško izkrcanje sredi julija 1943 na Siciliji, ko je izvršni odbor Osvobodilne fronte zahteval hitrejši polet našega osvobodilnega gibanja, ko bi morala postati Osvobodilna fronta narodna oblast, četudi je bil še velik del Slovenije pod okupatorjem. V tej zvezi je prišel avgusta 1943 na vzhodno Koroško sekretar PK KPS za severno Slovenijo Segej Kraigher-Andrej, ki je s sekretarjem koroškega okrožja KPS ocenil dotedanje delo koroškega okrožja. Oba omenjena predstavnikar partije sta tedaj razdelila dotedanje koroško okrožje na dva dela; Mežiška dolina in Dravograd sta postala novo okrožje, imenovano »Okrožni komite KPS Mežica«, kraji onstran nekdanje državne meje od Železne Kaple proti Velikovcu in Dravi so spadali pod »Okrožni komite KPS Podjuna«. Ti dve novi okrožji sta bili podrejeni Pokrajinskemu komiteju KPS za severno Slovenijo. Dotedanji sekretar koroškega okrožja inž. Pavle Žaucer je bil tedaj imenovan za člana PK KPS za severno Slovenijo, sicer pa so se kmalu zatem, konec avgusta 1943 razšli vsi dotedanji člani okrožnega komiteja za Koroško, sekretar je odšel na delo v PK KPS za severno Slovenijo, komandant 1. koroškega bataljona Tomaž Slapar-Tugo in politični komisar istega bataljona Boris Čizmek-Bor sta bila z bataljonom odpoklicana pred bližnjo kapitulacijo Italije na Dolenjsko, le Lavoslav Eberle je ostal v Mežiški dolini, ker je bil imenovan za sekretarja okrožnega komiteja KPS Mežica.

Ignac Teršek

Ivo Levstik

IV — Okrožni komite KPS Mežica (od avgusta 1943 do konca septembra 1944)

Ta okrožni komite so vodili sekretarji: Lavoslav Eberle-Jamski Polde do smrti 7. novembra 1943, Jože Gutovnik-Aga do začetka februarja 1944, Franc Kastelic-Džon do konca avgusta 1944, zatem pa Majda Irhovnik-Lojzka, ki je bila odpoklicana v posebni nalogi na celovško področje. To je bil čas velikih dogodkov v svetu, prišlo je do kapitulacije Italije, do zasedanja AVNOJA 29. novembra 1943, do teheranske konference, invazije v zahodno Evropo, tudi do zmagovitih ofenziv Rdeče armade, tudi do priznanja naše narodnoosvobodilne vojske od strani velikih zaveznikov. Že v jeseni 1943 je bil ustanovljen pokrajinski komite KPS za slovensko Koroško, ki ga je vodil sekretar Dušan Pirjevec-Ahac. Ta podatek je pomemben zato, ker je bilo od 16. oktobra 1943, oziroma dejansko od 6. novembra 1943, okrožje KPS Mežica pridruženo novoustanovljenemu pokrajinskemu komiteju KPS za Koroško, se pravi, da sta Mežiška dolina in Dravograd prešla iz kompetence pokrajinskega komiteja za severno Slovenijo. Marca 1944 pa je začel delovati oblastni komite KPS za slovensko Koroško, ki ga je vodil inž. Pavle Žaucer-Matjaž. Maja 1944 je dobila tudi organizacija Osvobodilne fronte svoj samostojni forum, ko je bil ustanovljen pokrajinski odbor OF za slovensko Koroško, ki ga je vodil sekretar Karel Prišnik-Gašper.

Na Koroškem se je razvijala tudi partizanska vojska; 5. februarja 1944 je bil ustanovljen Vzhodni koroški odred, od 24. aprila 1944 do 12. septembra 1944 pa je dosegla mnoge zmage nad Nemci Koroška grupa odredov.

Politično delo na področju okrožnega komiteja Mežica pa je bilo od vsega začetka zelo oteženo, čeravno je organizacijsko uspevalo. Sekretar okrožja je imel za terenske naloge le aktiviste Džona, Grega, Katra, Ago in Marjetko; pomagali so si predvsem z glasilom pokrajinskega komiteja, s »Samoodločbo«, katere vsebina jim

je bila glavni mobilizator osvobodilne borbe. Od septembra 1943 je bil Džon sekretar rajona Strojna — Tolsti vrh, z njim je bil tudi Aga. Aktivist Grega je bil na terenu Kotlje—Sele, Kater proti Dravogradu in Črnečam.

Konec septembra 1943 je pokrajinsko vodstvo upora v severni Sloveniji zahtevalo od okrožja hitrejšo mobilizacijo množic, ko bi morali organizirati žene v Slovensko protifašistično žensko zvezo — SPZZ, vso mladino v Zvezo slovenske mladine — ZSM, ustanavljali bi naj Narodno zaščito — NZ ter Slovensko narodno pomoč — SNP. Od tedaj dalje so sicer nastajali številni tovrstni aktivni in odbori OF, DE, SPZZ, ZSM, NZ, SNP, tudi partijske in skojevske skupine, vendar vse te skupine niso bile dovolj razgledane za zahtevne naloge, vzrok temu je bilo pomanjkanje političnih kadrov, ki bi morali usposabljeni vse novince.

Najhujša prepreka poglobljenemu partijskemu delu pa so bile okupatorjeve protipartizanske postojanke, ki so podnevi in ponoči nadzirale vso Mežiško dolino ter preprečevale okrožnim in okrajnim aktivistom premike, tudi pristope v dolinska središča. V jeseni 1943 so Nemci ustanovili iz strahu pred partizani »udarno skupino Mežiška dolina«. Prevaljski orožniki so 2. decembra 1943 zapisali v poročilu, da je razpoloženje prebivalstva slabo, ker so slovenski nacionalni, klerikalni in komunistični vplivi ter partizanska propaganda zelo močni, zaradi česar se je začelo ljudstvo umikati iz nacistične stranke in iz SA.

Ob nenadni smrti okrožnega sekretarja »Jamskega Poldeta« se je samoiniciativno vrnil na to mesto Jože Gutovnik-Aga, ki ga je do tedaj okrožni sekretar najbolj upošteval. Ko pa je vodstvo novega pokrajinskega komiteja KPS za Koroško v začetku januarja 1944 ugotovilo, da delo okrožnega sekretarja KPS Mežica ni zadovoljivo, saj v Osvobodilni fronti do tedaj niso združili vsega, kar je bilo slovenskega in protifašističnega, da Osvobodilna fronta še nima širšega značaja, s čimer bi edino lahko »odstranili pojave plave garde v Mežici«, se je vršilec dolžnosti sekretarja okrožnega komiteja Jože Gutovnik-Aga odločil za pobeg v varstvo gestapa; pokrajinski odbor za Koroško je namreč zahteval od Age takojšnjo organizacijo terenskih, okrajnih in okrožnih odborov OF, ki bi bili organi narodne oblasti, ne le zaupniki, zahteval je tudi takojšnjo likvidacijo plavogardistov, izrekli so tudi zahtevo, po kateri bi morali postati centri Mežiške doline središča osvobodilnega gibanja in trdnjave naše partije, kar do tedaj še niso bili. Namesto, da bi se Aga lotil nakazanih nalog, se je predal Nemcem, začel je delati proti našemu osvobodilnemu gibanju, bival pa je na sedežu gestapa za Koroško v Celovcu. Sredi februarja 1944 je prevzel posle sekretarja okrožnega komiteja Franjo Kastelic-Džon. OK KPS Mežica je imel tri okraje: 1 — Črna—Mežica, 2 — Guštanj—Prevalje, 3 — Dravograd. Vodstvo okrožnega komiteja se je sredi poletja 1944 znašlo v nemogočih razmerah; okrožni komite so tvorili le trije člani, Džon, Marjetka ter Avgust Razgoršek-Peter, ki pa je bil že 28. aprila 1944 poklican v partijsko šolo na Do-

lenjsko. 15. junija 1944 je bilo v mežiškem okrožju le 23 članov partije. Okrožje je tedaj dobilo partizansko tehniko, vendar so Nemci odgovorili proti partizanskemu tisku s silovito belogardistično propagando, pri kateri je sodeloval za potrebe Mežiške doline ubegli izdajalec, gestapovski agent Aga.

Ob triletnici napada Nemčije na Sovjetsko zvezo je okrožni komite razširil po Mežiški dolini protinemške letake, zato so Nemci takoj odgovorili ter posredovali ljudstvu Mežiške doline zraven živilskih nakaznic belogardistično brošuro »SOF« (beri: Smrt Osvobodilni fronti). Ko so partizani kmalu zatem izdali letak nemškim vojakom, so Nemci poslali svojcem partizanov dovolilnice za vrnitev njihovih sinov in mož, s katerimi jim je gestapo jamčila, da jih ne bo preganjala in da bodo zopet dobili službo. Nemci pa so v tisti dobi vseeno načrtno trebili slovensko prebivalstvo, povezano z osvobodilnim gibanjem, kar je bila tudi zahteva njihovega ponemčevalnega aparata. Tako so Nemci odgovarjali na vsako partizansko akcijo z nasprotnimi ukrepi, ki so največkrat hudo prizadeli naše ljudstvo. Proti partizanom in za zaščito nemške uprave in vojne industrije so imeli Nemci v Mežiški dolini razen močnih orožniških posadk junija 1944 še 2100 nemških vojakov, ki so jih naselili od Dravograda do Črne, bili so tudi v Kotljah in na Lešah; nemške zasede so prežale na partizane in tedanje aktiviste po vseh križiščih, tudi v samotnih kmetijah, zato je bil prvotni pogum naših ljudi pogosto potlačen. Vsakomur je grozilo nacistično taborišče! Ljudstvo še ni pozabilo, kako so nacisti zvedeli, da sodelujejo s partizani in Osvobodilno fronto, pa so zato 4. novembra 1943 aretirali 52 oseb iz Mežice in njene okolice ter jih internirali v Dachau. Iz ohranjenih poročil OK KPS Mežica je razvidno, da so javili oblastnemu komiteju KPS za Koroško, da se zaradi stalnih nemških zased niso mogli podati na politično delo v dolinska središča, v tem je tudi razlog, da

Franc Stern — talec 19. 8. 1941

Henrik Zagernik — talec 19. 8. 1941

so z veliko zamudo ustanovili »okrožni odbor Osvobodilne fronte Mežica« — komaj 27. avgusta 1944, ko sta bila izvoljena za predsednika inž. Mahorčič, za podpredsednika Štefan Trbovšek-Zdravko. V listini s tega ustanovnega zbora so aktivisti Osvobodilne fronte zapisali, da se je s tem dogodkom vključilo ljudstvo Mežiške doline v novo, federativno Jugoslavijo.

V okrožni odbor OF Mežica je bilo izvoljenih 14 oseb. Okrožje je bilo glede kadrov še šibko. Ko so Nemci ujeli sekretarja okrajnega komiteja KPS Črna—Mežica Gorkega, ki je zamenjal Uniona, zanj niso imeli namestnika. Nekoliko pozneje je prevzel mesto okrajnega sekretarja Ivan Herzog-Tim. Mnogo težav je bilo tedaj s kadri v okraju Dravograd; sekretarja okrajnega komiteja Katra je nasledil Galeb, enako je bilo spomladi 1944 tudi v okraju Guštanj—Prevalje, odkoder so poklicali v partijsko šolo sekretarja Karla Aberška-Pera, ki ga je zatem zastopal Štefan Trbovšek-Zdravko. Ko je bil okrožni sekretar Franjo Kastelic-Džon premeščen konec avgusta 1944 v Podjuno, je poslal oblastni komite za novega sekretarja OK KPS Mežica znano partijsko aktivistko Majdo Vrhovnik-Lojzko, da je pomagala pri ustanavljanju odborov Osvobodilne fronte ter vseh ostalih množičnih organizacij. Okrožni odbor Osvobodilne fronte Mežica (OOOF) je kmalu razposlal vsem trem okrajnim odborom OF okrožnico glede organizacije, ustanovitve, oziroma utrditve okrajnih odborov OF, v katerih bi morali biti referati za mobilizacijo, saniteto, narodno zaščito, varnostno obveščevalno službo, slovensko narodno pomoč, za ugotavljanje vojnih zločinov, tudi referat za agitacijo in propagando za posvetno službo, delovanje DE, SPZZ in ZSM. Okrožna sekretarka Majda Vrhovnik je vodila po gozdovih in naseljih več konferenc Osvobodilne fronte. Z okrajnim sekretarjem Timom je prišla v središče Črne, kjer je povezala več ljudi z našim bojem, pridobila pa je tudi mladino za SKOJ in ZSM. Toda v tistem času partija v me-

žiškem okrožju še ni bila dovolj močna, da bi zajezila kontrarevolucionarno delovanje gestapovskega agenta Age; zato je Oblastni komite KPS za Koroško zahteval, da so pričeli v okrožju Mežica z rednim študijem utrjevati partijske organizacije, da so morali na isti način utrjevati terenske in okrajne odbore OF kot nosilce narodne oblasti, da bi na tak način zajezili delovanje bele garde. K temu razvoju je začel v mnogočem pomagati tudi partizanski tisk koroške tehnike Mežica—Netopir, saj je stalno ponatiskovala avnojska gesla o novi federativni Jugoslaviji, o bratstvu in enotnosti jugoslovanskih narodov, o združenju Sloveniji, o prvem slovenskem parlamentu SNOS, o maršalu Titu — ustvaritelju nove Jugoslavije itd. Ljudstvo je mnogo prispevalo za partizansko saniteto, za partizansko bolnišnico v Bistri. V mežiškem okrožju so se od jeseni 1943 stalno premikale kurirske postaje: TV-K-10 v Koprivni, kjer je bila pri Sv. Jakobu tudi TV-K-6; TV-K-11 je bila na Smrekovcu, TV-K-12 v Jazbini, TV-k-15 v Javorju, TV-K-16 v Kotu in TV-K-17 pri Šentanelu.

Tik pred ukinitvijo mežiškega okrožja so vodili okrajne komiteje sledeči sekretarji: okraj Črna—Mežica Tim, okraj Guštanj—Prevalje Nesti, okraj Dravograd Galeb. Okrajni komite KPS Črna—Mežica so tvorili Tim, Žagar, Ida, Pisatelj in Adolf; okrajni komite KPS Guštanj—Prevalje po stanju 9. septembra 1944 pa Nesti, Joško, Maček, Hostnica in Telin.

Tedaj je bilo v mežiškem okrožju sedemnajst krajevnih odborov OF, ki so jih vodili domačini z ilegalnimi, partizanskimi imeni; v Črni Rdeči cvet, v Mežici Pisatelj, na Javorju Gozdar, v Guštanju Visoki, na Prevaljah Spodnji, na Lešah Klanc, v Podgori Lužar, v Šentanelu Livadar in v Kotljah Previdni.

V — OKROŽNI KOMITE KPS DRAVOGRAD

(od 27. septembra 1944 do 15. maja 1945)

Jeseni 1944 je SNOS razpustil vsa dotedanja okrožja na Štajerskem. 27. septembra 1944 je bilo ustanovljeno novo okrožje Dravograd, ki je bilo sestavljeno iz okrajev 1. Črna—Mežica, 2. Guštanj—Prevalje, 3. Dravograd in 4. Slovenj Gradec; s tem je bilo celotno bivše okrožje Mežice iz oblastnega komiteja KPS za Koroško vrnjeno OB KOM za Štajersko. OB KOM za Štajersko je tedaj predlagal CK KPS za člane OK KPS Dravograd Maksa Gašpariča (sekretar), Lojzeta Ribiča-Toneta, Avgusta Razgorška-Petra, Karla Aberška-Pera, Nado Praprotnikovo in Danico Badovinčevu.

Sekretar OK KPS Dravograd Maks Gašparič, ki je prišel 2. oktobra 1944 na področje nekdanjega okrožja Mežica, si je uredil bazo na Naravskih ledinah, to je v hribih med Žerjavom in Kotljami, zvezo pa je imel preko kurirskih postaj K-17 in K-12. Ko ga je 13. oktobra 1944 povezal član okrožnega komiteja Peter s predstavniki dotedanjih okrajev, je ugotovil, da so dolinski centri čakali aktiviste, ki jih enostavno ni bilo, zato nikjer ni bilo čutiti avtoritete OF kot nove oblasti. Pokrajina je do tedaj težko ječala pod nadzorstvom nacistične oblasti. Vsi razni odbori mno-

žičnih organizacij so bili sicer postavljeni, ne pa izvoljeni. Da bi stanje izboljšal, je novi sekretar OK KPS Dravograd sklical in vodil večdnevne okrajne konference OF, na katerih je prikazal potrebe po hitrejšem političnem dvigu kadrov, da bi lahko opravili vse trenutne politične in organizacijske naloge. V tem poslanstvu mu je pomagala okrožna tehnika Netopir, ki je razposlala v oktobru 1944 okrajnim komitejem okoli 25 različnih tiskov v skupno 1700 izvodih, ob katerih so se aktivisti in borci vsestransko politično usposabljali za gradnjo nove ljudske oblasti. Na teh okrajnih konferencah so bili izvoljeni tudi polnoštevilni okrajni odbori OF.

V času nemške decembrske ofenzive pa so morali člani okrožja zapustiti svojo bazo, odšli so na Razbor in v Šmiklavž, že januarja 1945 pa so se naselili v Kozariči, na pobočju Uršlje gore nad Kotljami.

Ob nemški ofenzivi so se zatekli v okrožje Dravograd tudi člani OB KOM in POOF za Štajersko, ki so januarja 1945 bivali v zemljanki agitprop komisije OK KPS Dravograd, v točki »Bojan-33«, v bližini kmetata Lenasija, p. d. Pečovnika v Suhem dolu, odkoder so se februarja 1945 preselili v brunarice na Vernerici (1128 m) pod Plešivčko Kopo, kjer je bilo v gosteh pri dravograjskem okrožju celotno politično vodstvo Štajerske. OB KOM in OK KPS Dravograd sta imela tedaj zvezo preko TV-11-K in preko vojaške stanice 1-1. Že pri 1. seji OK KPS Dravograd so 26. novembra 1944 znova ustanovili okrožni odbor Osvobodilne fronte Dravograd, katerega člani so bili sekretar Maks Gašparič, Lojze Ribič-Tone, Danica Radovinčeva, Nada Praprotnikova, Avgust Razgoršek-Peter, Karel Aberšek-Pero, Beno Kotnik-Hostnik, Flora Kotnik-Cveta, Julijana Krištof-Julka, Štefan Goršek-Čaki, Ivan Šorn-Bojan in Micka Tratnik. Po sklepu te seje sta odšla okrožni sekretar in Nada Praprotnikova organizirat okrajne konference OF, SPZZ in ZSM, morala sta

Franci Golob — talec 3. 9. 1941

Jakob Logar — talec 12. 2. 1942

združiti okraja Črna—Mežica in Guštanj —Prevalje v novi okraj Prevalje, da so zatem izvolili nov okrajni komite KPS Prevalje. Delo okrožnega komiteja je bilo tedaj oteženo, saj so Nemci ubili v 14 dneh 15 terencev in kurirjev, sedem pa so jih ujeli. Okrožni komite je tedaj zahteval od okrajev, da so mobilizirali vse moške, rojene od 1899 do 1927, potrebovali so tudi strokovnjake, ki bi lahko postali aktivisti OF. Do konca novembra 1944 so partizani mobilizirali na podeželju 80 odst., v centrih do 60 odst., nikogar pa ne od Dravograda do Mute!

Pri 2. seji OK, 3. januarja 1945, so sklenili, da je odšel član OK Avgust Razgoršek—Peter za sekretarja okrajnega komiteja KPS Dravograd, istočasno pa je začel okrožni sekretar prirejati po okrajih desetdnevne tečaje za vzgojo partijskih kadrov; OK je tudi sklenil, da bodo nadaljevali neizprosni boj proti skrivačem in proti delovanju »bivšega oficirja jugoslovanske vojske in bivšega sekretarja mežiškega okrožja« Jožeta Gutovnika—Age, ker je izdajal sovražno literaturo (SOF) in bil med uredniki Krawanken Botte.

15. februarja 1945 je CK KPS postavil novi oblastni komite KPS za Štajersko, ki so ga sestavljali sekretar Sergej Kraigher ter člani Dušan Bole, Nada Praprotnikova in Maks Gašparič, dotedanji sekretar OK KPS Dravograd. V novem pokrajinskem odboru OF za Štajersko pa so bili člani Sergej Kraigher kot sekretar, Dušan Bole, Nada Praprotnikova, Jože Kocbek in verski referent IV. operativne cone župnik Franc Šmon. Novi sekretar OB KOM in POOF Sergej Kraigher je prišel na začasni sedež OB KOM, to je na Vernerco, na pobočje Uršlje gore 10. marca 1945. Zaradi novih nalog in odpoklica nekaterih članov okrožnega komiteja sta bila v OK kooptirana 2. januarja 1945 Ivan Šorn—Bo-

jan in Beno Kotnik—Hostnik, 3. februarja 1945 pa še Julijana Krištof—Julka ter sekretar OK SKOJ Pepca Kordiš. 1. marca 1945 sta bila imenovana za člana OK KPS Dravograd še Tone Rader—Jasko in Jože Kavčič—Kater, tedaj se je namreč to okrožje razširilo na okraj Šoštanj, ki je segal do Konjic, Žalca in Vranskega.

V tej zvezi je predlagal OOOF Dravograd 5. marca 1945 POOF za Štajersko, da bi kooptirali v OOOF Dravograd sledeče aktiviste OF iz okrajnih odborov: Toneta Rogina—Jagra, kmeta iz Podgorja, Toneta Britovška—Propagando, kmeta iz Slovenj Gradca, Jožeta Kavčiča—Katra, delavca iz Guštanja, Zoro Valenčak, urednico iz Velenja, Heleno Polenik—Jelko, oskrbnico koč na Kremžarjevem vrhu, Slavka Verdeva, kmečkega sina iz Dobrne, Avgusta Kranjca—Marjana, kmečkega sina iz Brd, Lipija Potočnika—Negrina iz Mežice, Ivana Herzoga—Tima, elektrotehnik iz Črne, Metko s Prevalj ter Plaznika.

OK KPS Dravograd je začel februarja 1945 pobirati prostovoljne prispevke za vojsko, tudi za »posojilo svobode«, uvedli so pobiranje 10 odst. narodnega davka od čistega letnega dohodka. OK je vneto sodeloval z vsemi vojaškimi enotami, ki so prišle na področje okraja, enako tudi okrajni komiteji, nudili so vso pomoč pri idejni vzgoji borcev ter prehrani, za kar sta skrbeli člana okrožnega prehranjevalnega odseka Maček in Propaganda; bila sta odlična aktivista, ki sta vselej oskrbela zadostno količino hrane za vse brigade, za vse forume, tehnike, bolnišnice in kurirske postaje OK KPS Dravograd je zahteval od vsakega aktivista, da se je izobraževal, da je sistematično pridobival politično vzgojo, da je lahko s časom uspešneje pojasnjeval ljudstvu vsakdanje dogodke, da je znal razkrinkavati sovražno propagando. Člani okrožnega komiteja so bili kot partijski svetovalci vsak mesec razporejeni na delo v enega izmed podrejenih okrajev, oziroma so bili določeni v posamezna naselja, v katerih so morali ustanovljati nove partijske celice, katerih člani so postali tudi sami.

Komisar 1. koroškega bataljona Boris Čizmek—Bor in vodja tehnike Olga Kastelic—Marjeta

Po odpoklicu Maksa Gašpariča je postal marca 1945 novi okrožni sekretar OK KPS Dravograd Ivan Šorn—Bojan in ko je bil tudi on odpoklican v celjsko okrožje je prevzel v aprilu 1945 sekretarske posle

predvojni komunist iz leta 1934 Tone Rader—Jasko, ki je s svojimi kadri iz OK in OOOF ter s kadri okrajnih komitejev in okrajnih odborov OF prevzel ob osvoboditvi ljudsko oblast. V tedanjem obdobju so okrožnemu komiteju mnogo pomagali skojevski in mladinski aktivisti. Okrožni komite SKOJ so tvorile sekretarka Pepca ter članice Cvetka, Majda, Maja in Ida.

Bolj kot se je bližal konec vojne in okupacije, bolj se je čutila potreba po aktivizaciji kadrov za KP, OF, DE, NZ, ZSM in SPŽZ; na 6. seji OK KPS Dravograd je bil 23. marca 1945 navzoč tudi sekretar OB KOM Sergej Kraigher, ko so sprejeli obvezo za prodor v dolinske centre: na Prevalje, so morali Anica, Julka in Plaznik; v jeklaro na Ravne Cvetka, v okraj Črna—Mežica za mesec dni član OK Peter, ki je bil do tedaj sekretar OK KPS Dravograd. Pri omenjeni seji OK so tudi ugotovili, da je ljudstvo v okrožju, razen v okraju Dravograd, na deželi 80 odst. za OF in za novo Jugoslavijo, predvsem mali kmečki proletariat in srednji kmetje, tudi vsi obrtniki, medtem ko so bili še mnogi tovarniški delavci v večini oportunisti ali vsaj preveski okupatorja. Iz teh razlogov je bila izvedena mobilizacija 75 odst., toliko je bilo zajete tudi mladine, SPŽZ pa je zajela le 35 odst. žena. 8. aprila 1945 je bil na Uršlji gori, nad Lesnikom na Gornjih Selah, okrožni zbor 150 aktivistov OF, ki so prišli iz vseh štirih okrajev, manjkal je samo zastopnik okraja Črna—Mežica! To znamenito konferenco je vodil sekretar POOF za Štajersko Sergej Kraigher, govoril je tudi POOF Tone Bole ter sekretar OK Tone Rader—Jasko; aktiviste so seznanili z rezultati krimške konference in z usodo Nemčije, razpravljali so o sporazumu Tito—Šubašič in o enotni vladi demokratične—federativne Jugoslavije ter o strukturi narodne oblasti, o narodnoosvobodilnih odborih. Tudi pri zadnji seji OK KPS Dravograd so največ razpravljali o širjenju OF in o prevzemu oblasti. V okrožju je bilo 57 odborov OF, 27 celic ter 6 komitejev s skupno 165 organiziranimi komunisti; aktivov SKOJ je bilo 57 z 278 člani. Tedaj so na seji razpravljali tudi o svetovni reakciji proti združenju Sloveniji, govorili so o Titovi izjavi, da »svojega ne damo«. Vsi so spoznali, da je treba do kraja razgibati OF nositeljico oblasti nove demokratične Jugoslavije. Še zadnje dni pred osvoboditvijo so aktivisti sprejemali v OF vse pošte. Slovence razen špekulantov in okupatorjevih sodelavcev.

V času delovanja okrožnih komitejev KPS Mežica in KPS Dravograd so odigrale pomembno aktivistično vlogo področne okrožne tehnike »Mežica—Netopir«, »Kajuh« in »Drava«. Razmnoževale so tekste, ki so jih prejemale od okrožne komisije za agitacijo in propagando, katere člani so bili Ivan Šorn—Bojan, Tine Lah — urednik Novega časa ter Marjan Britovšek—Gorki — urednik Mladega tovariša. Ko so na pomlad 1945 ukinili agitprop komisijo, so skrbeli za razširjanje partizanske literature Nada, Danica in Gorki, Jasko je odgovarjal za izdajo Radiovestnika, Hostnik za Tanjug ter za izdajo »Žepni časopis mladine Mežiške doline«, sekretarka OK SKOJ Pepca pa za vso kolportajo. Iz okrožja so okrajnim komitejem sproti do-

stavljali doma izdelane tiske omenjenih tehnik, pa tudi publikacije, ki so jih kurirji tovorili po kurirskih poteh iz Dolenjske in ostale okupirane Slovenije. V letih 1944—45 so imeli skoraj v vsaki domačiji Slovenskega poročevalca, Ljudsko pravico, Delavsko enotnost, Kmečki glas, Novo Jugoslavijo, Mladino, Našo ženo, Slovenskega partizana, Našo vojsko, Štajerskega kurirja, Koroško v borbi, Borbeno Slovenko, Novo besedo, Novi čas, Mladino itd. Za politične aktiviste so tehniko razmnoževale njim potrebno literaturo za vzgojo kadrov, tudi temeljne točke OF. Izjavo treh osnovnih skupin v OF, Smoter naše borbe, brošuro »O kadrih« ter izvlečke iz VKPB in Marxovega Kapitala.

Razmere v okrajih okrožja Dravograd

1. OKRAJNI KOMITE KPS DRAVOGRAD

Ta okraj je zajemal ozemlje severno od Koroške železniške proge in reke Meže, na vzhodu do Mute, na zahodu preko Strojne in Jamnice do Libuč in Pliberka, na severu do Libelič in Drave. Huda ovira narodnoosvobodilnemu gibanju so bile nemške orožniške enote, posebno v Libeličah, kakor tudi izpostava gestapa v Dravogradu, kamor naši aktivisti nikdar niso mogli prodreti niti s propagandno literaturo; nasproti temu so bili kmetje na zahodnem področju tega okraja od pomladi 1943, ko so se tamkaj pojavili prvi partizani, zelo naklonjeni OF. Razen tega so nastale zelo hude ovire v poletu OF posebno na Tolstem vrhu in Šelenbergu, kjer je gestapovski agent Aga, domačin iz črneške okolice, razširil močno belogardistično dejavnost.

OK KPS Dravograd je takoj po ustanovitvi določil člana OK Karla Aberška-Pera za svetovalca pri okrajnem komiteju KPS Dravograd. 17. novembra 1944 so imeli konferenco vseh aktivistov OF. V okraju so bili do tedaj v zasnovi le trije odbori OF, tudi trije odbori ZSM s 17 člani, deset odborov SPŽZ z 39 članicami, terenska četa pa je že mobilizirala 42 moških, 20 jih je imela še na seznamu. Tedaj so bili člani okrajnega komiteja sekretar v. d. Črto, člani pa Žnidaršič, Pepi za mobilizacijo, Aleš za NZ Pavla in Terezija za SPŽZ, Korošec za delo preko Drave, za mladinsko organizacijo pa Zmaga, Darinka in Mitja. Žnidaršič in Črto sta zgradila center tega okraja v gozdovih nad Jamnico. Domen je odšel na Strojno, kjer je obvestil izvoljene, da so prišli na ustanovno sejo okrajnega odbora OF Dravograd, spotoma je pri kmetih zapisoval kolikšno pomoč v hrani so bili voljni dati naši vojski.

Zaradi neugodnih razmer v okraju Dravograd je OK sklenil 3. januarja 1945, da je prevzel mesto sekretarja OkKPS Dravograd njen član Avgust Razgoršek-Peter. Ob nemški zimski ofenzivi v Zgornjo Savinjsko dolino se je namreč večina naših mobilizirancev vrnila v domače kraje in se zabila, to pa so izrabili Nemci in belogardistični agitator Aga, ki je večino teh partizanskih ubežnikov in skrivačev s Tolstega vrha in Šelenberga povezal v protipartizansko gibanje. Že pri 2. seji OK KPS, ko se je zbralo vseh 18 članov, je

novi sekretar prikazal dejansko stanje, sklenili so, da bodo vse postojanke bele garde razkrili in razbili, skrivače znova mobilizirali v naše brigade; aktivisti so ljudem obrazložili cilje bele garde, pa tudi program OF ter smoter našega boja. 12. januarja 1945 je štel okrajni komite 8 članov, novospregjetih je bilo 11. Člani okrajnega komiteja so bili Peter, Črt, Žnidaršič, Korošec, Jože, Ida, Pavla in Vera za SKOJ; tedaj so ustanovili pet celic, v katerih je po en član OK odgovarjal za njegovo delovanje. Člani teh celic so bili: **celica I:** sekretar Bojko, Vanč in Domin; **celica II:** Silvo, Mitja, Darinka, Trezika, Korošec, Julka; **celica III:** Vera, Lojze, Jaka, Svetnik, Jože, Žnidaršič, Ida; **celica IV:** Brzi, Pepi, Tonč, Peter ter kandidata Franc in Rastko; **celica V:** Ljubo, Črto, Janja, Čaki. Tedaj so proučevali brošuro Za masovno partijo na Štajerskem. Zatem so pa izvolili okrajni odbor OF Dravograd, katerega člani so bili vsi člani okrajnega komiteja, zraven njih še Tine in Domen.

Ing. Pavle Žaucer — Matjaž

Gospodarski odsek je vodil Domen ob pomoči Vanča in Bojka. Razdelili so si tudi področja: proti Muti: Črto in Ljubo, **Tolsti vrh — Črneče:** Žnidaršič, Domen, Vera, **Šelenber — Libeliče:** Korošec, Mitja, Darinka in Pavla, **Strojna — Jamnica:** Jože, Silvo, Ida. Vsi kot celota so imeli nalogo izgrajevanja vseh množičnih organizacij ter odstranjevanje skrivaštva in bele garde.

Na seji okrajnega odbora OF 27. januarja 1945 so odločili, da je moral Črto čez Dravo proti Muti. V Jamnici sta bila tedaj odbora OF s štirimi člani ter odbor SPŽZ s šestimi članicami; na Šelenbergu odbor SPŽZ — 5 članic, na Tolstem vrhu tudi odbor SPŽZ s pet članicami, v vsem okraju že šest odborov ZSM s 35 člani.

Pri seji okrajnega komiteja dne 3. februarja 1945 so znova ugotovili, da predstavlja delo Age pravi upor proti NOV in

OF, ker so pribežali razen dveh mobiliziranih domačinov vsi nazaj in se javili Nemcem. Ljudstvo je tedaj sicer pomagalo po prepričanju pa še ni bilo povsem naše. Politično je bil najbolj zaostal Tolsti vrh, popolnoma v nemških rokah so bili še Libeliče, Črneče in Dravograd, kjer je bil gestapo, v Libeličah pa 6 žandarjev ter 15 vaških stražarjev slovenskega rodu, ki so varovali Nemce. Prehod čez Dravo je bil še nemogoč!

24. aprila 1945 je bila zadnja seja okrajnega odbora OF Dravograd. Ko je OK 23. marca odpoklicala sekretarja Petra, je prevzel mesto sekretarja Jože, člani pa so bili Silvo, Korošec, Ida, Mitja in Darinka; v okraju je bilo tedaj 20 partijcev in 13 skojevcev. Še vedno je bilo pet partijskih celic, v katerih so delovali tudi vsi člani okrajnega komiteja in aktivisti. V celici I so bili člani: BRZI, Rastko, Pavla, Jože; celica II: DOMEN, Roki, Korošec; celica III — LOJZE, Jaka, Gašper, Darinka, Mitja in **Katra?** Celica IV — IDA, Silvo, Gašper, Sestra, Olga, Lekš; celica V — MILAN HANZA, Jurij ter kandidati Rajko, Štefan in **Janez?** (Jana?). V okraju so bili tedaj štirje odbori OF, dva že predvidena. Aktiv SKOJ je vodila sekretarka Darinka, članice so bile Zorka, Breda, Slavka, Črnolaska in Olga.

V zadnjih tednih pred osvoboditvijo so terenski aktivisti paralizirali sovražno propagando Age, ki pa še ni prenehal z delom. Aktivist Sever še ni mogel uspešno prodreti v Dravograd. V pripravah na prevzem oblasti so bili ustanovljeni odbori OF, aktivisti so si znova razdelili teren in sicer **Tolsti vrh — Črneče:** Silvo, Korošec, Pavla; **Šelenber — Libeliče:** Jože in Darinka; **Sentanel, Strojno, Breznico, Suhi vrh, Belšak, Šmarjeto:** Mitja, Ida, Zmaga. Imena teh aktivistov: PETER-Avgust Razgoršek, JOŽE — Jože Perše, MITJA — Matevž Šipek, SILVO — Ivan Žunko, IDA — Ida Vodopivec, DARINKA — Jožica Nabernik, PAVLA — Pavla Tratnik, BOJKO — Franc Mager, BRZI — Ferdo Šumnik, KOROŠEC — Ivan Jernej, DOMIN — Rudolf Hudopisk, ŽNIDARŠIČ — Alojz Kompan, JAKA — Jakob Svetina, LOJZ — obveščevalec. Vsi navedeni so plačevali partijsko članarino.

2. OKRAJNI KOMITE KPS PREVALJE

Ob ustanovitvi okrožja Dravograd sta bila v Mežiški dolini dva okraja, 1. okraj Črna—Mežica in 2. okraj Guštanj—Prevalje. Ta dva okraja pa so kmalu združili v enotni okraj Prevalje, vendar so ga morali zaradi sovražnih silnic znova razdeliti na dva dela, vseeno pa je bil v funkciji še naprej okrajni komite in okrajni odbor OF Prevalje.

1. Okrajni komite KPS in okrajni odbor OF Črna—Mežica:

Na seji okrajnega komiteja 31. oktobra 1944 je bil navzoč tudi sekretar OK KPS Dravograd Maks Gašparič, ki je poudaril, da brez močne partije ne bodo sposobni ustanoviti narodne oblasti. Ker so se začeli tedaj vrvati v naše vrste nasprotniki, da bi zrušili naše delo, je OK zahteval temeljito preučevanje vseh okrožnic CK KPS, IOOF, OBKOM, POOF, naloge si je bilo treba razdeliti ter na tak način ustva-

OK KPS za Koroško je sklical 12. in 13. maja 1943 konferenco glede hitrejšega razvoja NOB na vzhodnem Koroškem. Od leve zadaj: Karel Prušnik-Gašper, ing. Pavle Zaucer-Matjaž, okrožni komisar, pol. kom. 1 kor. bat. Boris Čizmek-BOR, Kostja-Milovan Hich, Polde-Lavoslav Eberle; spodaj: leži Džon-Franc Kastelec, Tugo-Tomaž Slapar novi komandant 1. koroškega bataljona, Janez-Vladimir Letonja in Johan-Ivan Zupanc

riti močne celice in odbore OF! Člani okrajnega komiteja so bili: Tim, Majda za ZSM, Cveta za OF, Jeni za SPŽZ, Jože za mobilizacijo, Negrin za prosveto ter Zagar in Union. Obstajal je tudi 14-članski okrajni odbor OF, ustanovljen 11. septembra, še v dobi okrožja Mežica; vodili so ga predsednica Črnka, podpredsednik Znidaršič, tajnik Tim. Od 28. septembra 1944 so delovali tudi krajevni odbor OF Črna, ki ga je vodil Rdeči cvet, krajevni odbor Mežica je vodil predsednik Pisatelj, krajevni odbor OF v Javorju pa predsednik Gozdar.

2. Okrajni komite KPS in okrajni odbor OF Guštanj — Prevalje

Na seji okrajnega komiteja Guštanj—Prevalje dne 6. oktobra 1944 so bili navzoči člani OK Maks Gašparič in Peter ter člani Ok Nesti, Zdravko, Pepca, Tomi, Julka, Cvetka, Gams in Maček. Sekretar Nesti je poročal o pojavu »Črne roke« in bele garde pri Šentanelu. Maček je postavil krajevne odbore OF na Prevaljah, Bričjevi gori, Holmcu, Šentanelu in Suhem vrhu; po trije člani so delali v gospodarskih komisijah v Šentanelu, na Holmcu in na Prevaljah. Pri vseh krajevnih odborih OF so tedaj že delale komisije za ugotavljanje zločinov. Ob koncu septembra 1944 je okupator uničil pet posestev: Župančevo, Juričevo, Potočnikovo, Žažetovo in Flajmiševo, kjer je policija gnusno ropala. Za delo v SKOJ in ZSM je bila Cvetka sama; BOŽO je padel. Odbore ZSM so osnovali na Navrškem vrhu, štel je 7 članov, v Podgori 8 članov, v Kotu 5 članov, na Lešah trije odbori — 9 članov, na Prevaljah deset članov v Guštanju dva odbora s 7 člani in SKOJ — 10 članov, SKOJ je bil tudi v Podkrajju — 4 člani. V vseh odborih so se veselili lista Mladina. Mladina je bila zares delavna in revolucionarna. Julka je poročala o prvem sestanku SPŽZ v Kotljah 18. septembra 1944, ko je prebrala 1. številko časopisa »Mladina Mežiške doline tekmuje«, dala je smernice za tekmovalne zmage v odboru SPŽZ so bi-

le 4 članice. Ženska organizacija je imela tedaj tudi zaupnice, vse so imele ilegalna imena, bile so zelo prizadevne, posebno Mimika, Mlinska kača, Bela garda in Pri potoku.

Sekretar OK je prikazal odgovorne naloge, ki so čakale vse aktiviste, predvsem glede prevzema oblasti in obnove porušene domovine. Za prevzem oblasti so že tedaj mobilizirali vsakega za orožje sposobnega moškega, prodirali so v centre ter dvigali zavest zaledja, nikakor pa niso ustanavljali celic in raznih odborov iz oseb, ki so še tedaj delale za okupatorja. Od tedaj dalje niso smeli postavljati ljudi v razne odbore, morali so jih voliti, torej so odpravljali sistem zaupniških odborov OF. Ljudi so pripravljali na vodenje oblasti. 24. 10. 1944 je bila seja novoizvoljenega okrajnega komiteja KPS Guštanj—Prevalje, ki so se je udeležili tudi člani OK Gašparič, Peter in Pero; člani OK Prevalje—Guštanj so bili: Kater — sekretar, člani: Telin za zveze, Cvetka za SKOJ in ZSM, Mirta za SPŽZ, Maček za agitprop, Frank za delo v vojski, Julka, Joško za gozdarstvo — odsoten, ker je tistega dne reševal imovino požgane kmetije »pri Tončki« (Lesnik). Premeščena sta bila Zdravko in Gams. Pri seji okrajnega odbora KPS Guštanj—Prevalje, dne 25. aprila 1945 sta bila navzoča tudi člana OK Peter in Pero ter člana okrajnega komiteja sekretar Rastko, Maček, Lijana, Štefka in Rigo. Član OK Peter je v političnem pregledu govoril o trdnosti zavezniškega bloka. Okrajni komite Guštanj—Prevalje je petčlanski, okrajni komite SKOJ 9-članski in še dva aktiva, vseh je bilo 16; s kurirji vred je štel okrajni partijski kader 22 članov.

Po celicah je bilo stanje sledeče: I — RASTKO, Rigo, Cvetko, Dušan; II — LIJANA, Vislava, Jelka (17. 4. 1945 aretirana), Jože, Lenka; III — TONČI, Maček, Lojze, Miha, Srečko, Silvo; IV — FRANK, ki je 23. 4. 1945 umrl, Anica, Štefka, Blisk; V — CVETAČ (člani nepoznani), VI — celica obveščevalcev NIKO, Zmago, Gašper (18. 4. padel); VII — celica kurirjev. Ves omenjeni partijski kader je bil sestavljen iz 14 ilegalcev in 8 legalcev. Člani ok. komiteja so imeli funkcije: sekretar Rastko povezan z vojsko, Maček — agitacija in propaganda, Rigo DE, Lijana z okrajnim komitejem KPS in SKOJ, Štefka za SPŽZ in ZSM. Tedaj je ves partijski aparat začel kampanjo za še večjo aktivizacijo odborov OF kakor tudi za obdelavo plodne zemlje, tudi za načrtne študijske sestanke, v katere so pritegnili vse partijce, skojevce in simpatizerje partije. Potekale so že priprave za proslavo 27. aprila in 1. maja, zanje so pripravljali kresove, napisane akcije, sestanke.

3. Okrajni komite KPS in okrajni odbor OF PREVALJE

Kmalu po združitvi okrajev Črna—Mežica in Guštanj—Prevalje za dobo dveh mesecev v enotni okraj PREVALJE je zaradi stalnih nemških hajk in zased, tudi zaradi pomanjkanja političnih kadrov, začela dejavnost okrajnega komiteja pešati. Ob združitvi omenjenih okrajev je OK KPS Dravograd imenoval novi okrajni komite Prevalje, ki se je sestel na seji 3. decembra 1944, in sicer: Ivan Herzog-Tim,

sekretar, Filip Potočnik — Negrin za agitprop, Anton Jerak — Union, Jože Ledinek — Jože, Ivan Pratkaner — Joško za gospodarski odsek, Ernest Plešnik — Nesti za mobilizacijo, Jože Knez — Telin za DE, Pavla Potočnik, Florijana Kotnik — Cvetka za SKOJ.

Člani okrajnega komiteja SKOJ so bili: Cvetka, sekretar ter Janja, Miša, Staško, Radovan, Majda in Boris.

Ti člani okrajnega komiteja so imeli v okrajnem odboru OF sledeče funkcije: Tim: sekretar, odgovoren tudi za NZ in OZNO, Negrin za agitprop, prosveto, obnovo in narodno imovino, Joško za prehrano, Jože za gospodarstvo in kmetijstvo, Telin za finance in trgovino, Nesti — vojni referent in za obveščevalno službo. Blisk za kurirske zveze, Union za socialno skrbstvo.

V okrajni plenum OF so prišli vsi člani okrajnega komiteja ter še novi člani: Frank — delavec z Raven, Plaznik, preužitkar iz Kotelj, Blisk — kmet iz Kotelj, Polde — kmečki sin s Prevalj, Bor — rudar iz Helene, Marjeta — uradnica iz Črne ter Jeni, žena delavca iz Podgore.

Člani Ok KPS Prevalje so si tedaj razdelili delo tako: 1 — Črna — center: Negrin, Majda in France; 2 — Mežica: Jože, Staško, Mira in Palčkova; 3 — Žerjav: Radovan, Pavla in Betka; 4 — Javorje: Union in Erna; 5 — Koprivna: Bor, Boris in Miha; 6 — Kotlje z okolico: Joško, Frank, Cvetka in Fiki; 7 — Prevalje z okolico: Telin, Danica in Polda ter 8 — Guštanj: Miloš, Nesti, Henrik, Blisk in Janja. Sprejet je bil tudi sklep, da se je sestavila okrajna mobilizacijska patrola, tudi prehranjevalni odsek, ki je moral skrbeti za prehrano treh kurirskih postaj, za tehniko in partizansko bolnišnico, zato je morala sproti potekati nabiralna akcija »vse za našo vojsko!«

Lavoslav Eberle-Jamski

Franjo Kastelic-Džon

V začetku decembra 1944 je bilo razpoloženje v okraju Prevalje sledeče:

1. — Črna — center za OF 80 %, sredincev 15 %, za Nemce 5 %
2. — Mežica — center za OF 60 %, sredincev 15 %, za Nemce 20 %
3. — Žerjav — center za OF 70 %, sredincev 20 %, za Nemce 10 %
4. — Javorje — center za OF 100 %, sredincev —, za Nemce —
5. — Koprivna — center za OF 100 %, sredincev —, za Nemce —
6. — kraji pod Uršljo — center za OF 90 %, sredincev 10 %, za Nemce —
7. — Guštanj — center za OF 65 %, sredincev 15 %, za Nemce 20 %, Bela garda z odbori
8. — PREVALJE — center za OF 55 %, sredincev 25 %, za Nemce 20 %

Prav ti podatki prikazujejo uspešnost, oziroma nedejavnost aktivistov OF! Strah naših aktivistov pred nemškimi zasedami in tudi pred domačimi izdajalci, premajhna skrb za nove kadre, vse to je na terenu povzročalo pasivizacijo in našo defenzivnost, ki je koristila le sovražnikom, težnjam KP, OF in NO pa hudo škodovala, zato so proti takim pojavom ostro nastopali vsi sekretarji okrožnega komiteja KPS Dravograd, tudi zato, da bi bila izguba številnih aktivistov zmanjšana.

Na osnovi tega dokumenta je razvidno, da so bili 3. aprila 1945 člani Ok KPS Prevalje Ivan Herzog — Tim — sekretar, Negrin za agitprop, Joško za gospodarske zadeve, Nesti za mobilizacijo, Telin za DE, Cvetka za SKOJ ter člani Pavla, jože in Union.

Ok KPS in okrajni odbor OF Prevalje sta bivala proti koncu leta 1944 nad Logom pri Lubasu v Podkrajju, nato v jazbinskih hribih pri »Vodnem možu«, odkoder je Union odvedel vse člane obeh forumov v senčno Javorje, to je Lukežev gozd v Jeklovčki planini. 12. februarja 1945 je to bazo napadlo 120 Nemcev, padlo je šest partizanov, toliko so jih tudi ujeli in le pet se jih je rešilo; sekretar Tim je bil slučajno odsoten.

10. maja 1945 je izdal tudi naš okrožni komite KPS Dravograd ukaz članom okro-

žnega komiteja, ki so morali takoj vzpostaviti komande mest v Guštanju, Prevaljah, v Mežici, Črni, Dravogradu in Slovenjem Gradcu, potrebne kadre so morali vzeti iz dotedanjih okrajnih odborov OF ter najti referente za prehrano, obnovo, gradnje, kmetijstvo, finance in gozdarstvo.

V dneh nacistične kapitulacije je bil 10. maja 1945 osvobojen Dravograd, 11. maja 1945 je hodil skozi Mežiško dolino v Velikovec štab IV. operativne cone, 13. maja 1945 so enote Tomšičeve brigade premagale na Poljani glavino zadnje nemške divizije, ki se je umikala z Balkana, 14. maja 1945 so potekali zadnji boji Tomšičeve in Šlandrove brigade z ustaši na Poljani, 15. maja je sledila kapitulacija na pliberškem polju.

KOMUNISTIČNA PARTIJA JUGOSLAVIJE, ki je v ilegali skozi dve desetletji

in še med najhujšo okupacijo 1941—1945 VZGAJALA kadre proti nasilju in za boljši družbeni red, je ob zlomu nacizma tudi v okrožju Dravograd predala oblast ljudstvu, kadre je našla v okrajnih odborih OF, ki jih je pripravljala na ta veliki dogodek med narodnoosvobodilno vojno.

Pripomba: Kontrarevolucionarna publikacija SOF (Smrt Osvobodilni fronti) je izšla prvič 10. julija 1944, 9. številka 25. januarja 1945; razširjena je bila v okrožju Dravograd.

Viri: 1 Arhiv muzeja revolucije Slovenj Gradec

2 Arhiv Inštituta zgodovine delavskega gibanja SRS

3 NUK — Narodna univerzitetna knjižnica (kontrarevoluc. tisk »AGE«)

NOB V MEŽIŠKI DOLINI DO BELOPEŠKE KONFERENCE

Ta zapis so pripravili člani zgodovinskega krožka gimnazije Ravne na Koroškem. Vsi člani krožka, teh je približno 10, so zbirali gradivo in pripravljali razna poročila. Na osnovi tega je najbolj dejavni član Marjan Linasi napisal pričujoči sestavek, s katerim je krožek nastopil letos pomladi na republiškem tekmovanju srednješolskih zgodovinskih krožkov, ki se ukvarjajo z NOB in delavskim gibanjem. Strokovna žirija ga je ocenila kot dober prispevek, ki ustreza kriterijem za to šolsko stopnjo.

Mentor in člani krožka se zavedajo, da je iz obdobja NOB v Mežiški dolini še veliko nepojasnjenih dejstev in nerešenih vprašanj. Za globlje razumevanje dogodkov v tem času v naši dolini bo potrebno še mnogo trdega dela, toda ne toliko krožkov na tej ali oni šoli, ampak predvsem strokovnih raziskovalcev.

Takšni zgodovinski krožki imajo predvsem vzgojni namen, da približajo mladim ljubem problematiko stroke, posebno pa še problematiko NOB in delavskega gibanja. Glavni smoter pa je, da si mladi zgradijo pozitiven odnos do našega osvobodilnega boja in revolucije in da se bo morebiti kdo izmed njih pozneje tudi strokovno ukvarjal z revolucionarno preteklostjo naših krajev.

Leto 1941 v Mežiški dolini

V Mežiško dolino je vdrl celovški polk, v katerem so bili izključno Avstrijci, ter je 9. in 10. aprila 1941 skoraj brez odpora zasedel. Takoj po prihodu okupatorja je bila Mežiška dolina podrejena šefu civilne uprave s sedežem na Bledu. Blejska varnostna služba je organizirala na Prevaljah svojo izpostavo. Ta je takoj začela popisovati ljudi, ki jih je nameravala izseliti. Tako so okupatorji na podlagi spisov, ki so jih sestavljali kulturbundovci že pred vojno, zelo zgodaj začeli z aretacijami in selitvami. Že 8. julija so Nemci odpeljali iz naše doline prvi transport izseljencev, njihovo premoženje pa zalepili v korist Reicha. Naši kraji so zaradi

prisotnosti številne nemške vojske in uradništva dobili povsem tuj videz. Nemški učitelji so zbirali po šolah slovenske knjige ter jih sežigali. Slovenskemu ljudstvu je grozila popolna iztrebitev. Nemci so pozivali ljudi, naj govore nemško in naj se vpišejo v Kärntner Volksbund. Toda temu pritisku niso podlegli vsi. Najbolj uporni so se takoj začeli organizirati, v prvi vrsti komunisti. V Mežiški dolini so že pred vojno delovale močne partijske celice (na Ravnah, Prevaljah, odkraju in drugod), ki so uživale velik ugled med delovnim ljudstvom, čeprav so morale delati ilegalno. Ob nemškem napadu na Jugoslavijo so mnogi komunisti morali v vojsko. Ko so se po kapitulaciji Jugoslavije vrnili domov, so komunisti s Prevalj, Leš in Holmca začeli iz opuščenih bunkerjev odnašati orožje ter ga skrivati v Brančurnikovem grabnu in na Lešah pri Popovi bajti. Od CK KPS so dobili nalogo, naj ljudi politično pripravljajo na vstajo. Med nemško zasedbo je bila začasno prekinjena zveza med OK KPS v Mariboru in mežiškodolinskimi partijskimi celicami. To zvezo je znova vzpostavil Miloš Zidanšek, ki je prišel na Prevalje julija 1941. V urarski delavnici znanega komuniste Henrika Zagernika je naročil komunistom, naj zbirajo orožje, municijo in hrano ter pridobijo čimveč ljudi za osvobodilni boj. Obljubil je tudi, da bo poslal letake, ki naj bi jih raztrosili po vsej Mežiški dolini. Po tem sestanku so se zbrali pri Kajžarjevi bajti na Lešah člani domačih partijskih celic na posvet. V prisotnosti nekega tovariša, ki je bil menda iz Trbovelj, so sklenili, da bodo minirali Štoparjev viadukt in nove naprave za črpanje vode v rudniku na Holmca. Razstrelivo bi morali dobiti iz Trbovelj, vžigalnike pa naj bi priskrbel Rafael Pavlin. Razstrelivo so dobili teden dni pozneje, kot je bila predvidena akcija.

K viaduktu so šli konec julija 1941 komunisti Marko Prosen, Henrik Zagernik, Alojz Bruncker, Rafael Pavlin in Vili Trinka. Začeli so vrtati luknje, da bi vanje

položili razstrelivo, vendar jih je opazila nemška patrola in so se razbežali. Še to noč pa so poškodovali naprave v holmškem rudniku.¹

Naslednji večer je prišla iz Maribora na Prevalje neka kurirka Nada ter prinesla kovček letakov od OK KPS. Ti letaki so pozivali ljudstvo v boj. Henrik Zagernik in Marko Prosen sta jih ponoči z avtomobilom raztrosila po vsej Mežiški dolini.

Tudi ravenski komunisti so bili v tem času aktivni, posebno sekretar partijske celice Jakob Logar in Ivan Pangrac. Ta dva sta nekaj tednov po nemški zasedbi izobesila na drevo v bližini Pangračeve hiše jugoslovansko zastavo. To je Nemce zelo razburilo in si je sprva niso upali sneti, ker so mislili, da je ob njej peklenški stroj.

Pri zbiranju pristašev je prevaljski komunist Franc Štern zagrešil napako, da je sprejel za kandidata partije sorodnika Ivana Petriča, ki se je ravno tedaj vrnil iz nemškega ujetništva. Potem, ko so komunisti s Prevalj raztrosili letake po Mežiški dolini, jih je Petrič izdal, prav tako pa tudi skladišče orožja v Brančurnikovem grabnu. Začele so se množične aretacije komunistov. Prvega avgusta so Nemci aretirali Franca in Ernesta Šterna, Matijo Štebiha in Alojza Krajgerja. Naslednji dan so aretirali Henrika Zagernika, Avgusta Božiča, Franca Lepka, Ivana Kristana, Jurija Messnerja, Jakob Pečnika, Alojza Brunckerja, Dušana Millerja, Lovra Pačnika, Vilija Trinkausa, Avgusta Kopmajerja, Stanka Čopa, Franca Podgorška, Jožeta Rozmana, Mihaela Spacapana in Rafaela Pavlina. Devetega avgusta so vse te aretirance odpeljali v Begunje, 19. avgusta pa so jih obsodili na smrt in 20. avgusta ustrelili: Henrika Zagernika, Rafaela Pavlina, Jurija Messnerja, Mihaela Spacapana, Antona Jeriča. 13. septembra 1941 so Nemci aretirali še Marka Prosen, Franca Jelenka, Rudolfa Žaka in Franca Mravljaka ter jih odpeljali najprej v Begunje, nato pa skupaj s preostalimi člani uporniške skupine v Auschwitz, kjer jih je večina pomrla. Preživeli so samo Lovro Pačnik, Avgust Božič, Dušan Miller, Alojz Krajger, Rudi Žak in Marko Prosen.

Leta 1941 so Nemci začeli graditi elektrarno v Dravogradu. Med delavci na gradbišču je bila zelo aktivna skojevška skupina, ki jo je vodil slikar Franci Golob s Prevalj. Člani te skupine so se sestajali v gozdovih na Dobravi in v Podklancu. Zbirali so orožje za Pohorsko četo in se pripravljali, da bi minirali železniški most čez Dravo in elektrarno na Meži. Po tej akciji naj bi odšli k partizanom. Mednje se je vrnil Rus Postnikov. Izdal se je za organizatorja vstaje, v resni-

ci pa je bil okupatorjev agent. Izdal je skupino; Nemci so jo 23. avgusta aretirali in 3. septembra odpeljali v Begunje ter na poti ustrelili: Franca Goloba, Oskarja Slemenika, Ervina Mlekuža in Nanta Januška.

S temi ukrepi je okupator uničil glavno organizacijsko jedro upora v Mežiški dolini in s tem za dolgo časa zavrl razvoj NOB na tem območju.

Po teh dogodkih je PK KPS iz Maribora poslal v Mežiško dolino Dušana Kveder-Tomaža z nalogo, da znova poveže preostale komuniste in utrdi OF. Ta je prišel septembra 1941. leta. Z njim je bila Štefka Štiblerjeva, ki je že prej vzdrževala zvezo z mežiškodolinskimi partijskimi celicami. Najprej sta se oglasila na Ravnah pri sekretarju Jakobu Logarju. Ta je sklical partijski sestanek, ki je bil v gozdu nad sedanjo gimnazijo. Kveder je obrazložil komunistom politično situacijo in jih zadolžil, naj zbirajo orožje, municijo ter sanitetni material. Deset naj bi jih takoj odšlo v Pohorsko četo, vendar do odhoda ni prišlo.

V sredini spredaj narodni heroj Majda Vrhovnik-Lojzka, septembra 1944 sekretarka OK KPS Mežica; zraven nje Olga Kastelic-Marjetka. Zada od leve: Štefan Trbovšek-Zdravko, Avgust Razgoršek-Peter, član OK KPS Mežica ter Tomi, pooblaščenec OZNE

Z Raven sta Kveder in Štiblerjeva odšla v Podkraj h komunistu Benu Kotniku ter mu povedala, kaj so se zmenili na sestanku na Ravnah. Krenila sta še h kmetu Pratnekerju nad Mežico, nato pa v Črno, kjer sta se sestala z zaupniki, s Knezom in njegovim sinom Jožetom, ki je med prvimi začel sodelovati s partijo in OF. Navezala sta stike z nekdanjo skavtsko organizacijo in njenim predsednikom Jožetom Prislanom. Obiskala sta še aktivista Zdravka Pavliča iz Žerjava, nato pa sta šla v Mislinjsko dolino. Kveder je v oktobru ponovno obiskal vse komuniste v Mežiški dolini.

S tem je bilo končano prvo obdobje osvobodilnega boja v Mežiški dolini. Zanj je značilno, da je bila okupatorjeva propaganda pri nas takrat in še dolgo potem zelo učinkovita in je negativno vplivala na ljudi. Že pred vojno so tu delovale razne nacistično usmerjene skupine (kulturbundovci), ki so delale za Nemce sezname zavednih ljudi. Zaradi izdaje je okupatorju že zelo zgodaj uspelo uničiti organizatorje in tako je bila vstaja že v kali zarteta. Če se to ne bi zgodilo, bi bila še leta 1941 nastala v Mežiški dolini vsaj ena razmeroma močna partizanska enota, ali pa bi se vsaj tiste, ki so že obstajale v bližini (na Pohorju), povečale s prihodom komunistov in zavednih ljudi iz Mežiške doline. Tako pa je razvoj šel v drugačno smer in je bilo treba kasneje začeti vse znova.

Prihod II. grupe odredov na Koroško

II. grupa odredov je bila ustanovljena na Dolenjskem spomladi 1942. Njen komandant je postal Franc Rozman-Stane, komisar pa Dušan Kveder-Tomaž. Ta enota je krenila po navodilih Glavnega štaba Slovenije na Štajersko. Hodili so preko Dolomitov in doživeli na Gorenjskem silovito nemško ofenzivo. Štab grupe se je nato s Simonovim bataljonom prebil čez Savo in Kamniške planine v Savinjsko dolino, medtem ko je Kranjčev bataljon šel čez Karavanke in se pojavil med koroškimi Slovenci; 24. avgusta so prodrli pri Obirju do Drave, 27. avgusta 1942 pa so prišli partizani te enote v Koprivno, torej v zgornji del Mežiške doline. Tu se bataljon ni zadrževal dolgo, pač pa je šel na Pohorje, kjer se je del teh borcev vključil v 1. pohorski bataljon, ki je nastal po reorganizaciji štajerske partizanske vojske septembra 1942.

Štajerski bataljon, ki so ga Nemci stalno zasledovali, je poleti 1942 požgal nekaj hiš v Bistri in na Ludranskem vrhu, ker so ga posamezni domačini izdajali Nemcem. Pri Beli peči pa je obračunal s skupino raztrgancev, ki so jih Nemci poslali za njim. 29. avgusta je skupinica partizanov 1. štajerskega bataljona, ki jo je vodil Vlado Letonja-Janez, požgala kočje na Uršlji gori. Požar je bil tako velik, da je bil viden do Slovenjega Gradca in še dlje. Goste, kolikor jih je bilo takrat na gori, so partizani odvedli do cerkve v Št. Vidu, med potjo pa so požgali še domačije pri Križanu in Siserniku. Ujetnike so med potjo prepričevali, da je bilo nujno zažgati kočje, da se ne bi v njih utrdili Nemci. Pri cerkvi v Št. Vidu so jih partizani spraševali o številčnem stanju okupatorja v dolini, o zanesljivih ljudeh iz Mežiške doline ter o domačinih, ki so člani Kärntnervolksbunda, nato pa so jih izpustili. Pomembno je tudi to, da je bil septembra 1942 v Podkrajju pri Ravnah ustanovljen prvi odbor OF v Mežiški dolini. Sekretar tega odbora je bil Beno Kotnik, pd. Lubas, ki je bil že pred vojno član KPS, člani pa: Alojz Vinkler, Anton Metarnik, Janko Rozman in Pavel Medvešek. Odbor je zbiral orožje in municijo, vršil obveščevalno službo, poizvedoval za sovražnikovimi sodelavci in o stanju v

¹ V vseh dokumentih, ki smo jih prebrali, piše, da so komunisti s Prevalj, Leš in Holmea poškodovali (minirali) nove naprave za črpanje vode v holmškem rudniku. Oglasil se je tov. Andrej Arko iz Kočevja, ki je v tem času stanoval na Holmcu in je dobro poznal tamkajšnje razmere. Pravi, da naprave za črpanje vode v holmškem rudniku sploh ni bilo, posebno pa ne novih. Bila je le majhna črpalka za pitno vodo z rezervuarjem 10 m³. Rudniške naprave so bile večkrat poškodovane šele v poznejših letih. Te akcije je izvedla sama posadka rudnika. Delavci so povzročili le lažje poškodbe, ki lahko nastanejo na vsakem rudniku tudi pri normalnem obratovanju. Zastoji so trajali v rudniku 2 do 3 dni, a je že to imelo velike posledice za nemško gospodarstvo.

nemških enotah. Med drugim je izvajal tudi napisne akcije.²

Prihod Pavleta Žavcerja-Matjaža na Koroško in njegovo politično delovanje

Vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja se je že zelo zgodaj zavedalo pomembnosti, ki bi jo imela osvobodilna borba na Koroškem, posebno onstran Karavank, kajti le močno protifašistično gibanje bi lahko pripomoglo k združitvi koroških Slovencev z matičnim narodom. Zato je PK KPS za Štajersko poslal oktobra 1942 na Koroško inž. Pavleta Žavcerja-Matjaža z nalogo, da poživi narodnoosvobodilno gibanje v Mežiški dolini in na avstrijskem Koroškem. Mežiška dolina naj bi služila kot izhodišče za prodiranje čez Karavanke. Matjaž je skupaj z aktivistko Elo Letonja-Ateno in kurirjem Petjo prišel iz štaba IV. operativne cone na Koroško kot sekretar OK KPS za koroško okrožje, ki je bilo ustanovljeno tudi v tem času. Kot sam izjavlja, so najprej prišli v okolico Črne. Ljudje so se jih sprva bali, kajti okupatorjeva propaganda je še redno imela velik vpliv na prebivalstvo. Toda počasi je ljudstvo le sprevidelo, kakšne namene ima okupator, in se je vključevalo v narodnoosvobodilno gibanje. Odborov OF v začetku niso ustanavljali, pač pa so organizirali močno mrežo zaupnikov. Obiskovali so hišo za hišo, govorili ljudem o okupatorjevih načrtih ter o namenih narodnoosvobodilnega boja. Zlasti tovariš Matjaž jim je vedel veliko povedati, saj je bil leta 1941 v Užiški republiki kot komisar slovenske čete in je bil torej priča prvim začetkom ljudske oblasti. Delili so ljudem literaturo, ki so je nekaj prinesli s seboj (npr. letake: Kdo smo partizani in kaj hočemo, Slovenska mladina, ne odzovi se Hitlerjevi mobilizaciji, Vermani, ne streljajte na partizane, Slovenski kmet, skrij svoje pridelke pred fašističnimi roparji, Niti pfeniga za Hitlerjevo zimsko pomoč, Poziv na splošno ljudsko vstajo itd. Poleg tega je Matjaž prinesel s seboj še Slovenskega poročevalca, Borove pesmi Previharimo viharje in nekaj srbskega tiska). Takoj po prihodu na Koroško je Matjaž začel misliti tudi na organiziranje partizanskih tiskarn. Tako je bila pozimi 1942 v taborišču prve koroške čete v Topli formirana tehnika OK KPS za Koroško. Za delo v tehniki je bila zadolžena Olga Kastelic-Marjetka. Tiskali so letake, radijske vesti, razmnoževali partizanske pesmi itd. Pozneje, ko so se partizani 1. koroške čete premikali po terenu, tehnika ni mogla več delovati. Ob koncu aprila pa so jo prestavili v Stanetov mlin na Ludranski vrh.

Pri političnem delu so Matjažu močno pomagali borci prve koroške čete, ki je prišla na Koroško novembra 1942, nada-

lje nekateri borci, ki so se izgubili od svojih enot idr. Močno jim je olajševalo delo tudi dejstvo, da je bilo pred vojno v Mežiški dolini močno razvito delavsko gibanje.

Prva koroška četa in njeno delovanje

Po boju Savinjskega bataljona z Nemci na Dobravljah v začetku novembra 1942, v katerem je bil bataljon razbit in je utrpel velike izgube, se je iz tega bataljona po ukazu štaba izločila skupina enajstih borcev in odšla na Koroško, da bi poživila narodnoosvobodilno gibanje v tem koncu Slovenije. To skupino so sestavljali: Lojze Vresk, Milan Mrzel-Mile, Dolfe Hohkraut, Ivan Uranič-Drago, Lojze Eberl-Muri, Slavko Pinter-Robin, Herman Ficzo-Ciril, Tone Okrogar-Nestl, Juvan-Gorki, Jože Polc-Don in Ivan Mavrič-Stane. Bili so večinoma iz Trbovelj in Zagorja. Nastanili so se nad Fajmutovo domačijo v Topli pod Peco in s prihodom novincev se je iz te skupine razvila prva koroška četa.

Sodelavke OK KPS Mežica 1944. Z leve: Marija Močivnik-Milena, s klobukom član OK Karel Aberšek-Pero; sekretar OK KPS Mežica Franjo Kastelic-Džon ter Rozika p. d. Apohalova; spodaj: Marija Košak-Metka, Olga Kastelic-Marjetka, članica OK ter Angela Mager-Božankova iz Podkrajca

Takoj po prihodu se je skupina lotila priprave terena. Pomagala je Matjažu pri organiziranju obveščevalne službe, pripravljala skladišča itd. V tehniki koroškega okrožja so tiskali najrazličnejšo literaturo ter jo raznašali po terenu. 15. decembra 1942 je četa izvedla vojaško in ekonomsko akcijo na Solčavo. Razorožen je bil policist, zaplenjena puška z municijo. Četa je uničila občinski arhiv in pošto ter ostrigla dve nemški priležnici. Zaplenila je premoženje nekega hitlerjanca, ki pa ga zaradi odsotnosti ni mogla likvidirati. Partizani so na trgu zapeli narodne in partizanske pesmi, delili letake itd. Ta akcija je imela velik odmev tako med prebivalci kot tudi med Nemci. Prebivalci Solčave in okolice so jo odobraval, kajti mnogi so že mislili, da v teh krajih parti-

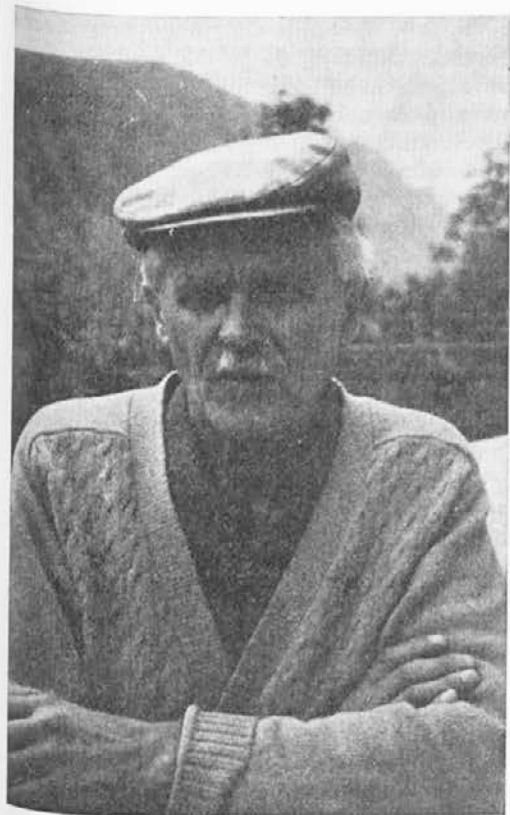
zanov ni več. Nemcem pa je pognala strah v kosti, saj so baje govorili, »da je bilo kakih slo banditov«.

V januarju 1943 je četa krenila čez Karavanke na avstrijsko Koroško. Tam je hodila pet dni, in sicer v okolici Železne Kaple. Med potjo je izvajala politično propagando, prirejala pri zavednih kmetih mitinge, delila letake, pela slovenske pesmi itd. Zaplenila je nekaj lovskih pušk in uniform, obiskala enega izmed največjih hitlerjancev v okolici Železne Kaple, zaplenila pri njem lovsko orožje in nekaj hrane ter radijski aparat. Partizani so bili povsod izredno gostoljubno sprejeti in nihče jih ni izdal. Po tem pohodu se je četa vrnila v svoj tabor v Toplo.

CK KPS in IO OF sta menila, da je izrednega pomena, da se na Koroškem razvijejo partizanske enote in odbori OF. To se vidi iz nekaterih dokumentov, kot npr. iz Navodil glavnega poveljstva z dne 12. januarja 1943 štabu Štajerske operativne cone o reorganizaciji enot, kjer je med drugim rečeno: »Ko bodo Nemci v približajočih se operacijah zelo angažirani na ostalih frontah, bo popustil njihov pritisk v okupiranih deželah. To morate znati izkoristiti in z ojačanjem vaših akcij na eni strani ter z najintenzivnejšim političnim delom v masah pripraviti vse pogoje za dviganje splošne ljudske vstaje na Štajerskem. Pri tem imejte najtesnejši kontakt s Koroško in glejte, da boste vse politične procese z vašega sektorja prenesli tudi na Koroško.«

Zima 1942/43 je bila čas, ko se je na vseh svetovnih bojiščih začela zmaga nagibati na stran zaveznikov. Ravno v začetku februarja 1943 je bila končana bitka za Stalingrad, prav tako pa so tudi angloameriške sile preganjale Nemce in Italijane po severni Afriki. Tudi naše partizanske sile v zahodni Bosni so dosegale lepe uspehe. V takem smislu je bilo pisano tudi Navodilo politkomisarja štajerske operativne cone dne 10. februarja 1943 koroški četi za prehod v ofenzivne akcije, ki med drugim pravi: »Do nadaljnje odredbe ostane četa na Koroškem. Zavedajte se velike politične važnosti, ki jo ima naša akcija onstran meje. Aktivnost na tem območju je trenutno najvažnejša v Sloveniji. Zato naj četa takoj krene proti Železni Kapli in Dravi. Vsaj par uspešnih zased! Na Koroškem mora še ta mesec teči nemška kri! Pobjajte denuncianta! Pojte naše pesmi! Kažite se čimveč prebivalstvu. Demonstrirajte, da bo ves svet vedel, da ima Koroška tudi partizane! Vso skrb je treba posvetiti nabavi orožja in municije. Z vso silo je treba preprečiti hitlerjansko mobilizacijo v naših krajih. Razvijajte široko politično delo med novinci in na terenu! Iz vaše čete mora nastati bataljon!« Ta navodila je koroška četa dosledno izpolnjevala. V času od januarja 1943 se je tudi številčno močno povečala. Nemcem je namreč začelo na frontah primanjkovati vojakov, zato so mnogi naši fantje dobili pozive za v nemško vojsko. Toda ravno takrat se je najbolj pokazala uspešnost delovanja političnih aktivistov v Mežiški dolini. Mnogi zavedni ljudje so bili takrat že povezani z NOB in fantje, ki so dobili pozive, so že vedeli, kam morajo iti. Tako je februarja 1943 cela skupina hotuljskih fantov (Jože

² Tovariš Anton Vušnik se spominja, da se je nekoč (menda v letu 1943) pojavil na steni blizu valjarne v ravenski železarni napis: »Zivel Stall! Smrt fašizmu! OF.« Nemci so potem ves teden iskali tistega, ki je to napisal, vendar ga niso mogli najti. Verjetno je bil to kateri izmed članov tega odbora. Odbor je po besedah Antona Vušnika z Raven nastal na pobudo Dušana Kvedra-Tomaža, ki je prišel jeseni 1941 v Mežiško dolino. Da je nastal tako pozno — šele leto dni po prihodu Dušana Kvedra — je vzrok verjetno v tem, ker je bila okupatorjeva demagogija v naših krajih dolgo časa razmeroma uspešna in je bila torej splošna situacija neugodna za nastajanje OF. Šele pozneje so lahko komunisti uredničili dobljene naloge.

Maks Gašparič-Jernej

Po opravljenih akcijah se je četa umaknila proti avstrijsko-jugoslovanski meji. Že drugi dan po akciji so Nemci zbrali veliko vojaštva. Zasedeni so bili vsi prehodi, postavljene zasede v nekaterih krajih in pri vseh hišah. To hajko imenujejo nekateri »olševska«. Ker ni bilo možno prodreti na jugoslovansko Koroško, so se umikali čez Olševo na Štajersko, 15. marca pa so na Olševi štirikrat naleteli na zasede in so jih z jurišem pregnali. Žrtev sicer ni bilo, četa pa se je razdelila na več skupin, ki so se nato spet sestale v Koprivni. Nemci so v tej akciji uporabili veliko sil (samo na zapadni strani okrog 1300). Uporabljali so enote SS ter enote policije, pomešane s Francozi, Poljaki, Čehi, Slovenci in pripadniki drugih narodov. Hajka je trajala 8 dni, vendar za Nemce ni prinesla nobenega uspeha. Po počitku je četa 26. marca krenila v zasedo v Koprivno ter tam napadla nemško patroljo. Nemci so se pognali v beg. Ubijta sta bila dva policista, dva pa ranjena. Partizani niso imeli izgub.

Ustanovitev I. koroškega bataljona in napad na Mežico

V enem izmed navodil koroški četi piše: »Iz vaše čete mora nastati bataljon!« To se je uresničilo 1. aprila 1943. 28. marca je namreč prišel na Koroško s štabno zaščito komandant 4. operativne cone Franc Rozman-Stane. Partizane prve koroške čete je našel pri kmetu Zdovcu nad Koprivno, kjer je 1. aprila izvedel reorganizacijo čete in s tem ustanovil prvi koroški bataljon. Reorganizacijo je namreč нареkovala vedno večja številčnost čete. Bataljon je bil razdeljen v dve četi. Njegov komandant je postal Franc Pasterk-Lenart, zelo sposoben borec. Bil je koroški rojak, doma iz Lobnika pri Železni Kapli. 1942 je dezertiral iz nemške vojske in se priključil partizanom. Do ustanovitve bataljona se je bojeval na kamniškem območju.

Namestnik komandanta je postal dotakratni komandir 1. koroške čete Lojze Vresk-Mile, politkomisar pa Boris Čižmek-Bor. Mnogo borcev je bilo brez orožja, zato je bila prva naloga novoustanovljenega bataljona zagotoviti si zadostno količino orožja in municije ter opreme. V ta namen je štab izdelal načrt za napad na Mežico. Napadli so jo v noči od tretjega na četrti april. Ta kraj so si izbrali zato, ker je bila manj zastražena kot drugi kraji v Mežiški dolini je bilo torej upanje na uspeh večje. Tu pa je bilo tudi mnogo nemčurjev, ki so jih partizani hoteli prestrašiti.

Bataljon se je premaknil od kmeta Zdovca v Toplo, kjer so večerjali pri kmetu Florinu, partizansko ime »pri Brkotu«, nato pa so krenili naprej na Peco do Tomaževe koče. Tja so prišli drugi dan in noben partizan ni vedel za načrt štaba. Popoldne je poklical komandant Stane v štab domačina Štefana Osojnika-Aleksa in Petra Tomazina-Skalo ter ju vprašal, če dobro poznata Mežico in kako bi lahko prišli vanjo neopazno. Ta dva sta potem vodila bataljon do Mežice, kamor so prišli ob 9.30. Pri mežiškem pokopališču so se razdelili v več vodov: eden je imel nalogo rezanje telefonskih žic, drugi blo-

kado orožniške postaje, nekaj pa jih je šlo v zasedo nad glavne dohode v vas. Takoj po prihodu v trg se je začela ostra borba z nemškimi orožniki in vojaki. Štab z zaščito je vdrl v kino-dvorano, kjer so pravkar predvajali nemški film. Partizani so pojasnili ljudem, kdo so in za kaj se borijo. Dva sta šla h kinooperaterju, zagriženemu nacistu, in mu ukazala, naj ustavi predvajanje filma, nato pa so kinoaparaturu uničili. Pozvali so navzoče, naj vsak, ki ima orožje, le-tega odda. Poklicali so štiri izdajalce, jih zaslišali in nato ustrelili vpricho ljudstva. To so bili: 2 Sturmführerja Franc Zupanc in Edmund Sirec ter dva prostovoljca SS Janko Pajar in Jože Koprivnik. Gledalcem v dvorani sta govorila Boris Čižmek-Bor in Franc Zalaznik-Leon. Partizani so zapeli nekaj pesmi, delili literaturo itd. Nekaj fantov iz Mežice se je takoj prostovoljno priključilo partizanom.

Zunaj kino-dvorane pa je še naprej potekal boj z orožniki, v katerem je bil težko ranjen komandant bataljona Franc Pasterk-Lenart, ki je čez nekaj dni umrl. Ranjen pa je bil tudi Karel Polenik-Don. Partizani so vdrl v šolo, kjer je bilo vojaško skladišče, ter zaplenili okrog 30 avstrijskih pušk z municijo ter veliko druge opreme, nato pa so se morali umakniti iz Mežice. Iz Črne je namreč prihajala na pomoč obkoljenim Nemcem močna policijska enota. Nekaj časa jo je zadrževal Tone Okrogar-Nestl, ki je bil v zasedi nad cesto pri Poleni. Na nemški strani sta med bojem padla dva policista, več pa jih je bilo ranjenih. Bataljon se je z obilnim plenom umikal čez Riško goro, po avstrijskem ozemlju severozahodno od Peca proti Lužam v Koprivni, kamor je prispel 6. aprila. Borci so mislili, da so se izognili nemški hajki, toda Nemci so zbrali ogromno sil iz Mislinjske, Dravske in Mežiške doline ter s pliberške strani. Obkolili so bataljon. Ta se je s težavo prebil iz obro-

Ivan Sorn-Bojan

Štajner, Karel Polenik, Bogomir Vastl, Bertl Kotnik in drugi) odšla v prvo koroško četo. Pri Šumelu v Koprivni so se 19. februarja sestali fantje, ki bi morali v nemško vojsko, in imeli poslovnih večer. To je bilo dogovorjeno in okrog enih ponoči je prišel Pavel Žavcer-Matjaž, jim govoril, nato pa jih odpeljal s seboj. Koroška četa je kmalu narasla na 37 borcev. Komandir je bil Ivan Uranič-Drago, namestnik pa Lojze Vresk-Mile. Tako okrepljena je 8. marca znova odšla na avstrijsko Koroško. Namen tega pohoda je bil: likvidacija policijske patrole iz Železne Kaple in likvidacija treh denunciantov. Prišli so do podjunske doline. Med pohodom so propagirali združeno Slovenijo, prirejali manjše mitinge, se udeleževali »koroških gaud«, delili letake, peli pesmi itd. 11. marca so likvidirali nemškega prišeljenca Gritscha Herberta iz Labotske doline. Bil je član NSDAP, avstrijski kapetan, odlikovan z dvema križcema za zasluge v koroških bojih leta 1919. Bil je tudi najvidnejši pobudnik NSDAP v Labotski dolini. Zaradi organizacije puča proti kanclerju Dollfussu je bil obsojen na 15 let ječe. Po prihodu Hitlerjevega režima je bil postavljen za uradnika pri uradu za ponemčevanje in izseljevanje slovenskega ozemlja in za utrjevanje nemštva na slovenskem Koroškem. Tega dne je bil likvidiran tudi madžarski letalski hauptman dr. Bela Benschik Bocskai, komandant eskadrile, filozof, ideolog nacionalsocializma, docent in štipendist berlinske univerze, strokovnjak za meteorološka vprašanja na vzhodni fronti. Aktivno je sodeloval v napadih na sovjetski fronti v srednjem sektorju pri Nikolajevsku. Pri njem so zaplenili 2 pištoli, oficirsko uniformo, 2 lovske puške, 2 pisalna stroja idr. Likvidacijo so izvršili v prisotnosti štirih poljskih ujetnikov ter bližnjih sosedov. Ljudstvo je obe likvidaciji odobravalo.

Tone Rader-Jasko

ča, pri tem pa je padel borec iz Stanetove zaščitnice. Nemci so v tej hajki 7. aprila odkrili izpraznjeno prezimovališče na Peci. V njem so našli nahrbtnik z dnevnikom koroške čete ter s seznamom borcev. V Mežici pa so kot povračilo za napad partizanov zaprli nekaj družin (Capudrovo, Tomazinovo, Smrečnikovo) ter jih nato odpeljali v razna taborišča Nemčije. Okrog 1. maja so pripeljali v Mežiško dolino močnejše vojaške enote: na Ravne 120, na Prevalje 100, v Mežico 100 in v Črno 200 vojakov.

Pomen mežiške akcije, pravi poročilo štaba 1. koroškega bataljona, je bil v tem, da je bila koroška enota mlada, sestavljena iz pomladanskih mobilizirancev — novincev, ki pa so se kljub temu tako v akciji kot tudi pri umiku in prebijanju skozi nemški obroč sijajno obnesli ter so zato vredni vse pohvale. Z napadom na Mežico je bil Nemcem zadan težak udarec. Na Koroškem so se pojavili partizani in izvedena je bila prva velika uspešna partizanska akcija. Akcija na Mežico je bila manifestacija slovenske narodne zavesti, ki je nacionalno in socialno zatiranim koroškim Slovencem dala več moralne moči.

Po mežiški akciji je Stane v Koprivni izbral okrog 14 borcev 1. koroškega bataljona ter jih poslal na Pohorje, kjer naj bi nadomestili legendarni Pohorski bataljon, ki je padel 8. januarja 1943. Za komandirja te četice je bil postavljen Ivan Roje-Bogdan, za politkomisarja pa Vincenc Janko-Harkov. Četeca je krenila na Pohorje 6. aprila 1943. Komandant Stane ji je dal na Pohorju natančna navodila, kako mora delati, nato pa je odšel v Savinjsko dolino. Na Pohorju je ta skupinica partizanov najprej iskala informacije o padlem Pohorskem bataljonu, vzpostavljala zveze s partizanskimi sodelavci. Kmalu so se ji začeli priključevati novin-

ci, ki bi morali v nemško vojsko ali pa so prišli na dopust, in tako je počasi prerasla v Drugi pohorski bataljon.

Preostali del Koroškega bataljona je dobil novega komandanta Tomaža Slaparja-Tuga, kajti prvi komandant Franc Pasterk-Lenart je podlegel ranam, dobljenim v napadu na Mežico. Bataljon se je razdelil na manjše skupine, ki so napadle nemške patrolje in izvajale manjše sabotažne akcije.

Belopeška konferenca

Dober mesec po napadu na Mežico, 12. maja 1943, se je zgodil še en dogodek, ki je bil zelo pomemben za razvoj NOB v Mežiški dolini in na slovenskem Koroškem. Pod Belo pečjo je bila namreč tega dne prva konferenca političnih delavcev Koroške. Udeležili so se je naslednji aktivisti: inž. Pavle Žavcer-Matjaž kot sekretar OK KPS za Koroško in obenem vodja konference, Karel Prušnik-Gašper, Boris Čizmek-Bor, Milan Ilich-Kostja, Jože Polc-Don, Polde Eberle-Jamski, Tomaž Slapar-Tugo, Lojze Vresk idr. Konferenco je začel Pavle Žavcer-Matjaž in predlagal naslednji dnevni red:

1. Poročilo sekretarja
2. Poročilo o zunanjem in notranjem političnem stanju
3. Referat o liniji in ciljih OF
4. Diskusija o 3. in 4. točki
5. Organizacijske oblike OF
6. Razdelitev terena in naloge terencev
7. Pozdravne brzojavke
8. Razno

Karel Prušnik — Gašper

Tovariš Matjaž je v poročilu dejal, da je to prva konferenca političnih delavcev OF na področju OK KPS za Koroško in pomeni formalno pridružitve tega dela Koroške skupni protifašistični borbi slovenskega naroda. Ta konferenca naj služi v podkrepitev bodočega dela v političnem in organizacijskem smislu.

Poročilo o notranje- in zunanjepolitičnem stanju je podal tovariš Boris Čizmek-Bor. Zunanjepolitični položaj je opisal bolj na kratko, bolj podrobno pa se je ustavil pri notranjepolitičnem stanju in o njem podal izčrpno poročilo in komentar.

O liniji in ciljih OF je govoril tovariš Matjaž. Dejaj, da je OF nositeljica revolucionarnega razpoloženja delavskih množic za nacionalno in socialno osvoboditev. Inicijator in organizator OF ter gonilna sila NOB pa je KPS.

V zvezi z zunanjepolitičnim stanjem je treba OF razširiti, ji dati razmah, treba jo je utrditi med proletariatom ter ostalimi delovnimi množicami. OF je treba vojaško in politično aktivirati v borbi proti okupatorju.

Matjaž je nato poudaril važnost Koroške in njen pomembni, posebni položaj. Svoja izvajanja je strnil v naslednje točke:

1. Kadre moramo čimbolj aktivirati ter jih izobraziti.
2. Vzgojati moramo nove kadre za OF in vojsko.
3. Paziti moramo na konspiracijo, da zaradi nepremišljenosti in malomarnosti ne uničimo storjenega.
4. Kontrolirati je treba odnos partizanov, posebno komandnega osebja do civilnega prebivalstva.
5. Utrjevati je treba ugled tako vojaškega kot tudi političnega vodstva.

V razpravi o tretji točki sta govorila Matjaž in Polde Eberle-Jamski. Ta je menil, da je nujno potrebno spodbujati vse množice k osvobodilni borbi, vključno Poljake, Ruse, Čeha in seveda Avstrijce ter jih mobilizirati v partizane. Sledil je Poldejev referat o organizacijskih oblikah OF. Najprej je poročal o važnosti ustanovitve Delavske enotnosti in o njenem pomenu ter ciljih. Sestavlja naj jo revolucionarni proletariati. Odbore DE je treba organizirati na isti način kot odbore OF. Organizirati je treba tudi AFŽ, vendar so tudi žene lahko članice odborov OF in DE; treba jih je usposobiti za delo v teh odborih, kajti možje bodo odšli v partizane. Dalje je govoril o Zvezi delovne mladine. Narodna pomoč pa naj skrbi za naše izseljence, trpine po koncentracijskih taboriščih in ječah ter za vse, ki so pomoči potrebni. Iz vrst najemnikov naj osnujejo Najemniške odbore, ti pa bodo prevzeli zemljo nam sovražnih tujcev in narodnih izdajalcev. Organizirati je treba Narodno zaščito, ki naj pomaga partizanskim enotam. Pravi, da so premalo pozornosti posvečali usposabljanju kadrov za KP in OF. Pridobiti je treba nove komuniste, ki bodo videli v Partiji nositeljico borbe proti fašizmu in socialnemu zatiranju. Pri delu

S srečanja na poti h konferenci OK KPS Dravograd, aktivisti okrajnih komitejev Dravograd in Črna—Mežica, oktobra 1944 v Javorju. Z leve zgoraj: neznana, Alojz Kompanžnidaršič, Mitja Šipek, Gusti Kodrun, Erna Burjak, Lipi Potočnik-Negrin; spodaj Pepca Nabernik-Darinka, kurir, Mira Rajster

ne smejo zabresti v sektaštvo in oportunistem. Matjaž je zatem še posebej poudaril važnost Najemniških odborov in odborov AFŽ.

Potem so sklenili, da bodo območje delovanja razširili na vso vzhodno Koroško: od Pliberka in Velikovca do Borovelj. Posebej je bilo naročeno aktivistom, da morajo razširiti organizacijo zlasti na večja naselja, trge in mesta. Matjaž je predlagal, naj vsak terenec uredi zemljanko za ranjence in prostor za skladišče. Organizirati je treba javke in kurirje, ki bodo vzdrževali zveze z enotami.

S konference so poslali pozdravne brzojavke IO OF, Glavnemu poveljstvu NOV in POJ, CK KPS, AVNOJ in tovarišu Titu. V zadnji piše med drugim tudi to:

»Slovensko ljudstvo Koroške občuduje velikanske uspehe NOV Jugoslavije, ki jih je izbojevala pod tvojim vodstvom. Jugoslovanski generali so dvajset let vzdrževali nekakšno vojsko, pa se je v nekaj dneh sesula. Zdaj pa je pod tvojim vodstvom v poldrugem letu zrasla armada, ki jo občuduje ves svet in ki je osvobodila že lep kos naše domovine...

Koroško ljudstvo te, Tito, še s toliko večjim veseljem pozdravlja, ker je čulo, da si delavec, preprost mož iz ljudstva, ki pa ima tisto, česar niso imeli jugoslovanski generali — čisto ljubezen do ljudstva in narodov Jugoslavije in krepko voljo boriti se za svobodo, pa četudi je sovražnik še tako močan.«

Polde je predlagal, da spomin padlih tovarišev počastijo z enominutnim molkom in s tem je bila konferenca zaključena.

Glavno vprašanje, ki se pojavlja v zvezi s to konferenco, je, ali so aktivisti na terenu uresničevali sprejete sklepe in kako so jih uresničevali. Naloga seveda ne daje odgovora na to vprašanje, kajti naš namen je bil raziskati le obdobje do konference. Belopeška konferenca predstavlja začetek množičnega političnega dela v Mežiški dolini in na avstrijskem Koroškem. Vemo, da so po njej začeli ustanavljati odbore OF, AFŽ in mladinske organizacije skoraj v vseh krajih Mežiške doline. Tudi odbori Delavske enotnosti so bili ustanovljeni, vendar imamo o njih premalo podatkov in ne moremo reči o njih nič konkretnega. Prav tako ni podatkov o morebitnem delovanju Narodne zaščite in Najemniških odborov. To vprašanje ostaja torej še odprto in so potrebne še temeljite raziskave.

Zaključek

Narodnoosvobodilna vstaja na področju Mežiške doline se je, podobno kot na Štajerskem, razvijala veliko počasneje kot v drugih predelih Slovenije. Vzroki za to so, kot je razvidno iz poročila politkomisarja II. grupe odredov CK KPS, predvsem germanizacija iz prejšnjih desetletij, počasneje so ljudje spoznavali lažnost okupatorjeve demagogije, teror, peta kolona, slabost partizanskega gibanja zaradi prezimovanja, preganjanje in žrtve, poleg tega pa tudi pomanjkljivo delo na terenu, pomanjkanje literature in s tem neinformiranost ljudstva o nameni okupatorja in ciljih osvobodilnega boja, slaba konspiracija itd. Zaradi vsega tega v začetku

Ob osvoboditvi na terenu Jamnica-Poljana. Od leve: Silvo Kopitar iz tehnike Netopir, Jurij komandir TV-17-K v Jamnici, Mitja Šipek, mladinski aktivist in član OK KPS Dravograd, Milan-kurir, Zarko-komandir minerskega voda Koroškega bataljona, ter aktivistki Mira Ferjančič in Erna Štraser-Zmaga

tla niso bila ugodna za vzpon narodnoosvobodilnega boja. Zaradi slabe konspiracije in neizkušenosti komunistov, ki so pripravljali vstajo, je Nemcem že zgodaj uspelo odkriti partijske celice na Prevaljah in v Dravogradu, kar je imelo za posledico množične aretacije komunistov, streljanje prvih talcev, odgon v koncentracijska taborišča itd. S tem so bili uničeni glavni temelji narodnoosvobodilnega boja v Mežiški dolini. Nasilje Nemcev nad komunisti je ljudstvo zelo prestrašilo, poleg tega pa je bila še zelo učinkovita nemška propaganda in socialna demagogija. Celo nekateri komunisti, ki so še ostali, so pod vplivom takih razmer zašli v oportunistem in začeli dvomiti o smiselnosti odpora. Tisti, ki so ostali zvesti svojim idejam in zamislim vodstvom, pa v obstoječih

razmerah tudi niso mogli ničesar storiti.

Šele mnogo pozneje so se začele stvari bistveno spreminjati. Vodstvo NOB je poslalo v naše kraje Pavleta Žavcerja-Matjaža; ta je s pomočjo borcev 1. koroške čete, ki je tudi prišla v Mežiško dolino, uspel pripraviti teren za razvoj osvobodilnega boja. Ljudstvo je vedno bolj spoznavalo, kakšne namene ima okupator, zato je sledilo pozivu Osvobodilne fronte. Posebno v začetku leta 1943, ko je Hitler začel mobilizirati slovenske fante, so mnogi namesto v nemško vojsko raje odšli k partizanom. Koroška četa je prerasla v bataljon, ki je z napadom na Mežico prvič preizkusil svojo moč in dokazal ljudstvu, da nemška vojska le ni nepremagljiva. Z belopeško konferenco pa so bili postavljeni trdni temelji za politični raz-

voj v Mežiški dolini in v vsej Koroški. Nastajali so odbori OF in AFŽ, v katerih so bili povezani vsi zavedni ljudje. Ti so mnogo pomagali partizanski vojski, ki se je vedno bolj krepila. Avgusta 1943 je imel 1. koroški bataljon že 320 borcev, ki so bili razmeroma dobro oboroženi. Takrat je moral oditi na Dolenjsko, na Koroškem je ostalo le 40 borcev in političnih aktivistov, toda že v teku dveh mesecev je nastal nov bataljon, ki je pozneje prerasel v Vzhodnokoroški odred. S prihodom 14. udarne divizije na Koroško, oziroma v Mežiško dolino (februarja 1944), pa se je tu začelo povsem novo obdobje v razvoju NOB — obdobje splošne ljudske vstaje, ko so mnogi zavedni prebivalci Mežiške doline odšli v partizane in pomagali osvoboditi domovino vseh tujcev in domačih izdajalcev. Da je bil razvoj takšen, ima precejšnjo zaslugo tudi delavsko gibanje pred vojno, ki je bilo v Mežiški dolini še posebej živahno.

Literatura in viri

Bogdan Žolnir: Partizanski tisk ob Mislinji, Meži in Dravi

Bogdan Žolnir: Razvoj NOB v Mežiški dolini, Koroški fužinar 1. V. 1953, št. 4

Mirko Fajdiga: Zidanškova brigada

Jože Mekinda-Franci: Pohod II. grupe odredov na Štajersko

Karel Prušnik-Gašper: Gamsi na plazu

Franci Golob: Iz krvi rdeče čudni cvet, Večer 1957, št. 188

Srečko Golob: Dravograd proslavlja, Večer, Maribor 3/7-1957, št. 154

Gregor Burjak: Prvi koroški bataljon v Mežici, Glasnik ZROP, 1962, št. 9

Gregor Burjak: Peca v NOV, Planinski vestnik 1958, str. 674

Ožbalt Fajmut: Pod Peco, Borec XVI/1965, št. 11

Ivan Janžekovič: Ob 10. obletnici, Koroški fužinar 1/5-1953, št. 4

Beno Kotnik: Težki, pa veliki časi pod Uršljo goro, Iz kronike NOB na področju občine Ravne na Koroškem, Koroški fužinar 1/5-1953

Beno Kotnik: Spomini, Koroški fužinar 1/5-1953

Olga Kastelic-Marjetka: Lenart? Komandant I. koroškega bataljona, Ljudska pravica II. 4. 1949, št. 86

Boris Čizmek-Bor: V Mežico, Ob 10. obletnici partizanskega napada na Mežico in prihoda komandanta Staneta na Koroško, Slovenski poročevalec 5/4-1954, št. 80

Andrej Plajer: Začetki narodnoosvobodilnega gibanja in prve žrtve v Dravogradu, Vestnik, Maribor 22/7-1952, št. 17

Franc Sušnik: Legenda o Matjažu, Koroški fužinar 1/5-1953, št. 4

Karel Prušnik-Gašper: Koroški partizan Tavčmanov Franci-Lenart, Slovenski vestnik, Celovec 28/6-1946, št. 3

Prvi koroški bataljon — Lenartov v Mežici, Slovenski vestnik, Celovec 5/4-1952, št. 25

Prvi koroški bataljon, Slovenski vestnik, Celovec 3/4-1959, št. 4

France Šušteršič: V spomin koroškemu junaku, Borec 1959, št. 6

Peter Tomazin: Napad na Mežico, Tovarš 1953, str. 425

Aktivisti okrajnega odbora OF Guštanj—Prevalje marca 1945 pri kmetu Avguštinu v Podkraju. Od leve proti desni: neznana, Julka Polančič, nemški zdravnik iz Celovca ob prihodu v partizane, Lojzka Kotnik-Cvetka, Marija Potočnik-Lenka-Avguštinova; spodaj: sekretar okraja Anton Vušnik-Rastko in Hinko Petrič-Tonijev iz Kotelj

Pavle Žavcer-Matjaž: Ob deseti obletnici ustanovitve prvega koroškega bataljona, Tovaniš 1953, str. 424

Boris Zihertl: France Rozman-Stane na Koroškem, Koroška v borbi, Celovec 1951 in Večer, Maribor 28/4-1953, št. 100

Pavle Žavcer-Matjaž: Koroška, Slovenski poročevalec 21/7-1954, št. 170

Pavle Žavcer-Matjaž: Koroško ljudstvo te — Tito — radostno pozdravlja, Večer, Maribor 21/7-1954, št. 170

Bogdan Žolnir: Planinske kočje v boju z okupatorjem, Planinski vestnik 1958, str. 273—284

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI., knjiga 5

Pripovedovanje borcev in aktivistov OF:

Marko Prosen

Ivan Pongrac

Anton Vušnik

Jože Štajner-Gogo

Peter Tomazin-Skala

Bogomir Vastl-Božo

Pavle Žavcer-Matjaž

Andrej Arko (Pismo Zgodovinskemu krožku gimnazije Ravne na Koroškem)

Ivan Kokal — Imre

OB 60. OBLETNICI VELIKE OKTOBRSE REVOLUCIJE

Letos, ko praznujemo 60. obletnico velike oktobrske revolucije na šestini zemeljske oble, se istočasno spominjamo začetka novega družbenega obdobja človeštva, ki je nastalo po veliki zmagi proletariata in ruskih mučikov nad carizmom, ki je bil strahovlada cele EVROPE.

Po veliki OKTOBRSKI REVOLUCIJI se je pričela doba novega družbenega reda. Odpravljeno je bilo tlačanstvo, brezpravnost in kulaštvo. ENGELS — MARX LENINOVA teorija je prešla v prakso. Veliki ideolog KARL MARX je leta 1846. izoblikoval in napisal komunistični manifest, v katerem je nakazal proletariatu, kako naj se osvobodi izpod kapitalističnega jarma, ki ga že stoletja tlači in uničuje. KARL MARX je prav tako predvideval, da če bo socialistična revolucija izbruhnila v razviti — kapitalistični deželi, bo proletariati v njej srečen in zadovoljen. Kolikor pa bo socialistična revo-

lucija izbruhnila v kaki fevdalni deželi, pa bo imel tam proletariati hude »krče«, težave in ovire. Ta MARKOVA predvidevanja, so se tudi bolj ali manj uresničevala, zdaj v eni zdaj v drugi deželi. Če bi danes v AMERIKI izbruhnila socialistična revolucija, ni potrebno nič več kot spremeniti naslove in utrditi ljudsko oblast. Socializem v RUSIJI ni imel industrije niti kadrov, tudi kultura je bila zaostala. RUSIJA je bila agrarna država, izolirana od vsega sveta. Orali so še z vprežno živino po poljih evropske žitnice, zato so imeli velike težave, dokler se niso prebili do LENINOVEGA gesla: »ELEKTRIFIKACIJA in INDUSTRIJALIZACIJA — je socializem!«

LENIN je vodil pravilno gospodarsko politiko v novorojeni državi, uveljavil jo je po vsej SOVJETSKI ZVEZI, tako da so si kmetje opomogli in pridelovali žito in redili živino, da so že v letih 1926/27

odpravili lakoto v »rdeči« — RUSIJI, s tem vzdevkom jih je imenoval ves tedanji kler. Ko se je ekonomska baza že nekoliko utrdila, pa je STALIN pričel izvajati v SOVJETSKI ZVEZI prisilno kolektivizacijo, kar je povročilo silno nezadovoljstvo, skoraj že kontrarevolucijo. Tako se je stanje zopet poslabšalo, kajti kolektivizirani veleposestniki so v letih 1928/29 in še dalje sabotirali, in sicer tako, da so v hlevih poklali privezano živino in jo tam puščali ležati in propasti. Nastalo je veliko pomanjkanje osnovnih življenjskih potrebščin, ker so bili veleposestniki proti kolektivizaciji kmetijstva.

V letu 1932, ko sem prišel v SOVJETSKO ZVEZO študirat kot politični emigrant, smo morali študentje kolektivizirati še preostalo kmetijska posestva. Sam sem doživel ta proces kolektiviziranja in videl nezadovoljstvo. Zaradi vseh teh posegov je v SOVJETSKI ZVEZI nastala lakota, tako da so po ulicah velemesta obležali ljudje izčrpani in sestradani. Iz vasi so namreč prodirali ljudje v mesta misleč, da bodo tam našli kruh. Toda ker je bilo vse na karte, karte pa so prejemale le tisti, ki so bili zaposleni, so bili vsi ostali brez osnovnih življenjskih potrebščin.

Ker ni bilo ta čas nobene kmetijske mehanizacije — traktorjev in kombajnov, tudi proizvodnja ni mogla teči, posledice zaostalosti pa so temu sledile kot naravnemu pojavu.

Kruti ukrepi stalinizma ruskemu narodu niso dali svobodnega samoupravnega razvoja, da bi si ustvaril lastne normalne življenjske razmere v opustošeni revolucionarni domovini.

Krutost stalinizma smo občutili tudi jugoslovanski narodi in komunistična partija, ko je svetu zastal dih, ker nam je STALIN z napadom hotel zadati smrtni udarec, ki ga pa niti PARTIJA niti narodi JUGOSLAVIJE nismo pričakovali. Zato je bil udarec še bolj boleč, saj je bil zadan v najhujšem in najtežjem trenutku, ko smo obnavljali našo ljubljeno, toda od sovražnika razdejano domovino.

Ob vdoru Hitlerjevih hord v JUGOSLAVIJO je naša kraljevska vlada takoj kapitulirala s pomočjo petokolonašev, ki so že predhodno pripravili teren za fašistične osvajalce.

Vse je odpovedalo, vse je bilo izdano! Obrambna linija, ki so jo gradili jugoslovanski narodi, je bila poznana bolj tujcu kot lastni vojski. Načrte Rupnikove linije — obrambe naših treh dolin — MEŽIŠKE, DRAVSKE in MISLINJSKE so kulturbundovci predali sovražniku tako da je bil točno seznanjen s položajem. Da smo izgubili slovensko Koroško na avstrijski strani, je kriva STALINOVA nenaklonjenost TITOVU JUGOSLAVIJI: STALIN nam je hotel vrniti kralja PETRA II. in vso ministrsko drhal, sam pa postati diktator JUGOSLAVIJE.

Nobena PARTIJA komunistične INTERNACIONALE ni bila tako zvesta SOVJETSKI ZVEZI kot jugoslovanska komunistična partija in tudi nobena PARTIJA ni dala toliko žrtev na oltar domovine, kolikor jih je dala naša, narodu zvesta PARTIJA komunistov JUGOSLAVIJE!

Komunistična partija je imela toliko predanih članov v zaporih in »glavnjačah« da so v njih ustanovili univerzo, katere

rektor je bil pokojni neustrašljivi revolucionar MOŠA PIJADE. Ko so vsi priprti komunisti prestali kazni po »glavnjačah«, kjer so stradali in bili mučeni, so prišli med delavstvo in kmete kot izobraženi marksisti, jim razlagali marksistično ideologijo in jih pripravljali za že vnaprej predvideno borbo, ki je bila neobhodno potrebna za dokončni obračun s fašističnimi zavojevalci. Le tako pripravljeni smo se lahko takoj spoprijeli s sovražnikom, ki je vdrl na naša tla.

Jugoslovanska komunistična partija je bila v komunistični INTERNACIONALI in v svetu najbolj izpostavljena partija proti tedanjemu vladajočemu buržoaznemu sistemu.

Komunistična partija Jugoslavije je bila od svojega rojstva z narodom. Od propada avstro-ogrske monarhije pa do napada fašizma na Jugoslavijo je živela v stalnem boju proti vladajoči kraljevini, prestala je vsa trpinčenja, kar jih pozna zgodovina, in kljub temu ni klonila.

Posebno avtoriteto in zaupanje si je PARTIJA pridobila, ko se je njeno vodstvo vrnilo v domovino in usmerjalo delovno ljudstvo ter ga pripravljalo za upor, ki je bil neizbežen. Rešitev nacionalnega vprašanja leta 1936 je bilo za nas Slovence velikega zgodovinskega pomena, ko je novi sekretar organiziral samostojno komunistično PARTIJO Slovenije kakor tudi Hrvaške in ostale. S tem je delovni človek dobil še večje zaupanje v komunistično PARTIJO. Tako je komunistična PARTIJA Slovenije tudi izvršila svojo nalogo pred mednarodnim proletariatom, v času boja na življenje in smrt.

Take herojske epopeje nima nobena komunistična PARTIJA sveta in je tudi ni mogla imeti, saj so se vse sekcije komunističnih PARTIJ v času nemške invazije umaknile v zavetje in pasivno gledale ter se čudile jugoslovanskim borcem za svobodo.

Po kapitulaciji NEMČIJE pa so nekatere PARTIJE, npr. ALBANSKA, MADŽARSKA, BOLGARSKA, rovarile proti JUGOSLAVIJI in se trkale na prsi, češ, da so pripomogle k osvoboditvi jugoslovanskih narodov, kar pa sploh ne ustreza resnici.

Da je bila naša mala država na BALKANU, oziroma njeni narodi, v očeš širnega sveta poznana kot narodno zavedna, delovna in borbena dežela, je razvidno iz mnogih publikacij. V ilustracijo pa bom navedel nekaj osebnih vtisov, ki sem si jih ustvaril v času moje emigracije in življenja v SOVJETSKI ZVEZI.

Na KOMUNISTIČNI UNIVERZI NARODNIH MANJŠIN ZAHODA — »KUNMZU«, kamor sem bil poslan na študij, je imela vsaka narodnostna sekcija svoj stenski časopis ali »STEN-ČAS«. Na teh stenčasih smo objavljali delo na univerzi, kakor tudi novice iz domovine. Tudi jugoslovanska sekcija je poskrbela za svoj stenčas, da smo bili o dogajanjih v domovini točno seznanjeni in poučeni in v mislih vedno na domačih tleh. To nam je dajalo tudi moralno oporo, da smo mrzlo tujino in bivanje v njej laže prenašali.

V uredništvu jugoslovanskega »STEN-ČASA«, sem sodeloval kot urednik in dopisni član. V sporazumu s sodelavci tega stenskega časopisa sem predlagal, da bi

Jesen

mojo domovino JUGOSLAVIJO prikazali kot en sam velik zapor naprednih in z marksistično ideologijo prežetih revolucionarjev. To pa sem storil tako, da sem po zemljevidu JUGOSLAVIJE narisal črte navpično in vodoravno, kot nekake rešetke. Za ta simbolični prikaz stanja v naši domovini smo bili pohvaljeni in nagrajeni.

Jugoslovanski študentje na »KUNMZU« smo veljali kot ena najboljših skupin bratskih sekcij. Imeli smo razgibano kulturno-prosvetno dejavnost, izkazali smo se v športu pa tudi na delovnih udarniških akcijah, predvsem v času, ko so gradili moskovski metro.

Dvajseto stoletje je doba velikih zgodovinskih premikov v kulturi, v industriji in gospodarstvu. Prav v zadnjem desetletju se kopičijo visoki tehnični dosežki in želja nas vseh je, da bi jih uporabljali izključno le v dobro človeštva.

Ko letos praznujemo 60. obletnico velike OKTOBRSE REVOLUCIJE v RUSIJI, se nam spomin vrača k rojstvu naše komunistične PARTIJE in njeni težko prehojeni borbeni poti in k žrtvam, ki so prispevale svoj veliki delež k zmagi. Naša čvrsta komunistična PARTIJA ni nikoli klonila pred hudimi represalijami, ki jih je izvajal sovražnik delavskega razreda, ni se ustavila, temveč je nadaljevala začrtano pot do končnega cilja — do svobode!

JUGOSLAVIJA je po neuvrščeni politiki svetovno znana država, prav tako uživamo doma in po vsem svetu ugled zaradi hitrega razvoja in predvsem smo deležni priznanja ker vodi naš velikan revolucije JOSIP BROZ — TITO pravilno ljudsko politično taktiko, kakršne ne zmore noben državnik na vseh petih kontinentih.

Naš samoupravni socializem je svojstvena uresničitev idej MARXA, ENGELSA, in LENINA, idej, ki so v stalinizmu doživele velike spremembe in udarce.

Jugoslovanski narodi so času dozoreli in uspešno opravljajo veliko zgodovinsko nalogo družbenega samoupravljanja. Naj živi naša socialistična samoupravna družba! Naj živi bratstvo in edinstvo jugoslovanskih narodov! Naj živi naš neumorni učitelj in voditelj, velikan revolucije, ljubljani TITO!

Ivan Kokal-Imre

Tudi naši rodoljubi so se izkazali v veliki Oktobrski revoluciji leta 1917

Napisati zgodovino delavskega gibanja, iz katerega je vznikla revolucionarna komunistična partija, je zelo obširno in zahtevno delo. Toda kot revolucionar, kot proletarec in komunist, se bom dotaknil tudi tega obdobja le toliko, kolikor mi narekujejo dejstva, s katerimi sem se seznanil v času političnega gibanja in študija in v več kot 50-letnem sodelovanju delavsko-revolucionarnem gibanju.

Težavna in trda je bila pot komunistov-pionirjev, ki so se borili s socialdemokrati, katerih program je bil, da delavski razred iztrga oblast iz krempljev buržoazije z večino socialdemokratskih poslancev v parlamentu, le na miren način — brez revolucije. OTTO BAUER, vodja II. INTERNACIONALE in teoretik socialdemokratov avstrijskega cesarstva, je bil proti MARXOVEMU nauku, ki pravi da pride delavski razred do svoje avantgarde le tako, da se organizira razred in ustanovi revolucionarna partija komunistov.

V veliki in zmagoviti OKTOBRSKI REVOLUCIJI v Rusiji leta 1917, kjer so sodelovali proletarci iz vseh dežel Avstro-ogrsko. Iz vojske so prestopili na stran boljševikov v RDEČO ARMADO. Tako so potem iz nje prinesli v svoje dežele revolucionarno teorijo in prakso ter takoj začeli ustanavljati KOMUNISTIČNE PARTIJE, na domačih tleh.

Tudi naši rojaki so prispevali v OKTOBRSKI REVOLUCIJI svoj delež. Tako je bil polkovnik ALEKSA DUNDIČ, po rodu iz DALMACIJE, eden vidnih in borbenih vojskovodij tedanjega časa. Vodil je v mladi RDEČI ARMADI svoj jugoslovanski ruski polk, bil je dvanajstkrat ranjen in je žrtvoval svoje dragoceno življenje v UKRAJINI v mestu ROVNO, kjer je neustrašni bojevniki pred smrtjo opravil številna junaška dejanja.

Heroju ALEKSI DUNDIČU je ruski narod postavil spomenik v mestu Rovno. Letos v avgustu pa so svečano proslavili njegov spomin. Ob njegovih osemdeseti obletnici rojstva se mu je prišlo pokloniti tisoče in tisoče ljudi, med njimi tudi njegovi rojaki in borci NOB iz OMIŠA. Prav tako je hvaležni ruski narod poimenoval neko goro v Pamirskem gorovju (Srednja AZIJA), ki do sedaj ni imela imena, v »VRH ALEKSA DUNDIČA«, kot spomin na jugoslovanskega internacionalnega borca, heroja državljanske vojne v RUSIJI.

ALEKSA DUNDIČ je sodeloval v bojih za osvoboditev mest Odesa, Caricino in VORONJEŽ izpod belogardistov, pri čemer je izpričal izjemen pogum in junastvo, zato so mu prebivalci tega mesta, posebno planinci-plezalci, ob obletnici rojstva podelili čast, da bo gora dobila njegovo ime.

Rusko-jugoslovanski polk, ki ga je vodil heroj bojevniki ALEKSA DUNDIČ, je zaustavil vsak napad ruskih carskih generalov, ki so ta čas bili: MAHNOV, JUDENIČ, VRANGEL, KOLČAKOV, DENEKIN. Ti generali so bili financirani od vsega bur-

žoaznega kontrarevolucionarnega kapitalističnega sveta. Toda kljub hudemu in krvavemu boju je mlada RDEČA ARMADA z boljševiki zmagala, premagala je domačega in tujega sovražnika.

Ko so se leta 1919-1920 avstro-ogrski vojaki vračali na svoje domove, so bili vsi prežeti s pravim revolucionarnim duhom in so v svojih krajih pričeli organizirati revolucionarno gibanje. Revolucionarni duh in val novega obdobja je zajel številne kraje in države v EVROPI.

Brez solidarnosti vsega mednarodnega proletariata bi socialistična revolucija v tedanji carski RUSIJI ne uspela, tako je vsaj trdil sam veliki LENIN, organizator in vodja OKTOBRSE REVOLUCIJE!

Prav zaradi pomoči mednarodnega proletariata, ki je držal v krempljih domačo buržoazijo, je LENIN visoko cenil proletariati! Proletariat je s strahovanjem zadrževal vse vojne hujskače proti državi delavcev in kmetov, ki so se še borili pro-

prof. Silva Breznik

Sutjeska popotniku

Kolektiv Šolskega centra se je odločil, da del prvomajskih praznikov preživi na strokovni ekskurziji po Bosni in Hercegovini; tako smo tudi opravičili tiste naše v nebo vpijoče strnjene proste dneve, ker prosvetarji pač imamo to »prednost«, da lahko preživimo svoj dopust le v visoki sezoni, pa naj bodo oktobrske ali majske ponudbe še tako mikavne; sicer pa to le mimogrede.

Tako smo se tega aprilskega jutra že ob treh odpeljali iz Raven; daljši postanek smo imeli šele v Džakovem, kjer nas je impresionirala mogočnost slovite katedrale, ki jo je dal sezidati borec za hrvaško neodvisnost škof Strossmayer. Vsa njena notranjost je poslikana, ornamentika se prepleta z enega stebra na drugega. S starostjo se stavba ne more pohvaliti, saj je bila dograjena v prejšnjem stoletju v neormanskem stilu. V njeni notranjosti občuduješ še dvoje, mogočne orgle, ko v slovesnih trenutkih zadonijo pod obok in opremo, ki se čudovito sklada z arhitekturo. Pod oltarjem, po stopnicah navzdol, pa so v steno vzdane grobnice za umrlimi škofi. Pot smo nadaljevali, prekoračili Savo in že smo bili na ozemlju Bosne in potovali v njeno notranjost, se za hip ustavili v Derventi, kjer so se konec 17. stol. Avstrijci bili s Turki, drugače pa je tu doma naš Esad, ki nas je vse ostale dneve vpeljeval v lepote Bosne in Hercegovine.

V poznih popoldanskih urah smo se pripeljali v Sarajevo, ki vse bolj izgublja svoj starinski obraz in se spreminja v moderno evropsko mesto. Posebna privlačnost za tujca je Baš čaršija, stari obrtniški in trgovski del z vzhodnjaškimi delavnicami in prodajalnicami, ki ga meščani danes le še

ti inozemski intervenciji in domačim nasprotnikom.

Leta 1919 je revolucionarna zagnanost za nekaj tednov osvojila tudi MADŽARSKO. Komunisti pod vodstvom voditelja BELA KUNA so razglasili SOVJETSKO-MADŽARSKO republiko. Toda z nepravilnim reševanjem agrarnega vprašanja, ko so takoj kolektivizirali in odvzemali zemljo kmetom, so napravili največjo napako. Kmečka nezadovoljnost na MADŽARSKEM je rodila kontrarevolucijo in tako je mlada rdeča MADŽARSKA propadla!

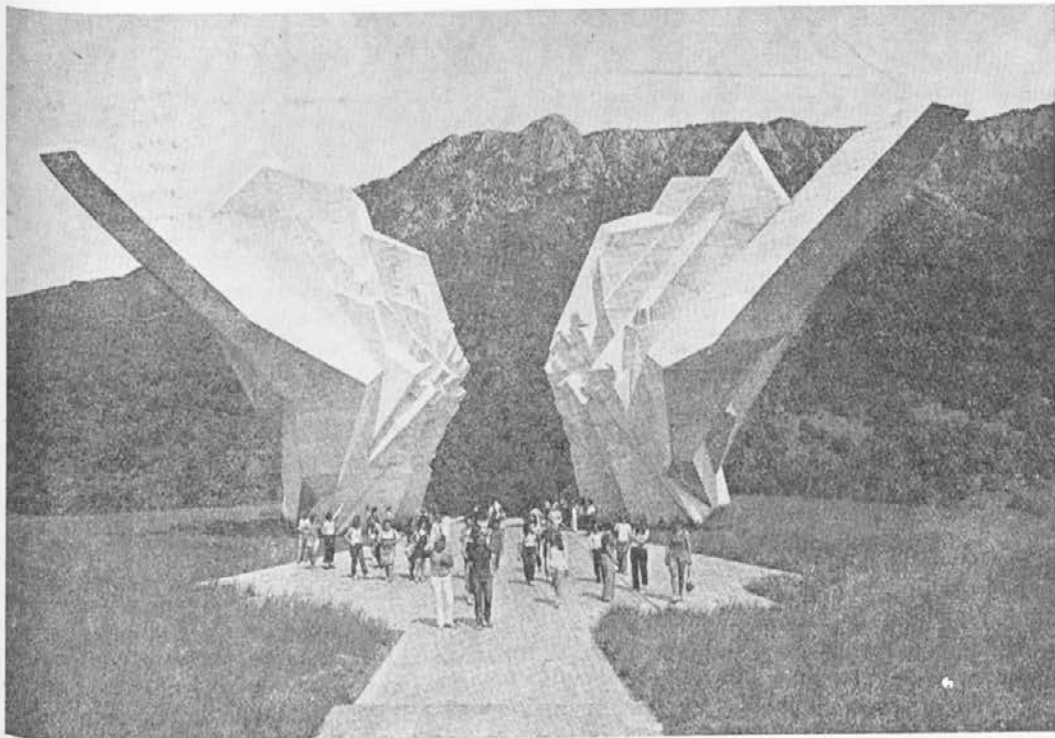
Enaki poskusi so se dogajali tudi drugod po EVROPI, a se niso uveljavili, ker so jih vodili socialdemokrati, ti pa gredo s svojo revolucionarnostjo le do pol poti in nato klonijo pred kapitalizmom.

V tedanjem obdobju se partije še niso tako močno konsolidirale, saj so bile še v razvojni dobi. Tačas so imele premoč različne socialdemokratske struje. Komunistična partija je šele organizirala prve kongrese, sprejemala statute in delovne programe, se včlanjala v III. LENINOVO INTERNACIONALO za uveljavljanje gesla: »PROLETARCI VSEH DEŽEL, ZDRUŽITE SE v borbi proti kapitalistični drhali, za dokončno zmago nad zatiralci in izkoriščevalci človeštva!«

bolj umetno vzdržujejo, saj je pred leti precejšen predele zajel požar in mnoge trgovnice niso več obnovili, saj ročne izdelke ne moreš prodajati za njihovo ceno, že davno so jih izpodrinili cenejši industrijski. Ne mislim govoriti o lepota Sarajeva, o Novem Sarajevu, ki se pomika ob Miljacki ven na Sarajevsko polje, tudi ne o okoliških lepota Jahorine in Trebevića, saj je marsikomu vse to poznano.

Jedro naše poti se je začelo šele drugič dan, ko smo po serpentinasti cesti, ki jo še dograjujejo, prispeli v Goražde. Razprostrl se je čudovit pogled na Drino, ki se je modrikala in kačasto zvijala v daljavo, kjer smo slutili Višegrad z njegovim kamnitim mostom. Ob izlizu Čehotine v Drino je nastalo naselje Foča, ki je znana že iz 17. stol. V srednjem veku je v njej cvetela trgovina in obrt in so trgovali z Dubrovnikom, Trstom, Solunom in Carigradom. Rade so se sultanke in kneginje okitile s fočanskimi izdelki. Konec XIX. in v začetku XX. stol. pa je živahnost Foče zamrla. Čeprav so jo 1939 povezali z ozkotirno železnico s Sarajevom in Beogradom je še vedno ostala nekje na koncu sveta. Svojo pomembnost je spet doživela, ko je tu od konca januarja do začetka maja 1942 prebival vrhovni štab s Titom na čelu. Na tem našem svobodnem ozemlju — četveromeje Bosne in Hercegovine, Sandžaka in Črne gore — je bila Foča novi center vstaje in revolucije narodov Jugoslavije; tu je nastal tudi prvi kodeks nove narodne oblasti — Fočanski predpisi.

Iz Foče potem ni več daleč do nacionalnega parka Sutjeske, do Tjentišta, kjer je v krvavi Peti sovražni ofenzivi izkrvavelo toliko hrabrih življenj. Sem nas je vodila

Sutjeska

pot. Leta 1962 so tu na Tjentištu zgradili: moderni mladinski center. Danes je tu središče nacionalnega parka, zborna mesto mladih, da nikoli ne bi pozabili zgodovine, ki je napisana s toliko krvi; da bi v njihovih spominih živela junaštva borcev, živela grozodejstva, ki jih je počenjal sovražnik, čeprav je njihova razigrana mladost te čase zgodovine spremenila v temno legendo. Pa vendar, da bi ti mladi bili borci novega še boljšega jutri in nikoli ne dovolili sovražniku, da bi teptal našo zemljo.

Pa se preselimo v krvavi čas naše zgodovine. Titova vojska je začela Hitlerja ovirati na njegovi zmagoviti poti, odločil je, da morajo to področje čimpred očistiti. Partizansko moč leta 1943 na tem območju so predstavljale brigade: Prva proletarska, Druga proletarska, Tretja udarna in Sedma banijska divizija okrepljena s Tretjo dalmatinsko brigado in Drinsko operativno grupo — skupaj 16.500 borcev in okoli 3.200 ranjencev. Področje, kjer se je odigrala ena najstrahotnejših bitk v drugi svetovni vojni, je izjedeno z globokimi kanjoni, hitrimi in divjimi rekami ter neprehodnimi masivi Sinjajevine, Durmitora, Magliča, Volujaka, Treskavice in Zelengore. Ta težko pristopen teren je bil mnogo ugodnejši za sovražnike, saj so s specialnimi enotami lahko zapirali kanjone Dribe, Čehotine, Tare, Pive, Sutjeske.

Krvavi ples se je začel že v sredini maja in borcem je v začetku junija grozilo, da jim bodo z Vučeva zaprli vse prehode preko Zelengore v Bosno. Vrhovni štab se je znašel pred enim najtežjih problemov v času vojne: kako se izvleči in kako rešiti ranjence. Zgodilo se je nemogoče. Partizanska vojska je bila izčrpana od stalnih napadov, zasipavali so jih s tonami bomb, bili so neprespani, hudo izčrpani od maršev po neprehodnih terenih. Pa vendar... zgodilo se je nemogoče; premagati desetkrat močnejšega sovražnika. V kanjonu Sutjeske in na Zelengori 9. junija je drama dosegla vrhunec. Sovražnik je vse huje napadal, grozil je propad. Pa vendar... Bitka na Sutjeski se je končala petnajstega

junija. Tako se je po tridesetdnevnih bojih končala najhujša bitka druge svetovne vojne v Jugoslaviji. Po svetu se je razširil glas o junaštvu naše vojske in tudi zavezniki so začeli gledati drugače.

Danes tukaj stoji Spomen kuća, ki jo je projektiral Ranko Radović. Arhitektura se odlično veže z okoljem, je postala del prirode in se prijetno staplja z ožjim področjem Tjentišta. Gornji prostor je ves prekrit s freskami Krsta Hegedušića. Liki, prizori in scene pripovedujejo z enostavno govorico, zato na gledalca naredijo toliko močnejši vtis. Kompozicije so dramatične in plastične, obogatene z globoko perspektivo; velika skladnost linije, barve in oblike. Barve so izrazite, svetle in žive kot da jim ni podlaga stena. Ta ciklus fresk je povezan v dvanajst prizorov.

Monumentalen spomenik je delo Miodraga Živkovića. Dve ogromni skali, ki sta z veliko silo razmaknjeni in se stapljata z lijakom v ozadju, skozi katerega so se prebile partizanske sile; obenem pa še simbolično predstavljata jekleno moč partizanske vojske, ki je razklenila železen sovražnikov obroč.

Več kot deset let že tod, kjer je zemlja prepojena s krvjo, odmeva pesem iz tisočih mladih grl. Najprej so prihajali in posedali ob tabornih ognjih, nato pljunili v roke, zgrabili za kramp in lopate in zrasel je mladinski center z mnogimi modernimi športnimi objekti; ob zabavi in rekreaciji pa mladi prehodiijo vse tiste poti, ki so neizbrisljivo zapisane v naši zgodovini.

Različni občutki so nas prevevali, ko smo zapuščali, danes tako idiličen kraj. Groza vojnega časa se je mešala s ponosom in hvaležnostjo, da lahko živim v taki domovini, kjer so doma taki ljudje. Šele tu sem doživela vso veličino naše narodnoosvobodilne vojne, kjer vsako drevo pripoveduje svojo zgodbo. Srh me je spreletaval, ko sem gledala debela, ki še vedno kažejo rane vojnega časa, ko smo se vzpenjali proti grobu Save Kovačevića. Mnogi smo sklenili, da se na Tjentište še vrnemo, toda tokrat drugače; tako da bomo vse te

poti prehodili; čeprav so tod nevarna področja, kjer živijo medvedi in risi, tu je Peručica ohranjen pragozd, kamor lahko greš le s spremstvom.

Ko smo se vračali po kanjonu Sutjeske čez serpentinaste ceste proti Gatskemu polju, se nismo in nismo mogli nagledati lepote in divjosti kanjona. Ves vzdrhtiš, če si naslikaš vojni čas. Kako so se tod sploh mogli bojevati, ko že vsak korak zahteva izkušenega hribolasca. Borci pa so se prebijali s težko opremo, lačni in onemogli, neprespani od dolgih borb. Pa ne samo to, posebno vrednost v svetu je dobil naš boj zato, ker so ob takih umikih spravljal najprej ranjence na varno. Tudi na Sutjeski je bilo tako, saj se je blizu Čelebiča v bolnišnicah takrat zdravilo veliko naših ranjencev in tifusarjev.

Preko Nevesinja smo prispeli v Mostar; si ogledali stari del mesta z znamenitim mostom, toliko počakali, da smo potešili radovednost, kako »zares« skačejo z mostu. Bila je dvojna skakalčeva hrabrost: vrto-glava višina in mrzla Neretva v teh dneh. Komaj smo dobro vdihnili blagi sredozemski zrak, že smo se odpeljali naprej. Spremljala nas je Neretva, pravi biser naše dežele, med vojno pa nema opazovalka krvavih bojev v IV. ofenzivi. Tudi Neretva se je soočala s čudovito človečnostjo borcev. Bitka za ranjence je v smeri Prozor—Gornji Vakuf bila dobljena. Skoraj vse so s tovornjaki odpeljali proti Jablanici. Ko je bil zasilni most postavljen, so jih spravili na levi breg Neretve.

Mimo Kupresa, Livnega v Drvar — novo herojsko mesto. Leta 1944., po bitki na Neretvi in Sutjeski, je nemška vrhovna komanda spoznala, da je glavnino Titovih sil nemogoče uničiti in da se po vsaki ofenzivi osvobojeno ozemlje še bolj širi in da se število Titovih borcev le še množi. Nemci so zato spremenili taktiko. Nenaden desantni napad na samo središče odpora, na Drvar, je imel namen uničiti vrhovni štab, predvsem pa ujeti glavnega vodjo in stratega osvobodilnega boja maršala Tita. Na sam Titov rojstni dan so nebo nad Drvarjem zatemnila nemška letala in jadralci, stotine padalcev pa je nosilo s seboj Titovo fotografijo, kajti zapoved, ki so jo dobili, se je glasila: »Ujeti ga živega«! Kot že tolikokrat je sovražnik spet doživel neuspeh.

Se mimo Bihača in Plitvic domov.

Ne mislim osvetljevati zgodovinskih dogodkov, ampak nekaj drugega. Štiriletno krvavo vihro poznam le iz pripovedovanja, ob tej poti pa sem dojela veličino našega boja, nečloveške napore množic, kjer je vsak borec bil tudi človek s svojimi željami, vizijami o prihodnosti, a se je boril, čeprav je bila zmaga daleč in nemogoča. In nemogoče je postalo mogoče. Osvojila me je kraška pokrajina, kako čudoviti ljudje morajo živeti tod, ker ostajajo na trdi zemlji. Pa smo mnogokrat tako krivični, ko imamo polna usta hvale za tuja mesta, pa čeprav je marsikatero obogatelo zaradi balkanskih žuljev.

O SPLOŠNI LJUDSKI OBRAMBI IN DRUŽBENI SAMOZAŠČITI

22. oktobra je bilo v kavarni Doma železarjev na Ravnah posvetovanje o družbeni samozaščiti in splošni ljudski obrambi, kjer je imel uvodno besedo predsednik skupščine občine Rudi Vrčkovnik, osrednji referat pa sekretar občinskega komiteta ZKS Ravne Edo Pogorevc.

Zaradi aktualnosti objavljamo oba referata. Rudi Vrčkovnik je dejal:

Današnji posvet o SLO in DZ smo organizirali predvsem zato, da bi skupno ocenili, do kakšne mere smo v občini v vseh samoupravnih sredinah uresničili določila zakona o LO in zakona o DZ, varnosti in notranjih zadevah, sklepe in naloge, sprejete v DPO in drugih organih, ter naloge, ki smo si jih zadali na republiškem, pokrajinskem in občinskem posvetovanju o SLO in DZ. Ocenili bomo naše uspehe, slabosti, objektivne in subjektivne vzroke zanje, ležernost, neučinkovitost pa tudi neodgovornost — vse to moramo stvarno in pošteno razgaliti brez olepševanj in opravičil; ob tem si bomo zastavili naloge in načrtali dejavnosti, da bomo tam, kjer nedosledno izpolnjujemo naloge, našo dejavnost izboljšali in okrepili.

Posvet ima torej dva cilja:

- analizo sedanjega stanja SLO in DZ
- prihodnje naloge in dejavnosti na področju SLO in DZ

Ta dva cilja morajo zasledovati vsi razpravljalci. Svet za LO in DZ bo na osnovi razprav na današnjem seminarju izdelal oceno naše pripravljenosti na obrambo in na DZ. Svet bo seznanil z najaktualnejšimi nalogami vse samoupravne skupnosti in tudi DPO, da bi na osnovi njih zastavile svoje akcije in dosegle boljše rezultate na obeh — za našo samoupravno socialistično skupnost tako pomembnih — komponentah varnosti in miru, ki pogojujejo nemoten razvoj naše družbe. Prav gotovo bodo tudi DPO na osnovi današnjega posveta ocenile vpliv svojih organizacij na dosežene rezultate v SLO in DZS, prav gotovo si bodo tudi one zastavile naloge, da bi odpravile pomanjkljivosti in zastavile programe dejavnosti za njihovo delovanje v prihodnjem obdobju. Podobno ocenijo bodo vsekakor morali narediti na ravni samoupravnih skupnosti tudi odbori za SLO in DZS in DPO.

Brez dvoma smo v naši občini veliko naredili za SLO, veliko pa je potrebno še narediti, da bi izpopolnili naše obrambne priprave in našo pripravljenost. Na področju DSZ v zadnjem obdobju pospešeno opravljamo zamujeno. Ker želimo na današnjem posvetovanju celovito oceno in akcijsko usmerjenost, bi pogrešili, če bi ocenjevali oziroma gradili to oceno na tem, kako so dodelani naši načrti v posamezni stopnji, v posameznem detajlu, ne da bi ob tem ocenili tudi, kako so, oziroma kako smo pripravljene in usposobljene da bi naloge, ki so nam naložene, čim bolj uspešno opravili, ali drugače rečeno, kako smo v naše načrte vpletli žive ljudi, nosilce nalog, do kakšne mere smo že podružbili SLO in DSZ.

Najprej bi rad opozoril na nekatere probleme financiranja. V naši občini že od prvega leta delovanja delegatske skupščine na osnovi samoupravnega sporazuma, sklenjenega z delavci TOZD, združujemo sredstva za financiranje SLO. V letošnjem letu želimo s tako zbranimi sredstvi po SS pokriti oba programa, ki sta izdelana na osnovi srednjeročnega načrta razvoja. Le del sredstev za SLO dobivamo iz proračuna občine. V letošnjem letu smo sprejeli mnogo višjo obveznost do pokrajinskega štaba in pokrajinskega odbora zahodne Štajerske. Poudariti je treba, da OZD financirajo svoj program SLO iz lastnih virov. V občini na žalost nimamo celovitega pregleda, koliko sredstev smo v celoti namenili, oziroma jih bomo porabili za uresničevanje naših načrtov na ravni OZD, KS, občine ter pokrajine. V letošnjem letu bomo morali te podatke v občini zbrati, da bomo za drugo leto pripravili tak samoupravni sporazum o financiranju SLO, na osnovi katerega bomo združevali sredstva za celotno financiranje programov na vseh ravneh. Glede financiranja SLO občine niso v enakopravnem položaju. Naloge, ki jih morajo družbenopolitične skupnosti na področju SLO izvrševati, so za vse enake, njihovo financiranje pa je še vedno dokaj različno v različnih občinah, kar izhaja še iz tega, kakšen položaj glede na dovoljeno porabo je posamezna občina imela. Če je imela dober položaj lahko večino potreb za SLO krije iz proračunskih sredstev, če slabega mora bolj obremenjevati združeno delo. Vsa naša prizadevanja, da bi neskladja pri financiranju potreb za SLO odpravili in da bi občine dobile enakopravnejši položaj, so bila doslej zaman. Financiranje SLO iz proračuna je še danes zavito v meglo: ni nam znano, koliko proračunskih sredstev bomo smeli porabiti za SLO, TOZD nam sredstev ne odvajajo redno, tako da imamo glede naplačila naših obveznosti vedno težave. Določenega deleža za financiranje pokrajine še nismo poravnali, zato imamo težave tudi tu. Naša naloga je, da že sedaj začnemo vse priprave, da bo financiranje SLO na osnovi samoupravnega sporazuma in iz sredstev proračuna steklo pravočasno in da se dogovorimo, da bodo sredstva dotekala, — zadostna sredstva za uresničevanje naših programov v prihodnjem letu — za KS, OZD do skupnih potreb občine in pokrajine.

Svet za LO, varnost in DSZ kot izvršilni organ delegatske skupščine za naloge s področja LO in DZ izvršuje svojo funkcijo v tesni povezavi z DPO v občini, saj je sestava sveta taka, da sta sodelovanje in povezovanje omogočena. Tudi povezovanje s KS in OZD je vzpostavljeno, čeprav še ne do take meje, kot bi želeli. Na zadnji seji je svet zadolžil posamezne člane za sodelovanje z odbori za SLO, in DSZ v OZD, KS in SIS. S sodelovanjem članov sveta v odborih bo imel svet trdnejšo vez z bazo, njegovi člani bodo odborom lahko pomagali in svetovali.

Svet enkrat letno poroča delegatski skupščini o svojem delu. Obravnaval je vrsto predpisov in drugih aktov. Tiste, ki so v njegovi pristojnosti, je sprejel, druge pa predlagal skupščini v obravnavo in sprejem. Ocenjujem, da je delo sveta še velikokrat premalo učinkovito. Učinkovitost sveta je brez dvoma odvisna predvsem od dela UO za LO, štaba TO, štaba CZ, upravnih organov, izvršnega sveta skupščine in poverjenikov.

Dva inšpekcijska pregleda, ki smo ju imeli v zadnjem obdobju, sta pokazala, da imamo v občini glede obrambnih priprav in MOB marsikaj dobro urejeno, marsikaj pa je potrebno izboljšati in uskladiti. Ocena inšpektorjev o naših MOB pripravah in ocena o naših obrambnih načrtih, ki so bili pregledani v občini in v nekaterih drugih samoupravnih skupnostih, se giblje med 3 in 4. Od inšpekcijskih pregledov do danes smo veliko pomanjkljivosti oz. popravili, nerešenih pa je ostalo še nekaj nalog, ki so pomembne in so trajnejšega značaja. Ena od bistvenih je, da mora izvršni svet z upravnimi organi prevzeti in izvrševati naloge, ki mu jih nalaga zakon o LO. Upravni organi še ne sodelujejo dovolj pri uresničevanju nalog na področju SLO. Po reorganizaciji poverjeništev le-ta še niso zaživela, ker poverjeniki — načelniki še ne izvršujejo svojih nalog v celoti. Nekateri še sploh niso začeli delati. Tu nam delo pri dodelavi načrtov šepa in bi nam zašepalo, če bi morali začeti uresničevati naše obrambne načrte po posameznih poverjeništvih. Izpolnjevanje nalog UO in poverjeništev je bilo doslej vse preveč naslovljeno na UO za LO. Ta pa vsega ne zmore, niti ni kadrovske, strokovno in fizično sposoben opraviti vseh nalog. Končno pa to tudi ni njegova naloga. Svet za LO, varnost in DSZ je sprejel sklep, s katerim zadolžuje IS in UO, da svojo funkcijo po zakonu in naloge, ki iz tega sledijo, začno takoj izvrševati. Svet za LO, varnost in DSZ se je takoj po sprejemu zakona o varnosti in notranjih zadevah ustrezno izpopolnil in kadrovske okrepil. Predlagal je IS in skupščini, da se je IS razširil s članom sveta, ki je v IS odgovoren za DSZ in varnost.

Da bo ta člen lažje deloval, pa bo potrebno še kadrovske izpopolniti oddelek za notranje zadeve, ki mora kot strokovna služba nuditi in storiti več za podružljanje družbene samozaščite ter sodelovati z OZD, KS in SIS. Tudi UO za LO bo treba še kadrovske okrepiti. Ko bodo odpravljene našete pomanjkljivosti, bo lahko tudi svet za LO, varnost in DSZ učinkoviteje deloval.

Delo izvršnega sveta, upravnih organov in poverjeništev, delo in naloge organa za LO glede na zakonska določila MOB priprave in izdelavo oz. dodelavo naših obrambnih načrtov bosta podrobneje razčlenila predsednik IS skupščine in načelnik UO za LO.

Želel sem le podčrtati nekatera vprašanja, ki zadevajo delovanje sveta in pro-

Mladi planinci gredo na pot

bleme, ki se nanašajo na vodenje, usmerjanje in usklajevanje priprav za LO, varnost in DSZ.

Svet je, potem ko je dodobra seznanil člane z nalogami in odgovornostmi sveta, sprejel v zimskih mesecih program svojih dejavnosti za uresničevanje nalog, ki izhajajo iz zakona o LO, zakona o DSZ in zakona o notranjih zadevah. Svet je v tem obdobju ocenil razmere na področju LO in DSZ v občini in je na osnovi tega začrtal svojo dejavnost. Tako je preko sveta ali UO potekala vrsta dejavnosti za spremembo stanja v posameznih OZD, in KS, kjer razmere na področju LO in DSZ niso bile zadovoljive. V prvi fazi so na razne načine seznanjali odgovorne dejavnike v KS in TOZD z nalogami, ki sta jih prinesla oba zakona. Na posvetih so tudi naloge iz obeh zakonov opredelili in postavili nosilce za njihovo izvrševanje. V drugi fazi pa so že izpostavili posamezne elemente in dajali konkretno strokovno pomoč. Tako so dobile vse samoupravne skupnosti ustrezne elemente za izdelavo varnostno politične ocene, načrta samozaščitnih varnostnih ukrepov, načrta delovanja enot NZ. Danes lahko ugotovimo, da smo predvsem na področju SLO veliko naredili — dopolnili smo obrambne načrte, napredovali pa smo tudi kadrovske in vsebinske v smislu podružbljanja SLO. Prav tako so danes zelo redke temeljne samoupravne skupnosti, kjer bi izvajalci načrta ne vedeli, kakšna je njihova naloga in kako jo morajo uresničevati. Ponekod so še težave zaradi ležernosti in neodgovornosti. Zato ponovno poudarjam, da še tako dobri obrambni načrti ne pomenijo veliko, če njihovi izvajalci niso seznanjeni s svojimi nalogami in ne vedo, kako jih morajo izpolnjevati. Zato je potrebno, da morajo povsod tam, kjer še niso, posebej velja to za novo ustanovljene TOZD, odbori za SLO in DSZ poskrbeti, da se bodo izvajalci obrambnega načrta podrobno seznanili z nalogami in dolžnostmi. To nalogo morajo opravljati posamezni nosilci, posebno še, če se obrambni načrti dopolnjujejo in spreminjajo. V novih TOZD, ki so se oblikovali letos, morajo svet za LOV in DSZ, upravi organa za LO, odbor za SLO in

DSZ v DO poskrbeti, da bodo tam, kjer še niso, odbori za SLO in DSZ seznanili člane s svojimi nalogami, v najkrajšem času naj jih prevzamejo in jih izvršujejo, enako velja za KS, ki se bodo na novo ustanovile.

Kljub dobrim pripravam, ki so jih vodili DPO, svet za LOV, in DSZ, posvetom, seminarjem in posebnemu posvetu za odgovorne delavce v OZD in KS o aktualnih nalogah DSZ, pa to področje v občini ni urejeno tako, da bi bili lahko zadovoljni. Vse navedene dejavnosti in konkretni elementi, ki smo jih posredovali v OZD in KS, niso bili dovolj, da bi resneje začeli uresničevati zakonske naloge na področju DSZ. Groba analiza stanja na tem področju je zahtevala, da smo po počitniškem obdobju hitro in učinkovito rešili nekatere nujne naloge, kot so: izdelava varnostno političnih ocen, izdelava načrtov samozaščitnih varnostnih ukrepov, imenovanje načelnikov enot NZ, ustanovitev enot NZ in izdelava načrta delovanja NZ. Skoraj v vseh večjih samoupravnih skupnostih so bili sestanki z odgovornimi delavci, sestanke sva vodila s sekretarjem komiteja občinske konference ZK. Na sestankih smo ponovno potrdili aktualne naloge, določili nosilce in roke. Danes lahko trdimo, da je stanje mnogo boljše, da so v temeljnih samoupravnih skupnostih v tem času mnogo storili, vendar imajo še v večini temeljnih samoupravnih skupnosti do konca leta veliko nalog, ki jih po zakonu morajo izvršiti. Stališče in sklep sveta za LOV in DSZ sta glede na uresničevanje zakonskih določil jasna. Odstopanje od rokov ni, tam, kjer ne bodo opravili dogovorjenih in z zakonom določenih nalog, bo svet ukrepal po določilih zakona in predlagal kazenske sankcije. Razprava v DPO o uveljavljanju DSZ v občini je dala jasna stališča in sklepe, in sicer: sedaj in do konca letošnjega leta na področju DSZ v vseh temeljnih samoupravnih skupnostih sprejeti varnostno politične ocene, načrt samozaščite, varnostnih ukrepov, postaviti enote NZ z načelniki in namestniki, izdelati načrt delovnih enot NZ in dopolniti SSA z določili zakona o LO in zakona o DSZ, varnosti in notra-

njih zadevah ter sprejeti ustrezne pravilnike. Po novem letu, v zimskem in spomladanskem času, pa morajo DPO, svet in delavska univerza pa tudi TSS organizirati izobraževanje na področju DSZ, da bi kar najbolje seznanili predvsem vse člane, odbore za SLO in DSZ, načelnike enot NZ, člane enot NZ in druge s cilji in nalogami DSZ. Vodstvo DPO in svet so prepričani, da bomo s takimi oblikami izobraževanja dosegli večje razumevanje DSZ, da bomo s tem pričeli intenzivneje podružbljati DSZ, kar se mora odražati v vseh oblikah našega razvejanega samoupravnega sistema in postati vsebina in vsakdanja sestavina našega delovanja na vseh področjih našega dela in življenja.

Prav gotovo bodo danes v razpravi še izpostavljene določene dileme in vprašanja organiziranosti DSZ njenega uveljavljanja, našega povezovanja posebej znotraj OZD in KS, o samozaščitnem delovanju, sodelovanju z organi UJV, milico in drugimi institucijami, kot so sodstvo, tožilstvo itd. Prav je, da o tem kaj več spregovorimo, kajti od delovanja in povezanosti vseh v sistemu DSZ je odvisna njena uveljavitev in učinkovitost.

Za podružbljanje SLO in DSZ pa morajo več kot doslej storiti DPO, predvsem se morajo za to v večji meri zavzeti OO DPO, OO ZK, sindikata mladine in SZDL. Akcija mora potekati povezano preko frontne organizacije SZDL. Pri tem pa je treba poudariti, da KO za SLO in DSZ pri KK SZDL doslej ni opravil svoje naloge, saj se ni sestel več kot enkrat. DPO, ki imajo delegate v tem telesu, bodo morale oceniti delo svojih članov in storiti vse potrebne kadrovske in vsebinske ukrepe, da bo ta, za vse DPO pomembni organ v prihodnje z večjo odgovornostjo in učinkovitostjo opravljal svojo nalogo — povezovanje nalog na področju SLO in DSZ. Kljub temu, da KO ni odigral svoje vloge, pa so DPO delovale na področju SLO in DSZ — več v ZK, manj v SZDL, sindikatu in v ZSM. Vse dejavnosti pa so v večji meri potekale na občinski ravni in niso imele dovolj velike odmevnosti v bazi, saj so le v redkih samoupravnih skupnostih OO nastopile kot pobudnik akcij na področju SLO in DSZ, in preveč je bilo potrebno pritiskati z občinskega nivoja, da so se v akcijo vključile OO DPO.

Na letošnjem posvetovanju o SLO smo ugotovili nekatere slabosti v DSZ. Slabost v dosedanem delu je, da so telesa med seboj slabo povezana. SZDL, ZK in sindikat se bodo morali bolj povezovati v KO za družbeno samozaščito, to nalogo bo moral prevzeti KO za družbeno samozaščito pri občinski konferenci SZDL. Svet za LO, varnost in družbeno samozaščito pa se bo moral trdneje povezati z odbori za LO in družbeno samozaščito v OZD in KS. Družbeno samozaščito se ponekod izvaja prepočasno, ni še dovolj vpletena v družbenopolitično, ekonomsko, vzgojno-izobraževalno dejavnost, ne razume se še njena kompleksnost in povezanost v vseh oblikah družbenega delovanja. Preveč je še forumskih obravnav in premalo se še trudimo za podružbljanje družbene samozaščite s tem, da bi delovni človek v sleherni sredini, kjer živi in dela, postal njen poglaviti nosilec bodisi za varstvo človekovih svoboščin, samoupravnih pravic,

materialnih in drugih vrednot, nasprotoval naj bi sovražnim ideologijam, propagandi, diverziji, vohunstvu, kriminalu in drugim oblikam nezakonitih dejanj. Da bomo dosegli to, se bomo morali veliko bolj posvetiti varnostni vzgoji delovnih ljudi in občanov. Z raznimi oblikami varnostne vzgoje moramo usposablјati, pridobivati naše delovne ljudi za sodelovanje pri varstvu naših družbenih vrednot. Prizadevati si moramo, da bi se v vsakdanji politični dejavnosti v vseh organiziranih oblikah, kjer se združujejo naši delovni ljudje, oblikoval odnos do družbene samozaščite, da bi razkrival sovražno in drugo škodljivo dejavnost, ki je naperjena zoper naš socialistični in samoupravni razvoj in druge vrednote naše družbe.

Ena od pomembnih nalog pri podružbljanju družbene samozaščite je neposredno in učinkovito obveščanje delovnih ljudi in občanov o pomembnih vprašanih družbene samozaščite.

Informacije o družbeni samozaščiti, ki so na voljo vodstvom družbenopolitičnih organizacij, le redko najdemo pot do članstva. Pretok informacij je še dokaj slaboten. Sredstva obveščanja nasploh, pa tudi naša interna glasila, ne obravnavajo dovolj vsebine družbene samozaščite. V oblike vzgoje in izobraževanja nam še ni uspelo v zadostni meri vtakati družbene samozaščite. Družbenega dogovora o družbeni samozaščiti, ki smo ga sprejeli, ne uresničujemo v celoti; če bi ga dosledneje uveljavljali, bi to pripomoglo k boljšemu sodelovanju vseh organiziranih oblik družbene samozaščite. V organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih se družbena samozaščita še vse preveč omejuje na ustanavljanje organov in teles in na normativno urejanje, manjkajo pa druge akcije.

Na današnjem posvetu pač ne moremo mimo tega, da ne bi obravnavali, v kakšni meri smo se vsi, posebno pa DPO, zavzeli za politizacijo terena, v bazi, v naši OZD, SIS in KS. Oceniti moramo, do kakšne mere smo sposobni obvladovati vse predvidene situacije v naših samozaščitnih načrtih, obrambnih načrtih, načrtih enot CZ, NZ in drugih sestavinah SLO in DSZ. Pri izpolnjevanju vseh nalog je v ospredju izvrševalec — človek, ki mora biti naš: to pa pomeni, da mora biti osveščen in usposobljen, da bo s predanostjo in zavestno požrtvovalnostjo, razumom in pogumom izvrševal vse zaupane mu naloge. Vsega tega pa pri naših delovnih ljudeh in občanih ne bomo dosegli samo s političnim delovanjem. Pomembno je predvsem počutje našega občana v okolju, kjer dela in živi. Zato ne moremo mimo tega, da ne bi poudarili dveh pomembnih sestavin, to sta socialna varnost našega delovnega človeka v njegovi delovni skupnosti in njegova varnost in zadovoljstvo v življenjskem okolju. Zelo nedosledni bi bili v naši DSZ, če bi usmerjali našo akcijo v odklanjanje zunanjih sovražnikov, vplivov in ideologij, ne da bi se hkrati spopadali z vsemi notranjimi sovražniki, negativnimi vplivi, nesamoupravnostjo, protiuustavnostjo, nedisciplino, slabim delom, slabim poslovanjem, ležernostjo itd. Uresničevanje zakona o ZD, naloge, ki jih moramo izpolniti na osnovi njegovih določil, kar najboljše gospodarjenje, dvig produktiv-

Ob otvoritvi šole na Lokovici

nosti, stabilizacijska prizadevanja — so pomembne sestavine socialne varnosti in zadovoljstva delovnih ljudi, če se razvijajo pozitivno, so pa lahko v škodo, če se ne odvijajo v dobro delovnega človeka, proizvajalca — ne samo na njegovem delovnem mestu, ne samo za in v okviru OZD, pač pa v smislu zadovoljevanja njegovih celovitih potreb tudi v KS in v SIS, kjer svobodno menjuje delo. Vse te naloge rešujejo predvsem v sindikatih. Prepričan sem, da bomo na posvetu tudi o teh vprašanih še več govorili in ocenili tudi vpliv delovnih ljudi in občanov na izvrševanje nalog s področja SLO in DSZ.

V CZ smo v občini dosegli podpoprečen razvoj glede na naloge, ki jih ima CZ v tem srednjeročnem obdobju. V enotah CZ imamo vključno s štabi razporejenih 2468 obveznikov, kar je nekoliko manj kot deset odstotkov prebivalstva občine. Enote in njihovo številčnost pa bo nujno še povečati z organiziranjem splošnih enot po ulicah, zaselkih in večjih blokih. Štabi CZ še niso 100-odstotno materialno izpolnjeni (70 odstotkov) v štabih je le okrog 60 odstotkov ustreznih strokovnjakov, predvsem manjka strokovnjakov za ABH zaščito, medicinsko pomoč in socialno delo. Opremljenost CZ ni zadovoljiva, enote so opremljene le 45-odstotno, najslabša je osebna zaščitna oprema, oprema za reševanje iz ruševin in oprema ABH zaščite. V prihodnjih letih bomo morali dati za strokovno usposobljenost in opremljenost enot CZ več sredstev, da nadomestimo zastanek, ki je nastal delno tudi zato, ker je šla večina sredstev za opremljanje in usposabljanje enot in štabov TO.

Velika gozdna požara v občini leta 1975 in 1976 sta zahtevala močno in organizirano akcijo vseh enot CZ, TO in ostalega prebivalstva. Obe akciji sta bili dobra preizkušnja za vse enote in štabe CZ in lahko trdimo, da so se enote CZ v obeh primerih dobro izkazale, prav tako pa tudi organizatorji v KS in občini.

Naša šibka točka v tem obdobju so bile zveze, to smo v zadnjih dveh letih uredili. Sedaj imamo na ravni občine in KS ter

v DO zadostno število aparatov za zveze in tudi dokaj dobro usposobljene veziste. Načrte za telefonsko povezavo obmejnih območij in naših oddaljenih predelov prepočasi uresničujemo. Nekatere telefonske zveze pa so bolj provizorične in se zaradi tega stalno kvarijo. Kolikor bodo dotekala sredstva za SLO v okviru načrtovane vsote, bo v prihodnjem letu mogoče uresničiti že sprejete dogovore za sofinanciranje telefonskih linij na Lom pri Mežici in na Strojno. Ali pa se odločimo za drugo možnost — povezati naše obmejne in druge zaselke z brezžičnimi zvezami. Ta možnost je sicer dražja, je pa bolj zanesljiva. O tem se bo moral končno odločiti svet za LOV in DSZ.

Obrambna vzgoja

Tudi stanje obrambne vzgoje je v občini dokaj zadovoljivo. Delovni ljudje in občani, vključeni v splošni program izobraževanja, se izobraževanja v velikem številu udeležujejo. Lani se je tako izobraževalo nad sedem tisoč nerazporejenih občanov ali 78 odstotkov vseh nerazporejenih. Na vseh naših šolah so bili poleg učnega gradiva o SLO letos organizirani obrambni dnevi. Program obrambnega dne je bil povsod dobro izveden. Izobraževanje nerazporejenega prebivalstva na osnovi splošnega programa je izredno pomembno. Predvsem je pomembno, da se v ta program vključuje šolska mladina, kajti na tak način dobijo naši mladi in drugi občani splošno izobrazbo o najnujnejših nalogah in ravnanju v izrednih mirnodobnih razmerah in izrednih vojnih razmerah. Programi so dokaj pestri in zato za ljudi zanimivi. Tudi specializirani programi izobraževanja se dobro odvajajo. Nasploh lahko trdimo, da se kvaliteta vzgoje izboljšuje. Potrebno pa bo nakupiti še nekatera učna sredstva in pripomočke, da bo pouk še kvalitetnejši. Velikega pomena za obrambno vzgojo je samoizobraževanje. Pri tem imajo veliko vlogo naša informativna sredstva. Revija Naša obramba je prav gotovo namenjena za izobraževanje

najširšega kroga ljudi. Letošnja akcija — Naša obramba v vsako družino — je prav gotovo z vidika izobraževanja in naših obrambnih priprav ter podružbljanja LO in DSZ zelo pomembna. Če bi želeli izvesti to akcijo, kot je načrtovana, bi potrebovali v občini za sofinanciranje približno ca. 35 starih milijonov dinarjev. Svet za LOV in DSZ je zato sklenil, da o tej akciji spregovorimo na današnjem posvetu in predlagamo, naj bi 50 odstotkov plačal naročnik, 50 odstotkov pa bi prispevali iz sredstev za SLO preko odborov za SLO in DSZ v TOZD. Če je združeno delo pripravljeno dati ta sredstva, smo akcijo sposobni uresničiti. Predlagamo, da se za potrebno vsoto zviša obveznost TOZD za financiranje SLO, ker drugih virov nimamo na razpolago.

Bojna pripravljenost štabov, poveljstev in enot TO se stalno izboljšuje. Štab TO in svet za LOV in DSZ skrbita za stalno materialno in kadrovsko izpopolnitev enot. Najslabše je materialno stanje v teritorialnih enotah v KS, ki smo jih šele pred kratkim ustanovili. Mobilizacijski načrt za TO je dopolnjen in zagotavlja hitro in učinkovito akcijo. Vzgoje in urjenje štabov, poveljstev in enot se vrši po določenem programu, organizirajo pa se tudi posebni tečaji in seminarji. V enote TO se prostovoljno vključuje vedno več mladincev in mladink. Štab TO bo moral najti ustrezne oblike vključevanja mladih prostovoljcev v priprave in urjenje ter izobraževanje po programu TO. Nerešeno je še vprašanje partizanske baze za TO. Kar smo doslej naredili, da bi organizirali partizansko bazo za TO, je daleč premalo. V primeru potrebe naj bi ta baza (tajna skladišča in delavnice) zagotovila redno vzdrževanje enot TO na našem območju. Postopoma moramo zagotoviti vse potrebno za utrditev partizanske baze, za to se bodo morali kar najbolj zavzeti štab TO, upravni organ za LO in svet za LO V in DSZ.

Obravnavali bomo tudi delovanje, bolje rečeno sodelovanje DSZ in tajništva za notranje zadeve in naše milice. Trdimo lahko, da je to sodelovanje zadovoljivo. V KS in OZD je to sodelovanje čutili vedno bolj in se odraža v tesnem sodelovanju varnostnikov z odbori za SLO in DSZ in v pomoči pri izpolnjevanju raznih nalog. Vedno bolj se naši delovni ljudje in občani zavedajo, da je varnostnik v KS tisti, s katerim oni sodelujejo glede vseh vprašanj DSZ. Kadrovska in materialna vprašanja milice smo doslej v občini dokaj zadovoljivo rešili. Organizacija in delovanje milice pa zagotavlja — doslej je to potrdilo redno opravljanje vseh nalog, ki so ji naložene.

Na koncu bi rad poudaril, da je svet za LOV in DSZ na zadnjih dveh sejah, ko je sprejemal vojno politično oceno in oceno varnostno političnih razmer v občini, ocenil, da so varnostno politične razmere v občini dobre, da sicer nekateri kazalci narekujejo, naj se zavzamemo za odpravo vzrokov, da bo varnostno politična situacija še boljša. Ocenjujemo, da so vse naše dejavnosti povezane z družbo. Dokajšnja gospodarska stabilnost, samoupravno planiranje, dogovarjanje in sporazumevanje o delovanju za stabilizacijo, dokajšnja socialna varnost naših delovnih ljudi in ob-

čanov, dokaj visoka politična zavest in nacionalna zavest so tisti bistveni elementi, ki se dobro razrešujejo na ravni naše družbenopolitične skupnosti in omogočajo tako oceno.

Tovariš Pogorevc pa je povedal:

Že iz uvodnega referata predsednika občinske skupščine tovariša Vrčkovnika, ki je po svoji funkciji istočasno tudi predsednik sveta za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito, ste lahko zaključili, da so naloge družbene samozaščite in splošnega ljudskega odpora neločljivo povezane s samoupravljanjem, s socialističnim razvojem z našo neuvrščeno politiko s pridobitvami revolucije in cilji, ki jih želimo doseči v nadaljnjem razvoju naše družbe.

Železnikova košnja

Zveza komunistov je v naši občini v skladu z resolucijami 7. kongresa ZKS in 10. kongresa ZKJ usmerila svojo dejavnost v razvijanje družbene samozaščite in splošnega ljudskega odpora, ki sta izraz revolucionarnega spreminjanja družbeno-ekonomskih odnosov in položaja delovnih ljudi, opredeljenega v ustavi in kongresnih dokumentih.

Prizadevala si je in si bo tudi v prihodnje, da prevzamejo skrb za varnost in obrambo vsi subjekti samoupravnega odločanja ter delovni ljudje neposredno, in sicer kot sestavni del svojih samoupravnih pravic, dolžnosti in odgovornosti.

Družbena samozaščita in ljudska obramba postajata v sistemu socialističnega samoupravljanja najširše politično gibanje, ki pomeni stvarno materialno silo v rokah delovnih ljudi za zaščito in obrambo pogojev in rezultatov njihovega dela proti vsem poskusom notranjega in zunanjega ogrožanja.

Vidimo, kako sta te dve razredni prvini povezani in sedaj se lahko upravičeno vprašamo, kdaj te funkcije samodejno de-

lujejo, kdaj bo delavec ščitil svoje pravice, položaj in vse, kar je povezano z njegovim delom in življenjem. Samo tedaj, kadar bo čutil, da je on upravljavec svojega dela, da razpolaga s plodovi svojega dela, da ustvarja delovne razmere, s katerimi bo zadovoljen ter da v samoupravnih interesnih skupnostih in krajevnih skupnostih urejuje in zadovoljuje vse ostale potrebe za svoje življenje — tedaj bo prav gotovo ščitil na vsakem koraku, kjer koli, svoje in s tem razredne pridobitve vseh delovnih ljudi in občanov.

Take razredne prvine pa delovnim ljudem in občanom nudi nova ustava in iz nje izvedeni zakoni: zakon o združenem delu, zakon o samoupravnem družbenem planiranju, samoupravno sporazumevanje in družbeno dogovarjanje, zakon o monitoringu in bančnem sistemu ter ne nazadnje zakon o ljudski obrambi in družbeni samozaščiti.

Kadar koli razpravljamo o uresničevanju ustave in teh zakonov, se moramo vprašati, koliko smo z njihovo uresničitvijo izboljšali položaj delavca, posebej še v neposredni proizvodnji.

Za našo občino je v oceni zapisano, da je samoupravno organiziranje delavcev ustrezno rešeno, da so striti odpori, ki jih je bilo dalj časa po ustavnih dopolnilih čutili, in da so s tem dani pogoji za reševanje ostalih nalog.

Če pa poskusimo oceniti vsebino ustavnih in zakonskih sprememb, s katerimi bi se moral izboljšati položaj delavcev v združenem delu, tedaj s takšno optimistično in enostavno oceno ne moremo strniti vseh sprememb, še najmanj pa reči, da smo s tem zadovoljni.

Delavcem je še vedno odtujen dohodek, saj imamo še temeljne organizacije, ki nimajo žiro računov, torej se njihov dohodek zbira na skupen žiro račun. Če pa je dohodek centraliziran, je centralizirano tudi upravljanje in odločanje o tem dohodku, kar je nedvomno v prid krepitvi tehnobirokratskih sil, namesto da bi se dohodek na samoupravni podlagi združeval povsod tam, kjer bi se izrazil interes delavcev temeljnih organizacij združene-ga dela.

Tudi preobrazba finančnih služb v delegatsko upravljanje finančne službe in interne banke ne poteka tako, kot bi morala. Z razrednega vidika si je moč to razlagati kot nepripravljenost tistih, ki so do sedaj gospodarili in še gospodarijo z dohodkom, da bi svojo oblast delili še s kom.

Delitev osebnih dohodkov po vložnem tekočem in minulem delu se še zdaleč ne rešuje z enako intenziteto za vse zaposlene v OZD. Ali konkretno povedano, delavci, zaposleni v skupnih službah, še vedno lažje pridejo do osebnih dohodkov, ne da bi bilo to potrebno posebej opravičevati z delom in rezultati dela, kot to morajo storiti za osebni dohodek delavci v neposredni proizvodnji. Skoraj za vse pa velja, da so še v precejšnji meri v mezdnem odnosu.

Dohodkovni odnosi v večjih OZD šele nastajajo in se sedaj pretežno odražajo bolj med temeljnimi organizacijami združenega dela, medtem ko na druge realizacije ne posegajo.

To nujno povzroča nezadovoljstvo in slabe odnose med ljudmi, včasih pa tudi krajše prekinitve dela.

Zaradi tega, ko obravnavamo družbeno samozaščito, ne moremo mimo nekaterih strateških vprašanj, ki zadevajo v temelje, na katerih sloni samozaščitna funkcija delovnih ljudi in občanov.

S politično akcijo in z organiziranjem delovnih ljudi in občanov moramo na vse te stvari misliti in ustvarjati celovit sistem varnosti in obrambe. Posebno še v razmerah, ko še obstajajo nevarnosti sovražnega delovanja in poskusi vmešavanja v naš notranji razvoj, je družbena samozaščita pomemben dejavnik naše notranje trdnosti in obrambne sposobnosti naše domovine.

Na tej osnovi je potekalo samoupravno organiziranje delovnih ljudi in občanov za uresničevanje samozaščitnih in obrambnih pravic ter dolžnosti, obenem pa tudi usposabljanja in opremljanje teritorialne obrambe, civilne zaščite in organov za notranje zadeve ter ustanavljanje narodne zaščite kot najširše oblike samoupravnega organiziranja delovnih ljudi in občanov za varovanje in obrambo mirnega in svobodnega življenja ter ustvarjalnega delovnega procesa.

Z idejnopolično dejavnostjo komunistov v socialistični zvezi in družbenih organizacijah ter društvih in pri uveljavljanju njihove vloge v sistemu splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite se je v zadnjem času, izredno izboljšala obrambna pripravljenost in usposabljenost delovnih ljudi na samoobrambo pred slehernim sovražnikom samoupravljanja in socialističnega razvoja. Lahko rečemo, da smo dosegli določeno varnostno kulturo, ki se odraža v tem, da se delovni ljudje zanimajo za samozaščitna in obrambna vprašanja in se množično vključujejo v obrambne dejavnosti, udeležujejo se raznih oblik usposabljanja ter urjenja, uspešno odkrivajo družbeno škodljive pojave in dajejo preventivne pobude za zaščito pridobitev revolucije.

Ustavna načela, temeljna politična izhodišča zveze komunistov, zakon o družbeni samozaščiti in notranjih zadevah, zakon o ljudski obrambi ter ustrezne vsebinske in organizacijske rešitve, s katerimi sta delovni človek in občan v temeljnih samoupravnih skupnostih organizirana v družbenopolitičnih organizacijah, moramo vgraditi v naše samoupravne akte. V normativnem urejanju na nekaterih področjih zaostajamo. Res pa je, da imamo celo vrsto pravilnikov, nekatera področja družbene samozaščite pa porazgubljena v različnih samoupravnih aktih. Čeprav se temu ne bo dalo popolnoma izogniti pa bi vendar kazalo, da bi v enem samoupravnem aktu uredili vse temeljne pravice, obveznosti in odgovornosti v zvezi z družbeno samozaščito in splošnim ljudskim odporom. Vsi izvedbeni akti — pravilnik (nekateri bo treba še dopolniti ali na novo izdelati) pa naj bi bili priloženi celotnemu samoupravnemu sporazumu.

Seveda pa bi bilo zmotno misliti, da je s tem, ko normativno uredimo naše pravice, obveznosti in odgovornosti, dosežena že zadostna stopnja družbene samozaščite. Vsakodnevno si moramo prizadevati, da določila samoupravnega sporazuma prene-

semo v prakso, v življenje, v proizvodni proces, skratka v naše delovne in življenjske navade.

Naj nekoliko konkretiziram nekatere nepravilnosti in slabosti, da bi uvideli potrebo po vsakodnevni zaščitni funkciji.

Najprej se omejimo na varovanje življenja, zdravja in svobodnega in srečnega počutja delovnih ljudi. Gotovo ne bi smeli dopuščati, da se nekatere osnovne stvari samodejno razvijajo, ampak moramo vse stvari načrtovati in jih načrtno usmerjati ter v ta namen predvideti tudi sredstva.

Primer: Predolgo smo puščali v nemar varovanje zraka in okolja, pogoji za življenje in delo pa so postali neznosni, po-

Leše 77 — kljub žuljem nasmeh

sledice tega so velike; nezadovoljstvo delovnih ljudi in občanov, ogroženo zdravstveno stanje, slab in nekvaliteten pridelek, velika materialna in biološka škoda na gozdovih itd. Če bi na to mislili že ob vpeljavanju nove proizvodnje, postavljanju novih in večjih zmogljivosti, se danes ne bi srečevali z upravičenim nezadovoljstvom prizadetih občanov.

Delovne nezgode še bolj prizadenejo posameznike, svojce in seveda tudi sodelavce. Vsako leto se število delavcev s trajno zmanjšano delovno sposobnostjo povečuje, ker so utrpeli delovno nezgodo. Iz tega sledi, da dopuščamo tehnološke in delovne procese, v katerih niso dovolj varovani ljudje, niti jih ne poučimo dovolj za varno delo. Tekoče oz. sprotno bi morali kontrolirati varnostno neoporečnost delovnih naprav, strojev in orodja, pravilnost njihove uporabe in jih nenehno izboljševati. Zlasti bi morali odpravljati težke delovne razmere, ki pohablja ljudi. Pospeševati bi morali inventivno dejavnost, vključiti strokovnjake in vse tiste, ki bi s svojo ustvarjalno dejavnostjo lahko največ pripomogli.

Naslednje, prav tako zaskrbljujoče dejstvo je, da imamo čedalje več prometnih nezgod s težkimi telesnimi in zdravstveni-

mi posledicami in precejšnjim smrtnim izidom. Res je, da smo se tega problema dodobra zavedali in to uredili s prometnimi predpisi in zakonom, pa je kljub vsemu vse premalo. Ceste so postale smrt mnogim zaradi neprevidnosti voznikov in ljudi samih; nemalokrat pa tudi zaradi slabega stanja cest, malomarnosti cestnih podjetij, ko odpravljajo črne točke zaradi slabih projektovnih rešitev, še posebej pa zaradi slabega in površnega vzdrževanja, če ne celo malomarnega popraviljanja in obnavljanja cest in voznih pasov. V jesenskem času, ko je megla dodatni sovražnik voznikov, je označba sredinske črte in voznih pasov velikega pomena za varno vožnjo. Pa imamo primere, ko cesto popravijo, pa so bele črte že brisane a jih ne obnovijo, kar je nemalokrat vzrok za nesrečo. Res je, da je posredi vsega tega denar, vendar z bolj strokovnimi rešitvami in racionalnim trošenjem bi se te stvari tudi dale urediti.

Iz tega sledi, da bi morale prometne komisije biti bolj ažurne in bolj zahtevne pri strokovnem urejanju prometa in prometnega režima. Delovni ljudje in občani pa bi morali imeti več vpliva pri odločanju o prometni in cestni politiki.

Ko obravnavamo družbeno samozaščito življenja, se nikakor ne moremo izogniti medsebojnemu človeškemu odnosom, ki vlada v delovnem procesu in družbenem političnem življenju. Gre za kulturo teh odnosov, z razrednega vidika pa lahko rečemo, za odpravljanje nadrejenosti in podrejenosti.

V zakonu združenega dela smo zapisali, da je protizakonito vsako podrejanje človeka, pa imamo kljub temu primere, da se posamezniki na vodilnih in vodstvenih delovnih mestih obnašajo kot avtokrati z absolutno oblastjo in se s tem izločujejo iz delavskega razreda, namesto da bi bili prvi med enakimi in bi odgovorno popravljali zaupano dolžnost, da povedejo vse svoje delavce k zavestnemu odnosu do tehnološke in samoupravne delovne discipline, v kateri se bo odražalo boljše delo, večja produktivnost in vzajemna odgovornost za poslovni uspeh.

Tega pa ne smemo razumeti kot nekateri posamezniki, češ da lahko delovni proces prepuščamo anarhiji, da lahko vsak dela po svoji volji ali pa celo ne dela in si s tem prisvaja osebni dohodek na račun drugih. Med takimi so celo komunisti, ki jim je mar za neoporečnost proizvoda, ker dopuščajo, da se tehnologija proizvodnje krši v škodo kvalitete in raje, za to da bi bili priljubljeni, dopuščajo anarhijo v tehnologiji in disciplini, kar pa ne more biti v interesu delovnih ljudi in s tem delavskega razreda.

So celo primeri, ko dušijo dobronamerno kritiko z nizkimi udarci, z ločevanjem med delavci, ker takšne delavce takoj proglasijo za stalne nergače ali pa jih odpravijo s tem, da nimajo kaj govoriti in se vtikati v stvari, ki jih ne brigajo, ker so zgolj delavci ali pa so šele postali delavci in kot začelniki naj te stvari pustijo lepo pri miru.

V naši ljudski armadi smo že leta 1956 obračunali s takšnim obnašanjem.

Od takrat dalje ni bilo dovoljeno delati razlike med tistimi, ki so šele prišli in med tistimi, ki so bili proti koncu, oz. med

»remcem« in »staro gardo«, kajti eni in drugi so prišli zato, da opravijo svojo domovinsko dolžnost, da se naučijo ravnati z orožjem in če bi bilo potrebno, da branijo nedotakljivost naših meja.

Tudi v temeljni organizaciji združenega dela združujejo delavci svoje delo in sredstva zato, da bi si skupno zagotovili lažje in boljše delo in pridobili vse potrebne pogoje in sredstva za boljše življenje, ne samo za sebe, ampak tudi za druge, zato nikakor ni dopustno delati razlike, ki delovne ljudi samo ločujejo, namesto da bi jih združevali. Vse to slabi medsebojne odnose in notranjo trdnost delavcev v temeljnih organizacijah združenega dela.

Gotovo bi bili enostranski in nepopolni, če se ne bi dotaknili birokratizma, ki je ravnatoko, če je pretiran in samemu sebi namenjen, prej škodljiv kot koristen.

Moramo reči, da je administriranje povsod prej preveč, kot pa je potrebno.

Zaradi tega naši delovni ljudje in občani izgubljajo mnogo časa pri reševanju raznih zadev. Največ se to odraža pri lokacijskih in gradbenih dovoljenjih, oz. pri pridobivanju te dokumentacije, ker jih pošiljajo od vrat do vrat z različnimi obrazložitvami in kljub političnim prizadevanjem ni prave pripravljenosti, da bi se te stvari preučile in se tako uredile, da bi bilo prosilcem omogočeno dobiti potrebno dokumentacijo na enem mestu, v krajšem času in kljub temu v skladu z zakonom in urbanističnim redom.

Podobno nezadovoljstvo vlada pri podeljevanju stanovanj, ker so še vedno prisotne slabe in včasih nesamoupravne rešitve dodeljevanja stanovanj, ali pa se ta proces vleče v nedogled in kljub stanovanjski stiski ostajajo stanovanja prazna.

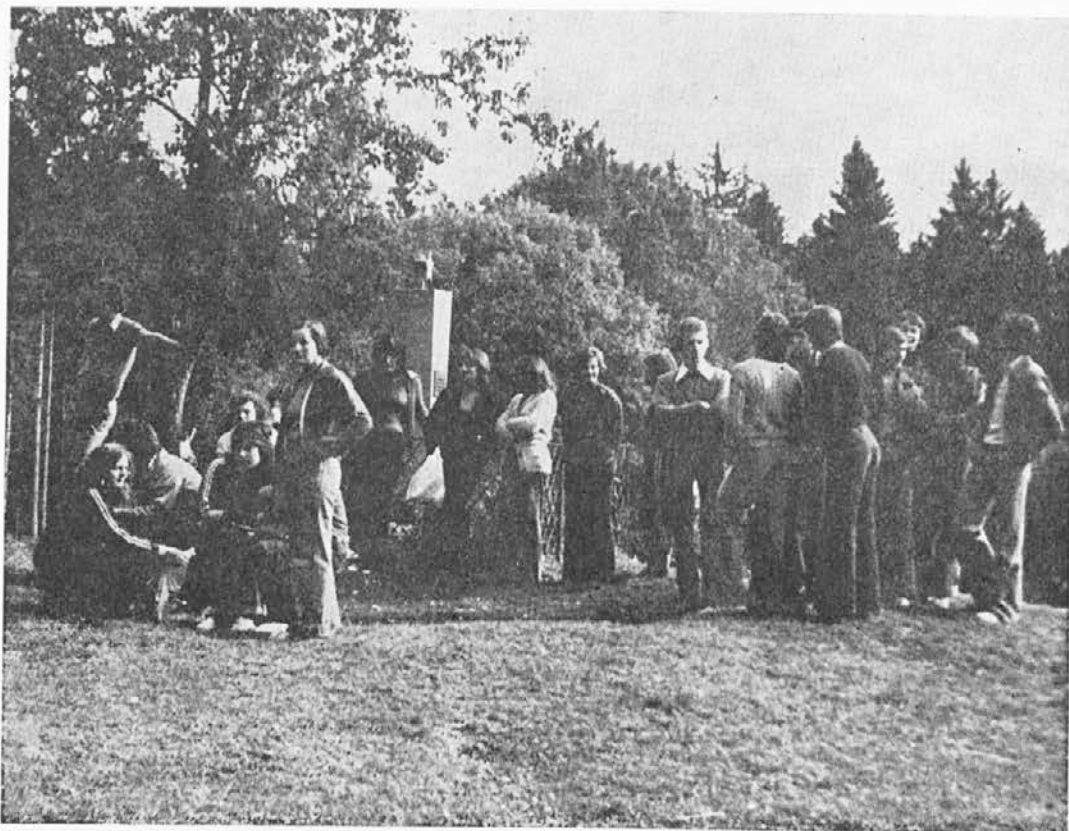
Mnogo je pritožb pri družbenem pravo-branilcu samoupravljanja, nekateri iščejo zaščito na drugih mestih, tudi na komite ZK se ljudje obračajo, da bi dobili pomoč in rešili stvari, ki jih drugače ne morejo.

To pa pomeni, da je družbenopolitična dejavnost v vseh takšnih delovnih sredinah premalo prisotna, ker dopuščajo stvari, ki niso v skladu z razvojem našega samoupravnega in družbenopolitičnega sistema.

Kar zadeva varovanje osebnega in splošnega ljudskega oziroma družbenega premoženja, ki je ravnatoko sestavina družbene samozaščite, bi rad opozoril na nekatere slabosti v našem obnašanju, da bi imeli to vedno pred očmi, ko boste obravnavali naloge družbene samozaščite in pri tem načrtovali dejavnosti za zaščito osebnega in družbenega premoženja.

Gotovo je, da smo pri zavarovanju osebnega premoženja nekoliko bolj pozorni in posvečamo temu vsakodnevno skrb, kljub temu pa smo včasih še zelo lahkomišeln, saj se dogaja, da puščamo odklenjena stanovanja, avtomobile ali dovoljujemo, da se na nepotreben in hiter način uničujejo predmeti, za katere smo odšteli precej denarja. Zaradi takšne nedoslednosti, lahko bi rekli tudi malomarnosti, imamo po nepotrebnem razburjanje in splošno obtoževanje in seveda osebno prizadetost.

Ko pa obravnavamo zaščito družbenega premoženja, se večkrat dogodi, da se za to ne menimo dosti; kot da se to ni zgodilo, saj pri tem ali tako nismo prizadeti.

Na Naverškem vrhu ob športnem dnevu

Primer: strojelomi, eksplozije pri pečeh, velike okvare zaradi malomarnosti, presekanje vodovodnih, elektrovodnih in drugih instalacij, slabi nakupi strojev in tehnologije, slabo zavarovanje denarja, vrednostnih in zaupnih papirjev, velik izmedek, slabe in nestrokovno sklenjene pogodbe, ki močno prizadenejo akumulacijo, prevelika usmerjenost v nakupovanje blaga in surovin v drugih državah, kljub temu, da se to dá dobiti pri nas, slabo zavarovanje interesov in pogodbenih razmerij, odtujevanje sredstev itd. Za vse to pa nismo dovolj tankočutni, da bi samoiniciativno to problematiko postavljali na dnevne rede samoupravnih organov in družbenopolitičnih organizacij ter sprejemali sprotne ukrepe za zaščito družbenega premoženja.

Iz tega razloga se je zveza komunistov skupaj z ostalimi družbenopolitičnimi organizacijami in socialističnimi silami bojevala proti nepolitičnemu in ozkemu pojmovanju družbene samozaščite in splošne ljudske obrambe ter njune materialne osnove, kakor tudi proti formalističnim mnenjem, da se bo z normativnim urejanjem ustrezna dejavnost odvijala sama po sebi.

Kjer subjektivne sile niso pripravljene ali ustrezno usposobljene organizirati in usmerjati delovnih ljudi in občanov in kjer zveza komunistov ne opravlja svoje vodilne vloge, se takšne slabosti — nepravilnosti precej bolj pogosto pojavljajo. Zato bo osrednja naloga v prihodnjem obdobju nadaljnje vraščanje samozaščite in obrambne dejavnosti v celotno družbenopolitično dejavnost in krepitev odgovornosti zveze komunistov za razvoj družbene samozaščite in ljudske obrambe, ki sta temeljni prvini razvoja socialističnega samoupravljanja.

To pa terja koordinirano akcijo vseh družbenopolitičnih organizacij, temeljnih

samoupravnih skupnosti, krajevnih skupnosti, društev itd.

Socialistična zveza delovnih ljudi mora biti kot fronta organiziranih socialističnih sil tista, ki bo dajala pobudo za urejanje številnih vprašanj družbene samozaščite ter spodbujala delovne ljudi in druge družbene dejavnike, da bodo pravočasno uveljavljali ustrezne družbenopolitične in druge ukrepe.

Z obveščanjem delovnih ljudi in občanov o funkciji, mestu in vlogi družbene samozaščite v socialističnem samoupravnem sistemu, ter o raznih nevarnostih, ki groze naši samoupravni družbi, mora vzbujati zavzetost za delo ter razvijati zavest o potrebnosti družbene samozaščite in pripravljenost vključiti se v akcijo samozaščite.

To nalogo SZDL pretežno in sproti opravlja preko koordinacijskega odbora družbene samozaščite pri občinski org. SZDL.

Zveza sindikatov, zveza socialistične mladine in ZZB NOV se morajo v okviru SZDL in samostojno vključevati v prizadevanje za organiziranje in uresničevanje družbene samozaščite.

Zveza sindikatov je najširša osnova za aktivno in organizirano delovanje delovnih ljudi v TOZD v zvezi z zaščito vseh družbenih vrednot v organizacijah združenega dela.

S svojim delom morajo sindikalne organizacije pomagati razvijati družbeno samozaščito.

Sindikat nosi dobršen del odgovornosti za uspešno in učinkovito delovanje samoupravnih organov, zborov delovnih ljudi, delegacij in delegatov, samoupravne delavske kontrole in drugih samoupravnih organov družbene samozaščite. Njegova naloga je, da s politično akcijo in informativno propagandnim delovanjem vključuje delovne organizacije v boj proti družbeno negativnim pojavom in vsemu, kar

Na kmetiji

je v nasprotju s splošnimi in enotnimi hotenji delavskega razreda.

Zveza socialistične mladine samostojno in v okviru SZDL organizira različne dejavnosti svojih članov in organizacij, ki zbirajo mladino in tudi izvaja različne akcije družbene samozaščite. Posebej pomembno je, da bi se mladinske organizacije zavzele za to, da bodo med mladimi ljudmi razvijale spoznanje in zavest o tem, da je treba družbo zaščititi pred različnimi oblikami sovražnega delovanja in drugimi družbeno škodljivimi pojavi. To mora postati sestavina vse dejavnosti ZSM, predvsem v zvezi z vzgojo in izobraževanjem mladih.

Zveza združenj borcev NOV ima glede na idejno, politično in revolucionarno opredelitev svojih članov pomembno vlogo v organiziranju in uresničevanju družbene samozaščite. Svoje člane in organizacije mora vključiti v boj proti vsem negativnim družbenim pojavom, hkrati pa skrbeti, da bodo vse družbenopolitične organizacije in izobraževalno-vzgojne ustanove uporabljale bogate izkušnje narodnoosvobodilnega boja za razvijanje varnosti in družbene samozaščite. Tako kot smo uvedli v šole samoupravljanje s temelji marksizma, moramo v učno snov vplesti vzgojno samozaščitno funkcijo za zavarovanje življenja, zdravja, dela, s katero bomo zagotavljali miren samoupravni socialistični razvoj naše družbe. Takšno usposabljanje pa mora zajeti tudi delavce in občane, še posebej pa delegate in člane odbora za splošni ljudski odpor in družbeno samozaščito.

Poleg družbenopolitičnih, imajo tudi vse družbene organizacije velike možnosti za delovanje na področju družbene samozaščite, predvsem še v zvezi z organiziranjem ustreznih oblik vzgojno-izobraževalnega dela. V klubih in društvih na področju tehnične vzgoje, še posebno tistih, ki imajo na podlagi konvencije o mednarodnem sodelovanju možnost, da se vključujejo v mednarodna združenja, je še posebno važno, da je varnostna kultura sestavni del tehnične vzgoje. Ne bi smeli dovo-

liti, da tisti, ki sovražno delujejo zoper naš družbenopolitični sistem, lahko dobijo svoj prostor v naših informativnih in tehničnih sredstvih.

Pri vsem tem pa ne smemo pozabiti na možnosti zveze rezervnih vojaških starešin; njena sestava in strokovno znanje njenih članov omogočata pomemben prispevek za skupno organiziranje in uresničevanje družbene samozaščite.

Zveza komunistov mora spodbujati vse družbene sile k organiziranju in razvoju družbene samozaščite. Za zvezo komunistov je to zgodovinska dolžnost, saj je poviedla jugoslovanske narode v narodnoosvobodilni boj, vodila boj in revolucijo, zato je tudi odgovorna, da se pridobitve narodnoosvobodilne borbe in revolucije zadržijo in da se nadaljuje samoupravni socialistični razvoj. Iz tega in še drugih razlogov so osnovne organizacije in vodstva ZK zadolžene, da spodbujajo prizadevanja vseh družbenih dejavnikov za razvoj družbene samozaščite, hkrati pa morajo skrbeti za njeno organizacijo in njeno uresničevanje v vseh okoljih.

Zveza komunistov mora biti v središču vseh družbenih prizadevanj za organiziranje samozaščite, saj mora spremljati izpolnjevanje ustave in svojih temeljnih idejnopolitičnih odločitev, si mora prizadevati razčiščevati idejna vprašanja uresničevanja družbene samozaščite, odkrivati vse sovražnike protisocialistične in protisamoupravne ter druge družbeno škodljive pojave in njihove nosilce ter se odločno bojevati proti vsem silam in posameznikom, ki delujejo v nasprotju s politiko ZKJ.

Organizacije in vodstva ZK si morajo povsod prizadevati za utrjevanje osebne in kolektivne odgovornosti nosilcev družbene samozaščite za izpolnjevanje dogovorjenih stališč, ukrepov in akcij.

Zveza komunistov bo z vsem političnim delovanjem in z rednim obravnavanjem položaja in problemov varnosti in zaščite v vseh okoljih pomagala ustvarjati takšne odnose, v katerih bo vse manj pojavov, ki ovirajo naš družbeni razvoj. S takim rav-

nanjem morajo biti komunisti za vzgled delovnim ljudem in občanom.

Ustvarjati moramo takšne možnosti, da se bodo lahko delovni ljudje in občani kar najbolj vključili v družbeno samozaščito. Povsod je treba razvijati njihovo zavest o potrebnosti samozaščite in jih v celoti obveščati o vprašanjih s tega področja, hkrati pa določiti oblike sodelovanja delovnih ljudi in občanov v različnih akcijah in ukrepih na področju samozaščite.

Prav tako morajo organizacije in vodstva ZK ustvarjati možnosti, da se bodo samoupravni organi v organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih, delegacije, skupščine in njihovi izvršni organi učinkoviteje vključili v opravljanje zadev družbene varnosti in zaščite. Njihova je idejna, politična in družbena odgovornost za uspešno vključitev vseh družbenih dejavnikov, predvsem pa za nenehno idejno in politično usmerjanje dejavnosti in za usposabljanje državnih organov, služb, inšpekcij, pravosodnih in drugih organov za uspešno in dobro delo v okviru njihove funkcije, za razredno obravnavanje zaščite socialistične samoupravne družbe in zakonitosti v njej;

— izdelava in dograjevanje varnostno-političnih ocen,

— načrti za zavarovanje — varnostni ukrepi, sprotni ukrepi,

— delovni ljudje morajo biti seznanjeni s svojimi nalogami,

— zadolžitve članov komiteja, po sklepu 27. seje predsedstva CK ZKJ.

Po dobro opravljeni vaji — ekipa železarnice Ravne

IZREKI

Žene so v cerkvi svetniki, zunaj angeli, doma vrage.

George WILKINS

Malo lepih žensk je mikavnih. Mikavne so navadno le manj lepe ženske, ker se tudi potrudijo, da to mikavnost v sebi razvijejo.

M. MARCEAU

Žene so nevarnejše od cestnih razbojnikov. Razbojniki hočejo samo denar ali življenje, žene pa oboje.

Richard BURTON

Mirko Knez

NAPREDNO GIBANJE MEŽIŠKIH RUDARJEV

Vse do izbruha I. svetovne vojne so bili tudi rudarji v Mežici zgolj delovna množica brez vodilne plasti izobraženstva, ki bi jim kazalo pot k plemenitim virom socialnega in kulturnega napredka.

V jamah so odkopavali rudo in s svojo šibko, komaj tlečo narodno zavestjo niso mogli in niso niti znali določati svojih posebnih poti in ciljev. Samo v izjemnih in redkih trenutkih lahko zasledimo pri njih prebliske, ki so odkrivali vso veličino zatirane, brezpravne raje in ki so napovedovali zmago žuljavih rok vseh ponižanih, ki mora enkrat priti in je tudi prišla.

Mežiški knapi so se od začetka vdano podrejali celi vrsti rudniških podjetnikov. Le-ti so se razvili iz nekdanjih grofovskih in veleposestniških upraviteljev. Nekateri so si pridobili celo rudoslovne pravice. Mežiški knapi so bili v tistih časih gospodarsko odvisni od svojih delodajalcev. Vse-splošna zaostalost je dušila skoraj vsak napredek. Za skorjo kruha, za boren zaslužek so opravljali delo v jami ali pa v topilnici.

Kljub temu, da je Bleiburška unija združila vse mežiške rudnike in ustvarila na ta način največje svinčeno podjetje v bivši monarhiji, so še naprej ostali poslušni tlačani. Nemški uradniki in drugi nemški strokovnjaki so jim še vedno ukazovali, saj Slovencev takrat na takih položajih sploh ni bilo.

Zgodilo se je vključ vseh diskriminaciji, da se je le kdo od domačinov povzpел nekoliko više, vendar se je navadno vedno uklonil vplivu prišlekov in si seveda z njimi delil bogat materialni in krvni rudarski davek, ki vsekakor ni bil majhen.

Za ilustracijo stanja okoli leta 1846 navajam, da so bili vsi rudniki v Črnski občini. Takrat je tu živel 2260 prebivalcev. Od tega je bilo 1711 občanov, ki so govorili le slovensko, 549 pa nemško in slovensko. Večji del prebivalstva so tvorili mali kmetje — podložniki, delavci, kajzarji in

rudarji. Le 15 velikih podložnih kmetov je živelo malo svobodneje in so smeli kmetije celo prodajati, vendar so imeli kljub temu obširna posestva v zakupu po kupnem pravu. Sami so lahko izvajali veliki lov, vendar so morali vso ustreljeno divjad oddajati v graščino v Pliberku.

Vsi ostali sloji prebivalstva, predvsem delavci, pa so si morali najemati zemljo za preživljanje, se udinjati pri večjih kmetih ali pa so odšli v tujino.

Ti samostojni in večji kmetje so se ostro ločili od kmečkega delavstva in knapov. Imeli so v sebi še konservativen, starodoben ponos, knapi ga v primeri z njimi niso imeli. Pa tudi živeli niso na velikih kmetijah, »hofih« in »hišah«, ampak so životali v delavskih perzonalih ali burno živeli na svojih furtah.

Vse te socialne in materialne razmere, v kakršnih je živel mežiški knap, so krepko prispevale k zniževanju zanimanja za politična in javna vprašanja.

Naziv »mežiški knap« uporabljamo samo zaradi današnje oziroma novejšje situacije. Takrat v Mežici še ni bilo knapov, glavni center je bila Črna. Vsa priseljena nemška manjšina pa je širila svoj vpliv vsepovsod, germanizirala je, kjer je le mogla. Klasičen primer je bila šola v Črni. Tu so poučevali samo v nemščini, ki je bila uradni jezik in je imela namen absolutnega ponemčevanja otrok.

Kar predstavljamo si otroke knapov in drugih delavcev, ki so bili tudi Slovenci, v kakšnem položaju so se znašli v šoli in kako jim je bilo težko živeti v taki okolici.

Vse to, pa še prenatrpana stanovanja, slaba prehrana, dvanajsturni delavnik brez socialnega skrbstva, naporno delo v jamah, nam odkrije šele pravi vzrok, zakaj se ni čuditi kulturni zaostalosti in nepismenosti teh najvišjih socialnih plasti črnškega prebivalstva.

Revolucija v marcu 1848 je tudi v monarhijo prinesla čisto skromno obliko demokracije in svoboščin in je imela tudi v Črni takoj svoje posledice. Po ustnem izročilu se še danes ve za »osemštiridesetanjce« iz Črne, ki so po zakonu v zemljiški odvezi zahtevali zemljo v svojo last in jo končno tudi dobili. To je bil pravzaprav prvi znak prebujanja knapov.

Pravijo, da je bil Obist ravno takrat v Pliberku, ko so tudi njegovo zemljo dobili in mu zato ni ostalo drugega kot pa še danes poznane Obistove peči.

Vendar pa je bilo to vse. Rudarji so po teh dogodkih še naprej stali ob strani in nadaljevali svoje staro in težko knapovsko življenje.

Povem naj primer njihovega življenja. Leta 1883 je bil uveden maksimalni delavnik, ki je omejil delo žensk in otrok na 8 ur dnevno. Takrat je v jami delalo 117 moških in 32 žensk. Nikdo ni imel čevljev ali škornjev za v jamo, ampak so bili vsi obuti v coklje. Pravili so jim posmehalno, da so »cokldragonarji«. Trdo so odmevale te coklje po cesti, še bolj trdo po jamah. Na hrbtih so nosili mehove za rudo, ki so bili napravljeni iz ovčjih kož, v žepih pa so imeli shranjene kanglice z repičnim oljem za jamske luči, nič kaj lepa in vabljiva slika knapa ni bila to.

Potem se je pa zgodilo za naše čase nekaj neverjetnega. Knapci so odklonili skrajšan delovni čas. To je bilo v času reforme med leti 1880 do 1890. Tik pred tem so komaj prebrodli gospodarsko krizo in zato so se bali novotarij, prav tako pa enostavno niso verjeli, da bi za manj časa dela dobili enako plačilo. Prav tako so sklepali, da bi z zmanjšanim delom prišli ponovno hudi časi, česar so se strahovito bali, čeprav so bili navajeni že vsega hudega. Trajalo je več let preden so pristali na skrajšan delovni čas. To je bilo po letu 1892, ko so se temu skrajšanju dejansko uprli. Vsa obratovodstva so, jasno, te uveljavitve še posebno rada zavlačevala, vendar je bil zakon tudi takrat zakon, ki se mora vedno in povsod uresničevati, tako da so končno tudi knapi delali le deset ur.

Vendar pa so se knapi počasi le začeli zavedati, da nekaj pomenijo in tudi, kam spadajo. Vključevati so se začeli v avstrijsko socialnodemokratsko stranko, ki je bila ustanovljena leta 1889. Vzglede so jim bili napredni prevaljski fužinarji. S tem, da so se vključili v to stranko, so v političnem pogledu nehote prišli pod vpliv in vodstvo nemške stranke. Ta je zelo nasprotovala konzervativni kmečki stranki, ki je bila edina zagovornica slovenskih narodnih prizadevanj.

V Ljubljani je bila sicer takrat že ustanovljena slovenska socialno demokratska stranka, vendar ni mogla na mežiškem področju izriniti nemške, ki je popolnoma obvladala položaj in je zavirala večji razmah slovensko usmerjenim delavskim organizacijam. Takratna avstrijska vlada je sicer res izdala zakon o pravici združevanja, vendar je nemško uradništvo zatiralo vsak poizkus združevanja knapov. Z vsemi

Črna na Koroškem

sredstvi so le-ti pospeševali in širili razna nemška društva (Südmark, Schulverein, Turnverein), v teh so bili včlanjeni vsi uradniki. Zahtevali so, da naj bi rudarji govorili nemško, skratka, končni cilj je bil — popolna germanizacija. Isto se je dogajalo v šolah. Po zakonu iz leta 1869 naj bi poučevali tudi slovensko, kjer je več Slovencev, a to se seveda ni izvedlo.

Vsa leta do I. svetovne vojne so naši knapi živeli, vaker so vedeli in znali. Bili so navajeni vsega hudega in težkega in ravno to obdobje jih je nekako združilo. Začeli so se zavedati, da so močni le v skupnosti. Slovenstvo se je prebujalo povsod in v naših rudarjih je našlo svojega tihega zaveznika.

Pa je I. svetovna vojna udarila med naše knape. Hudo je postalo še hujše. Sicer so bili oproščeni vojaške službe, bili pa so mobilizirani doma in uklenjeni v železno disciplino. Zmanjkovalo je hrane, delati so morali pa še bolj kot prej. Od njih so zahtevali več in več svinca. Leta 1916 se je proizvodnja povzpela na 12.844 ton, kar je bilo dvakrat več kot pred vojno.

Vendar je bilo to največ, kar so med to vojno iztisnili iz Pece. Rudarji zaradi pomanjkanja hrane niso mogli več toliko delati. Razni špekulanti so že itak pičlo hrano zadrževali in preskrba je popolnoma odpovedala. Leta 1918 je bila zaradi tega proizvodnja manjša kot pred vojno.

Vse to, kar se je zgrnilo nad knape in pa povezanost s Čehi, ki so bili že bolj prebujeni je privedlo do tega, da so 26. junija 1918 začeli gladovno stavko, ki je trajala do 5. julija. Prvega dne zjutraj, na prvi izmeni, so se vsi knapi zbrali na Glančniku. Tu so zborovali, niso šli na delo in so takratnemu vojaškemu komandantu, konjeničnemu kapetanu Poperju in črnemsku županu Grolniku podali zahtevo po zvišanju obroka za hrano. Vsi oblastniki so jim pri tem očitali, da je to le politična stavka in do so nasedli jugoslovanski propagandi. To pa ni knapov prav nič ganilo in namesto da bi odšli v jame, so šli delat na kmete. S tem so si prislužili nekaj živeža in telesno ter duševno okrepitev. S tem pa sta rasla tudi kljubovalnost in odpor, ki kljub pozivu vojaške komande na zborovanju 29. junija 1918 nista popustila. Delavski zaupniki so lahko na podlagi enotnosti knapov izsilili sporazum. Odposlanci knapov so šli v Celovec, kjer so dobili vagon raznega živeža, ki je bil nato razdeljen knapom v Črni in Mežici. 18. oktobra 1918. leta se je avstroogrška monarhija razletela. Razletel se je tudi srd mežiških knapov in popolnoma razrušil staro državno oblast. Nastala je splošna zmeda in knapi so trdo obračunavali z oderuški trgovci in gostilničarji ter jih oplenili za vse zaloge. Jasno je, da ta zalet knapov ni bil politično dobro zastavljen in se je polagoma unesel.

Da bi odpravili nered in brezvladje je bil ustanovljen Narodni svet za Mežiško dolino, ki je imel sedež v Prevaljah. Stare nemške občinske odbore so razpustili in ustanovljeni so bili novi odbori. Skupno z zastopniki starih slojev prebivalstva so prišli vanje tudi delavski zastopniki, v Mežici August Cvikelj in Luka Osojnik, v Črni pa Leopold Mlinar in Franc Vidovšek. Knapovski sinovi pa so se zavedali, kje je njihovo mesto in so se kot člani narodnih straž

skupno s poročnikom Francem Malgajem zavzeli za zaščito mlade jugoslovanske oblasti v Mežiški dolini. Samo podjetje pa je zaradi brezvladja zašlo v težaven položaj. Z direkcijo v Celovcu ni imelo nobene zveze, vendar je po zaslugi in pod vodstvom delavskih zaupnikov še naprej redno obratovalo. Začasno vodstvo, ki ga je imenovala narodna vlada v Ljubljani, je moralo reševati težavne naloge, da je zavarovalo nemoteno proizvodnjo, nemško uradništvo pa se je iz strahu pred novo slovensko oblastjo in vojsko potuhnilo in zbežalo. Sledil je negotov čas, tako za Mežiško dolino kot za Slovensko Koroško.

Ves ta čas brezvladja in koroških bojev je zapustil knapom le boleč spomin. V novih razmerah so šli v nove smeri in zavedajoč se svojega mesta so se skoraj vsi opredelili za jugoslovansko socialno demokratsko stranko. Knapci so se kljub vsemu zavedali, da si bodo boljše prihodnost izborili le v skupnih borbah. 10. oktobra 1921. leta, leto dni po plebiscitu je dr. Marn izročil mežiški rudnik Angležem. Bilo je slavnostno, priredili so tudi banket, na katerem je učitelj Vinko Mödendorfer močno podvomil o vseh dobrotah, ki naj bi jih Angleži dali mežiškim knapom. Njegove besede so bile preroške in ravno po njegovi zaslugi so se knapi usmerjali bolj radikalno in trdo v boj za izboljšanje življenja. Med njimi takrat, v začetku, ni bilo nobenega plačanca, ki bi se potegoval za tuje koristi.

Vse to je leta 1923 na občinskih volitvah prineslo zmago socialnodemokratske stranke. To je pomenilo veliko gospodarsko in politično spremembo. Tako so v Mežici prevzeli občinsko vodstvo delavci. Uspelo jim je pridobiti na svojo stran celo okoliške kmete. Napravili so načrte za novo šolo, vodovod in zdravstvene ustanove. Ker so vedeli za velike dobičke Angležev, so materialno plat prevalili na angleški kapital. Socialisti so svojo dobo triletne vrha kar dobro izrabili: zgrajena sta bila šola in

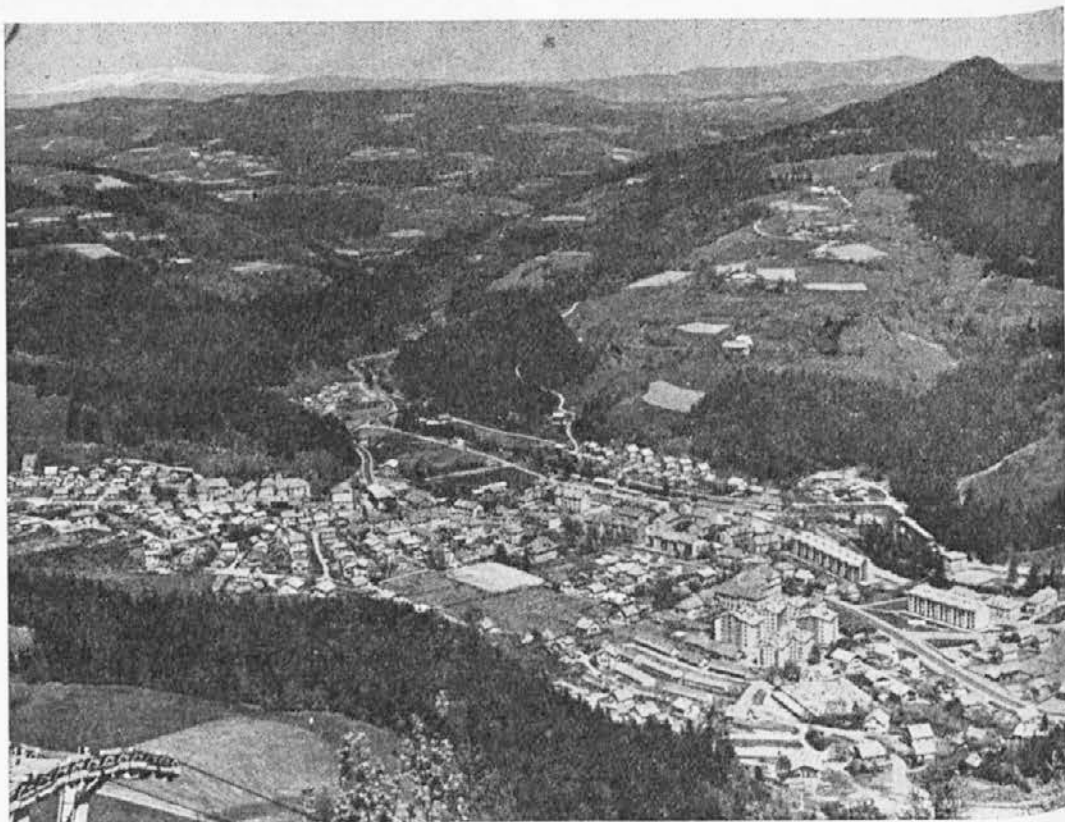
vodovod. Leta 1926 so socialisti ponovno prevzeli občino. Hoteli so uresničiti še preostale načrte: zgraditi električno centralo, rudarsko okrevališče in večje stanovanjske hiše.

To pa ni šlo v račun Angležem. Z vsemi silami so hoteli porušiti to trdnjavo. Pomagali so jim z vsemi silami domačini. To je bila mlada domača buržoazija, ki ni mogla prenesti, da bi jim vladali delavci. Bilo je le malo izjem.

Vsi ti, z Angleži vred, so sredi septembra 1926. leta preko višje inštanice izvršili revizijo poslovnih knjig in 8. 11. 1926. leta je tajna policija po nalogu velikega županstva v Mariboru razpustila mežiški občinski odbor in krajevni šolski svet. Rudnik pa je istočasno odpustil tri ugledne delavske zaupnike, ki so bili istočasno občinski odborniki in člani šolskega sveta.

Angleži in njihovi pomagači so dosegli svoj cilj. S pomočjo višje oblasti in z denarjem so razbili delavsko enotnost. Mödendorferja so hoteli prestaviti v Haloze, vendar se je uprl in ni hotel iti. Dne 3. aprila 1927. leta so bili knapi izpuščeni, edino Mödendorfer je še ostal zaprt. To so povzročile lažne ovadbe rudniškega vodstva. Mežiška občina je dobila vladnega komisarja, ki jo je upravljal tri leta. V čigavo korist, to se razume.

Knapci pa se še niso dali poteptati. Večina knapov se je kljub vsemu odločila za socialistično delavsko stranko Jugoslavije, ki je že na volitvah v oblastno skupščino 13. januarja 1927 nastopila skupno s socialnimi demokrati. Na združeni listi dravograjskega sreza sta takrat kandidirala Prežihov Voranc in Mödendorfer. Glavni govornik na zelo lepo uspešnih shodih v Mežici in Črni je bil ravno Prežihov Voranc. Združena lista je v dravograjskem srezu dobila 1747 glasov od 4347 oddanih in Vinko Mödendorfer, ki je bil že izpuščen iz zapore, je bil izvoljen v oblastno skupščino. Pri volitvah v narodno skupščino 11. septembra 1927. leta so nastopili komunisti s

Mežica

svojo listo. Sicer se jim v volilnem okrožju Maribor—Celje ni posrečilo dobiti mandata, a v Mežiški dolini so dosegli lep uspeh. V Mežici so dobili 360 glasov od 597 oddanih, v Črni pa 212 od 514 oddanih. S tem se je pokazalo, kako močna je bila S tedaj pri knapih proletarska zavest. Po letu dni je sledil strahoten udarec vsem zavednim knapom. S šestojanuarsko diktaturo so bile razpuščene vse delavske in strokovne organizacije. Vse pridobitve povojnih let so šle po zlu. Prvomajske proslave so bile prepovedane in vsako najmanjše zbiranje so spremljali žandarji. Sledila je velika gospodarska kriza leta 1930, ki je knapke resno ogrozila. Podjetje jih je precej odpustilo, ker je zmanjšalo proizvodnjo.

Oblast je bila sedaj prepričana, da je stanje za njo ugodno in je razpisala za

15. oktober 1933. leta občinske volitve. Toda zmotila se je. V volitvah so zmagali delavci s popolno večino. Pa ne samo to, v letih 1936 in 1939 so ponovno zmagali socialisti. Vsa leta je potekalo delo v občini Mežica po načrtih socialističnega gospodarstva, čeprav ji je tuji kapital delo zelo oteževal. Leta 1941 pa je vse zagnila tema, rjava tema.

Do leta 1945 so knapi pokazali svoje zavednost in žrtve niso bile zaman. Naš 29. november je tudi praznik naših knapov.

Videli smo, kako so živeli, kako so se trudili v temnih jamah, ob soju brlivk, videli smo, da so imeli vsega v izobilju, samo dobrega ne. Imeli so veliko skromnosti, ogromno trpljenja in silno voljo. Ravno ta volja pa je omogočila tudi njim, da praznujejo 29. november s ponosom.

vodini Koroški, ki nudi od strani do strani pravo doživetje in ponovno presenečenje.

Naslednja knjiga, ki je pritegnila mojo pozornost je Slovenski Korotan s posvetilom: Ave Wilson. Carantani morituri te salutant! Sestavil jo je dr. Moravski ob veliki prelomnici časov po prvi svetovni vojni, ko so se rušile stare države, na njih mestu pa nastajale nove in se je končno zapečatila usoda koroških Slovencev. V njej je mnogo številčnega gradiva, ki sem ga deloma posnel v priloženi preglednici o številu koroških Slovencev. To je bila zadnja knjiga, tiskana pri celovski Mohorjevi družbi. Maja leta 1919 so namreč avstrijske oblasti tiskarno ustavile in jo razglasile za vojaško podjetje. Ko je kmalu nato jugoslovanska armada zasedla Celovec, se je družba lahko rešila na Prevalje. O velikanski kulturni vlogi, ki jo je imela za vse Slovence, pričata dejstva, da je dosegla tu najvišje število udov: 90512 (ki ni bilo nikdar več doseženo) in da je v Celovcu do leta 1919 natisnila ter odpremila po vsem svetu okrog 19 milijonov slovenskih knjig.

Leta 1957 je Janko Moder izdal Mohorsko bibliografijo. V njej opisuje med drugim tudi kulturni razvoj koroških Slovencev v stoletju 1820—1920. Ko je v jeseni l. 1820 došel v Celovec Slomšek, je pričel poučevati slovenščino in vzgajati v narodnem duhu, kar je imelo velik pomen za slovenski življenjski na Koroškem. Največja njegova zasluga pa je ustanovitev Mohorjeve družbe. Deset let (1852—1862) je trajalo, da so bile premagane vse zunanje in notranje ovire. Potem pa se je pričel hiter razvoj družbe, da je postala največja kulturna ustanova ne le Koroške dežele, temveč vse Slovenije.

Novinar Jože Šircelj je v letu 1969—70 večkrat prepotoval Koroško. Sad teh obiskov je zajetna knjiga: Koroška znamenja, ki nam kaže v besedi in sliki današnji utrip življenja na slovenskem Koroškem. Posebno lepe barvne slike nam kažejo tiho sponkajnost koroške krajine na-

Ožbe Lodrant

KOROŠKA IMENA IN ŠTEVILA

Po lanskem »vročem« poletju v duhu često potujem po Koroškem, posebno ob jezikovni meji. Vodiči so mi, razen Grudnove in Grafenauerjeve zgodovine slovenskega naroda, še stari Mohorjevi kalendarji. Zlasti v imenikih udov najdem mnogo zanimivega. Že sami priimki in krstna imena bode pozornost. Označen je še stan in poklic. Kraji bivanja so urejeni po dekanijah; tako je razvidna razprostrtost Slovencev na Koroškem.

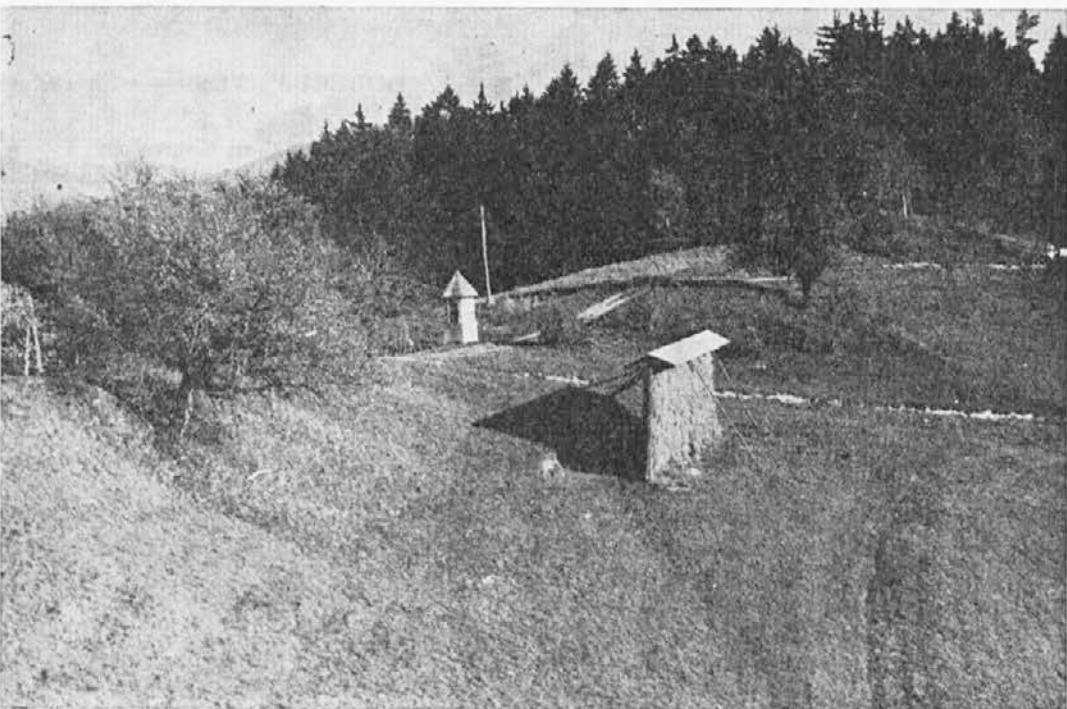
Kot posebno dragocenost hranim kalendar iz leta 1876—77, ker mi pripoveduje o jezikovnih razmerah pred sto leti. Zdi se mi, da listam po nekakem sto let starem »adresarju«, podobnem današnjim telefonskim imenikom. Pri določanju krajevnih imen sem imel v začetku sicer težave, saj imajo večkrat različni kraji ista imena. Tedaj krajevno imenoslovje ni bilo primerno urejeno (tudi danes še ni brezhibno). Najbolje mi pomaga v teh primerih Zemljevid slovenskega ozemlja Slov. matice v Ljubljani iz leta 1922 s Svetličevim kazalom krajev. Prav dobro uporabljam še droben zvezek: Slovenska Koroška — Seznam krajev in politično upravna razdelitev — slovenska in nemška imena, ki sta ga sestavila leta 1945 dr. Luka Sienčnik in dr. Bogo Grafenauer.

Najpopolnejši opis Koroške dežele in njenih prebivalcev pa nudi še vedno Vojvodina Koroška dr. Matka Potočnika, ki jo je izdala leta 1909—10 Slovenska matica v Ljubljani kot VI. del Slovenske zemlje. S kako zavzetostjo in samozavestjo je napisano to delo, naj nam priča vsaj nekaj malih odlomkov: Na straneh 16—28 opisuje veličastnost in lepoto razgleda z Dobrača; krasno lego Bistriške in Zahomske planine; se razveseli mogočne piramide Jepe ali Kepe; navdušuje za obisk Velikega in Malega Stola zaradi netežavne pristopnosti pa bogate flore in lepega razgleda. V okolici Trbiža opozarja na Ziliške tesni »Schlitzaschlucht« kot poseben kras Koroške in na romantični kotel »Za jezerom — Saisera« pod Višarjami za Ovčjo vasjo (Wolfsbach).

Na strani 35 pa pravi dobesedno: »Drava je bila nekoč, kakor Sava, le slovenska reka, saj je tekla od povirja do izliva

po slovenski zemlji. Izvira na Topoljskem polju, teče skozi Pusto dolino in stopi pri Zgornjem Dravogradu na Koroška tla...« (Kako bi se to pisalo v današnjem turističnem »žargonu«? Morda nekako takole: Drava izvira na Toblaškem polju, teče po Pustertalu itd... podobno kot smučarske tekme na Bergislu... Bože mili, kam smo prišli z našo ljubo govornico!)

Na podoben način opisuje tudi izvir Zile, Zilice in Krke. Slednja se je nekoč izlivala pri Krivi vrbi (Krumpendorf) v Vrbsko jezero. Zdaj pa zavije blizu Knezove (Gnesau) proti severovzhodu in pri Medvodah (Zwischenwässern) stopi na prostrano Grobniško polje (Krappfeld), kjer so Kotarče (Guttaring) in na višini skoraj 1000 m znamenita božja pot Visoka Bistrica (Hohenfeistritz), pomik nekdanje jezikovne meje. Danes poznamo Grobniško polje — do nedavna letališče primorske Rijeke, o koroškem Grobniškem polju, o Kotarčah in Visoki Bistrici pa ne vemo ničesar... Toda dosti o Potočnikovi Voj-

Kozolec je poln

Breze

sproti plašnemu nemiru ondotnega prebivalstva.

Zbornik poljudnoznanstvenih in leposlovnih spisov z naslovom Koroška in koroški Slovenci so l. 1971 izdali dr. Vlado Klemenčič, dr. Janko Pleterski, dr. Tone Zorn in dr. Janko Kos. Vsebina obuja spomine na koroške prosvetitelje v preteklosti, kot so: Gutsman, Jarnik, Matija Majar — Ziljski, Sket, Janežič, Einspieler, Grafenauer, Meško in Prežihov Voranc, pa tudi na politične in kulturne delavce novega časa, ki jih predstavljajo: Zwitter, Tischler, Sušnik, Vošpernik, Polanšek, Lipusch, Hartmanova, Smole, Prunč, Mesner, Januš in še marsikateri.

Obiskovalcu Koroške zbuja jo že od daleč pozornost številne cerkve, beleče se iz zelene pokrajine. Nekateri stoje med hišami in gospodarskimi poslopji, druge spet pozdravljajo potnika z okoliških gričev. So kot nekaki spomeniki iz preteklih dni naših prednikov. Da bi o njih zvedel kaj več, sem začel brskati po starih šematizmih krške (celovške) škofije. (Šematizem izdaja vsaka škofija za svoje področje leto ali vsaj od časa do časa. Vsebuje med drugim kratek opis župnih cerkev in njim pripadajočih podružnic, včasih še nadmorsko višino in občevalni jezik.)

Koroški šematizmi so tiskani sicer v gotici, toda vmes so tudi v latinici tiskana imena slovenskih župnij. Starejši je letnik, več je slovenskih imen. Da ne bi postala ta imena prekmalu popolnoma pozabljena, sem jih izpisal prav tako, kot sem naletel nanje v nemškem izvirniku. S temi imeni je potrjeno tudi z nemške strani ondotno bivanje Slovencev.

Mogoče bo koga zamikalo obiskati katero teh cerkva, saj je bila zgrajena z žulji naših prednikov. Še pred nekaj časa je tam okrog donela naša pesem in govoriča. To nima nič opraviti ne s politično nestrpnostjo, ne z verskim fanatizmom, ampak je le spoštovanje do prizadevanj minulih rodov.

Tako zdaj v duhu često potujem po prelepi koroški deželi in obujam spomine na dneve, ki so bili in minili. Vam vsem pa priporočam, da čim večkrat dejansko obiščete naše brate onstran meje.

ŽUPNIJE S SLOVENSKIM NAPISOM
v šematizmu Krške škofije za leto 1905

1. dekanija **CELOVEC — PODEŽELJE**
Klagenfurt — Land str. 69—76

ŠT. RUPERT — St. Ruprecht bei Klagenfurt 443 m

ŠT. JURIJ — St. Georg am Sandhof 450 m Annabichl

HODIŠE — Keutschach 541 m

GOSPA SVETA — Maria Saal 505 m

OTOK — Maria Wörth am Wörthersee 458 m

GORICA — Maria Loretto am Wörthersee 450 m

BREZA — Pirk 545 m Krumpendorf

BLATNI GRAD — Moosburg 508 m

Pörschach

POREČE — Pörschach am Wörthersee 450 m

ŠKOFIČE — Schiefeling bei Velden 590 m

DHOLICE — Techelsberg 687 m Pörschach

ČAJNČE — Tueltschnig 487 m Krumpendorf

VETRINJ in ZAKAMEN — Viktring und Stein 459 m

2. dek. **PLIBERK — Bleiburg 486 m**
str. 80—85

MATI B. na JEZERU — Maria am See 413 m Prävali

ŠMIHEL — St. Michael ob Bleiburg 502 m

MIZICE — Miess 491 m

VOGRČE — Rinkenbergl 475 m Bleiburg

ŠVABEK — Schwabegg 462 m Bleiburg

ČRNA — Schwarzenbach 612 m

STROJNA — Stroina 997 m

ŠT. DANIJEL — St. Daniel ob Bleiburg 688 m

GUŠTANJ — Gutenstein 398 m (Ravne na Kor.)

JABORJE — Jaborien 1060 m

KAZAZE — Kazazah (Edling) 471 m

Mittlern

KOPRIVNA — Koprein 1066 m

KOTLJE — Kötelach 450 m

3. dek. **DOBERLA VES — Eberndorf**
445 m str. 86—92

APAČE — Abtei 713 m Eberndorf

ŠT. ANDREJ — St. Andrä in der Ebene 905 m Oberseeland

JEZERO — St. Oswald in Seeland 898 m Eisenkappel

OBIRSKO — Ebriach 893 m Eisenkappel

ŽELEZNA KAPLA — Eisenkappel 558 m

ŠT. LIPŠ — St. Philippen bei Pfansdorf 566 m Sonnegg

GALICIJA — Galizien 438 m Eberndorf

KLOBASNICA — Globasnitz 534 m

ŠT. KOCIJAN — St. Kanzian im Jauntale 446 m

MOHLIČE — Möchling 407 m Eberndorf

NA REBERCI — Rechberg 700 m

Eisenkappel

ŽITARA VES — Sittersdorf 506 m

Eberndorf

ŠTEBENJ — St. Stephan unter Feuersberg 516 m Globasnitz

KAMEN — Stein im Jauntale 472 m Eberndorf

ŠT. VID v JUNSKI DOLINI — St. Veit im Jauntale 547 m

4. dek. **ŠT. ANDRAŽ — St. Andrä im Lavantale str. 76—80**

ŠT. JURIJ na LOMU — Lamm, Pölling 786 m St. Andrä Lvtal

ŠT. MARTIN v GRADNICI — Gränitztal bei St. Paul 464 m

5. dek. **ŠT. VID ob GLINI — St. Veit an der Glan str. 176—184**

ŠT. JANŽ na MOSTIČU — Brückl 526 m

ŠT. URH na ŠENTJANŠKI GORI — St. Ulrich bei Brückl 1000 m

6. dek. **TINJE — Tainach 463 m**
str. 164—169

ŽRELC — Ebental 427 m Klagenfurt

PODKRNOS — Gurnitz 455 m Ebental

GRABŠTAJN — Grafenstein 417 m

ŠT. PETER — St. Peter bei Grafenstein 411 m

MEDGORJE — Mieger 568 m Grafenstein

ZAGORJE — Sagor 480 m Grafenstein

PODGRAD — Rottenstein 411 m Mieger

RADIŠE — Radsberg 746 m Ebental

ŠT. JAKOB — St. Jakob an der Strasse 436 m Hörtendorf

POKRČE — Pockersdorf 466 m Grafenstein

OTMANJE — Ottmanach 610 m Pischelsdorf

TIMENICA — Timenitz 463 m Pischelsdorf

ŠT. TOMAŽ — St. Thomas beim Zeiselberg 482 m Pischelsdorf

ŠT. LIPŠ — St. Philipp bei Reinegg 467 m Brückl Pischelsdorf

SLOV. ŠT. MIHEL — Windisch St. Michael 523 m Pischelsdorf

7. dek. **BOROVLEJE — Ferlach 468 m**
str. 100—105

KAPLA pri DRAVI — Kappel an der Drau 441 m

PODLJUBELJ — Loiblhammer 498 m

LJUBELJ — Loibltal, St. Leonhard 700 m Ferlach

SLOV. PLIBERK — Windisch Bleiberg 780 m

ZAVRH — Barental 600 m Suetschach

ŠT. JANŽ — St. Johann im Rosental

SVEČE — Suetschach Rosental 477 m

ŽIHPOLJE — Maria Rain 556 m Klagenfurt

GOLŠOVO — Göltzschach 648 m Maria Rain

KOTMARA VES — Köttmannsdorf 530 m Klagenfurt

BILČOVS — Ludmannsdorf 565 m

Köttmannsdorf

BAJTIŠE — Waidisch 700 m Oberferlach

ŠT. MARJETA — St. Margaret in Rosentale 613 m

SELE — Pfarre Zell 900 m Waidisch

GLINJE — Glainach 446 m Oberferlach

8. dek. **ROŽEK — Rosegg 834 m**
str. 153—157

PEČNICA — Petschnitzen 592 m

Ledenitzen

PODGORJE — Maria Elend 509 m

Rosental

ŠT. JAKOB — St. Jakob in Rosentale 540 m

ST. JURIJ — Sternberg 733 m Lind ob Velden
 LIPA — Lind ob Velden 526 m
 DVOR — Kranzelhofen 548 m Velden
 ST. ILJ — St. Egiden an der Drau 570 m Velden
 NA DRAVI — St. Nikolaus an der Drau 490 m Föderlach — Podravje
 DOMAČALE — Damtschach 620 m Föderlach
 SKOČIDOL — Gottestal 496 m Föderlach
 LOGA VES — Augsdorf 526 m Velden
 GOZDANJE — Köstenberg 793 m Velden

9. dek. **BELJAK — Villach 513 m str. 185—192**
 PERAVA — Perau 510 m Villach
 NA ZILI — Maria Gail 520 m Villach
 BRNCA — Fürnitz, 507 m Finkenstein
 ŠTABENJ — St. Stephan bei Finkenstein 573 m Malestig
 LOČE — Latschach 648 m Fürnitz
 ŠT. LENART — St. Leonhard bei Siebenbrunn 560 m Fürnitz
 PODKLOŠTER — Arnoldstein 581 m

10. dek. **TRBIŽ — Tarvis 743 m (Kanalska dolina) str. 169—172**
 KOKOVO — Goggau 814 m Tarvis
 ŽABNICE — Saifnitz 782 m. (Campo Rosso in Val Canale)
 OVČJA VES — Wolfsbach 790 m (Val Bruna)
 RABELJ — Raibl 994 m (Cave del Predil)
 UKVE — Uggowitz 769 m (Ugovizza)
 NABORJET — Malborghet 731 m (Malborghetto)
 LIPALJA VES — Leopoldskirchen 607 m (La Clesie — S. Leopoldo)
 PONTABELJ — Pontafel 571 m (Ponteba)
 VRATA — Thörn 643 m Arnoldstein

11. dek. **ŠMOHOR — Hermagor 610 m (Ziljska dolina) str. 127—132**
 GAČE — Gatschach am Weissensee 924 m (protestanti)
 VISPRIJE — Weissbriach 818 m (protestanti)
 BRDO — Egg 633 m bei Hermagor
 BORLJE — Förolach 625 m Görttschach
 MELVIČE — Mellweg 666 m Egg, Görttschach—Förolach
 BLAČE — Vorderberg 568 m
 ŠTEBENJ — St. Stephan an der Gail 728 m Vordeberg
 ZILJSKA BISTRICA — Feistritz a. d. Gail 624 m
 GORJANI — Göriach 678 m Feistritz a. d. GAIL 624 m
 ŠT. PAVEL — St. Paul an der Gail Emmersdorf—Smerče
 ČAČE — Sack 559 m Nötsch — Čajna
 ST. JURIJ — St. Georg vor dem Bleiberg im Gailtale 725 m

12. dek. **KOTIČE — Kötschach 708 m Gailtal str. 133—137**
 MUTA — Mauthen bei Kötschach 710 m
 LOGAVA — Luggau Maria Schnee 1142 m

13. dek. **GROBNIŠKO POLJE — Krappfeld str. 138—140**
 KOTARČE — Guttaring 642 m Treibach, Mösel

VISOKA BISTRICA — Hohenfeistritz 969 m Eberstein

14. dek. **VELIKOVEC — Völkermarkt 461 m str. 193—198**
 ŠT. RUPERT — St. Ruprecht bei Völkermarkt 475 m
 ŠT. MARJETA pri TELENBERGI — St. Margaret bei Töllerberg 454 m
 VOVBRE — Haimburg 502 m Völkermarkt
 ŠT. ŠTEFAN pri TRUŠINJI — Niedertrixen 510 m
 ŠT. JURIJ — St. Georg am Weinberge 553 m Obertrixen
 DJEKŠE — Diex 1159 m
 KNEŽA — Grafenbach 1161 m Diex
 KRČANJE — Greutschach 1048 m Griffen

KLOŠTER — Stift Griffen 505 m
 GREBINJ — Markt Griffen 480 m
 ŠT. PETER pri VAŠINJAH — St. Peter am Wallersberg 564 m
 RUDA — Ruden 455 m Weissenegg
 GORENČE — Gorentschach 467 m Ruden

15. dek. **SPODNJI DRAVBERG — Unterdrauburg 350 m str. 173—175**
 ŠT. JANŽ na OJSTRICI — Kienberg 981 m
 LABUD — Lavamünd 344 m
 ŠT. LORENC — St. Lorenzen am Lorenzengerge 927 m
 SUHA — Neuhäusel bei Leifling 441 m
 LIBELIČE — Leifling 453 m
 ČRNEČE — Tscherberg 362 m

Pregled o številu koroških Slovencev, sestavljen iz raznih virov

Vseh prebivalcev:		od tega SLOVENCEV		
leta	v %	po državnem	cerkvenem	in zasebnem štetju
1846	300.233	35,6	107.000	
1870	327.004	36,4	119.118	
1880	320.087	26,6	85.051	102.000
1890	332.063	25,5	84.667	101.000
1900	336.992	22,3	74.720	100.000
1908	323.200	27,9	90.400	121.495
1910	362.259	18,3	65.661	99.000
1917/18				126.060
1923	372.817	10,1	36.163	82.000
1934	405.129	6,6	26.161	
1939	416.268	9,8	44.708	(pod Hitlerjem)
1945—1955 Britanske okupacijske oblasti so ugotovile do 60.000				
Avstrijska socialistična stranka do 70.000				
Ameriški zgodovinar dr. Kohn do 75.000				
Slovenske organizacije do 80.000				
1951	474.769	8,9	42.095	
1961	495.226	5,1	25.472	
1965			dr. Veiter	okr. 50.000
1966			dr. Pleterski	do 50.000
				54.000

Koroški Mohorjani po dek. poverjenikih leta 1876

dekanija	štev. župnij	dosmrtnih + letnih = udov		
1. Celovec	11	6	134	142
2. Pliberk	14	4	580	584
3. Doberla vas	15	2	442	444
4. Tinje	10	1	144	145
5. Rož zgornji	13	6	341	347
6. Rož spodnji	13	3	277	280
7. Beljak	7	5	181	186
8. Kanalska dolina	8	2	78	80
9. Ziljska dolina	10	2	95	97
10. Velikovec	14	3	236	239
11. Trajberg	6	4	114	118
12. Po raznih krajih Koroške		6	19	25
Slov. župnija	121	44	+ 2643	= 2687

Vseh Mohorjanov:	od teh v %	Korošcev
leta		
1862	1.620	19,5
1872	17.925	10,8
1876	26.815	10,0
1882	24.474	9,8
1892	57.703	8,1
1902	80.046	8,2
1912	78.567	7,7
1918	90.512	8,0
1922	44.809	7,3
1940	41.678	0,18

Če vračunamo še razne šolske in druge knjige, znaša število v Celovcu tiskanih in razpečanih knjig do leta 1919 okroglo 19 milijonov.

14. 11. 1976 izredno ugotavljanje materinega jezika

7. 4. 1977 razglašen sledeči izid:

oddanih slovenskih listkov	
V vsej Avstriji	13.283
na samem Dunaju	4.747
drugod po državi	4.595
na Koroškem pa	le 3.941
skupaj 13.283	

Do svojega bega na Prevaljah 1919. leta je Mohorjeva družba v Celovcu izdala skupno 18.318.293 družbenih knjig.

Mag. Franc Pečnik

Izhodišča za povezovanje in uresničevanje interesov delovnih ljudi in občanov v Koroških občinah

(Nadaljevanje in konec)

2.1. ZK IN MEDOBČINSKO SODELOVANJE V KOROŠKIH OBČINAH

Da bi lažje uresničevali politiko ZK pri reševanju aktualnih družbenoekonomskih in političnih vprašanj v regiji in širše, so občinske konference ZK občin Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec in CK ZKS v decembru 1969 ustanovile medobčinski svet ZK za Koroško. Naloge in pristojnosti medobčinskega sveta so naslednje:

— daje pobude za organiziranje akcij občinskih organizacij ZKS v zvezi z vprašanji, ki so bistvenega pomena za družbenoekonomski razvoj koroških občin ter pri izvrševanju akcij skrbi za usklajevanje in pravilno oblikovanje enotnih stališč;

— sprejema ocene in stališča o vseh pomembnih idejnih in političnih pojavih, s katerimi se srečujejo organizacije ZK in tako prispeva k oblikovanju politike ZK do družbenopolitičnih skupnosti;

— skrbi za stalno povezavo med občinskimi organizacijami, pušča jim popolno samostojnost in odgovornost ter skrbi, da je njihovo delo bolj usklajeno in učinkovito;

— zbira izkušnje posameznih organizacij ZK ter jih posreduje drugim, s tem pa jim neposredno pomaga;

— skrbi, da se organizacije in članstvo usposablja za opravljanje družbenopolitičnih nalog;

— usklajuje napore organizacij ZK pri dvigovanju idejne ravni in socialistične samoupravne zavesti članstva in občanov;

— zavzema se za uresničevanje načel kadrovske politike, tako da v ZK in zunaj nje podpira usposabljanje in uveljavitev sposobnih, aktivnih in naprednih kadrov na vseh področjih dela;

— omogoča tesnejšo povezavo med organizacijami ZK in CK ZKS in tako prispeva k učinkovitejšemu delu ZK;

— posebej organizirano spremlja delovanje svetov in konferenc ZK, organizacij združenega dela na območju medobčinskega sveta, ki združujejo več organizacij ZK in aktivov različnih občin;

— obravnava vsa tista vprašanja, za katera ga pooblasti CK ZKS oziroma njegovi organi, sodeluje in povezuje svoje delo z drugimi organi in družbenopolitičnimi organizacijami, ki se ustanovljajo na medobčinski ravni, ter drugimi medobčinskimi sveti ZKS;

— centralnemu komiteju poroča o svojem delu, obvešča ga o problemih družbenopolitičnega značaja in daje predloge za uspešnejše delo.

Medobčinski svet ZKS za Koroško je razvoju medobčinskega sodelovanja in povezovanja pri uresničevanju skupnih interesov vseskozi posvečal pomembno pozornost. Tega področja nikoli ni prepuščal slučajnosti, vedno je težil za tem, da bi članstvo ZK in druge družbenopolitične organizacije uresničevale svojo združevalno vlogo ter se v načelu upirale vsakršnemu poizkusu lokalističnega zapiranja v občinske, regijske ali podjetniške okvire. Izhajal je iz interesov delavcev in občanov, iz njihovih samoupravnih pravic in dolžnosti. V ospredju so bila prizadevanja za uveljavljanje temeljnih načel kot so:

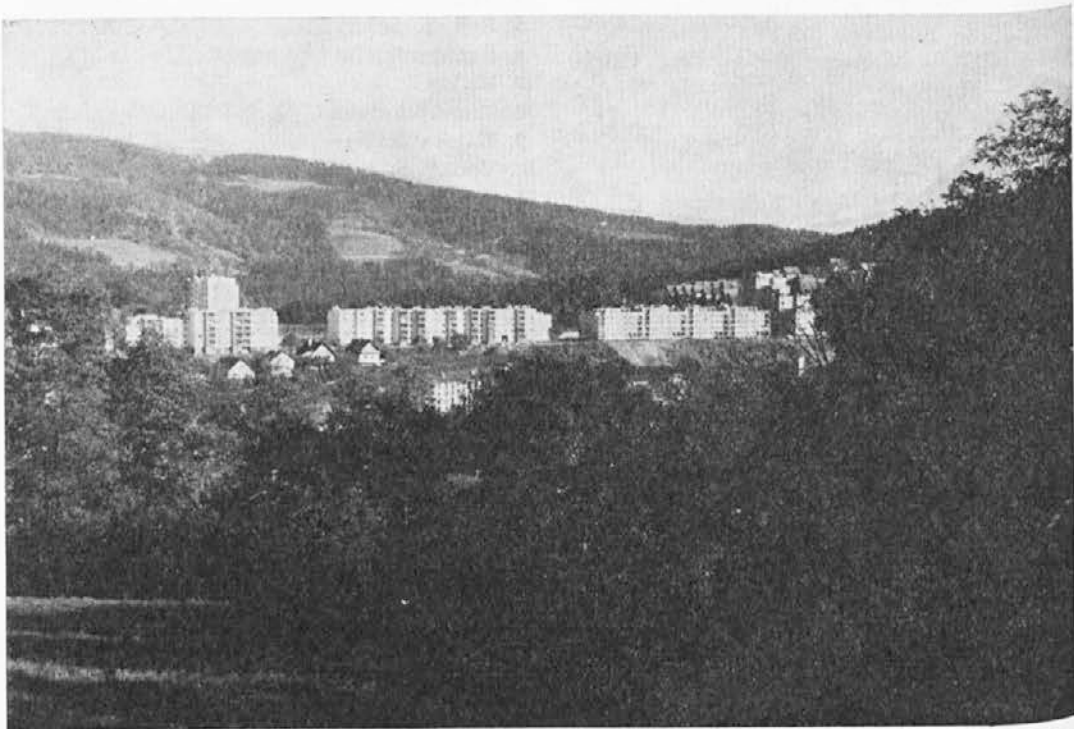
— uveljavljanje celovite vloge delavca v združenem delu, to je prostovoljnost, obstoj skupnih interesov in potreb delovnih ljudi in občanov, enakopravnost, vzajemnost in solidarnost, sporazumevanje in dogovarjanje, neomejevanje interesov. V akciji povezovanja in sodelovanja je MS ZKS sproti ocenjeval uresničevanje ustave in zakona o združenem delu. Skrbel je za po-

glabljanje samoupravnih odnosov ter družbenoekonomskega položaja delavca, za pravilno razumevanje vloge temeljnih celic temeljne organizacije združenega dela, krajevne skupnosti in samoupravne interesne skupnosti. Še posebej se je MS ZKS zavzemal, da bi se na osnovi idejnopolitične enotnosti v medobčinskem sodelovanju uveljavljali enakopravni odnosi med vsemi, ki se srečujejo pri skupnih nalogah. Vse te akcije prispevajo k boljšemu in hitrejšemu razumevanju in sprotne razčiščevanju problemov. S tem se onemogoča uveljavljanje lokalizma, regionalizma ter rivalstva. Tako stvarno ocenjevanje in uresničevanje interesov delovnih ljudi in občanov ter ustrezno ukrepanje zagotavljajo, da bomo bolj učinkovito uveljavljali interese delavcev.

Enoten pristop in usklajena akcija na osnovi izdelanih programov v koroških občinah sta mnogo pripomogla k tesnejšemu sodelovanju, predvsem pa k aktivnemu odnosu članov ZK do skupnih vprašanj. Prav enotni akcijski usmeritvi je pripisati uspeh, da vse bolj razpravljamo o naših skupnih problemih in vprašanjih, ki zahtevajo vsebinsko uveljavljanje ZK. Čedalje bolj spoznavamo, da je družbenogospodarski razvoj koroških občin prišel na stopnjo, ko ni več možno napredovati in se razvijati le v ozkih občinskih okvirih. V zavest vse bolj prodira ugotovitev, da je povezovanje gospodarstva in družbenih dejavnosti eden od pogojev za hitrejše načrtovanje razvoja, pravilno razporeditev kadrovskega potenciala, za nadaljnjo učinkovitejšo gospodarsko politiko, kar pomeni solidnejšo osnovo za socialno varnost delavcev.

Uporabljena literatura

- Gruđen: Zgodovina slov. naroda, Mohorjeva družba, Celovec, 1910—1916.
 Grafenauer: Zgodovina slov. naroda, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1964/65.
 Svetljič: Kazalo krajev za zemljevid slovenskega ozemlja 1:200.000, Slovenska matica, Ljubljana, 1922.
 Potočnik: Vojvodina Koroška, Slovenska matica, Ljubljana, 1909/10.
 Moravski: Slovenski Korotan, Slov. zgod. dr. za Kor., Celovec, 1919.
 Sinečnik, Grafenauer: Seznam krajev Slov. Kor., Ljubljana, 1945.
 Moder: Mohorska bibliografija, Mohorjeva družba, Celje, 1957.
 Širčelj: Koroška znamenja, Č. G. P. Delo, Ljubljana, 1970.
 Klemenčič: Koroška in kor. Slovenci, Obzorja, Maribor, 1971.
 Dolenc, Bordon: 120 let Moh. družbe, Moh. družba, Celje, 1972.
 Stari letniki koledarjev Moh. družbe v Celovcu.
 Stari letniki šematizmov krške (celovške) škofije.

Javornik v soncu

Integracijskih pobud je čedalje več, njihovi nosilci pa so osnovne organizacije ZK, občinske konference in medobčinski svet. Kritično je, da se pri vsaki novi integracijski akciji kažejo največji pomisleki, odpora, lokalni in podjetniški interesi. Pogosto se pojavlja bojazen, da bodo delovne organizacije z integracijo izgubile svojo samostojnost, da bo občina izgubila vir dohodka za pokrivanje svojih skupnih potreb, posamezniki pa vpliv na razporejanje dohodka. Pri uresničevanju integracijskih pobud so osnovni pogoji dosledno izoblikovani. Odločujoča je samoupravna vloga delavca v združevanju sredstev in dela ter pri nadaljnji razvojni usmeritvi.

Komunisti v regiji so si prizadevali tudi za povezovanje drugih družbenopolitičnih organizacij. Medobčinski svet je sodeloval pri oblikovanju medobčinskega sveta SZDL, sindikata, zveze socialistične mladine, ZZB, pri konstituiranju in delu sveta koroških občin, medobčinskega odbora gospodarske zbornice, regionalnega ekonomskega centra in pri vrsti institucij, ki služijo in pokrivajo regionalne potrebe. Poleg operativnih nalog omenjenih organizacij imajo skupaj z medobčinskim svetom ZKS tudi enotna izhodišča in akcijsko odgovornost do tistih vprašanj, ki so pomembna za celotno Koroško in njeno tesnejšo povezanost.

Medobčinski svet s komunisti v regiji ima pomembno idejnopolično integrativno vlogo. Postal je pomemben člen v delu in uresničevanju aktualnih nalog znotraj ZK in v družbi. Vidni so uspehi pri spreminjanju in oblikovanju zavesti o nujnosti medsebojnega povezovanja. Čeprav je še veliko nedorečenega, neuresničenega v temeljnih organizacijah, krajevnih skupnostih, SIS, je nesporno, da smo v zadnjih letih veliko naredili za uveljavljanje delovnega človeka znotraj teh osnovnih celic našega sistema. Svoje metode in oblike dela bomo morali dograjevati in izboljševati. Kvaliteta in uspeh medobčinskega sveta ZKS, zlasti pa še medobčinskega sodelovanja, sta močno odvisna od celotne aktivnosti in učinkovitosti ZK in drugih družbenopolitičnih organizacij na območju Koroške. Važno je, da akcije v vseh štirih občinah in na drugih ravneh izvajamo in da jih vsebinsko dograjujemo.

2.2. SVET KOROŠKIH OBČIN O MEDOBČINSKEM POVEZOVANJU IN SODELOVANJU

Občine so ustanovile svet občin koroške regije kot svoj medobčinski organ, ki deluje na osnovi statuta, v katerem so mu skupščine občin določile vlogo predlagatelja in koordinatorske vseh tistih medobčinskih pobud, ki so pomembne za občine koroške regije in o katerih v končni fazi sklepajo, oziroma jih kot enoten predlog sprejemajo vse skupščine občin.

Pri svetu deluje predsedstvo, ki pripravlja seje sveta in usklajuje naloge kot povezovalno telo. Svet nima nobenih oblastnih funkcij, niti se niso doslej prenašale katerekoli izvirne pravice, razen na skupne medobčinske organe, kot so inšpekcije, prostorsko planiranje, zdravstvo, sodišče, SLO in podobno.

Doslej medobčinsko sodelovanje prek sveta občin ni moglo biti dovolj uspešno,

ker občine še niso sprejele programa srednjeročnega razvoja regije, v katerem bi se dogovorili, katera vprašanja razvoja so v skupnem interesu vseh občin. Zaradi pojavov lokalizma in zaprtosti občin in še premajhne pripravljenosti za izvajanje skupnih akcij je tak dokument več kot potreben.

Pri svetu občin delujejo komisije, ki so pripravile za posamezna področja družbenih dejavnosti osnutek samoupravnih sporazumov. Ti naj na osnovi programa razvoja regije za posamezna interesna področja potrjujejo dogovore za reševanje skupnih zadev.

Ko bomo na skupščinah občin in SIS sprejeli te dokumente, bo potrebno za uresničitev skupnih interesov in nalog v veliko večji meri aktivirati izvršne svete koroških občin, upravne organe, medobčinske institucije, pa tudi nosilce gospodarskega razvoja v občinah. Ti naj pripravijo vse potrebno gradivo, o katerem bo razpravljal svet občin. Usklajene sklepe bo predlagal skupščinam v sprejem.

Naše občine se za reševanje skupnih vprašanj povezujejo tudi z občinami zunaj regije. Z njimi se dogovarjajo in sporazumevajo. Če želimo, da bo svet koroških občin boljše izpolnjeval svojo vlogo, bo potrebno, da bodo medobčinske institucije v večji meri pobudnik medobčinskega sodelovanja in morajo zato pripraviti tudi ustrezne strokovne predloge. Enako velja za upravne organe občin in izvršnih svetov skupščin. Tudi OZD, ki delujejo v naših občinah, in nosilci gospodarskega razvoja občin dajejo premalo takih pobud.

2.3. DEJAVNOST MEDOBČINSKEGA SVETA SZDL ZA KOROŠKO

Medobčinski svet SZDL za Koroško je bil ustanovljen 19. 12. 1975. Sklep o ustanovitvi so sprejele na pobudo RK SZDL Slovenije občinske konference SZDL Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec, da bi usklajevale skupne interese in dogovarjanje za skupne družbenopolitične akcije, ki so pomembne za vse delovne ljudi in občane vseh štirih občin.

Svet deluje v skladu z 12. členom statuta SZDL Slovenije v mejah pristojnosti pravic in dolžnosti, ki jih nanj prenesejo

občinske konference, in opravlja naloge v zvezi z akcijami republiške konference SZDL. Delovanje MS SZDL temelji na povezovanju, usklajevanju, dogovarjanju in dajanju pobud za akcije, pomembne za več občin in širše družbene skupnosti. Glede na vlogo SZDL kot najbolj množično družbenopolitično organizacijo je njeno delovanje v medobčinskem merilu še posebej pomembno.

Svet opravlja zlasti naslednje naloge:

- pripravlja in omogoča usklajevanje, dogovarjanje in poenotenje stališč družbenoekonomskih, družbenih in političnih vprašanj, ki so pomembna za dve ali več občin;

- skrbi za načrtovanje skupnih akcij občinskih konferenc SZDL in usklajuje družbenopolitične akcije, ki so pomembne za dve ali več občin,

- zagotavlja pogoje za funkcioniranje delegatskega sistema in razmerij na medobčinski ravni;

- usklajuje dogovore o pomembnejših kadrovskih rešitvah v regiji in širši družbeni skupnosti ob sodelovanju občinskih konferenc SZDL in njenih koordinacijskih odborov za kadrovska vprašanja;

- organizira razprave in posvetovanja o problemih, ki jih predlaga republiška konferenca SZDL in njeni organi;

- skrbi za pravočasno in pravilno obveščanje delovnih ljudi o vseh vprašanjih, ki so odločilna za usklajevanje in vodenje akcij, pomembnih za delovne ljudi in občane v regiji in širši družbeni skupnosti;

- usklajuje družbenopolitične in družbene akcije družbenopolitičnih organizacij regije, sveta koroških občin, medobčinskega odbora gospodarske zbornice, ekonomskega centra na Ravnah in drugih institucij v regiji. Pobude za akcije in usklajevanje prihajajo od različnih dejavnikov, največkrat pa od medobčinskega sveta ZKS, medobčinskega odbora gospodarske zbornice, sveta koroških občin in medobčinskega sveta zveze sindikatov.

Organiziranost in delo sveta

Svet je izvoljen organ občinskih konferenc SZDL. Vsaka občinska konferenca SZDL voli vanj 6 delegatov. Predsedniki in sekretarji občinskih konferenc SZDL so po položaju člani MS. Mandat članov sve-

Tudi to so Ravne

Zadnji sončni žarki

ta traja štiri leta. Medobčinski svet SZDL sprejema stališča, priporočila in dogovore z večino glasov navzočih delegatov vsake občine. Pred vsako sejo medobčinskega sveta razpravljajo o gradivu in predlagajo stališča sveta občinske konference SZDL in njihova predsedstva. Priporočila in stališča, ki so sprejeta na seji sveta, so obvezna za občinske konference, ko jih verificirajo. Medobčinski svet ima sekretariat kot politično izvršilno telo. Sekretariat sestavljajo predsednik sveta in sekretarji občinskih konferenc.

Za uresničevanje posameznih nalog svet ustanavlja stalne ali občasne organe in druga delovna telesa.

Pri svetu delajo naslednji koordinacijski odbori:

- koordinacijski odbor za kadrovska vprašanja,
- koordinacijski odbor za družbene organizacije in društva,
- koordinacijski odbor za zaposlovanje delavcev v tujini,
- koordinacijski odbor za družbeno izobraževanje,
- koordinacijski odbor za urejanje odnosov med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi.

Medobčinski svet SZDL si je v svojem enoletnem delu največ prizadeval za zagotavljanje pogojev, da bi se delovni ljudje v naši regiji sporazumevali in dogovarjali o:

- temeljni politični usmeritvi in reševanju družbenih vprašanj na vseh ravneh in oblikah družbenega ustvarjanja;
- uresničevanju tako dogovorjene politike z družbenopolitično akcijo.

V naših političnih in akcijskih usmeritvah smo širili spoznanje, da je težišče odločanja o večini vprašanj skupnega življenja v temeljnih samoupravnih skupnostih, to je v TOZD in KS. Za SZDL je težišče političnega organiziranja in dela v KS.

V KS, v občini in medobčinskem svetu smo si prizadevali, da bi SZDL delovala kot fronta organiziranih političnih sil, to je v vseh družbenopolitičnih organizacijah, ki delujejo na osnovi programskih usmeritev X. kongresa ZKJ, VII. kongresa ZKJ, ustave in zakona o združenem delu. V teh prizadevanjih smo dosegli pomembne uspehe, saj v večini krajevnih skupnosti in občinah dokaj dobro razumejo frontno vlogo SZDL, v kateri se usklajujejo stališča vseh DPO do vseh pomembnejših političnih in družbenih vprašanj. To dosegamo z našo dokaj uspešno organiziranostjo. V vseh 25 KS, kolikor jih sedaj deluje v naši regiji, dela 33 krajevnih konferenc SZDL z 21 terenskimi in vaškimi odbori.

Vse te oblike organiziranja SZDL so dokaj uspešno frontno sestavljene. V teh organizacijskih oblikah delovanja SZDL so zastopane vse družbenopolitične organizacije, družbene organizacije in društva. Ugotavljamo, da se skupna politična in družbena vprašanja najhitreje in najlaže poenotijo v KS. V občinah usklajujemo stališča na občinskih konferencah SZDL in na sejah predsedstev občinskih konferenc SZDL. Uveljavljajo se tudi skupne seje predsedstev občinskih konferenc SZDL in družbenopolitičnih zborov občinskih skupščin. Usklajevanje, dogovarjanje in poenotenje stališča je toliko težje, kolikor večjo širino to usklajevanje zajema. Rezultat skupnega dogovora je seveda nova kvaliteta pri sporazumevanju različnih potreb in hotenj delovnih ljudi v naši regiji.

Pomembna je ugotovitev, da smo s sedanjo organiziranostjo in aktivnim delom aktivistov SZDL in KS, v občinah in na medobčinskem svetu ustvarili pogoje in možnosti, da o vsem ali pa vsaj o najpomembnejših stvareh odločajo delovni človek in občani.

DPO in še posebej SZDL vedno znova spoznavajo, da tudi v še tako razvitem delegatskem sistemu ni spontanosti, zato morajo DPO v okviru frontnega sestava SZDL še bolj kot doslej vso pozornost posvečati organiziranemu delovanju delegacij. Organizacije SZDL v KS, občinah in na medobčinskem svetu so pri delu z ljudmi skrbale, da je bilo vodenje, usmerjanje v skladu z demokratičnimi postopki, tako pri kandidacijskih postopkih, kakor tudi v celotni kadrovski politiki. SZDL kot fronto ima pred seboj pomembne naloge, saj bomo morali v pripravah na volitve objektivno oceniti dosedanje delo in vlogo posameznih organov, delegacij in nosilcev posameznih funkcij v našem političnem sistemu.

Medobčinski svet se je pri svojem usklajevalnem delu usmeril predvsem na utrjevanje občinskih in krajevnih konferenc SZDL in njenih organov. Pri svojem delu je usklajeval tiste družbene interese delovnih ljudi, ki so najpomembnejši za zagotavljanje enakih pogojev dela in življenja na našem območju.

MS je skrbel predvsem za ustrezno oblikovanje in dejavnost delegacij, ki so regijskega značaja. Na ravni regije ali širše družbene skupnosti delujejo naslednje SIS: regionalna zdravstvena skupnost, območna PTT skupnost Maribor, območna cestna skupnost severovzhodne Slovenije, območna vodna skupnost Drava, območni skupnosti za gospodarstvo Slovenj Gradec in

Maribor, skupnost za zaposlovanje Velenje in območna skupnost za zavarovanje Maribor.

Ko ocenjujemo delo naših delegatov regijskih in območnih SIS, lahko ugotovimo, da smo delegatsko ustrezno navzoči, naši delegati pa premalo sooblikujejo razvojne programe naložb. Menimo, da je to tudi naša pomanjkljivost, ker delegatov nismo dovolj usposobili in se dogovorili o skupnih stališčih, s katerimi bi morali naši delegati aktivno sodelovati pri oblikovanju razvojnih konceptov in samoupravnih odnosov znotraj posameznih SIS. Potrebno bo večje sodelovanje med MS SZDL, medobčinsko gospodarsko zbornico in svetom koroških občin.

Medobčinski svet SZDL je sodeloval pri usklajevanju družbenih načrtov SIS v regiji ter pri oblikovanju vsebine »Dogovora o razvoju koroške regije za obdobje 1976—1980«.

Na sejah medobčinskega sveta smo usklajevali in dajali napotila za akcijo v zvezi z vsemi pomembnejšimi vprašanji in problematiko, ki je bila najbolj pomembna v političnem, družbenem in gospodarskem življenju v naši regiji in širši družbeni skupnosti. Zavedamo pa se, da se medobčinski svet SZDL ni vselej dovolj uveljavil kot koordinator in usklajevalec. Pri našem delu v dosedanjem obdobju nismo bili vedno dovolj prodorni. Pomanjkljivo je bilo tudi medsebojno informiranje ter usklajevanje, kar moramo v prihodnje izboljšati. Kljub temu ugotavljamo, da se je medobčinski svet SZDL v drugi polovici lanskega leta že uveljavil kot usklajevalec. Pri njem so se DPO in institucije regijskega značaja dogovarjale in sprejemale stališča za akcije in delitev dela v vseh političnih, družbenih in gospodarskih vprašanjih v regiji.

2.4. MEDOČINSKI SVET ZSS V MEDOČINSKEM POVEZOVANJU

Medobčinski svet ZSS za Koroško ni občinski svetom sindikatov nadrejen organ, temveč je le koordinacijsko telo, sestavljeno iz voljenih članov občinskih svetov, od katerih sta predsednik in sekretar člana po položaju. Naloga sveta je, da usklajuje programe in pomaga pri akcijah. Medobčinski svet ZSS se delegatsko povezuje z ostalimi družbenopolitičnimi organizacijami in združenji v frontno organiziranost SZDL. Deluje predvsem v združenem delu.

Dejavnost sindikata v regiji in v občinskih svetih je bila v preteklem letu izredno razgibana. Vključeval se je v vsa področja, ki se povezujejo z gospodarstvom. Ob povečani aktivnosti se poveča tudi učinkovitost. Učinkovitost smo dosegli z reorganizacijo, ko smo dali večji poudarek sindikalnim skupinam in njenim poverjenikom, vključenim neposredno v OOS.

Najbolj aktivni smo bili pri razpravah o osnutku zakona o združenem delu. V razpravah se je ob številčnosti članstva kazala kvaliteta razmišljanja neposrednih proizvajalcev o lastni samoupravni organiziranosti. Uspeh so omogočile kvalitetne predpriprave, formiranje političnih aktivov po občinah, izdelave terminskih načrtov za akcije in zadolžitev posameznikov za določene naloge. Sindikati v občinah so v OOS vodili razprave o letnih in srednjeročnih načrtih kolektivov, občin in repub-

like, kakor tudi resolucije o izpolnjevanju družbenega plana SRS za leto 1977. Naloge so sicer bile izvedene, kvaliteta v posameznih kolektivih pa je bila odvisna od vključevanja ostalih dejavnikov, nosilcev gospodarske politike in načrtovanj v SOZD. Razen teh akcij so sindikati sodelovali pri vpisovanju posojila za ceste in vodili akcijo za pomoč Posočju.

Razprave o osnutku zakona o združenem delu so ocenili na problemskih konferencah sindikalnih svetov po občinah in na posvetu za koroško regijo. Vse konference so bile delegatske in frontno sestavljene. Iz vsebine razprav in sklepov je razvidno, da so ocenili razprave v gospodarstvu in negospodarstvu, samoupravno organiziranost v združenem delu, delegatsko povezovanje v KS, SIS in občini. Ugotovili so, da je veliko število kolektivov resno razpravljalo o lastni samoupravni organiziranosti in že ob razpravah razmišljalo o večjem številu TOZD oziroma tudi o velikih TOZD, ki imajo oziroma da se delijo v več TOZD. Ta razmišljanja so bila tudi osnova nadaljnji dejavnosti. Problemske konference so nakazale problem, ki je bil v razpravah po kolektivih velikokrat izpostavljen, t. j. dohodkovni odnosi v TOZD, med deli sestavljenih organizacij, prelivanjem sredstev, za katera proizvajalci po TOZD ne vedo, in neizvedeni delegatski odnosi. Že iz razprav po TOZD je razvidno, da je stanje v kolektivih zelo različno. V nekaterih resnično razmišljajo o uresničevanju ustavnih in zakonskih zahtev, da neposredni proizvajalec soodloča o planiranju in razporejanju dohodka kakor tudi o medsebojnih razmerjih. V prihodnje se bo potrebno pozanimati predvsem za tiste kolektive, v katerih si teh vprašanj niso zastavili dovolj zavzeto ali pa se upirajo vlogi neposrednega proizvajalca pri odločanju. Ob tej oceni se je izpostavilo vprašanje delegatskih odnosov v kolektivih, pa tudi delegacij v interesne in družbenopolitične skupnosti. Tudi glede na to, da imamo v regiji v eni občini posebne delegacije, a v vseh ostalih skupne, je stanje zelo različno. Problemske konference so ocenile, da še ni povsod delegatske povezave za neposrednim proizvajalcem. Delegati v DS TOZD premalo ali pa nič ne razpravljajo z delavci o gradivih za zasedanja, niti se pozneje ne vračajo, da bi obravnavali sklepe. Precejšnji del krivde za tako stanje je tudi v nepravočasni obveščeni kolektiva. Vir informacij so le gradiva, ki jih dobijo delegati za seje. Informacij, ki bi sproti obveščale delavce z gradivi in bi omogočale razprave v samoupravnih ali sindikalnih skupinah, ni v nobenem kolektivu. Obstajajo sicer informacije v nekaterih kolektivih, vendar so vse preveč usmerjene na sporočanje dogajanj iz preteklosti in objavljanje sklepov organov delavske samouprave, za katere pa delegati niso bili vnaprej seznanjeni s stališči delavcev na svojem volilnem področju. Podobna je tudi ugotovitev za delegate v SIS. Vsi osebno sicer delujejo v telesih interesnih skupnosti, vendar problematike ne obravnavajo v kolektivih. Razpravljajo delavcev v TOZD se omejuje le na obravnave prispevnih stopenj, manj ali pa nič pa obravnavajo programe, ki se vzpostavljajo s potrebami in željami ob istočasni razpravi o menjavi dela. Iz teh ugotovitev

pa izhaja tudi ocena razprav v SIS, kjer manjka razpravljalcev iz vrst porabnikov.

Skupne službe se prepočasno vključujejo v ustavno preobrazbo in razvoj samoupravnih odnosov, torej prepočasno prehajajo v dohodkovne odnose s TOZD. V nekaterih gospodarskih organizacijah že poskušajo ustvarjati to odvisnost, v pretežni večini pa so skupne službe dohodkovno odvisne od poprečka, so pa tudi primeri, ko so sredstva za potrebe skupnih služb izračunane in porazdeljene po ključu med TOZD, neodvisno od boljšega ali slabšega stanja v posamezni TOZD, ki pa je odvisna od načrtovanja, nabave reprodukcijskega materiala in boljše ali slabše prodaje izdelkov. V kolektivih, kjer so dohodkovni odnosi takšni, je opaziti največ vprašanj, ki so po miselnosti še na ravni mezdnih odnosov.

MS ZSS za Koroško in vsi občinski sveti ZSS v občinah so sestavili letne delovne načrte in se v njih zadolžili za nadaljnjo akcijo, da bi tudi v koroški regiji socialistična samoupravna organiziranost prodrla v vsa področja gospodarstva in negospodarstva. V letnih načrtih pa je še posebej poudarjeno izobraževanje sindikalnih aktivistov.

2.5. MEDOBČINSKO POVEZOVANJE OK ZSMS V KOROŠKI REGIJI

Mladi koroške regije se med seboj povezujejo od leta 1972, vendar to povezovanje ni bilo zadovoljivo, zato smo 14. 10. 1975 ustanovili medobčinski svet ZSMS koroške regije na osnovi 72. in 73. člena statuta ZSMS in sklepov, sprejetih na IX. kongresu ZSMS. Ustanoviteljice MS ZSMS koroške regije so vse OK ZSMS koroške regije (Radlje, Dravograd, Slovenj Gradec in Ravne na Koroškem). Ustanovile so ga z namenom, da bi bilo delo mladih v regiji bolj povezano. MS ZSMS povezuje, usklajuje, skrbi za dogovarjanje in daje pobude za delo. Sestavljajo ga petčlanske delegacije OK ZSMS koroške regije, člana vsake delegacije pa sta obvezno predsednik in sekretar OK ZSMS ustanoviteljice. Pri delu MS ZSMS sodelujejo še člani predsedstva RK ZSMS z območja regije. Kot skup-

ni organ organizacije ZSMS v koroški regiji opravlja MS ZSMS zlasti naslednje naloge:

— obravnava pereče probleme in naloge, ki so pomembne za vse mlade v regiji, omogoča usklajevanje in dogovarjanje ter sprejema stališča;

— povezuje konference ustanoviteljice pri izpolnjevanju demokratično dogovorjenih nalog;

— skrbi za načrtovanje skupnih akcij OK ZSMS;

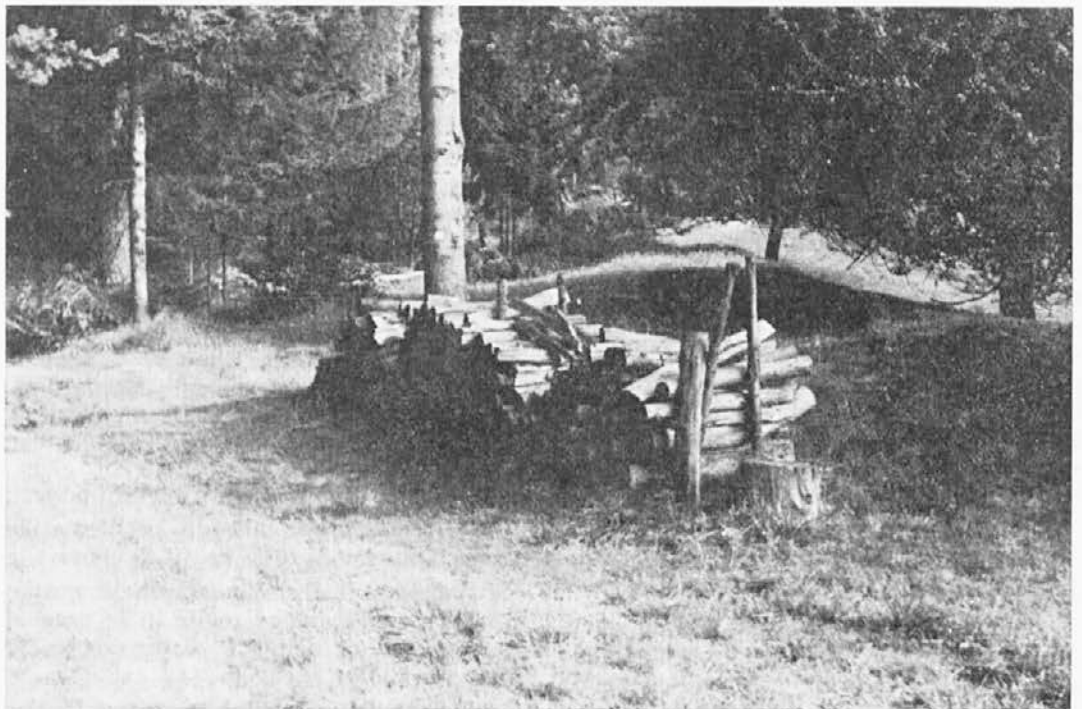
— povezuje delo organizacij in organov ZSMS v regiji z vodstvi drugih DPO v regiji;

— v soglasju s konferencami ustanoviteljicami in RK ZSMS voli predsednika sveta, imenuje ostale organe in obravnava njihovo delo;

— obravnava vprašanja, ki jih predlagajo RK ZSMS in njeni organi.

Medobčinski svet ZSMS ustanavlja po potrebi še delovne komisije, organizira posvetovanja in uporablja druge oblike dela. Redna oblika dela so posveti sekretarjev oziroma predsednikov OK ZSMS koroške regije.

Od konstituiranja MS ZSMS je uspešno predvsem naše akcijsko delo, kot so mladinske delovne akcije, akcije na področju SLO in družbene samozaščite, obujanje tradicij NOB in druge manifestacije, ki imajo regijski pomen. V leti od 1974 do 1976 so dosegli izredne delovne uspehe brigadirji na republiških in zveznih mladinskih delovnih akcijah. Doseženi rezultati so odraz načrtnega dela v občinskih konferencah ZSMS. Na vseh teh akcijah smo ne le formalno, ampak tudi vsebinsko vzpostavili samoupravne odnose, kar je ena izmed temeljnih vsebin prostovoljnega dela mladih. Predvsem pa smo vzbudili med mladimi velik interes za prostovoljno delo, dosegli smo množičnost, saj je v letu 1976 sodelovalo na republiških in zveznih mladinskih delovnih akcijah po domovini kar 135 brigadirjev, v letu 1974 pa je sodelovalo na teh akcijah le 35 brigadirjev. Pridobili smo mnoge izkušnje — tako organizacijske kot vsebinske — za pripravo mladinskih de-

Za zimo

Leše 77 — brigadir s proge Brčko—Banovići tovariš Čuk pripoveduje

lovnih akcij in brigad v lokalnem, občinskem in regijskem merilu.

Na področju vsebinskega dela, družbeno-ekonomskih odnosov, mednarodnih odnosov, pomembnih družbenopolitičnih akcij MS ZSMS ni naredil dovolj. Ni obravnaval vseh vprašanj, ki so pomembna za vse mlade in delovne ljudi v koroški regiji. Nezadovoljivo je sodelovanje in povezovanje MS ZSMS z ostalimi DPO in organi regijskega pomena, nezadovoljiva je vsebina našega dosedanjega dela, ki ne zagotavlja ustreznega medsebojnega povezovanja in se tem tudi onemogoča ustvarjalno poseganje mladih v skupna prizadevanja vseh DPO na ravni regije. Delegatski odnosi v MS ZSMS, RK ZSMS kot v regiji niso prav zaživel. Ugotavljamo, da je MS ZSMS v mnogih primerih le izvajalec različnih, že prej sprejetih dogovorov v organih RK ZSMS in drugih DPO, vse premalo pa je oblikovalec samostojnih akcij. Nedvomno pa so za takšno stanje tudi vzroki, ki niso rešljivi samo v OK ZSMS regije oziroma na ravni MS ZSMS. Zelo težko je zagotoviti finančna in materialna sredstva za skupne akcije v regiji in za delovanje MS ZSMS sploh (potni stroški predsednika MS ZSMS, honorar, materialni stroški itd.). Doslej so za to potrebna sredstva združevala OK ZSMS v regiji, največji del finančnega bremena je nosila prav OK ZSMS, kjer je bil sedež MS ZSMS. Vprašanje financiranja bi bilo nujno urediti v občinah koroške regije. Skupščine občin bi morale dajati del proračunskih sredstev za delo MS ZSMS. Z rešitvijo tega problema bo delo kvalitetnejše, kot je bilo do sedaj.

2.6. DELO REGIONALNEGA ODBORA ZZB NOV KOROŠKE REGIJE

Dne 20. 5. 1975 je bil ustanovljen regionalni odbor ZZB NOV za koroško regijo z namenom, da bi usklajeval delo občinskih organizacij ZZB NOV pri reševanju socialno zdravstvenih problemov borcev, pri raz-

vijanju in negovanju revolucionarnih tradicij NOB, pri oblikovanju stališč glede mesta in vloge borčevskih organizacij v družbenoekonomskem razvoju regije.

Na sejah tega odbora smo razpravljali o programu dela za leto 1975/1976, sprejeli poslovnik odbora ZZB NOV za koroško regijo ter pravilnik o oblikah in višini priznavalnini za udeležence NOV ter njihove družinske člane, borce za severno mejo 1918/1919 in slovenske prostovoljce iz vojn 1912/1918. Pravilnike smo poslali vsem skupščinam občin koroške regije dne 29. 5. 1975, ponovno smo posredovali za sprejem teh pravilnikov dne 17. 11. 1975, vendar še do danes to vprašanje v nobeni občini ni rešeno. Nadalje smo razpravljali o varstvu spomenikov delavskega gibanja, revolucije in NOB. Izdelali bomo topografijo, registrirali spomenike, pripravili vodič. Navedeno delo je v teku in bo končano v letu 1977. Prav tako smo se pogovarjali o domicilnih odborih aktivistov, ki imajo domicil v naši občini. Programa dela za 1977 ta odbor še ni sprejel.

2.7. DELOVANJE MEDOBČINSKEGA ODBORA GOSPODARSKE ZBORNICE ZA KOROŠKO

Medobčinski odbor GZS za Koroško deluje od poletja 1975 in šteje 15 članov. To so vsi delegati zbornice, ki jih volijo TOZD iz vseh vej gospodarstva. Tako je delovanje zbornice razširjeno na povezovanje delegatov v regiji (horizontalno vse panoge in vertikalno IO panog) v koordinacijskih odborih, komisijah, upravnem odboru in drugih telesih GZ Slovenije in Jugoslavije.

Povezovanje delegatov v regiji med panogami je pomembno za metode in oblike dela medobčinskih odborov. Oblikujejo se interesi po dohodkovni soodvisnosti med panogami, kar seveda pozitivno vpliva tudi na nadaljnje povezovanje. Ne glede na to, da ni dokončno opredeljeno delovanje medobčinskih odborov in njihove pristojnosti in ne glede na to, da po do sedaj zastavljenih nalogah v preskromni zasedbi ni moč opraviti vsega, kar združeno delo in drugi organi od tega medobčinskega odbora pričakujejo, je medobčinski odbor v preteklem letu veliko naredil, zlasti pri usklajevanju in pripravljanju samoupravnih načrtov OZD. Pomagal je reševati položaj TOZD in DO, ki imajo težave v poslovanju, vodil pa je tudi akcijo za izdelavo matrike o možnostih in pogojih hitrejšega razvoja manj razvitih območij v SRS. V skladu z vsebino in metodo dela medobčinskih odborov in priporočilom predsedstva GZ Slovenije je MO začel ustanavljati posamezne odbore in komisije, ki bolj ali manj uspešno opravljajo svoje poslanstvo, seveda pa zaradi pomanjkanja gradiva še v večji meri pripravljajo strokovne službe medobčinskega odbora.

Pri MO so ustanovljeni naslednji odbori:

1. odbor za spremljanje problematike gospodarstva v koroški regiji (5 članov),
2. odbor za hitrejši in skladnejši gospodarski razvoj koroške regije in še posebej nerazvitega obmejnega Kobanskega (27 članov),
3. odbor za integralni transport (5 članov),

4. iniciativni odbor za problematiko računovodskih in informacijskih sistemov (7 članov),

5. akcijski odbor za inovatorstvo (9 članov),

6. odbor za rekonstrukcijo in urejanje letališča Turiška vas pri Slovenj Gradcu (20 članov),

7. koordinacijski odbor za postavitev razstave umetne in domače obrti ter razstave industrijskih in obrtnih izdelkov (5 članov),

8. akcijski odbor za izvedbo stalne razstave domače in umetne obrti (15 članov),

9. organizacijski odbor za izvedbo industrijsko obrtne razstave (32 članov).

Poleg teh odborov deluje pri MO še komisija za kadre.

Medobčinski odbor je vodil vrsto razgovorov z DO in TOZD, ki so svoje poslovanje zaključevali z izgubo, in jim pomagal reševati težave. Opazamo, da so TOZD in DO še vedno preveč zaprte in to takrat, ko že imajo probleme, in tudi prej, kar seveda povzroča, da zunanji dejavniki posredujejo z zamudo. Sodelovanje MO z Ljubljansko banko predstavlja važno komponento za dogovarjanje. MO je reševal tudi regijsko problematiko, kot so: industrijska cona II v Dravogradu za potrebe koroškega gospodarstva, povezovanje trgovine in preskrba s ključnimi artikli — premog, cement, reprodukcijski material. Sodeloval je pri dogovarjanju o razvoju kmečkega turizma in skupno s koroškim gospodarstvom pomagal odločiti nosilca naloge (TOZD turizem pri Lesni Slovenj Gradec).

Medobčinski odbor je sodeloval pri pripravljanju predlogov za dopolnitev ali spremembo predlogov dokumentov o skladnejšem regionalnem razvoju, o evidentiranju investicij, o resoluciji gospodarskega razvoja SR Slovenije 1976—1980 za leto 1977. Prav tako pa je MO tudi začel akcijo za izdelavo programa razvoja drobnega gospodarstva 1976—1980 v občinah koroške regije. Pred kratkim ustanovljena komisija za kadre pri MO že sodeluje pri reševanju kadrovske problematike v gospodarstvu koroških občin, pri kadrovanju poslovnih organov in še posebej pri pripravah za funkcionalno izobraževanje gospodarstvenikov. Delegati medobčinskega odbora in strokovnih odborov in IO TOZD panog pri GZ Slovenije so še vedno premalo povezani z bazo, zato sodelujejo na sejah in se odločajo le na podlagi lastnega poznavanja gradiva, ne pa na osnovi stališč delegatske baze. To področje je seveda potrebno izpopolniti. V regiji sta v preteklosti delovala strokovni odbor za obrt in strokovni odbor za gostinstvo in turizem kot pomožna oziroma terenska organa IO panog. Ti delegati se vključujejo v delovanje medobčinskih odborov le kot člani MO. V regiji še ni uvedeno enotno delovanje strokovnih organov zbornice kot oblika in metoda dela gospodarske zbornice.

Medobčinski odbor sodeluje v regijskem dogovarjanju na vseh področjih in sodeluje z vsemi institucijami, kar omogoča, da je delovanje skladno in se naloge ustrezno porazdelijo med nosilce. V medobčinskih odborih še premalo sodelujejo strokovne službe IO panog pri GZ Slovenije in tudi to ni prav, da posamezne službe zbornice prenašajo določene naloge na medobčinske odbore, kar seveda otežuje izvrševanje za-

htevnih nalog, saj imajo premalo strokovnih sodelavcev.

2.8. SODELOVANJE MEDOBČINSKIH INŠPEKCIJSKIH SLUŽB

Medobčinske inšpekcijske službe so organizirane od 1. 9. 1976 in delujejo na območju štirih koroških občin. Zasedba teh služb je 50 odstotna, saj deluje v oddelku medobčinskih služb po dogovoru 14 inšpektorjev, skupaj s tehničnim osebjem 16, in trije pogodbeni inšpektorji.

Ugotavljamo, da so inšpekcijske službe napredovale predvsem v povezovanju in dogovarjanju z vsemi skupščinami občin. Planirale so delo inšpekcij skupaj z upravnimi organi občine, določile letni in tedenski program dela in se dogovorile, da bodo tedenski programi dela inšpekcijskih služb vključeni v potrebe upravnih organov SO koroške regije. Čeprav so delovna mesta inšpekcijskih organov samo 50 odstotno zasedena, pa opravijo vsaj najnujnejša dela, ki so za organizacije združenega dela in občane nujno potrebna. Seveda je zato kontrola nepopolna.

Horizontalno so se povezale službe odkrivanja, pregona in sojenja pri inšpekcijskih službah ter okrožno javno tožilstvo, gospodarsko sodišče, služba javne varnosti Maribor in občinsko sodišče ter občinsko javno tožilstvo Slovenj Gradec. Tako so bili sestanki za medsebojno izmenjavanje mnenj novembra 1976 pri OGS v Mariboru in januarja 1977 pri OJT v Slovenj Gradcu. Ocenili so delo in smer kontrole odkrivanja in pregona. Opozorili so na neenakosti postopka in izpuščanja evidence prečih družbenih problemov, predvsem nekaterih gospodarskih prestopkov in kaznivih dejanj ter prekrškov. Najbolj bo potrebno nadzorovati kršitve enotnosti jugoslovanskega trga, ponarejanja uradnih listin in sestavljanja raznih listin za doseg protipravne premoženjske koristi ter zlorabe samoupravljanja in kazenskoopravnega varstva delavcev in občanov pri delu. Službe javne varnosti za pregon bodo sodelovale posebno pri preganjanju gospodarskih prestopkov v zvezi z zakonom o zaščiti okolja in narave. Gre predvsem za onesnaževanje zraka, voda, kmetijskih pridelkov, živil živalskega izvora in živine v Mežiški dolini itd. To velja predvsem za organizacije družbenega dela: rudnik Mežica, železarna Ravne in tovarno usnja Slovenj Gradec v Mislinjski dolini. Vodo onesnažujeta tudi tovarna sulfatne celuloze ter integracijsko skladišče v Otiškem vrhu. Ker gre za zaščito človeka, živali in rastlinstva, moramo temu posvečati še posebno pozornost. Menimo, da smo s horizontalno povezavo delno že poenotili postopke.

Sodelujemo z vsemi postajami milice v regiji in vzpostavljamo vezi predvsem s samoupravno delavsko kontrolo, interno kontrolo v TOZD in posebno še s SDK za koroško regijo. Ta horizontalna povezava ima namen, da bi bilo delo naših služb popolno in učinkovito, da bi bile objektivno seznanjene s problematiko na tem področju, ter da bi lahko hitro in objektivno intervenirali za zaščito potrošnika in družbenega premoženja.

Medtem ko je v koroških občinah medobčinsko sodelovanje zaživelo, pa še vedno premalo sodelujemo z republiškimi organi.

Ta povezava je neenotna, zelo različna in neučinkovita. Gre za povezavo z drugostopenjskimi organi v sekretariatih SR Slovenije oziroma samostojnih republiških inšpektoratih. Pri sekretariatu za pravosodje, občo upravo in proračun SRS v Ljubljani so v mesecu januarju 1977 sklicali posvetovanje, na katerem so sklenili, da je potrebno vzpostaviti koordinacijski organ, ki bo povezoval po vertikali vse medobčinske inšpekcijske službe, kar bo omogočilo enotno delo, strokovno pomoč in izpopolnjevanje. Povezoval naj bi se tudi inšpekcijske službe v republiki sami in posredno prek občinskih oziroma medobčinskih inšpekcijskih služb. V zakonu o inšpekcijah je omenjena medobčinska inšpekcija, v vseh ostalih aktih pa se ta služba ne omenja kot medobčinska, zato bo potrebno ustvariti pravilen status medobčinskih služb.

Za učinkovitejše medobčinsko sodelovanje naj bi sprejeli naslednje dogovore:

a) dogovor o sprejemu predpisov o tržnem redu, ki ureja enoten način prodaje na trgih in sejnih za blagovno in neblagovno proizvodnjo, družbeno in zasebno proizvodnjo, živilske in neživilske izdelke (nekateri občine takih odlokov sploh nimajo, nekatere pa imajo zastarele in nepopolne);

b) dogovor o sprejemu predpisov o vzdrževanju in urejanju potokov in nabrežij v občinah koroške regije. Na tem področju so različna stališča, različni predpisi ali pa jih sploh ni. To vprašanje je potrebno enotno urediti v vsej regiji;

c) dogovor o sprejemu predpisov za urejanje in zunanji videz mest, trgov in naselij ter označevanje mest, trgov in naselij v regiji;

č) dogovor o sprejemu predpisov za zaščito okolja in določitev mest za odlaganje smeti in odpadkov in o enotnem načinu odvoza in zbiranja teh odpadkov v regiji;

d) dogovor o enotnem prostorskem planiranju, enotnih predpisih za zaščito kmetijskih zemljišč, za proizvodnjo v kmetijstvu, za območje, namenjeno za razvoj kmečkega turizma, in za območje širjenja urbanističnih naselij po urbanističnem načrtu in urbanističnem redu ali izven njega, ker so ti predpisi, ki obstajajo, izgubili svojo zakonito veljavo leta 1973. Tovrstna problematika je zelo obširna, zelo raznolika in nepopolna obdelava tega področja povzroča gospodarsko škodo. Ukrepi inšpekcijskih služb na tem področju so najmanj učinkoviti;

e) dogovor o sprejemu predpisov in uskladiitev »kaj so pomožni objekti« v odlokih, ki sedaj zadevajo urbanistično dokumentacijo;

f) dogovor o sprejemu predpisov o zaščiti zgodovinsko pomembnih objektov na različnih območjih in z različnimi pogoji uporabe in čuvanja;

g) dogovor o kategorizaciji cest IV. reda v koroški regiji, predvsem cest, ki jih uporabljajo temeljne organizacije združenega dela GG, javni promet, kot je prevoz šolo-obveznih otrok in za turistične namene;

h) dogovor o sprejemu enotnih predpisov o signalizaciji krajev in strnjjenih naselij po cestnoprometnih predpisih in o vzdrževanju ter dograjevanju avtobusnih postajališč na območju koroške regije;

Leše 77 — tudi sekretar OK ZSMS Ravne tovariš Milan je pomagal

i) dogovor o enotnih predpisih o politiki odkupa lesa po TOZD in po obratih GG oziroma po kmetijskih zadrugah. Neenoten je način odkupa, cene, prevoza, obračuna biološke amortizacije, stroškov gospodarjenja med odkupnimi asortimenti GG — KZ;

j) dogovor o prepovedi točenja alkoholnih in brezalkoholnih pijač pred 7. uro v koroški regiji. Dve občinski skupščini sta prepovedali točenje pred 7. uro zjutraj, dve SO pa takih odlokov nimata;

k) dogovor o določitvi enotnega kriterija glede reje in posesti psov ter mačk zaradi nevarnosti prenašanja nalezljivih bolezni;

l) dogovor o sprejemu predpisov o radijskih zvezah in prenosu programov lokalnih radijskih postaj in o frekvenčnih motnjah, ki nastajajo na posameznih kanalih. To povzroča spore zaradi regijskih in celo sosednjih mednarodnih prenosov.

Potrebno bi bilo oceniti ta način medsebojnega regijskega sodelovanja in na teh področjih bi morali upravni organi skupščin občin koroške regije najti skupna izhodišča.

Od drugih regij se povezujemo le s skupščino občine Maribor. Z njo izmenjujemo mnenja in sodelujemo pri zatiranju nedovoljene trgovine in nedovoljenega splošnega blagovnega prometa ter na področju stalne elektroenergetske kontrole. Z inšpekcijskimi službami celjske regije in Velenja pa do sedaj še nismo sodelovali, kljub temu, da so določene individualne vezi med Celjem in Velenjem že do sedaj obstajale. Razširiti bomo morali sodelovanje tudi na to območje.

2.9. OBČINSKO SODIŠČE SLOVENJ GRADEC IN NJEGOVA PRIZADEVANJA ZA SODELOVANJE S KOROŠKIMI OBČINAMI

Občinsko sodišče v Slovenjem Gradcu opravlja svoje naloge za območje koroških občin: Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne

na Koroškem in Slovenj Gradec. Temu ustrežno je urejeno tudi financiranje redne dejavnosti sodišča. Višina prispevka posamezne koroške občine se ravna po številu zadev, ki jih sodišče rešuje z območja posamezne občine. Trenutno prispevajo posamezne občine naslednji odstotek sredstev: Dravograd 14 %, Radlje ob Dravi 23 %, Ravne na Koroškem 30 % in Slovenj Gradec 33 %. V prihodnje bo potrebno rešiti tudi vprašanje sofinanciranja stanovanj za potrebe sodišča, saj je vse doslej nosila to breme le občina Slovenj Gradec.

V obdobju 1974—1976 je bilo dokončno rešeno prostorsko vprašanje sodišča. V letu 1974 je bil namreč dograjen prizidek sodišča, v letu 1976 pa so obnovili staro sodno zgradbo, v kateri sta dobila svoje prostore tudi občinsko javno tožilstvo Slovenj Gradec in medobčinska geodetska uprava. Gradnjo in adaptacijo sodne zgradbe so financirali izvršni svet SRS polovico ter skupščine občine Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec pa drugo polovico, pri čemer je izvršni svet SRS del sredstev iz svojega prispevka v višini 1.400.000,00 din dodelil kot posojilo občini Slovenj Gradec, zagotovil pa je tudi sredstva za nakup opreme sodišča in občinskega javnega tožilstva. Sredstva, ki so jih namenile za gradnjo sodišča posamezne koroške občine, so prispevali delovni ljudje teh občin, ki so se z družbenim dogovorom zavezali, da jih bodo zbrali v petih letih. Dozidava in adaptacija sodnega poslopja je z opremo vred znašala 10.587.726,50 din.

Občinsko sodišče v Slovenjem Gradcu ima sedaj, kar se prostorskega vprašanja tiče, idealne pogoje za delo, ugodno pa rešuje tudi kadrovska problematika. Kot je znano, na sodišču že dolga leta primanjkuje sodnikov in tudi danes to vprašanje še ni rešeno, saj je od 10 sistemiziranih sodniških delovnih mest zasedenih le pet, zaradi česar sodišče vseh nalog ne more opraviti pravočasno. Vendar pa bo tudi kadrovsko vprašanje v bližnji prihodnosti ugodno rešeno, saj je na sodišču kar šest sodniških pripravnikov, od katerih bodo trije že v letu 1977 opravljali pravosodni izpit. Pričakujemo lahko, da bo v letu 1977 diplomiralo na pravni fakulteti v Ljubljani še najmanj pet študentov z območja koroške regije, ki so prav tako zainteresirani za delo na sodišču, saj jih je v te namene štipendiral republiški sekretariat za pravosodje, organizacija uprave in proračun.

Občinsko sodišče Slovenj Gradec opravlja svoje naloge in nudi občanom pravno pomoč predvsem na sedežu sodišča, po enkrat mesečno pa tudi v Dravogradu, Radljah ob Dravi, Črni na Koroškem in Prevaljah. Če bo potrebno in če bo dovolj sredstev, bo lahko sodišče v prihodnje (ob popolnejši kadrovski zasedbi) še bolj približalo svoje delo občanom s pogostejšim uradovanjem zunaj sedeža. Sicer pa daje sodišče zadnja leta prvenstveni poudarek izvajanju sklepov najvišjih organov ZKJ in ZKS v zvezi z doslednim bojem proti nezakonitim pojavom v naši družbi. V svojih akcijskih programih, ki so jih sodniki sprejemali v zvezi s tem za vsako leto posebej so dajali prednost predvsem reševanju kazenskih zadev s področja gospodarskega kriminala. Zaostrili so kaznovalno politiko pri teh kaznivih dejanjih. Pospeše-

Javornik raste

no rešujejo stare zadeve in spremljajo problematiko, ki jo srečujejo pri svojem delu. Zaradi že omenjenih kadrovskih težav sodišče vseh zadanih nalog ni moglo zadovoljivo rešiti. Kadrovska situacija se je v letu 1976 zaradi odhoda predsednice sodišča na novo delovno mesto in ene sodnice na porodniški dopust še poslabšala in so vse leto delali le štirje sodniki. Čeprav so ti sodniki povprečno za 87 % prekorali svojo delovno obveznost, so se zaostanki pri kazenskih zadevah kljub temu povzpeli od 501 na začetku leta 1976 na 641 ob koncu tega leta, kar predstavlja 13. mesečni zaostanek, pri pravnih zadevah pa se je zaostanek v istem časovnem obdobju zvišal od 420 na 506, kar predstavlja enoletni zaostanek.

Tudi v letu 1977 bo sodišče prvenstveno reševalo stare zadeve in zadeve gospodarskega kriminala, posebno pozornost pa bo posvetilo tudi kar najtesnejšemu sodelovanju z vsemi organi odkrivanja in pregona. Zlasti bo okrepilo svoje sodelovanje z inšpekcijskimi službami, družbenimi pravobranilci samoupravljanja in organi delavske kontrole. Posebno pozornost bo posvetilo tudi obveščanju javnosti in prizadetih delovnih organizacij o nepravilnostih in problematiki, ki jo ugotavlja pri svojem delu. V ta namen bo v pomembnejših zadevah s področja gospodarskega kriminala, kršitev pravic samoupravljanja in predpisov o varstvu pri delu vabilo na glavne obravnave predstavnike organov delavske kontrole in družbenopolitičnih organizacij v OZD, razen tega pa bo o ugotovljenih nepravilnostih obveščalo pristojne organe v OZD in družbenopolitičnih skupnostih kakor tudi njihove družbenopolitične organizacije.

Družbenim pravobranilcem samoupravljanja bo sodišče dostavljalo pravnomočne sodbe s področja gospodarskega kriminala. Sodišče si bo prizadevalo za čimvečjo družbenopolitično angažiranost. Prizadevalo si bo tudi za ponovno oživitve delovanja društva koroških pravnikov, saj bo lahko to društvo s svojim dokaj številnim članstvom veliko pripomoglo k reševanju pravnih vprašanj.

O svojem delu in problematiki je sodišče v preteklosti redno poročalo skupščinam koroških občin, posebej pa tudi medobčinskemu svetu ZKS za Koroško. Slednji je delo sodišča obravnaval meseca oktobra 1976 na posebni razširjeni seji.

Ustavno preobrazbo sodstva bo sodišče v Slovenjem Gradcu dočakalo z zadostnim številom kadrov, medtem ko je prostorsko vprašanje itak že rešeno. Sodišče bo tako prostorsko in kadrovske sposobno zagotoviti normalen začetek delovanja temeljnega sodišča in nobenega razloga ni, da v koroški regiji po izvedeni ustavni preobrazbi pravosodja takega sodišča ne bi bilo.

2.10. ENOTA ZA REGIONALNO EKONOMIKO IN STATISTIKO ZA KOROŠKE OBČINE

Enota ekonomskega centra Maribor—Ravne deluje že tri leta. Ustanovljena je bila aprila 1974.

Naloga te enote je, kot je bilo določeno že ob ustanovitvi, da zadovoljuje konkretne potrebe v združenem delu, družbenopolitičnih skupnostih in družbenopolitičnih organizacijah ter ostalih službah, zato je enota skupno z matičnim zavodom pripravljena sprejeti in izdelati programe ter načrte predvsem za potrebe regije. Če bi bilo tega dela premalo, pa bo sodelovala pri raziskavah na ostalih območjih, kjer deluje ECM (SV Slovenija in SR Slovenija).

Ker ima enota še premalo raziskovalcev, bo s pomočjo zunanjih sodelavcev ECM, ter s pomočjo ostalih institucij upoštevala naslednje smernice za razvoj:

— delovati mora bolj učinkovito in kvalitetno. Zato mora enota svoj položaj okrepiti na ožjem območju in se tesneje povezati s sorodnimi institucijami;

— zagotoviti prenos znanja in izkušenj z angažiranjem in organiziranjem raznih posvetovanj;

— uveljaviti status raziskovalne organizacije z obravnavanjem problemov združenega dela in družbenih usmeritev;

— zagotoviti hitro, učinkovito ter kvalitetno delo;

— pospešiti prehod na dolgoročno programiranje socialnega, gospodarskega in prostorskega razvoja;

— dolgoročno povezovati interese uporabnikov z dejavnostmi v enoti (statistika, planiranje, informiranje, raziskave);

— razvijati celovito informacijsko dejavnost kot pogoj za usmerjanje razvoja in raziskovalnega dela ter zagotoviti uresničenje postavljenih ciljev;

— stalno strokovno izpopolnjevanje sodelavcev in povezovanje z znanstvenimi institucijami, da bi se povečala kvaliteta storitev. Za uspešno medobčinsko sodelovanje namerava enota razširiti dejavnost:

a) iz statistične službe preiti na razvijanje metod družbeno informativnega sistema z uvedbo računalništva,

b) na skupno planiranje (dolgoročno, srednjeročno, letno) za območje koroških občin, z analizo in spremljavo uresničevanja ciljev,

c) več raziskovalno razvojnega dela z vidika gospodarskega, socialnega in prostorskega razvoja,

d) razvoj svetovalne funkcije z gospodarskega in pravnega stališča.

Razvijanje družbeno informativnega sistema

Dosedanje statistično delo v enoti za potrebe občin (statistični podatki za interno uporabo) in regije (statistični pregled za koroške občine), določeno s srednjeročno pogodbo, daje osnovo za formiranje oddelka statistično komunalno informativnega sistema za koroške občine.

Razen podatkov, ki jih dobiva naša statistična služba od zavoda SRS za statistiko, bo potrebno dodajati še informacije, ki bodo omogočile spremljanje plansko postavljenih ciljev in družbenih dogajanj v občinah. Dodatne informacije bi bile naslednje:

a) planirana količinska realizacija, dosežena v določenem času (četrtletje), za posamezne poročevalske enote (proizvodnja, prodaja, uvoz, izvoz, ločeno za domače in tuje tržišče). Ker se vrednostna realizacija že zbira, lahko te podatke vzporedno obogatimo s količinskimi parametri;

b) podatki o zaposlovanju, planirani, doseženi po kvalifikacijski strukturi in o študentski politiki posameznih poročevalskih enot;

c) investicije — planske, dosežene, presežena vrednost, kreditna politika.

Iz navedenih dodatnih informacij po poročevalskih enotah bi lahko statistična služba spremljala naslednje elemente družbenih dogajanj v posameznih poročevalskih enotah:

- produktivnost,
- ekonomičnost,
- rentabilnost,
- stopnja rasti zaposlovanja — globalno in po strukturi,
- uresničevanje investicijskih vlaganj,
- itd.

Iz podatkov službe družbenega knjigovodstva pa bi dopolnjevali finančno spremljavo pokazateljev:

- doseganje družbenega proizvoda,
- doseganje narodnega dohodka,
- višina porabljenih sredstev,
- zaloge,
- itd.

Razširitev informacij je v skladu z določili ustave (člen 92) in se obenem odraža v oblikovanju republiškega projekta »družbeno informacijski sistem« pri komiteju za družbeno planiranje.

Skupne osnove, enotni podatki ter metode obdelave in uporaba navedenih pokazateljev bi omogočili usmerjanje nadaljnjih akcij za boljše uresničevanje programov, ki jih je družba v občinah samoupravno sprejela. Informacije o produktivnosti, zaposlovanju, družbenem proizvodu zalog, izvozu, uvozu in investicijah, bi pokazale stvarno stanje. Tako bi mogli pravočasno ukrepati, da bi dosegli zastavljene cilje; bodisi da gre za letne resolucije ali srednjeročne plane. Pri oblikovanju tega informativnega sistema skupno s statistiko računamo na tesno povezavo s službo družbenega knjigovodstva po občinah, z zdravstveno statistiko in zavodom za zaposlovanje Velenje.

Da bi to dosegli, pa mora enota zaposliti še enega analitika, tako da bo statistična služba obsegala tudi področje statistike in informacij.

Skupno planiranje

Izdelava planskih dokumentov, njihovo spremljanje in analiziranje v skladu z določili zakona o družbenem planiranju pomeni stalno delo, občasno pa sestavljamo osnovne plane in vseh ravneh (pet let) in letne resolucije.

Letni obseg dela v skupnem planiranju bi bil naslednji:

- a) analize izvajanja resolucije,
- b) analize izvajanja srednjeročnih načrtov,
- c) spremljavo uresničevanja letnih družbenih planov ter izdelava četrletnih analiz,
- d) izdelava resolucij za naslednje leto,
- e) rebalansi,
- f) predložitev resolucij vsem zborom v potrditev.

Za letošnje leto je že sedaj znan obseg del, ki jih bo opravila planska služba v okviru občin:

- a) izdelava samoupravnih sporazumov o temeljnih planov družbenih področij,
- b) v juniju analiza uresničevanja srednjeročnega plana in ocena izvajanja resolucije za leto 1977 ter možnost razvoja v letu 1978,
- c) izdelava rebalansa resolucije za leto 1977 na področju skupne porabe,
- d) v mesecu oktobru je potrebno vsem zborom občinske skupnosti predložiti osnutek resolucije za leto 1978.

Predlagamo, da se v koroških občinah uvede skupno planiranje. Za vsako občino posebej bi bila zadolžena oseba, ki planira in se povezuje z upravnimi in strokovnimi službami v občini ter se tudi udeležuje vseh verifikacij in razprav o planskih dokumentih v občini.

Da bi zmogli tak obseg dela, naj bi ECM Ravne in DPS za vse občine v koroški regiji podpisale pogodbo o prevzemu planiranja. Zaposliti bi morali tri nove sodelavce.

Raziskovalno razvojno delo o gospodarskem, socialnem in prostorskem razvoju

Raziskovalno razvojno delo je temeljna usmeritev enote. Za to dejavnost je enota

tudi registrirana. Raziskovalno delo naj bi se na območju delovanja enote razvijalo v skladu s potrebami, v stalni povezavi (interakciji) z združenim delom, kar naj predstavlja prenašanje teorije v prakso.

V enoti bi bilo potrebno:

— izdelati celovito koncepcijo dolgoročnega razvoja ekonomsko-socialnih in prostorskih razvojnih možnosti koroških občin, zagotoviti uresničevanje programske zastavljenih nalog (spremljavo), analizirati dogajanja s pomočjo več institucij in s skupno metodologijo;

— razviti poslovno tehnično sodelovanje z ZUM — Urbanistični biro Ravne — pri raziskavah za prostorsko in komunalno prognoziranje razvoja občin, industrijskih con, zaselkov, krajev ter ostalih žarišč;

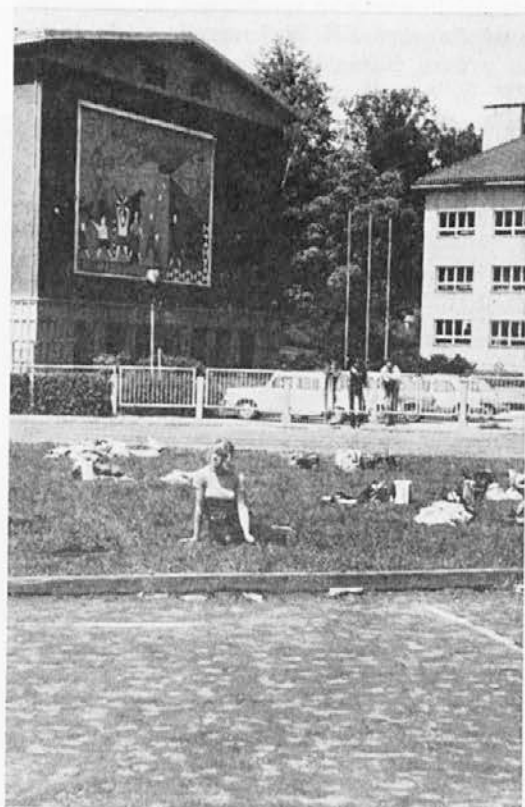
— razvijanje in preučevanje metodologije v načrtovanju in razvoju integralnega transporta v koroški regiji v tesni povezanosti z gospodarstvom in s sorodnimi institucijami doma in na tujem;

Razvoj svetovalne funkcije z gospodarskega in pravnega vidika

Računamo, da se bo sodelovanje uporabnikov naših storitev povečalo in razvijalo tudi v obliki gospodarsko pravnega, finančnega in računovodskega svetovanja, predvsem pri:

- financah in marketingu,
- organizaciji dela in upravljanju organizacij združenega dela.

Priložnostno enota že daje finančne računovodske nasvete, pravno in organizacijsko svetovanje pa bo potrebno razviti, ker to narekujejo družbene potrebe in kompleksnost gospodarskih problemov. Predvsem tak način pravnega svetovanja potrebujejo OZD, ki nimajo tovrstnih služb, obseg njihovega dela pa jim onemogoča, da bi same formirale takšne funkcije v svoji organizaciji.

Pred DTK

NAŠA TRI VPRAŠANJA

V 3. številki Koroškega fužinarja smo »odprli« rubriko »Naša tri vprašanja«. Tokrat odgovarja sekretar ZK naše železarne tovariš Rudi Lepej. Za sodelovanje se mu najlepše zahvaljujemo.

1. Ni še dolgo tega, odkar smo na naših malih zaslonih imeli priložnost videti in slišati tovariša Marinca, Šetinca, Hafnerja in Ravnika, ko so odgovarjali novinarjem pri okrogli mizi na temo »Pet let po pismu«. Komunist je pogovor objavil v 40. številki. Zanimivo za naše bralce bi vsekakor bilo, če bi vi dali oceno na isto temo, vendar za našo okolje, za ZK v naši železarni.

Pismo tovariša Tita je res pomenilo intervencijo v določenem trenutku. V tem času je bilo v družbi na vseh ravneh čutili zastoj v razvoju samoupravnih socialističnih odnosov. Družbenopolitično delo ni živelo med delavskim razredom. 21. seja ZKJ ter pismo tovariša Tita pa sta bili preokretnica in obračun s tehnokratskimi, nacionalističnimi težnjami v takratnem družbenopolitičnem delu. Znova je bilo potrjeno, da je možno z zavestno družbeno akcijo graditi enotno, politično učinkovito in akcijsko usposobljeno ZK.

Cilj organiziranih in zavestnih prizadevanj ZK in vseh socialističnih sil je bil ustvariti takšne družbenoekonomske razmere, da bo delavski razred zagospodaril s sredstvi družbene reprodukcije ter da bo o vprašanih družbenega razvoja tudi odločal. S tem se je začelo obdobje podružbljanja sistema družbene reprodukcije, v katerem se družbeno delo samoupravno povezuje. Ta naloga pa je bila sprejeta z ustavo ter z dokumenti VI. in X. kongresa ZKJ. S tem se je začel tudi boj za jačanje idejnopolitičnega dela, organiziranosti ZK in akcijsko sposobnost ter usmerjenost članstva ZK. Naj navedem, da je bilo v času pisma v železarni 270 članov ZK in če računamo, da je bilo politično delo v zaostajanju, prednjačila je neaktivnost, je bilo tudi za komuniste železarne pismo preokretnica. Ne bi našteval posameznih podrobnosti in slabosti tudi v vodstvih ZK, pojavljale so se v vseh sredinah naše družbe. Bolj pomembno pa je to, da je bil boj komunistov znotraj železarne tudi preobrazba celotnega družbenega sistema.

Prva akcija družbenopolitičnega delovanja je bila proces samoupravnega organiziranja delavskega razreda v TOZD, KS, SIS. Nadalje je bil zasnovan delegatski sistem DPS. Delavec je postal odgovoren za ustvarjanje in delitev dohodka. Izpostavljena je bila akcija družbenega planiranja, v središče akcij pa so bila postavljena vprašanja gospodarjenja, družbenoekonomskih odnosov, vzgoje in izobraževanja, skratka, na vseh področjih se je začela dejavnost in enotna akcija komunistov. V ŽR smo poudarjali, da je nujna družbenoekonomska preobrazba. DO po načelih ustave v TOZD, to pa pomeni hkrati uresničevanje družbenoekonomske politike. Hkrati pa smo si prizadevali za sklenitev sa-

moupravnega sporazuma o delitvi dohodka in OD ter vodili še druge akcije.

V letošnjem letu poteka najširša akcija za uresničevanje ZZZ, ki je v zaključni fazi, proces nove organiziranosti pa je bil zaključen v letošnjem letu.

Opažam pa, da je še preveč članov ZK, ki pri določenih akcijah ne kažejo dovolj zavzetosti, zaradi česar pa pride pri reševanju problemov do težav, pojavljajo se konflikti pri uveljavljanju samoupravnega položaja delavcev.

Težavo pa predstavlja v nekaterih primerih tudi slaba idejnopolitična usposobljenost posameznih članov ZK; to pa tudi izvira iz nezainteresiranosti do osebnega izobraževanja, kar je ena glavnih nalog komunistov. Po drugi strani pa smo dali premalo poudarka usposabljanju članov ZK, predvsem novo sprejetih.

Z novo organizacijo OOKZ se bodo te pomanjkljivosti odpravile, obenem pa se bo bolj čutil vpliv komunistov v tistih sredinah, kjer delajo.

Naštete pomanjkljivosti pa seveda ne hromijo učinkovitosti akcij, nasprotno, spoznali smo, kaj nam manjka za učinkovito delovanje. Komunisti moramo do svojega dela biti samokritični, dograjevati sebe in okolico, v kateri živimo, ter biti boj za resnično spremembo položaja delavca v procesu preobrazbe našega samoupravnega sistema. To pa bo obenem tudi podlaga za zaupanje delavcev v članstvo ZK.

2. Letošnje leto lahko ocenimo kot kandidacijsko leto, saj nas prihodnje leto čakajo volitve v samoupravne in družbenopolitične skupnosti. Povejte nam, kako so v teh pripravah sodelovali komunisti naše železarne in kaj si vi obetate od teh volitev?

Res je, da je letos »kandidacijsko leto« za prihodnje volitve v samoupravne in družbenopolitične skupnosti. Poudaril bi,

da pa so takorekoč že pred vrati tudi volilne konference ZK, kjer se bodo potrdjevala nova vodstva ZK v naši železarni in celotnem sistemu organizacije ZK. Postopek evidentiranja možnih kandidatov v DPS je bil v železarni končan v mesecu avgustu in delno v septembru. V postopku evidentiranja smo se komunisti odgovorno vključili. Med približno 1200 evidentiranimi kandidati je okrog 250 komunistov. To je obenem tudi odraz zaupanja vseh zaposlenih v članstvo ZK.

Prva naloga vseh zaposlenih bi morala biti, da bi bilo delo delegatov iz železarne v DPS kvalitetno, ustvarjalno, predvsem pa na ustrezni strokovni višini. Dolžnost in naloga vseh komunistov je, da bomo te delegate na seminarjih, tečajih, itd. tudi temeljito strokovno pripravili.

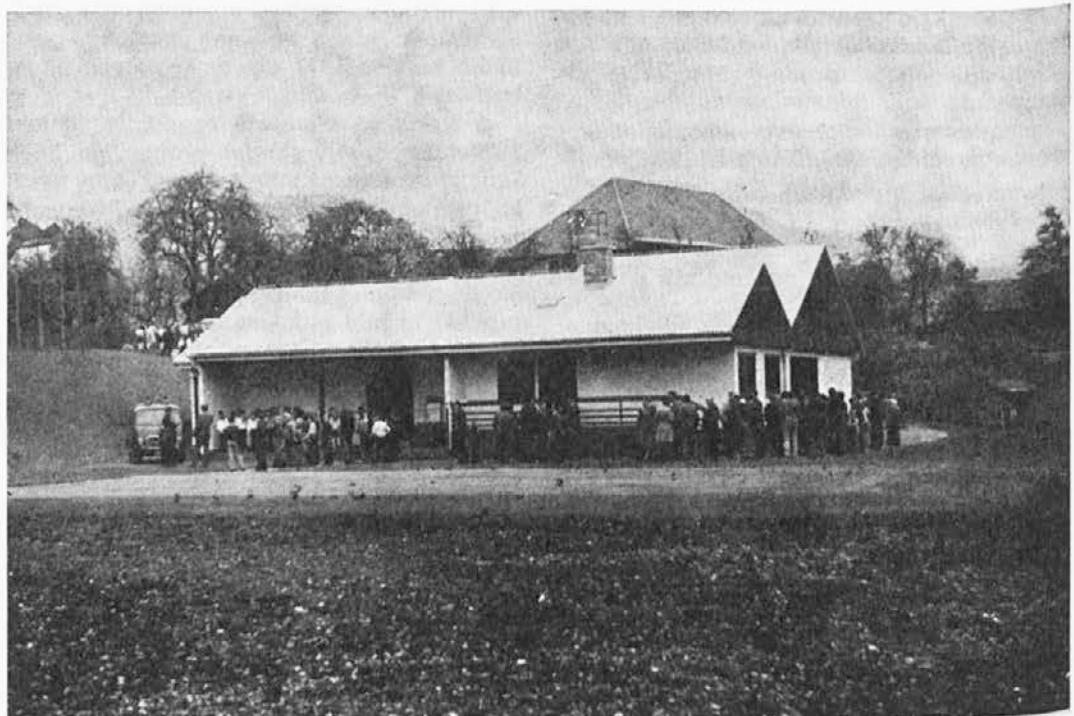
Analiza in ocena dela delegatov je pokazala, da delo delegatov ni bilo usmerjeno, niti povezano znotraj TOZD, DO, KS, delavskih svetov in zborov delovnih ljudi. Še manj pa smo storili za izobraževanje delegatov, ne samo v ŽR, ampak tudi zunaj nje.

DPO, predvsem pa ZK, morajo v prihodnje spremljati delo delegatov ter sproti odstranjevati ovire in slabosti.

Vzrok za dosedanje slabo delo delegacij je verjetno v nepoznavanju stanja v DO, predvsem pa v nepovezanem delu znotraj samoupravnega sistema. Tam, kjer so delegati prepuščeni sami sebi, tudi ni izoblikovanih stališč baze, še manj pa povratnih informacij.

Delegati se ne zanimajo za delo in se ne udeležujejo sestankov. S tem pa je tudi delavec odmaknjen iz samoupravnega sistema, onemogočeno mu je sodelovati pri reševanju svojih in širših družbenih interesov.

Če hočemo, oziroma pričakujemo, da bodo bodoči delegati in delegacije iz železarne dobro delali, moramo slabosti, ki jih je

Na Lokovci so dobili novo šolo

prikazala analiza o delegatskem sistemu, tudi odpraviti.

Ena glavnih nalog vseh DPO v železarni je, da oblikujemo tak sistem izobraževanja, ki bo zagotavljal kvalitetno delo delegatov.

3. Kako ocenjujete uveljavljanje zakona o združenem delu v naši železarni?

V železarni smo z uveljavljanjem zakona o združenem delu v zaključni fazi. Prva faza, ki se je pričela že v lanskem letu, je bila nova organiziranost DO, ki smo jo zaključili letos. Potrditev nove organiziranosti zagotavlja tudi nadaljnje razvijanje družbenoekonomskih odnosov, usklajevanje dela, smotrnejše upravljanje z živim in minulim delom, rast skupnega prihodka in tudi rast osebnega ter družbenega standarda. Kako smiselna in racionalna pa je nova organiziranost TOZD in DSSS, bo pokazal nadaljnji proces družbenoekonomskih odnosov znotraj temeljnih organizacij in DSSS. Zakon o združenem delu, ki zahteva sedanjo dejavnost DO na vseh ravneh, ne zahteva, da samoupravne, družbenoekonomske odnose, nagrajevanje, samozaščito itd. uredimo v naših aktih do konca leta, ampak da jih v popolnosti uveljavimo v praksi.

V železarni smo v samoupravnih organih izvolili strokovno politično komisijo za uresničevanje zakona o združenem delu, znotraj nje pa podkomisije za posamezna področja.

Člani podkomisij pokrivajo v glavnem vse TOZD in DSSS, tako da se posamezne rešitve oblikujejo v interesu vseh TOZD in DO kot celote. Obenem pa nam to omogoča temeljito delo prav na tistih področjih, kjer smo sedaj najbolj zaostajali.

Sedaj intenzivno delamo prav tisto, kar moramo do konca leta dokončati, saj nas v nasprotnem primeru lahko doletijo neprijetne nevednosti, kot je zamčen OD, ki znaša 55 odstotkov povprečnega OD delavcev v SRS.

Glavna področja, ki morajo biti usklajena, so:

- ugotavljanje skupnega prihodka,
- razporejanje dohodka,
- razporejanje čistega dohodka in
- delitev sredstev za OD in skupno porabo

Ocenjujem, da bo delo teh komisij prineslo dobre rešitve, usklajene z zakonom, predvsem pa, da jih bodo ugodno sprejeli v najširšem krogu delavcev.

Morda v zaključni fazi sodeluje ožji krog delavcev v pripravi osnutkov samoupravnih sporazumov in pravilnikov, vendar bomo pred sprejemanjem akte temeljito razlagali; vsi zaposleni bodo lahko sodelovali v razpravi, predvsem pa bo sleherni delavec spoznal bistvo zakona o združenem delu. S tem bomo dosegli tudi cilj, da bo sleherni delavec vključen v razvoj družbenoekonomskih odnosov, da bo znal razpolagati z ustvarjenim dohodkom, ter upoštevati ne samo osebni ampak tudi širši družbeni interes. Seveda je naloga komunistov, da se ustvarjalno vključijo v ta proces.

Pomembne novosti prinaša ZZD tudi na področju OD. Kot primer naj navedem sedanjo rešitev, ki govori o zamčenem OD kot osnovi, kakovost dela in količina pa se dograjuje. Poudaril bi, da mora biti sistem nagrajevanja takšen, da je celotni OD gibljiv, se pravi, zamčene osnove ni brez vključitve kakovosti in količine. Zakon poudarja, da ima vsak delavec pravico do OD, zato ker dela in ustvarja, ne

pa zato, ker je na takšnem ali drugačnem delovnem mestu.

Novosti je več, seveda pa bodo v kratkem zapisane v naših aktih oziroma predlogih, ki jih bomo poslali v javno razpravo.

V mesecu novembru se bodo pričele akcije na zborih, tako da bo delo v predvidenem roku tudi končano. To pa je tudi odgovor na postavljeno vprašanje.

Rudi Ranc

Prva pridobitev samoprispevka

Ob otvoritvi nove šole na Lokovici je tajnik izobraževalne skupnosti Rudi Ranc v osrednjem govoru povedal naslednje:

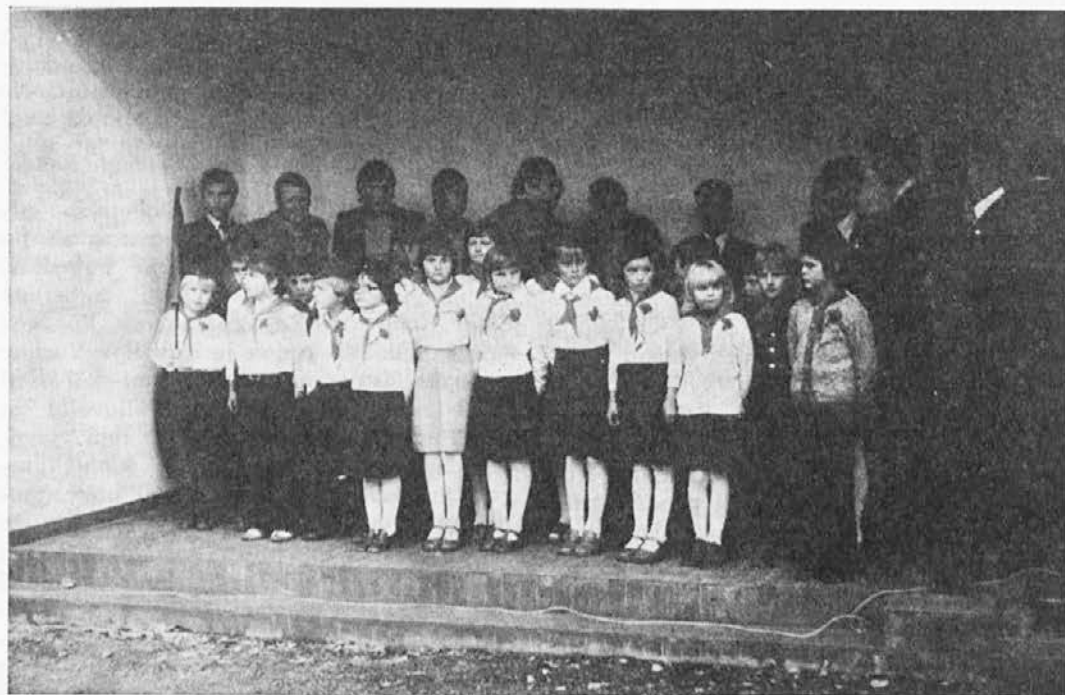
Na mestu, kjer je pred dobrimi 32. leti še stopala hitlerjevska noga, odpiramo majhen, a vendar mogočen drugi dom za naše mlade in najmlajše. Že v času okupacije naše domovine smo se zavedali, da je naša moč v enotnosti in medsebojni pomoči.

Danes se to posebej odraža v solidarnosti, ki je jamstvo za postopno boljšanje pogojev šolanja. Mnogo šol smo že dogradili, prenovili ali zgradili nove. Šola na Dolgi brdi nam je še v poseben ponos. Samo nekaj sto metrov vstran za državno mejo naši otroci ne stopajo s ponosom v novo moderno šolo, ki bi nudila otrokom nova spoznanja, kjer bi spoznavali svoj materin jezik in zgodovino prehojene poti svojih bratov.

V razvoju šolstva nas čakajo še velike naloge. Skrbeli bomo za slehernega učenca v centrih pod Peco ali Uršljo. Srednjeročni načrti so sicer zahtevni, delovni ljudje se odrekajo delu ostanka dohodka, del sredstev se zbira s samoprispevkom, pa vendar, ko stojimo pred dograjeno šolo iz tako zbranih sredstev, smo veseli. Naj nam bo to spodbuda, da se bomo tudi v prihodnje sporazumevali za tako solidarnost. Učenci Lokovice, Dolge brde, Loma in Belšaka ne bodo več zmučeni,

premraženi in mokri sedeli v mrzlih, temnih in vlažnih prostorih stare šole. V toplih, suhih, svetlih in čistih prostorih bodo pozabili na težavno pot hoje po grapah in globačah. Zdravi, sproščeni in veseli otroci so nam vsem v ponos. Učnovzgojni proces se bo v dobro urejenih prostorih s skrbno zbranimi učili, s pomočjo prizadevnih pedagoških delavcev odvijal bolje, prepričani smo, da bomo le-tako vzgojili dobrega samoupravljavca naše socialistične samoupravne družbe.

Šolo smo pričeli graditi v maju 1977. 18. aprila je bila zbrana vsa potrebna dokumentacija in sredstva so bila zagotovljena. Pogodba z izvajalcem, pa je bila sklenjena že 21. marca. Šola bi morala biti dokončana že 1. septembra, vzrok zakasnitve je v objektivnih težavah, ki so jih imeli izvajalci. Med zbiranjem tehnične dokumentacije se je v širokem krogu izoblikoval predlog, da naj ima šola dve učilnici po 50 m², večnamenski prostor (80 m²), kuhinjo (32 m²), z ostalimi prostori, namenjenimi za pouk, meri 293 m². Poleg tega je še stanovanje (50 m²) in prostor za krajane (40 m²). Skupna površina je 393 m². Trenutno bo šolo obiskovalo le 23 učencev. Stavba ne bo namenjena samo za osnovnošolsko izobraževanje, učencem bo omogočeno imeti razne svobodne dejavnosti in šolske organizacije, ki so sestavni del učno-vzgojnega procesa.

Predvsem za njih je velika pridobitev

Ob otvoritvi šole je zaigrala prevaljska godba

Večnamenski prostor in prostor krajanov sta hkrati namenjena za kulturno in politično dejavnost krajanov. Celotna investicija je veljala z urejanjem okolice vred 3.040.000,00 din. Sredstva so bila zbrana tako: 840.000 iz samoprispevka, 660.000 iz ostanka dohodka TOZD, 1.440.000

kredit Marlesa, 154.000 kredit Slovenijalesa. Anuitete se bodo vračale iz ostanka dohodka in samoprispevka v razmerju 60:40 odst. v korist ostanka dohodka.

Občinska izobraževalna skupnost Ravne na Koroškem se kot investitor zahvaljuje vsem družbenopolitičnim organizacijam in

skupnostim občine, ki so kakorkoli podprle gradnjo prepotrebnega šolskega objekta. Posebej intenzivno se je vključevala skupščina občine Ravne in njen izvršni svet s tovarišem Đurom HARAMIJEM, ki je bil vedno pripravljen reševati nastale probleme. Posebna zahvala velja samoupravni komunalni interesni skupnosti Mežica, ki je solidarno odstopila del sredstev. Izvajalec del je bil MARLES Maribor, ki je delo opravil solidno, delo je strokovno vodil tovariš Franjo LAZAR. Gradbena in obrtniška dela so opravljali TOZD Stavbenik Prevalje, Inštalater Prevalje in DES Slovenj Gradec. Ceneno in funkcionalno opremo je dobavil SLOVENIJALES Ljubljana. Strokovno delo za investitorja je opravljal tovariš STRAVNIK. Okolico šole je urejala komunalna delovna skupnost krajevne skupnosti Prevalje, ki ji gre posebna zahvala, še enkrat je dokazala skrb za urejeno okolje družbenih objektov. Vedno so bili pripravljeni nuditi pomoč občinski izobraževalni skupnosti Ravne osnovna šola Prevalje, KS Prevalje, enota graničarjev s Holmca in krajanji. Ogromni delež je prispeval gradbeni odbor šole in izvršni odbor OIS pri reševanju idejnih zasnov šole. Zgradba je urejena tako, da je mogoče takoj preiti na celodnevno šolo, kar bo izvedeno že v novembru 1977, če bodo izrekli soglasje krajanji in skupščina občine Ravne. Prostori in oprema omogočajo COŠ.

Franc Volentar

OBISK DELEGACIJ OSNOVNIH ŠOL PREŽIHOV VORANC IZ DOLINE PRI TRSTU IN DOBERDOBA

Ob praznovanju krajevnega praznika Ravne, sta nas obiskali delegaciji osnovne šole Prežihov Voranc iz Doline pri Trstu, ki jo je vodil didaktični ravnatelj in delegacija osnovne šole Prežihov Voranc iz Doberdoba, ki jo je vodil župan občine Doberdob.

Do tesnejših stikov med osnovno šolo v Dolini, med osnovno šolo v Doberdobu in med osnovno šolo Prežihovega Voranca Ravne na Koroškem je prišlo letos ob poimenovanju tamkajšnjih dveh osnovnih šol po Prežihovem Vorancu.

V Dolini pri Trstu so šole poimenovali po Prežihovem Vorancu 24. aprila letos, 29. maja pa je sledilo poimenovanje šole po Prežihu še v Doberdobu. Od letos nosita poleg petih osnovnih šol v Sloveniji ime Prežihovega Voranca še dve šoli v zamejstvu.

Obeh poimenovanj v Dolini in v Doberdobu, se je udeležila delegacija osnovne šole Prežihovega Voranca Ravne na Koroškem. V delegaciji so bili predstavniki šole, predsednica sveta staršev in predstavniki družbenopolitičnega in kulturnega življenja občine Ravne na Koroškem. Delegacijo ob poimenovanju šole v Doberdobu je vodil predsednik IS skupščine občine Ravne tovariš Haramija Đuro. Obe šolama smo na slovesnosti ob poimenovanju podarili večje število knjig za

njihovo šolarsko knjižnico. Šoli v Dolini smo podarili Batičev kip livarja, ki ga je prispevala Železarna Ravne na Koroškem.

Ne moremo pozabiti sprejema, ki smo ga doživeli tako v Dolini kot v Doberdobu. Reči moram, da smo lahko vsi, ki smo bili v delegaciji, doživeli tisto, česar mogoče nismo pričakovali. Narodna zavest in pripadnost Slovenskemu narodu je v Slovenijah, ki živijo na Tržaškem in na Goriškem v Italiji tako globoka, da bo tu živel slovenski narod in da ni sile, ki bi ga izkoreninila.

Zakaj so se v Dolini in v Doberdobu odločili, da so osnovni šoli poimenovali po Prežihovem Vorancu je lepo povedala, ob poimenovanju šole v Dolini, učiteljica Ester Kočevar: »Za Prežihovega Voranca smo se odločili, ker se je Prežihov Voranc s svojim življenjem in s svojimi deli boril proti izkoriščanju človeka po človeku, za boljše socialne razmere, in ker sam v svojem življenju kljub vsemu ni klonil, ampak je ostal na svoji začrtani poti, uporen in močan z velikansko ljubeznijo do svojega jezika in svojega naroda, zato smo ga izbrali. Zdaj je Prežihov Voranc tudi naš, nam vsem za vzor.«

Obe slovesnosti ob poimenovanju šol v Dolini in v Doberdobu sta imeli značaj prazničnega in kulturnega dogodka med Slovenci v Italiji, prepričani pa smo bili

lahko, da je bil dogodek še globlji, in da so si bili vsi edini ob zahtevi, ki je bila izrečena na slovesnosti, da morata šoli dosledno ohranjati, razvijati in braniti vse tisto, kar vpliva, da postaneš in ostaneš zaveden Slovenec.

Pred obema šolama so uredili spominska parka, v katerih so ob poimenovanju odkrili doprsni kip Prežihovega Voranca.

Delegaciji, ki sta nas obiskali ob praznovanju krajevnega praznika na Ravnah na Koroškem smo pričakali v soboto 15. oktobra pred osnovno šolo Prežihovega Voranca na Ravnah.

Sprejema so se udeležili delavci šole, predsednik skupščine občine Ravne, sekretar OK ZKS Ravne, predsednica sveta staršev, podpredsednik IS skupščine občine Ravne in pionirji šole. V času dvodnevne bivanja na Ravnah so si gostje ogledali kulturne znamenitosti v občini. Udeležili so se otvoritve šole na Holmecu, ogledali so si kmečkoturistično vas Šentanel, ravensko Študijsko knjižnico in muzej, Prežihovino, Kotlje, spomenik na Poljani in na Ravnah.

V nedeljo, 16. oktobra so se gostje udeležili slovesnosti v parku OF na Navrškem vrhu. V nedeljo, 16. oktobra je sprejel delegacijo tudi predsednik IS skupščine občine Ravne na Koroškem, tovariš Haramija Đuro.

V oktobru nas je obiskala delegacija osnovne šole Prežihov Voranc iz Doline pri Trstu in osnovna šola Prežihov Voranc iz Doberdoba

Obisk obeh delegacij iz zamejstva je pomenil poglobljanje stikov in prijateljstva med Slovenci, ki živijo kot narodna skupnost v Italiji in matičnim narodom. Prijateljstvo je še toliko pomembnejše, ker so si kot svojega vzornika izbrali na-

šega rojaka, revolucionarja, komunista in pisatelja Prežihovega Voranca.

Pred vrnitvijo domov sta obe delegaciji izrazili, naj bi se vzpostavljeno prijateljstvo še poglobljalo.

Ervin Wlodyga

LASTNIKI NAŠE TOVARNE

(Predgovor)

Zamisli, da bi napisal zgodovinsko kroniko o lastnikih naše železarne, sem nosil v sebi že nekaj let in se hkrati zavedal dolžnosti, ki jo moram opraviti čimprej.

Kmalu po drugi svetovni vojni se je v naši tovarni nekdo spomnil, da bi bilo dobro počistiti prostore na podstrešju, kjer je bil shranjen železarniški arhiv. V zadnjem trenutku sem iz skladovalnice papirjev potegnil uradniško kartoteko ter jo pozneje oddal v personalnem oddelku. Tako so bili prenekateri podatki o uradnikih, zaposlenih pri našem podjetju, kasneje s pridom uporabljeni. Mene pa je prevzela želja, da bi o preteklosti tovarne zvedel kaj več.

V knjigi Ivana Mohoriča — »Industrializacija Mežiške doline« — sem na 14. strani našel tudi odstavek, v katerem avtor govori o zgodovini rodu grofov Thurnov, dolgoletnih lastnikov naše železarne. S posredovanjem dr. Franca Sušnika sem stopil v stik s sedanjim lastnikom pliberškega gradu dr. Aripbrandom Thurnom. Ljubezno mi je ponudil vse, kar je imel na razpolago v zvezi z našo tovarno. Preslikali smo portrete grofov, nekdanjih lastnikov, in zvedeli marsikaj zanimivega. Žal pa nam dr. Aripbrand ni mogel postreči z nobenimi konkretnimi zgodovinskimi podatki, ker se je med vojno vsa važnejša dokumentacija izgubila.

V Celovcu sem se srečal z Otonom Rudolfom Bilowitzkim, ki je bil pred in med vojno direktor delniške družbe za našo železarno. Povedal mi je marsikaj zanimivega in mi dal na razpolago nekaj slik. Njega sem tudi prosil, da bi mi pomagal najti pot do dokumentov o naši tovarni, izgubljenih nekako tri tedne pred koncem vojne. Moji prošnji je ustregel, vendar ni bilo uspeha. Generalni direktor združenih avstrijskih železarn dr. Adolf Bayer mu je lansko jesen sporočil,

podobe o preteklosti naše tovarne, zlasti pa o njenih nekdanjih lastnikih.

Kroniko sem razdelil na dva dela, in sicer:
1. razdobje — lastniki grofje Thurni (od leta 1624 do 30. septembra 1926)
2. razdobje — lastniki delniške družbe bratov Böhler (od 1. oktobra 1926 do maja 1945)

Ravne na Koroškem, 15. avgusta 1977

Avtor

Grofi plem. Thurn — Valle-Sassina-Como-Varcelli baroni plem. Kreuz

Družina grofov Thurn izvira od Eriprando della Torre ali la Tour. Ta Eriprand je bil princ kraljevske krvi iz Francije, ter izvira direktno iz moške descendance KARLA VELIKEGA. Njegova mati, princesa plem. Burgund. Iz Francije izgnan (988), je pobegnul s svojim bratom dvojčkom Alibrandom (imenovan tudi Galvano) v Lombardijo, kjer je bil pri Tatio grofu plem. Wale-Sassina gostoljubno sprejet, omogočila sta njegovi dedni hčerki ta dva brata dvojčka. O tem so si vsi zgodovinopisci, ki ta predmet obravnavajo, enoglasni, medtem ko obstaja med njimi različno mnenje glede izgovora imena della Torre ali de la Tour. Nekateri trdijo, da izvira to ime iz gospostva la Tour, ki bi ga princi matere v Burgundu bili podedovali in bi bili prišli že s tem imenom v Italijo

Ostali mislijo, da so ime della Torre prevzeli po svojem očetu — tastu Tatio (1055), ki jih je adaptiral po njegovi smrti, in so iz hvaležnosti do njega odložili pripadajoči naziv »princa« iz Francije. To mišljenje zastopajoči pisatelji mislijo, da izvira to ime iz časa svetega Ambrozija, škofa Milana, ki je moral kot duhovnik in svetski vladar to mesto varovati proti puntom Arianerjev. Zaradi tega je imenoval 7 kapitanov iz najboljšega plemstva mesta in dal vsakemu po ena mestna vrata v obrambo; za stolp, ki je pripadal plem. Eden se je izkazal tako, da mu je škof Ambrozij podelil naslov della Torre in oblast nad Valesassino, delom pokrajine na jezeru Comer. Tatio Conte di Valsassina je bil zatem potomec tega prvega della Torre. Bodi kakorkoli že, točno je, da je Eriprande svoj koren-grb (3 zlate lilije na modrem polju) povezal z grbom Valsassina (rdeč lev na zlatem polju). K temu pa je prišel še rdeč stolp v srebru (po eni Burgund, po drugi kot označba korena della Torre).

Johan Ambros Thurn

Iz tedanjega razdobja je treba imenovati predvsem viteškega grofa Johana Ambrosa Thurna, sina Antona in Uršule pl. Edling, pridobitelja gospostva Pliberk leta 1601. Bil je pravzaprav ustanovitelj pliberške linije. Živel je od 1534. do 1617. leta, dosegel je visoko starost. Bil je višji dvorni dedni mojster, krajnski deželni glavlar ter v slovenski pokrajini svetovalec nadvojvode Karla pl. Steyermarkt. Johan Ambros Thurn ni imel potomcev, zato je preuredil gospostvo, z izjemo deželno kneževinskega mesta v (Fideikomiss) družinsko institucijo premoženja. Svoja bratranca, Hansa Ludvika in Johana Ambrosa, je postavil za svoja splošna dediča. Prvi je

da se je zaborj z dokumenti takrat izgubil neke na poti od Werfna do Dunaja.

Konkretnega gradiva sem imel torej zelo malo, zato sem prosil za pomoč ravnatelja študijske knjižnice dr. Franca Sušnika. Brez njegove pomoči ne bi mogel dokončati tega obširnega dela. Svetoval mi je, kje naj začnem iskati podatke, katero literaturo naj preberem.

S pomočjo Feliksa Schwarza, ravnatelja glavne šole v Dobrli vasi, sem prišel do Hrowatove brošure »Bleiburg und umgebung Aus der Geschichte einer Grenzstadt«, iz katere sem prekopiral nekaj podatkov.

Podatke o nekdanjem državnem nadzorniku na Ravnah dr. Maksu Obersnelu sem dobil od njegove hčerke Tatjane Gostiša.

S posredovanjem Tatjane Klančnik in Slave Koch-Janša sem zvedel, da živi na Dunaju hči nekdanjega svetnika dr. Heinricha Luckmanna-Ilse Strobl. Od nje sem dobil zanimive dokumente o družini Luckmann, tudi o nekdanjem bančniku Josipu Luckmannu. Opisal bom tudi zanimive stvari, ki mi jih je o tej družini povedala Slava Koch-Janša.

Živa beseda in dober spomin najstarejšega Ravenčana Fridla Roženka (star je 97 let) sta mi edina pomagala razvozlati in pojasniti marsikatero staro sliko o delavcih ali uradnikih naše tovarne. Z literaturo in slikami nekdanjih delavcev mi je pomagal Maks Dolinšek, podatke pa sem dobil tudi na matičnem uradu pri matičarki Rozaliji Fajmut; dovoljenje za to je dal predstojnik upravnega organa za notranje zadeve SO Ravne Alojz Raško.

V inozemstvu je pri živečih nekdanjih uslužbencih, oziroma njihovih svojcih, je iskala podatke Betka Krauberger.

Tako sem se s pomočjo vseh naštetih, ki sem jim dolžan toplo zahvalo, dokopal do prave

Jochan-Ludvik grof Von Thurn (kupil železarno v Črni leta 1624 od Melhiorja Puca)

dobil gospostvo Pliberk, drugi pa gospostvo Radovljica na Kranjskem.

Johan Ludvik

Po smrti bratranca je leta 1621 stopil v »Fideikomiss« Pliberk v najboljših moških letih. Imel je tako veliko veselje do montanistične stroke, da je 29. aprila 1624. leta odkupil rudarsko podjetje v Črni od tedanjega lastnika Melhiorja Putza. V letu 1635 je kladiva za šest let vzel v zakup Jakob Palvi iz Ebenaua. Ta pa je v letu 1636 ob požaru v Celovcu zgubil svoje premoženje, pa je zakup odpovedal in grof Thurn je kladiva ponovno prevzel v svoje roke. V letu 1655 pa je povodenj napravila konec poslopljem obrata, ki so bila seveda postavljena na najnevarnejšem mestu in nezadostno zavarovana z jezovi. **CELO STOLETJE JE BILA TOVARNA V ČRNI POPOLNOMA UNIČENA!** Razširjena in bolj urejena so vstala iz ruševin nova kladiva v letu 1755.

Franc I.

Bil je oče treh sinov, in sicer: Franca, Antona in Josipa Thurna. Bil pa je tudi vzgojitelj in svetovalec nadvojvode Leopolda II.

Franc II.

Sedaj je postal Franc II., sin Franca I. lastnik gospostva v Pliberku. Postal je zelo zaslužen predvsem pri dvigu koroške železarske industrije, zgradil je železarno iz ruševin v Črni leta 1755, v Mežici in Guštanju (na Ravnah). Obrat v Črni je povzdignil ter mu priskrbel mnogo cesarsko-kraljevih prednosti. Zavaroval ga je proti povodnji, obrat je potem vzdržal proti sili hudournika. Oblak, ki se je utrgal

26. julija 1807, je uničil več zaščitnih obrežij, potrgal mostove in poškodoval marsikatero poslopje, tako da so ga morali prestaviti. Tako kot ostala železarska kladiva v deželi se tudi ta železarna ni mogla zoperstavljati velikemu napredku in spremembam v proizvodnji železa, pa je proti koncu preteklega stoletja prenehala, da bi napravila prostor lesni industriji.

Obrata v Črni in Mežici sta premogla skupaj: 2 »Walla« kladivi, 4 ognjišča, 1 pražarno, 1 fino kovaško kladivo, 2 kladivi za cajne, 9 žičnih klešč, 4 žebljarska ognjišča z 20 nakovali, nato kladivo za jeklo, 1 vlečno kladivo za jeklo. Običajno je bilo letno predelanega 6500 stotov surovega železa v jeklo, vlečeno železo in žeblje.

Ravne:

Prvo dovoljenje-koncesija za postavitev kovaškega kladiva je bila dana v letu 1774, naslednja pa za postavitev dveh ognjišč za segrevanje jekla (Stahlalfrischfeuer) v letu 1776 in 1778. V letu 1853 pa je bila dana koncesija za postavitev pudloke in ogrevne peči ter valjarne, hkrati pa je bila odvezeta koncesija iz leta 1774.

Obrat je bil ves čas majhen. V letu 1870 so začeli, s posebnim ozirom na izključno uporabo rjavega premoga, ogrevati vse peči z regeneracijskim plinom, hkrati pa pričeli proizvajati besemersko jekleno litino.

Prodaja in obrat sta se razvijala zaradi krize, ki je nastopila v letu 1873, zelo težavno ter počasno, dvignila se je šele po letu 1881. V tem času je letna proizvodnja znašala poprečno 50.000 stotov jekla.

Franc II. je kratko pred izbruhom vojne s Turki dobil čin generalmajorja. Dne 8. junija 1790 je bil pri Gjurgevu v borbi s Turki težko ranjen, nato pa je tam tudi padel.

Georg I.

Za nas je zanimiv Georg I. (Jurij) Thurn (1788—1864), vojskovodja za časa Radeckija v Italiji leta 1849, predsednik družbe, ki je gradila leta 1857—1863 našo koroško železnico (Maribor—Celovec). Koncesija za gradnjo te železnice je bila izdana 24. oktobra 1856. leta. Na podlagi te koncesije so pod predsedstvom Georga I. ustanovili delniško družbo za gradnjo kr. c. priv. Koroške železnice. To je bilo 9. januarja 1857. leta. Kreditni zavod na Dunaju je dal za gradnjo železnice 3 milijone, da so dne 18. julija 1857 v Ebenthalu (Celovec) lahko začeli graditi.

Bil je tudi koroški deželni glavar. Zaradi starosti je leta 1861 odstopil. Dne 11. februarja 1809 je postal lastnik gradu na Ravnah. Po pisanju še živeče grofice Marije Thurn je h gradu pripadal tudi Dobji dvor, ki pa so ga morali prodati, da so lahko odkupili Georga I., ki je v Napoleonomi vojni padel v ujetništvo (na Tirolskem 1809. leta — bil je Feldregmajster). V zakonu z grofico Emilijo von Chorinsky sta imela štiri sinove in eno hčerko. Bili so to: L. 1834 roj. Georg II., ki je bil po smrti očeta lastnik naše tovarne, Johan Douglas, roj. 1835. je bil potem lastnik gradu na Ravnah. Umrli je leta 1904 v 69. letu starosti na Ravnah. Leta 1836 se je rodil sin Fridrih, 1837 hčerka Ana in 1839 sin Josef. Pri bratih Georgu in Douglasu se torej cepita ravenski liniji grofov Thurn.

Georg II.

Rojen v Mainzu leta 1834. Služil je v c. kr. armadi ter dosegel čin majorja. Bil je odlikovan tudi z več odlikovanji. Prvič se je poročil z Marijo Gabrijelo grofico von Palffy Duan, ab Erdöd. Tej se je pri pečatenju pisem vžgala svila in se je pri tem zažgala. V tem zakonu se je rodil sin Vincenc-Georg, zadnji lastnik naše tovarne.

Drugič se je poročil z Evgenijo grofico Vrints zu Falkenstein. Rodil se jima je sin Aleksander, torej polbrat Vincenca in oče sedanjega lastnika gradu v Pliberku in v Železni Kapli grof dr. Aripbrand von Thurn.

Vincenc

Rodil se je 22. 3. 1834 v Pliberku. Bil je veleposestnik. Na Koroškem je bil sedež uprave v Železni Kapli, na Češkem pa v Valču, bil je edini lastnik jeklarne v Guštanju ter član avstrijske Gosposke zbornice. Ni imel nikakega avtoritativnega nastopa. Vse posle in razgovore je vodila njegova žena Adela. Na podlgi senžermenske mirovne pogodbe so on in cela njegova družina postali jugoslovanski državljani dne 27. 9. 1922 (dekret opcije). V obdobju od leta 1919 pa do leta 1922, ko je grof postal jugoslovanski državljani, je bilo naše podjetje pod državnim nadzorstvom. Državni nadzornik je bil dr. Maks Obersnel. V juliju 1919. leta se je v jeklarni oglašil dr. Heinrich Luckman, strokovnjak montanist ter sporočil državnemu nadzorniku, da bo zastopal interese grofa Vincenca Thurna. Vincenc je bil precej bolehen in se je moral držati diete. Grofica pa je bila zelo pedantna, natančna pa tudi skopa. V zakonu sta imela dva sina, in sicer Georga in Aleksandra. Imeli so tudi posestvo v Rakovici pri Vitanju. Tja so večkrat zahajali. Kadar so bili na tem posestvu, grof ni maral, da bi tam pili alkoholne pijače. Pa sta Georg in Aleksander, ki sta bila že odrasla ter sta imela veliko družbo mladih ljudi okoli sebe, nekoč pregovorila služabnika, ki je nosil vodo na mizo, da je v steklenico vrgel nekaj za to pripravljenih črvov. Ko jih je grof opazil, se je tako razjezil, da je pri priči telefonsko naročil alkoholne pijače. Seveda o tej potegavščini nikoli ni zvedel.

Franc II grof Von Thurn — prvi lastnik železarne na Ravnah

Kadar je bila družina Vincenca Thurna na Ravnah, so stanovali v vili poleg tovarne. V tej vili je prej stanoval direktor Marischler.

Kot zadnji samostojni lastnik naše tovarne je zaradi gospodarske stiske stopil v delniško družbo, dne 24. 6. 1927 pa je bil izbran za predsednika upravnega sveta. Vendar v tej funkciji ni ostal dolgo, saj je že 6. aprila 1928 umrl v Opatiji.

Georg

Bil je delničar pri delniški družbi. Rodil se je 13. 4. 1900 na Dunaju. Poročil se je z vojvodinjo Sofijo Stahenberg. Temu zakonu so nevestini starši sicer nasprotovali, končno pa privolili. V zakonu nista imela otrok, kar je vse skupaj precej žalostilo. Umrl je 4. 3. 1967 v Taormini — Sicilija, pokopan je v Pliberku.

Aleksander

Tudi on je bil delničar pri delniški družbi. Rodil se je 6. 1. 1905 na Dunaju. O njem pripovedujejo, da je bil samosvoj, večno nezadovoljen, nemogoč za okolico, po duši pa dober. Rad je pel (bolj glasno) arije. Na Ravnah je živel le občasno.

Dr. Maks Obersnel (kratek življenjepis)

Rodil se je 25. oktobra 1883 v Trstu — umrl je 14. avgusta 1972 v Portorožu.

V Trstu je obiskoval osnovno šolo, gimnazijo in je maturiral 1902. leta. Nato je študiral na Dunaju na pravni fakulteti in promoviral 1909. V Trstu je bil v službi pri »Riunione Adriatica di'Sicurta«, nato pa je bil ravnatelj prve slovenske »Splošne hranilnice«. Leta 1911 se je v Trstu poročil s Stefy Weisssovo, katere mati je bila Slovenka.

Ob izbruhu prve svetovne vojne je bil dr. Obersnel mobiliziran v avstro-ogrsko vojsko in poslan na fronte; v Galicijo (rannjen), na soško fronto (živčni zlom), v romunske Karpatate (zmrznjene noge) itd.

Po končani vojni je dr. Obersnel optiral za novo državo SHS in 1919 se je izselil iz Trsta. Slovenska vlada v Ljubljani ga je imenovala za državnega nadzornika Jeklarne v Guštanju (1919—1922). Od 1922 do 1941 je bil generalni tajnik in prokurist Kranjske industrijske družbe na Jesenicah. Leta 1941, ob okupaciji Nemčije, ga je Gestapo aretiral (Druschke) in izgnal v Srbijo.

V osvobojenem Beogradu je bil pravni referent na ministrstvu rudarstva (1944—1945).

Po vrnitvi v Slovenijo je postal ravnatelj tržaške zavarovalnice (zavarovalnica za tržaško ozemlje) s sedežem v Kopru, pozneje v Piranu.

Kot upokojenec je živel z ženo v Portorožu vse do svoje smrti 14. VIII. 1972. Tri mesece za njim je od žalosti umrla njegova žena Stefy. Oba sta pokopana na **piranskem pokopališču**.

Do svoje smrti leta 1972, ko je bil star 80 let, je bil še vedno telesno in duševno mlad in bister. Še nekaj let pred smrtjo je skakal na glavo v morje in plaval, šahiral pa je do mesec dni pred smrtjo. Užival je velik ugled pri vseh, ki so ga poznali, kajti bil je nad vse pravičen in veljal za

simbol poštenjaka. Obe vojni sta mu obkrat vzeli dom, tako da je na stara leta živel tako skromno, da se dandanes niti najskromnejši delavec ne bi zadovoljil s tem.

»Jutro« je dne 26. 10. 1933 ob njegovi 50-letnici napisalo sledeče:

50-letnica dr. Maksa Obersnela.

Včeraj je praznoval g. dr. Maks Obersnel, prokurist in generalni tajnik Kranjske industrijske družbe na Jesenicah, svoj 50. rojstni dan. Jubilant, ki je znan strokovnjak v gospodarskih vprašanjih in javen delavec, se je že pred vojno v Trstu, kjer je bil ravnatelj Splošne hranilnice, mnogo udeleževal v nacionalnih in gospodarskih organizacijah. Prav tako tudi zdaj javno mnogo deluje, saj je član jeseniške občinske uprave, glavne bratovske skladišnice v Ljubljani in uprave Pok. zavoda, banovinski svetnik in starešina jeseniškega Sokola. Za zasluge je bil odlikovan z redom sv. Save in jugoslovanske krone. V teku let je objavil v naprednih listih že celo vrsto strokovnih člankov gospodarske in socialne vsebine. Možu, ki je KID z njim pridobila izvrstno moč, bodi naklonjenih še mnogo let.

Življenjepis in povzetek spominov dr. Maksa Obersnela sta mi poslala njegova hčerka Tatjana in njen mož inž. Danilo Gostiša, ki živita ta čas v Ljubljani — Levstikova ul. 7.

»Prosili ste me za podatke o mojem očetu dr. Maksu Obersnelu in njegovem delu po prvi svetovni vojni v tedanji Jeklarni Guštanj. Ker je moj oče napisal svoje spomine, ki obsegajo dobo od njegovega rojstva pa do sredine leta 1941, ko je kot deportiranec prispel v Srbijo, sem ves rokopis še enkrat prebrala, enako tudi moj mož inž. Danilo Gostiša. On je potem obdobje, ki pride v poštev za vašo publikacijo, natančno pregledal in iz obširnih spominov napisal kratek izvleček (16 tipkanih strani), ki vam ga pošiljam v nadi, da ga boste lahko uporabili. Vse gradivo je zelo zanimivo.

Povzetek iz spominov
dr. Maksa OBERSNELA na čas njegovega
službovanja v jeklarni na Ravnah
od 1919. do 1922. leta.

Dr. Maks Obersnel je bil po prvi svetovni vojni imenovan od takratne narodne vlade Slovenije — poverjeništvu za industrijo in trgovino — za državnega nadzornika v jeklarni Ravne, kamor je prispel 24. junija 1919 v spremstvu šefa urada državnih montanističnih obratov inž. Mohorjara Pirnata.

Jeklarna Ravne je bila takrat last grofa Vincenca Thurna, veleposestnika na Koroškem in člana Gosposke zbornice na Dunaju.

Stanje podjetja je bilo tedaj kaotično. Prejšnje nemško vodilno osebje, ki ga Narodni svet na Prevaljah, prvi organ narodne oblasti na tem področju, ni v ničemer ogrožal, a je ob zasedbi nemškonacionalnih enot koroškega Heimwehra preočito pokazalo, da je za priključitev tega področja Avstriji, je pred povratkom jugoslovanskih enot ob začetku junija 1919 pobegnilo in zapustilo v obratih anarhijo. Proizvodnja je počivala, blagajna izpraznjena, po pisarnah so ležali razmetani in

Vincenc grof Von Thurn — zadnji samostojni lastnik železarne Ravne

delno raztrgani spisi, delavstvo, okrog 300 oseb, pa je bilo brez zaposlitve in zaslužka.

Kot začasni vodja podjetja je takrat nastopil službo neki Franc Beguš, koroški rojak, do prevrata zaposlen v nekem predelevalnem železarskem podjetju v Avstriji. Ker pa Beguš o tehnološkem postopku proizvodnje jekla ni imel pravega strokovnega znanja, je bilo stanje v jeklarni še vedno anarhično.

Šele s pomočjo inž. Hruschke, ravnatelja železarne v Štorah, ki je prispel v jeklarno istočasno z novim državnim nadzornikom dr. Obersnelom, se je posrečilo obnoviti delo v obratih, kolikor je bilo takrat mogoče.

Podjetje je predstavljalo kompleks večinoma zelo starih objektov in naprav, namenjenih proizvodnji jekla v pudlarskih pečeh, martinovkah in grafitnih topilnikih ter predelavi jekla v valjarni, kovačnici in v posebnem obratu za izdelovanje artilerijskih granat. Gretju peči je služil generatorski plin iz premoga, gonilno moč za valjarstvo je dajala Meža. Delavstvo je bilo večinoma dobro uvedeno in kvalificirano, a je bilo neenotno in slabo plačano, deloma po hudi nemški propagandi proti Jugoslaviji neprijazno orientirano, sindikalno porazdeljeno ter do novega položaja do skrajnosti nezaupno.

Ob takih razmerah je bila seveda vloga novega državnega nadzornika, ki naj bi vse delo v podjetju usmerjal tako, da bi bilo kar najbolj v skladu z interesi nove države, izredno težavna. Vodstvo jeklarne ni imelo strokovno usposobljenih pomočnikov, ni bilo denarja, komercialna služba v zagati, ker je bilo tržišče zaradi meja in izrednih razmer tedanje dobe nedostopno. Računati je bilo, da bo ovire postavljali tudi lastnik podjetja. Težave je ustvarjala tudi dotedanja praksa uporabe nemškega jezika v upravi in obratih; zahtevala se je uvedba slovenščine — navzlic pomanjkanju slovenskega strokovnega izrazoslovja.

Železarna grofov Thurn v Črni 1856. leta

Negativno je na konsolidacijo podjetja učinkovala tudi političnoteritorialna negotovost, kajti Jugoslavija, odnosno kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, kakor je bil takraten uradni naziv države, proti Avstriji še ni imela določenih meja, v Parizu so še vedno potekala pogajanja, pri čemer pri velikih zaveznikih zmagovite antante simpatije niso bile povsem na strani Jugoslavije.

Vendar je polagoma delo v obratih pričelo zopet teči, nezaupanje popuščati in v blagajno je pričel pritekati denar.

Jeklarna je bila znana po svojem specialnem izdelku, namreč jeklu, izdelanem v pudlarskih pečeh. Trg na Balkanu je hrepenel po tem jeklu, ki so ga v primitivnih predelovalnih obratih, posebno v Srbiji, predelovali v sekire in drugo poljedelsko orodje, pri čemer je bilo posebno pomembno dejstvo, da je bilo to pudlano jeklo kovno in odlično zvarljivo, pri tem pa v zadostni meri trdo in odporno.

Pudlarske peči pa tedaj niso mogle obratovati, ker ni bilo moči dobaviti potrebne surovega železa ustrežne kakovosti, ki ga je v prejšnjih časih jeklarni dobavljala Alpine-Montan Gesellschaft iz Donawitza, a je bilo v novih razmerah vsaj začasno nedosegljivo.

Takratni tehnični vodja v obratu, Beguš, je v tej dilemi pričel izdelovati železo sicer v dimenzijah pudlanega jekla — a v martinški peči, ter je bil uspeh na prvi pogled presnetljiv.

Komercialna služba, ki jo je spravil na noge koroški Nemeč Hans Gatterer, poročen s Slovenko, je pričela prodajati to tako imenovano »pudlano« jeklo na veliko; toda ni dolgo trajalo, ko so kupci pričeli vagnske pošiljke vračati, ker je bilo jeklo za predelavo v orodje zaradi neustrezne zvarljivosti in kakovosti neuporabno.

Ideja Beguša je seveda povzročila jeklarni ogromno škodo, proizvodnja pudlanega jekla v martinovki se je morala nemudo-

ma ustaviti in Beguševe kariere v jeklarni je bilo konec.

V juliju 1919 se je v jeklarni oglasil Dr. Heinrich Luckmann, strokovnjak montanist in rutiniran izvedenec v upravljanju montanističnih obratov, industrijskih podjetij in veleposestev. Sporočil je, da ga je grof Vincenc Thurn kot lastnik podjetja pooblastil, da bo zastopal njegove interese.

Ta je predvsem skušal doseči, da pride v jeklarno usposobljena vodilna tehnična moč. Slovenskih inženirjev metalurgov takrat ni bilo in je zato nastalo vprašanje, kateremu izmed prejšnjih tehničnih strokovnjakov v jeklarni bi naše oblasti dovolile povratek. V poštev sta prihajala ing. Görry, prejšnji tehnični ravnatelj, ali njegov namestnik ing. Lorberau.

Ker so ugotovili, da je bil inž. Görry strupen nemški nacionalist, ki v tedanjem za naše državne in narodne interese zelo občutljivem času in še na spornem koroškem ozemlju, gotovo ni bil zaželen, je naša oblast na predlog dr. Luckmanna dovolila povratek inž. Lorberauju. Z njegovim povratkom se je pričelo strokovno pravilno obratovanje metalurških naprav, predvsem martinovke in talnih peči v topilnici. Kasneje, ko je bila omogočena tudi nabava surovega železa ustrežne kakovosti, se je začelo tudi pudlanje.

Razmere, v katerih je tiste dni živelo delavstvo, niso bile ugodne. Plače so bile slabe in draginja je naraščala. Zato je bilo razumljivo, da se je širilo nezadovoljstvo in nezaupanje do novih oblasti, ki jo je še podpihovala podtalna propaganda proti Jugoslaviji.

Za pomiritev duhov je imel dr. Obersnel kot državni nadzornik za potrebno, da stopi z delavstvom v neposreden stik, pa je zato v juliju ali avgustu 1919 sklical vse delavstvo na skupen sestanek v največjem delovnem prostoru jeklarnе, kar je bilo za tedanje čase nekaj povsem izrednega.

Na sestanku, ki se ga je delavstvo polnoštevilno udeležilo, se je predstavil kot organ nadzorstva in delegat nove narodne oblasti z nalogo, da pomaga urediti razmere, nastale v zvezi z minulo vojno, in težave, ki so ji sledile.

Težave, ki tarejo delavstvo, so mu poznane in bo zato poskusil vse urediti po svojih močeh, čimbolje in pravično. Prosil je delavstvo za potrpljenje, zaupanje in pomoč, ki naj bi mu jo nudilo z delovno disciplino in objektivnostjo. Kar pa v obratih ne bi bilo prav, naj mu sporočijo po delavskih zaupnikih.

Ta sestanek je imel čudovite učinke. Delavstvu se je povrnilo zaupanje in tudi primerov sovražne propagande proti Jugoslaviji je bilo čedalje manj.

V obratnih pisarnah in v samem ravnateljstvu je primanjkovalo zavednih pomožnih moči.

Tedaj se je javila na delo mlada Tržičanka Dora Piščančeva, ki je bila dovolj izobražena in je tudi obvladala slovenski pravopis in strojepis.

Od mlajših narodno zavednih moči med osebjem ravnateljstva je bil posebno prizadeven Rajko Kotnik, ki je kot prostovoljec v četi padlega poročnika Malgaja bil v Guštanju že med invazijo vojaških enot Heimwehra in se je udeležil bojev za Koroško v obrambi pred nemško-nacionalno invazijo.

Imel je mnogo znancev med domačim prebivalstvom in je pomagal urejati razmere, kjer je le mogel.

Izmed delavcev je mnogo pripomogel Miloš Štor, st. kvalificiran strugar in predsednik podružnice socialno-demokratske delavske organizacije. Z njegovim posredovanjem je ravnateljstvo izvedelo za stvari, ki niso bile v redu in ki so zahtevale primerne ukrepe.

Ko se je stanje v jeklarni nekoliko ustalilo, je prišel v Guštanj tudi lastnik grof Vincenc Thurn, ki je imel tedaj kakih petdeset let.

Bil je potomec stare aristokratske rodbine Thurn-Valsassina, veleposestnik na Koroškem, s sedežem uprave v Železni Kapli, na Češkem pa v Valču, edini lastnik jeklarnе v Guštanju in član avstrijske Gosposke zbornice. Bivališča je imel na Dunaju, v Valču, Železni Kapli in v Guštanju. Ni imel nikakega avtoritativnega nastopa ter je vse posle in razgovore vodila njegova žena, ki je bila mnogo bolj inteligentna in prisebna.

V Guštanju je takrat bival tudi grof Douglas Thurn, Vincencov sorodnik, ki je bil glavar fideikomisnega premoženja Thurnov, s sedežem v starodavnem gradu v Velikovecu. V Guštanju je imel gradič na hribčku nad jeklarno s krasnim parkom, v Pliberku pa graščino in posebno lastno podjetje — veliko opekarno.

Bil je visoke postave, z avtoritativnim nastopom, ter je kazal omalovaževanje do predstavnikov nove oblasti. Svoječasno je bil v diplomatski službi, med drugim pri avstro-ogrskem veleposlaništvu v Petrogradu. Bil je široko razgledan v mednarodnih političnih vprašanjih.

Dr. Obersnel je moral priti z njim v stik, ker ga je vlada imenovala za državnega nadzornika v njegovi opekarni.

Prvi obisk na gradu v Pliberku pa je bil ob zelo neugodnem času, ker je opekarno

pred nekaj dnevi uničil velik požar. Z ozirom na to je na predlog dr. Obersnela vlada državno nadzorstvo odpravila.

Zanimivo pa je, da je opekarna v Pliberku že dvakrat pogorela, vsakokrat kmalu potem, ko je bila obnovljena in opremljena z novimi stroji. Stvar je zato postala sumljiva in končno je prišlo na dan, da je opekarno vsakokrat zažgal njen obratovodja, da je potem dobival provizijo od nanovo nabavljene opreme.

Pri urejanju zadev v obratovanju jeklarne v Guštanju je bila predvsem potrebna pravična ureditev službenih prejemkov in prilagoditev novim razmeram. Načrt, ki ga je sestavil drž. nadzornik dr. Obersnel in ga poslal v odobritev osrednjemu uradu montanističnih obratov v Ljubljani, je bil sprejet in je bilo to vprašanje vsaj začasno urejeno. Poleg vprašanj, katerih reševanje je zahtevalo vsakdanje delo v zvezi z obratovanjem jeklarne in poleg problemov, ki jih je bilo upoštevati in urejati z vidika narodno-političnih interesov, se je moralo vodstvo zanimati tudi za gospodarsko-politična vprašanja, nastala zaradi sprememb ob novi državno-politični ureditvi ob severni meji in z novimi državnimi tvorbami na ozemlju prejšnje avstro-ogrske monarhije.

Eno najbolj težavnih in perečih vprašanj je bilo v tem, da je denar, ki je bil v obtoku, začel izgubljati svojo kupno moč. Ob zaključku vojne, oktobra 1918, je bil v obtoku praktično le papirnati denar, ki pa je v teku štirih vojnih let v odnosu na zlato krono izgubil svojo vrednost.

Ob razsulu monarhije so nasledstvene države skušale prejšnje kovance — avstrijske krone — čimpreje nacionalizirati. Za ozemlje, ki je pripadalo Jugoslaviji, je bilo odrejeno žigosanje in določena vrednost jugoslovanske krone v razmerju do srbskega dinarja 1 dinar = 4 krone. Padanje vrednosti in kupne moči se je sicer s tem omililo, ne pa ustavilo. Ta nestabilnost kupne moči denarja v obtoku je povročila vedno hujše motnje v vseh vejah gospodarstva.

Občutne težave so izvirale tudi iz dejstva, da se je podjetje pri obnavljanju svojih stikov s trgov po vojni znašlo v popolnoma spremenjenih razmerah. Za nove vrste plemenitega jekla, ki se je popreje izdelovalo na Ravnah za predelovalno industrijo v avstro-ogrski monarhiji v mejah nove jugoslovanske države ni bilo kupcev in to ne samo, ker ta predelovalna industrija še ni bila razvita, temveč tudi iz razloga, ker tudi interesenti v novi državi niso vedeli, da je na ozemlju novega domačega trga jeklarne, ki take vrste jekla izdeluje.

To nezadostno orientiranost je bilo opane samo v metalurgiji, temveč tudi na ostalih področjih industrije in je predstavljala težak problem, ne le za industrijska podjetja, temveč tudi državne organe in ustanove, ki so bile v novih razmerah poklicane, da pomagajo urejati vsa gospodarsko-politična vprašanja.

To je bilo odločilno, da je ministrstvo za trgovino in industrijo beograjske vlade v oktobru 1919 sklicalo informativni razgovor v dvorani hotela Union v Ljubljani. Sestanek je vodil načelnik oddelka za industrijo Milivoje Savić, udeležile so se ga vodilne osebnosti tedanjega politične-

ga in gospodarskega življenja Slovenije in seveda predstavniki vseh pomembnejših industrijskih podjetij slovenskega področja. Kot predstavnik jeklarne na Ravnah se je tega sestanka udeležil dr. Obersnel kot državni nadzornik in podal o razmerah, proizvodni zmogljivosti in proizvodih jekla obširnejše poročilo, v katerem je nakazal tudi vse probleme, ki tarejo jeklarne — tako predvsem dobavo surovin in potrebne reprodukcijekega materiala, kar tedaj brez smotrne sodelovanja z drugimi železarskimi podjetji in brez pomoči organov državne uprave ne bi bilo mogoče zagotoviti. Na osnovi tega poročila se je pričel načelnik ministrstva za trgovino in industrijo M. Savić zanimati za jeklarne na Ravnah. Prišel je tudi osebno na Ravne in si ogledal tovarniške naprave. Presojal je pa vse probleme prvenstveno z vidikov državne obrambe. Menil je, da bi bila metalurška industrija ob severnih mejah Slovenije brez koristi za novo jugoslovansko državo v primeru oboroženega spopada, videl je v njej celo oviro za nastanek in razvoj potrebne obrambne industrije, ki naj bi se po njegovem mnenju zgradila bolj v osrčju nove države. Zato je nasprotoval težnjam po razvoju jeklarne na Ravnah in železarne na Jesenicah.

O teh svojih pogledih je Savić izdal vrsto člankov v takratnem beograjskem glasilu »Trgovinski Glasnik«, kasneje pa izdal tudi v posebni publikaciji.

Ker v nobenem slovenskem časopisu ni zasledil nikakega odpora proti tem Savićevim nazorom, je dr. Obersnel napisal članek, v katerem je opozoril na resno nevarnost takih tendenc za gospodarski in socialni razvoj in napredek Slovenije. Članek je izšel v takratnem glasilu ljubljanske zbornice za trgovino, obrt in industrijo »Gospodarski Glasnik« in ga je nemudoma ponatisnil tudi »Slovenski Narod«, ki je na ta način opozoril odgovorne kroge na nevarnosti, ki se kažejo na gospodarsko-političnem področju za Sloveni-

jo. S tem je bistveno ublažil učinek Savićevih trditvev.

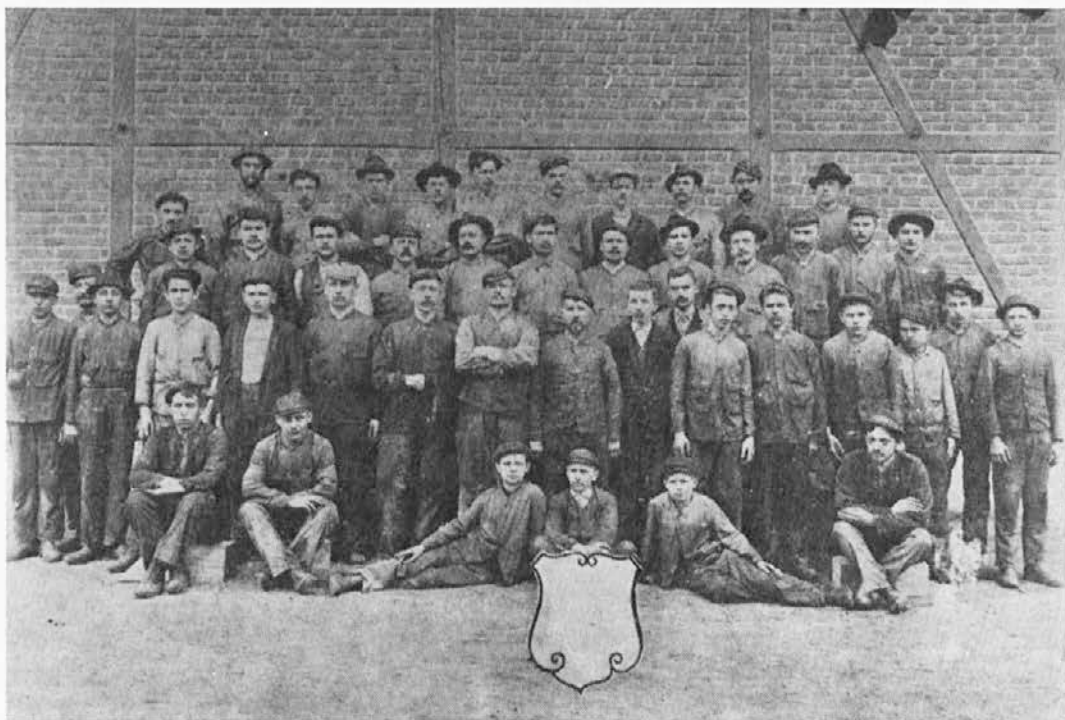
Kljub temu je Savićeva doktrina še več let potem v zatišju administrativnih ukrepov in pri izvajanju zakonskih predpisov ustvarjala težave zdravemu razvoju obmejne industrije.

Kot že omenjeno, je bila vsa severna meja Jugoslavije ob zaključku vojne sporna. Vpliv podtalnih dejavnikov, ki so bili plod stoletne germanizacije, tujega gospodarstva in sovražne propagande, je bil izredno močan, zavest v slovenskem narodnem smislu in v smislu nastajajoče nove države pa omejena na redke slovenske izobražence, pri vsem tem pa gospodarske težave, ki so nastale v dolgoletni vojni in v prvih povojnih letih, pomanjkanje surovin in potrošnega blaga, naraščajoča draginja in padanje kupne moči denarja, nedoraslost državnega aparata za take izjemne razmere, vse to je povzročalo splošno malodušje, v katerem je uspevalo hujskanje proti Slovincem in proti Jugoslaviji. Šele meseca sept. 1919, ko je bila podpisana Saint-Germainska mirovna pogodba, je za Mežiško dolino nastopila neka konsolidacija, ker je bila po tej pogodbi Mežiška dolina, ki je pod Avstrijo spadala k deželi Koroški, brez plebiscita dodeljena novi kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, medtem ko je za ostala sporna področja Koroške mirovna pogodba predvidela ljudsko glasovanje v dveh etapah, najprej za cono A in če bi izid glasovanja v tej coni odločil v korist Jugoslavije, tudi še v coni B.

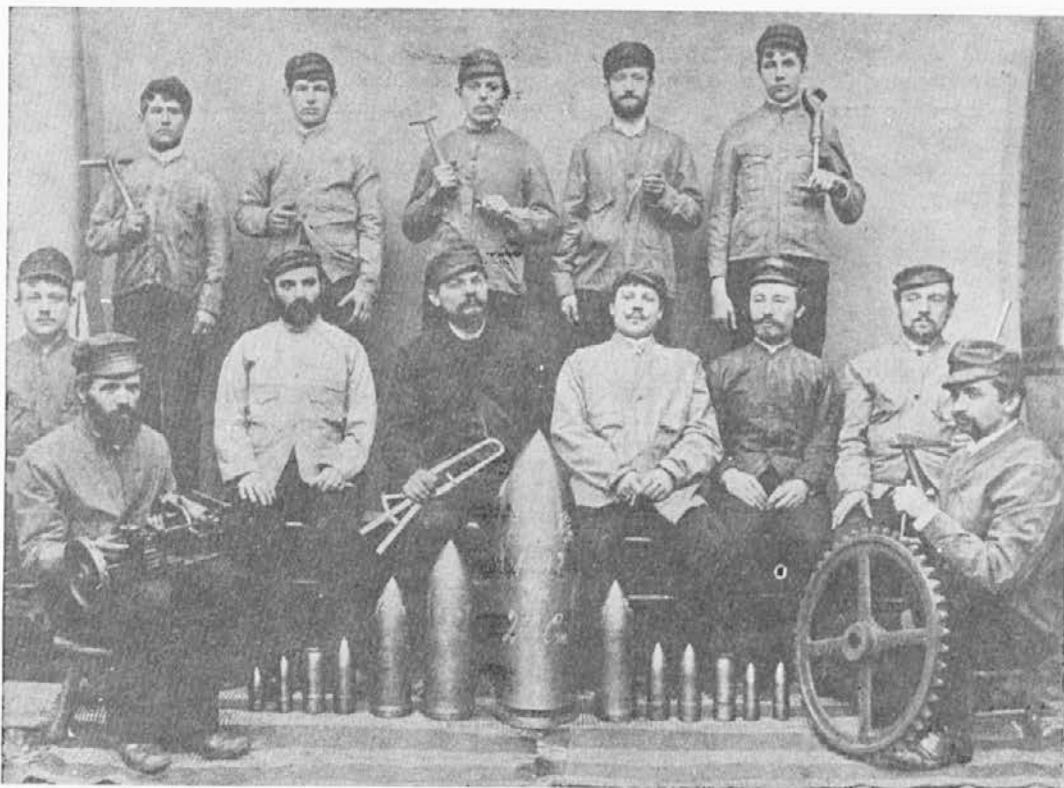
Cona A je obsegala pretežno slovensko področje južno od Drave in Vrbskega jezera, severno od Drave pa področje Velikoveca, cona B pa Celovec in Gosposvetško polje.

Politična nasprotja so se sedaj odražala v odkriti in prikriti propagandi za izid plebiscita.

Malemu krogu narodno zavednih mladih ljudi, ki so v Guštanju hoteli osnovati sokolsko telovadno društvo, se je takoj pri-

Zelezarna Ravne — Strugarji in ključavničarji leta 1895. Ležijo od leve: neznani; sedijo: neznana, Otto Wildman; stojijo prva vrsta: neznani, Johann Napotnig, neznani, Johann Dohr, Josip Sikora, Josip Kajser, neznani; stojijo druga vrsta: neznani, Johann Puschig, Josip Toplitsch, Maks Landsman, neznani, Leopold Kotnik, Johann Mayerhofer, neznani, Franc Mihe-litsch, neznani; stojijo — tretja vrsta: neznani, Gašper Čegovnik, neznani

Železarna Ravne — Ključavničarji in strugarji — 1908. Sedijo od leve proti desni: Egidius Herič, Mihael Wutscher, Ignac Hohl, Leopold Widman, Johann, Mayerhofer, Ferdinand Madile, Johan Legner, Karel Bukstaler; stojijo: Josip Kaiser, Leopold Kotnik, Mihael Jurak, Johann Napotnik, Josip Hanzman

družil tudi dr. Obersnel, državni nadzornik v jeklarni.

Kmalu je bil sestavljen pripravljalni odbor, ustanovni občni zbor je potrdil pravila in izvolil dr. Obersnela za prvega društvenega starosta.

Ob poti mimo pokopališča in cerkvice je na območju tovarne stala lesena baraka, ki za obratovanje ni bila več potrebna, pa jo je vodstvo jeklarne dalo društvu na razpolago. V njej se je uredila primitivna telovadnica, nekaj mladih sokolskih pristaveš je prišlo navdušeno za delo in s pomočja mariborske sokolske župe je nova sokolska postojanka kmalu zaživela.

Vse leto 1920 je potekalo že od početka potem pa vse bolj in bolj v znamenju plebiscita. Mežiška dolina je bila sicer že po določbah mirovne pogodbe priznana Jugoslaviji, toda priprave na plebiscit z jugoslovanske in z avstrijske strani so imele močan odmev tudi na tem področju.

V interesu učinkovite propagande na naslednjem plebiscitnem ozemlju je bilo, da se mezde jeklarniškega delavstva spričo padanja kupne moči jugoslovanske krone pravično uredijo. V avgustu in novembru 1919 so sicer bile začasno urejene, toda naraščajoča draginja je terjala trdnejšo in boljše ureditev.

Povod za razpravo o taki ureditvi je dala Spomenica osrednjega društva kovinarjev, socialistično usmerjene delavske sindikalne organizacije, predhodnice kasnejšega Saveza metalnih radnika Jugoslavije. Zahtevala je povišanje mezd v skladu z nastalo draginjo. Tozadevna pogajanja so bila v Guštanju 20. marca 1920. Razpravo je vodil inž. Mohor Pirnat, predstojnik Osrednjega urada montanističnih obratov v Ljubljani. Kot zastopnik poverjenišтва za socialno skrbstvo v ljubljanski pokrajinski vladi je razpravi prisostvoval dr. Milan Lemež, ki je tedaj veljal za voditelja komunističnega pokreta v Sloveniji. Osred-

nje društvo kovinarjev je zastopal tajnik društva Ignac Mihevc, Zvezo industrijev v Ljubljani pa njen drugi tajnik dr. Ciril Pavlin. Poleg vodstva je delavstvo jeklarne zastopalo devetnajst delegatov pod vodstvom strugarja Štora.

Razprava je rodila prvo kolektivno pogodbo, sklenjeno v Jugoslaviji o delavskih mezdah na podlagi kombiniranega sistema osnovnih mezd, draginjskih doklad in indeksnih števil, ki so se periodično določale po ceni najvažnejših življenjskih potrebščin. Osnutek sistema sta izdelala dr. Obersnel in inž. Lorberau. Indeksna ali kazalna števila kot osnovo za odrejanje višine doklad je vsake tri mesece določal poseben odbor, v katerem je bilo poleg vodstva tovarne deset zastopnikov delavstva, en zastopnik delovodij in en zastopnik uradništva.

Na taki osnovi je bila 15. januarja 1921 sklenjena druga kolektivna pogodba, pri kateri so se spremenile le kvote živil, katerih cena je določala kazalna števila za višino draginjskih doklad.

Rapidno naraščanje draginje v tisti dobi je razvidno iz naslednjih cen, ki so veljale kot izhodišče po prvi in drugi pogodbi.

	marec 1920 jug. kron	januar 1921 jug. kron	indeks
moka	9,20	14,75	157
meso	14,—	22,—	154
mast	42,—	56,—	132
olje	50,—	80,—	160
jajca	1,—	3,—	300
mleko	2,—	4,—	200

Ta mezdni sistem, za katerega so bile značilne gibljive draginjske doklade, je v tedanji dobi inflacije zagotovil podjetju relativen mir v sicer neizbežnih mezdnih

sporih, ki so drugod ogrožali socialni položaj delavstva in na drugi strani obratovne podjetij.

Doba inflacije je vplivala seveda tudi na stroške proizvodnje jeklarskih izdelkov, kar je terjalo tudi višje cene proizvodov. Ker je bila jeklarna v avstrijski dobi včlanjena v kartelno organizacijo Verband der Oestereichischen Edelmetallwerke, s sedežem na Dunaju, se je prodaja njenih izdelkov doslej ravnala po cenah, ki jih je od časa do časa odredila ta zveza avstrijskih jeklarn tudi za jugoslovanski trg.

Takemu načinu določanja cen za proizvode ravske jeklarne pa se je državni nadzornik dr. Obersnel energično uprl, ker načelno ni mogel dopustiti, da bi o cenah za proizvode jugoslovanskega podjetja odločal v inozemskem kartelu, katerega cene za jeklarne na Ravnah nikakor ne morejo biti obvezne. Kljub intervenciji dr. Heinricha Luckmanna pri predstojniku oddelka ministrstva za trgovino in industrijo v Ljubljani dr. Marnu, je stališče državnega nadzornika obveljalo.

Poleg teh problemov, s katerimi se je moral pri izvajanju funkcije državnega nadzornika spoprijeti, se je dr. Obersnel v pri polovici leta 1920 mnogo ukvarjal tudi z novo ustanovljeno sokolsko organizacijo. To organizacijo je v tedanjih razmerah imel za narodno-politično pomembno zadevo ter je zato sodeloval ne samo v upravi društva kot njegov starosta, temveč se je tudi osebno udeleževal telovadbe. Pri tem udejstvovanju mu je zelo pomagal Lojze Verdikon, ki se je bil kot prostovoljec udeležil pohoda tržaškega bataljona v sklopu jugoslovanske vojske, ki je 1919. leta zasedla južni del Koroške. Priporočil mu ga je komendant stotnije, ki ji je bil Verdikon dodeljen in ker je v vodstvu jeklarne primanjkovalo zanesljivih moči, ga je takoj sprejel.

Za delovanje novega sokolskega društva v Mežiški dolini, v Dravogradu, Prevaljah in Črni se je zelo zanimal starosta mariborske župe dr. Ljudevit Pivko, ki je prihajal predavat, dajat navodila in nasvete za nadaljnje delo. Na njegovo pobudo je mariborska župa sklenila, da bo župni zlet 1920. leta v podkrepitev slovenske stvari pri bližajočem se plebiscitu v Mežiški dolini, torej na koroških tleh. Kot kraj župnega zleta je določila Guštanj. Za izvedbo priprav za zlet, ki naj bi bil v nedeljo, 8. avgusta 1920. leta, je župa delegirala v Guštanj člana župnega odbora dr. Frana Irgoliča.

Kot osrednja točka prireditve je bil zamišljen javni množični telovadni nastop, za katerega je bilo potrebno poiskati primeren prostor. Izbrali so park za graščino grofa Douglasa Thurna, s krasnim drevjem, ki je obkrožalo širok travnik, s prekrasnim pogledom po okoliških vrhovih in čistim ozračjem.

Grof je dovolil uporabo parka za name-ravani župni zlet.

V vseh sokolskih enotah so se pričele temeljite priprave za župni nastop, telovadbo na orodju in proste vaje.

Na dan zleta je bilo krasno vreme. Ob 8^h zjutraj je prispel na guštanjsko postajo vlak iz Maribora z ogromnim številom članstva in drugih izletnikov, ki jih je v imenu guštanjskega sokolskega društva

pozdravil starosta dr. Obersnel. Popoldanski telovadni nastop je najlepše uspel; občinstvo ga je spremljalo z navušenim odobravanjem. Vsa prireditev je nosila poseben čar lepote, zdravja, idealizma in prebujene narodne zavesti.

Med prireditvijo je dr. Obersnel prejel brzojavko, ki ga je pozivala, da se nemudoma javi v Ljubljani. Bila je v zvezi z bližnjim koroškim plebiscitom.

Na konferenci v Ljubljani, ki so ji poleg drugih prisostvovali tudi predstavniki takratnega Narodnega Sveta v Svečah na Koroškem, so razpravljali o nevzdržni situaciji, ki je nastala v tovarni v Bistrici na Rožu (last Kranjske industrijske družbe na Jesenicah), ki je bila na plebiscitnem ozemlju.

Zaskrbljenost je povzročalo pristransko postopanje obratnega vodje, pruskega državljana Johannsena, ki si je očitno prizadeval za nemško zmago pri plebiscitu, odpuščal z dela zavedne slovenske delavce in podpihoval na vse mogoče načine nemško plebiscitno propagando.

Narodni svet mu je zaradi tega prepovedal dostop v tovarno, kar pa Johannsen ni hotel priznati in je povzročal slovenskim zavednim, a v političnih zadevah nezkušenim in nespretnim koroškim domačinom vedno večje skrbi in težave.

Na konferenci je bilo dogovorjeno, da Kranjska industrijska družba delegira kot svojega zastopnika v tovarno v Bistrici na Rožu dr. Obersnela s pooblastilom, da po možnosti popravi že močno zavoženo situacijo. Ta je to odločitev sprejel le pogojno, s tem, da bi na licu mesta najprej preučil nastali položaj in nato podal svoje predloge, iz Ljubljane je tako odpotoval neposredno v Bistrico.

V tovarni je bilo tedaj zaposlenih okrog 300 delavcev. Proizvodnja je obsegala izdelavo jeklene žice raznih debelih in kvalitete ter žičnih vrvi iz valjane žice, ki jo je v glavnem dobavljala Kranjska industrijska družba na Jesenicah.

Delavstvo je bilo po narodnosti skoraj izključno slovensko, toda pod močnim vplivom avstrijske socialno-demokratske stranke, le manjšina je bila odločno za Jugoslavijo in veliko je bilo omahljivcev. Vodstvo tovarne, ki so ga poleg obratovodje Johannsena predstavljali še knjigovodja Pfeiffer, bivši oficir avstroogrške mornarice Preradović (vnuk hrvaškega pesnika) in neka nemška uradnica, je dajalo tovarni izrazito nemški značaj.

Po enem tednu se je v Bistrici oglašil dvorni svetnik inž. Pirnat ter sprejel predloge dr. Obersnela. Obenem ga je pregovoril, da je sprejel funkcijo ravnatelja tovarne za dobo plebiscitne borbe. Za začasnega namestnika pri državnem nadzorstvu jeklarne na Ravnah pa je bil imenovan prof. dr. Ljudevit Böhn iz Ljubljane.

Narodni svet je potem preklical svojo prepoved, izdano obratovodji Johannsenu, ta pa je moral zopet sprejeti na delo odpuščene slovenske delavce, ravnateljstvo Kranjske industrijske družbe pa je nadomestilo Preradovića in ono nemško uradnico z dvema slovenskima uradnikoma, Antonom Kersteinom z Jesenic in Jurijem Čopom s Koroške Bele.

Kazalo je že, da so se duhovi po teh spremembah pomirili, ko se je zvedelo, da

se je Johannsen pri avstrijski delegaciji plebiscitne komisije proti imenovanju dr. Obersnela pritožil in zahteval zaščito. To je dalo povod za preiskavo, ki so jo opravili trije zavezniški oficirji, dva Angleža in en Francoz, ki so rezultat preiskave predložili plenarni seji v odločitev.

Delegat Jugoslavije, minister Jovanović, je na plenarni seji podal izjavo, ki jo je koncipiral dr. Obersnel in z njo uspel tako, da je bila pritožba avstrijske delegacije zavržena, kar je imelo posebno med delavstvom tovarne izredno ugoden odmev.

Pri plebiscitu 10. oktobra 1920 je na Bistrici v Rožu, kjer so popreje računali z nemško večino, bila večina glasov oddana za Jugoslavijo.

Pač pa smo slabo odrezali v ostalih krajih, tudi v Svačah, kjer je bil sedež Narodnega sveta.

Pri plebiscitu je bilo 58 odstotkov glasov oddanih za Avstrijo in 42 odstotkov za Jugoslavijo.

O za nas nesrečnem izidu plebiscita so mnogo razpravljali in je bilo izrečenih mnogo očitkov na ta ali oni naslov.

Po mnenju dr. Obersnela pa so bili glavni vzroki naslednji:

1. Intenzivna nemška raznarodovalna politika v zadnjem stoletju s pomočjo, šol, železnice in gospodarstva in premočjo, ki jo je nemški sloj pridobil že v prejšnjih časih (fevdalizem, veleposestništvo in gozdarstvo).

2. Spretna nemška propaganda, ki je izkoriščala slabosti mlade jugoslovanske države ter notranji odpor prebivalcev Koroške proti militarizmu, ki so ga očitali Jugoslaviji.

3. Nesposobnost domačih organov v odborih, ki so odločali o vpisu posameznih oseb v glasovalne sezname; v zadnjih

dneh pred glasovanjem je pod pritiskom nemške propagande in delno pristranskega sodelovanja (italijanskih) predstavnikov plebiscitne komisije na tisoče oseb, ki so nekoč prebivale ali bile zaposlene v plebiscitnem pasu, bilo vpisanih sezname, ne da bi se zastopniki domačinov v odboru proti temu početju znali učinkovito boriti.

Po plebiscitu, dne 12. oktobra 1920, se je dr. Obersnel poslovil od Bistrice v Rožu in se vrnil v Guštanj ter od začasnega namestnika dr. Böhma zopet prevzel agende državnega nadzornika.

Po odločbah mirovne pogodbe je pripadala pravica opcije za Jugoslavijo tudi vsem tistim, ki so imeli glasovalno pravico pri koroškem plebiscitu.

Te pravice se je poslužil tudi lastnik jeklarne grof Vincenc Thurn in zaprosil za jugoslovansko državljanstvo, ki mu je bilo tudi priznано.

Tako je državno nadzorništvo, ki je bilo poverjeno dr. Obersnelu, izgubilo svoje opravičilo. Vendar je še opravljal svojo funkcijo v jeklarni tako, da je skušal uskladiti državne interese in koristi podjetja, med podjetjem in zaposlenim delavstvom pa zagotoviti pravične odnose. Kot zastopnik jeklarne je sodeloval s predstavniki drugih jugoslovanskih železarn pri urejanju vprašanj skupnega interesa, zlasti pri razgovorih o carinski zaščiti.

Razen s problemi, ki jih je njegova funkcija pri jeklarni prinašala s seboj, se je tudi po koroškem plebiscitu zanimal za vprašanja javnega interesa, posebno za vse, kar je v teh obmejnih krajih moglo utrjevati narodno zavest prebivalstva.

Zlasti aktivno je sodeloval v sokolski organizaciji in to ne le kot njen starosta, marveč tudi kot inštruktor pri telovadnih nastopih. Pri javnih nastopih je skupaj z

Železarna Ravne — Livarji — martinarji — globinska peč leta 1911. Sedijo od leve: Jakob Kokal, neznan, neznan, neznan, Mak Gregor, Mihael Bido, Jakob Tasotto, Andreas Kert, Blaž Plešnik, Blaž Kokal; stojijo — prva vrsta: neznan, neznan, Ivan šisernik, neznan, Anton Skrivar-nik, Franc Petrič, Gašper Čegovnik, neznan, neznan, Albin Marko, Ivan Slanič; stojijo — druga vrsta: Gregor Schisser-nig, Ferdo Naverschnig, Ivan Schisser-nig, neznan, Florjan Gostenčnik, neznan, Johann Ladinek, neznan; stojijo — tretja vrsta: Anton Sterčko, Florjan Šperdin, Franc Čapelnik, Gašper Grevol, neznan, Urban Sadovnik, stojijo — četrta vrsta: nez-nani

Dr. Maks Obersnel

drugimi člani nastopal s prostimi vajami, na orodju in v lahki atletiki.

Navedeno udejstvovanje je trajalo do 1. julija 1922, ko je v Guštanju prejel dekret o namestitvi za generalnega tajnika Kranjske industrijske družbe na Jesenicah. Tako se je dne 3. julija 1922 poslovil od vodstva in sodelavcev, posebno od delavskih zaupnikov, ki so še za naprej računali na njegovo sodelovanje, in od članov sokolskega društva, ki so želeli, da ostane njihov starosta vsaj do velikega vsesokolskega zleta, ki naj bi bil konec julija 1922 v Ljubljani. S tem dnem se je končala njegova zaposlitev v jeklarni in pričela pri Kranjski industrijski družbi na Jesenicah, ki jo je nastopil z velikim upanjem, ne sluteč, kako se bo končala leta 1941.

Ravnatelj David Lorberau

David Lorberau se je rodil 29. decembra 1881 v Sekkau na gornjem Štajerskem. Poročil se je 1911. leta z Marijo Prebil, rojeno 30. novembra 1885 v Mariboru. Imela sta tri hčerke, in sicer: Hildegard, roj. 1914, Herto, roj. 1916. in Marijo, roj. 1918. Službo je nastopil 17. oktobra 1917 in jo (razen nekaj prekinitve) obdržal do upokojitve, dne 31. 5. 1941.

Zaradi Beguševe nesposobnosti in zaradi intrig proti inž. Goehryju so se odločili, da ponovno namestijo Davida Lorberaua, ki je prišel v tovarno leta 1917 kot asistent in so mu bili poverjeni kalkulacijski posli. Lorberau je sicer pred jugoslovan-skimi zasedbenimi oblastmi pobegnil, a je držal zvezo s takrat pretežno social-demokratsko orientiranim delavstvom. Obljubil je — če bo prišel nazaj kot direktor — vse mogoče beneficije in najboljše delovne pogoje, nakar je delavstvo zbiralo zanj podpise in posredovalo pri slovenskih nacionalistih, da se je vrnil v tovarno. Lorberau, ki je opravil drugi izpit na montanistični visoki šoli v Leobnu, in ki je pri

prvi firmi (Steirische Gusstahlwerke) nadziral samogeneratorske naprave ter potem na Ravnah opravljaj kalkulacijske posle, je manjkalo vse potrebno znanje o jeklarstvu in železarstvu. O proizvodnji jekla je imel prav tako malo pojma kakor njegov predhodnik Beguš. Zaradi tega sta proizvodnja in predelava jekla, ki sta bili povsem odvisni od delavstva (nemški mojstri — strokovnjaki so bili medtem odstranjeni) popolnoma propadli. Proizvode so vračali kot povsem zanič (v nič danje Lorberaua gre naprej — op. prevajalca). Rezultat je bil 18 milijonov dolga in zapora denarja.

Dr. Henrik Luckmann, rojen 1. oktobra 1873 na gradu Jauerburg na gornjem Kranjskem, se je šolal na gimnaziji v Št. Pavlu v Labotski dolini in v Ljubljani, končal je prostovoljno leto pri topništvi v Gradcu, študiral dalje na višjih šolah (univerzah) v Berlinu, Münchnu, Parizu in Dunaju, kjer je opravil pravne izpite in 1896 je bil promoviran za doktorja obeh pravnih ved. Obiskoval je dalje rudarsko akademijo (kasneje montanistično višjo šolo) v Leobnu, na kateri je 1899 opravil državni izpit za topilniškega inženirja.

Kot zastopnik Trgovske zbornice v Ljubljani je na trgovskem kongresu v »Philadelphiji« spoznal vodilne nemške industrijce. Po študijskem potovanju po največjih ameriških železarnah je bil kot inženir nastavljen pri Ver. Königs und Laurahütte v Königshütte, Gorna — Šlezija. Leta 1904 je prišel v vodilnem položaju k centrali češke Montangesellschaft, pozneje k Prager Eisenindustrie Gesellschaft na Dunaj. 1905. je bil nastavljen kot direktor Kranjske industrijske družbe, vendar še pred selitvijo na Kranjsko imenovan za direktorja Österr. Berg — und Hüttenwerks Gesellschaft s sedežem na Dunaju. Pozneje je bil izvoljen v uprave cele vrste delniških družb v montanistični industriji, cementni industriji in kemični industriji, katerih središče je bilo na Dunaju. Po razpadu avstro-ogrske monarhije je moral svoje delovanje deliti na države — Jugoslavijo, Avstrijo in Češko. Predvsem se lahko omenijo naslednja podjetja, pri katerih je sodeloval v upravi:

v Jugoslaviji: Jurija grofa Thurnskega — jeklarna na Ravnah d. d., Novikromar d. d. Zagreb; Metalokemika d. d. za kemične in metalurške proizv. v Beogradu idr.

v Avstriji: Paukerwerk vorm. Erste Brüner Maschinenfabrik A. G.; Südbahnwerke A. G.; Dolainski & Co A. G.; Rothmüller Mawa Metallwarenfabriken idr.

v Češkoslovaški: A. G. vorm. Coburg Werk und Hüttenwerke Peterswalder Zinkfarbenfabrik Gebr. Thun u. Cons

v Romuniji: Coroana v Bukarešti
Poleg delavnosti v vrsti industrijskih podjetij je vodil dr. Henrik Luckmann skozi desetletja vrhovno nadzorstvo nad veliko gozdarsko imovino v Jugoslaviji, na Koroškem in Češkem.

Dr. Henrik Luckmann se je 17. aprila 1900 oženil z Marijo, roj. Endres, hčerko svoječasnega predsednika Rudarske trgovske zbornice, Franca Endresa v Leobnu. V družini sta prišla na svet sin Herbert in hčerka Ilse. Leta 1908 si je pridol

bil dr. Henrik Luckmann na Bledu (Veldes) vilo Ilsenheim, kjer je prebival večji del leta.

Direktor Andreasch (do leta 1877)

Najstarejši direktor podjetja, ki ga omenjajo, je bil

Andreasch

Kdaj je bil rojen in od kod je prišel ter kdaj je nastopil službo, ni nikjer zapisano. Omenjeno pa je, da je šel v pokoj leta 1877. Direktor Andreasch je bil bolj veseljak kot strokovnjak; torej bolj družaben človek. Petje je ljubil nad vse. Če je imel denar pri sebi, pa čeprav je bil v gostilni, je delavcu, ki je potreboval denar, le tega dal kot predujem. Seveda mu ga je pozneje tudi odtegnil od plače. Ob rednem mesečnem izplačilu je delavcem njihovo plačo oziroma denar metal kar v klobuk; kuverte za to ni potreboval.

To je pravzaprav vse, kar se ve o tem direktorju.

Direktor višji rudarski svetnik Adolf Marischler (1877—1908)

Takoj po upokojitvi direktorja Andreascha, je nastopil mesto direktorja pri podjetju višji rudarski svetnik

Prvi glavni delavski zaupnik leta 1919 Štor Mihael

Adolf Marischler — direktor podjetja od leta 1877—1908

Adolf Marischler

Kot strokovnjak se je ob svojem prihodu navdušeno lotil dela za dvig podjetja, predvsem izdelovanja plemenitih jekel. Tovarna mu je bila vse. Večkrat je zaspal kar v laboratoriju, ali pa je prišel ob vsaki uri ponoči v tovarno. Naučil se je vsakega dela, da je točno vedel, koliko delavec fizično ali duševno trpi pri svojem delu. Na podlagi teh izsledkov je določil ustrezno plačo. Nekdanji topilec pri globinskih pečeh — Blaž Pečnik — je znal povedati, da so pri preizkušanju neke vrste plemenitega jekla dodali v vsak lonec tudi konjske odpadke. Tovarna se je začela večati, delavce so mojstri kar na cesti ali v gostilni nagovarjali, naj pridejo delat v tovarno. Ker ni bilo stanovanj, so bili ti seveda večinoma iz okolice. Vzgojil je sam najboljši kader, kvaliteta jekla se je vidno izboljšala.

Postopoma si je tovarna osvojila svetovni trg. Ne samo industrijsko zaostale države, ampak tudi industrijsko razvite so naročale jeklo v tovarni na Ravnah. Tovarna je začela izdelovati tudi granate 30,5 cm in več vrst šrapnelov. Leta 1908 je bila v Pulju tekma med Škodovo tovarno iz Plzna, Kapfenbergom in Ravnami, katera izdeluje najboljše granate — in Ravnane so na tem tekmovanju zasedle prvo mesto.

Marischler je bil že prej povišan v rudarskega nadsvetnika in postal je tudi član »Herrenhausa« na Dunaju. V izdelovanju plemenitih jekel je bil eden prvih strokovnjakov v Evropi. Kar pa je zadevalo občino Guštanj, je imel vedno prvo besedo.

Bil je daleč čez meje Avstro-Ogrske znan jeklarski strokovnjak, ki je bil od takratne vlade za izredne zasluge ponovno odlikovan. Poleg pudlarskega obrata, ki je že obstajal, je ustanovil martinarno ter začel pridobivati jeklo v loncih, kar je bila posebna ravenska marka. Proizvodnjo

orodnega jekla je spravil na višek. Pod njegovim vodstvom je bila jeklarna prva v avstro-ogrski monarhiji, ki je namesto litoželeznih profilov uvedla jeklene. V pokoj je stopil v poletju 1908.

Marija Stopar

Rodila se je 31. 5. 1884 v Pliberku, umrla je 18. 3. 1972 na Ravnah. Kot hčerka revnih staršev je morala že v zgodnji mladosti, to je s 14 leti, v službo. Prvi službi sta bili pri Kertu, nato pa pri učitelju Böhmju. Leta 1898 je nastopila kot kuharska učenka in pozneje kot kuharica pri znanem ravenskem direktorju **Marischlerju**, kjer je ostala do svoje poroke. Poročila se je 4. 7. 1909 z Vincencem Stoparjem, strugarjem in znanim guštanjskim godbenikom.

Pri direktorju Marischlerju so v tistem času imeli zaposleno sledeče osebje: kuharici, pomožno kuharico, sobarico, vrtnarja, kočijaža, perico in likarico. Torej kar mnogoštevilno osebje. Direktor je stano-

Wilhelm Schmidhammer

val v nekdanji vili poleg upravnega poslopja, pozneje so tu stanovali grofje von Thurn, kadar so bili na obisku na Ravnah. Direktor Marischler je bil poročen z morda 20 let mlajšo ženo, hčerko direktorja prevajlske železarne. Omeniti moram, da zakon ni bil srečen. Direktor, velik železarski strokovnjak, se je zanimal samo za železarno. Le malo je imel časa za svojo ženo. In še kadar sta šla na sprehod, je govoril samo o železu in jeklu, kar ženo vsekakor ni zanimalo. Po takšnem sprehodu je večkrat kuharici Stoparjevi tožila, da bi bilo veliko boljše, če bi ostala doma, kakor pa da je šla z njim. Doma bi se vsaj pogovarjali o tem, kar bi njo zanimalo. Želela si je otrok, vendar teh ni bilo, saj je že imela tri splave, nakar ji je zdravnik prepovedal, da bi še rodila. Istočasno jo je poslal na daljše zdravljenje v Dunajsko Novo mesto, kjer je ostala zelo dolgo. Tu je potem rodila sina, ki pa ga mož Marischler ni hotel pripoznati za svojega. Zato je tudi dobil ime matere, ki ga

je imela še kot samska. Pozneje je doma rodila še dve deklici, in sicer Frido in Marijo. Pa tudi tu ni šlo po sreči. Ko sta odrasli, sta bili zelo lepi. Frida se je zaljubila v nekega oficirja, čemur pa so starši nasprotovali. Posledica je bila ta, da se je Fridi omračil um in so jo morali dati v umobolnico, kjer je pozneje umrla za pljučnico. Druga hčerka Marija pa se je poročila z mnogo starejšim grofom Ernstom, bratom lastnika gradu Ravne Johana Duglasa Thurna. Pa tudi tej mladi ženi ni bila naklonjena sreča. Zanosila je, njen mož, poklicni oficir, je moral ob izbruhu vojne leta 1914 na fronto, kjer je leta 1915 tudi padel. Žena Marija je bila tedaj že osem mesecev noseča, pa se je od same žalosti ustrelila. Zjutraj na dan svoje poroke je mami povedala: »Mama, sedaj vem, kje bom pokopana.« Vedela je, kje je grobnica grofov Thurn v Pliberku in je morda že nekaj slutila. Res je, da je pokopana v tej grobnici v Pliberku kot grofica Marija von Thurn, roj. Marischler. Tako piše na spomeniku. Po njeni smrti so grofje Thurn zahtevali vso lastnino, ki je bila nekoč last grofov, od Marijinih staršev nazaj. Za tiste čase je bila to precej mučna zadeva.

Njen sin je zelo dolgo študiral pravo. Direktor Marischler se je po svoji upokojitvi preselil z ženo na Dunaj, kjer je približno leta 1918 tudi umrl. Njegovo ženo je pozneje zadela kap, bila je hroma in so jo morali voziti z vozičkom. Umrla je nekako leta 1924. Vsa njegova slava ni nič pomagala, v družini ni imel sreče.

Direktor inž. Schmidhammer (1908—1914)

Inž. Wilhelm Schmidhammer je bil rojen 28. oktobra 1858. leta v Nagy-Banya — Madžarska. Poročil se je z Ano Motl, rojeno 6. julija 1870 v Resicza — Madžarska. Službo direktorja pri podjetju je nastopil 15. novembra 1908. leta. Pred tem je bil zaposlen pri Stahl—Eisenwerke — Freistadt v Šleziji.

Direktor ing. Goehry Ernst

Ing. David Lorberau

Ob njegovem nastopu pa je takratni lastnik podjetja grof Vincenc Thurn pridobil dr. inž. Henrika Luckmanna kot vodilnega upravnega svetnika pri podjetju, kateremu je poveril vrhovno vodstvo tovarne in gozdarskih obratov. Vsa poročila o podjetju so morala od tistega časa dalje iti preko dr. H. Luckmanna, le ta jih je potem po svoje posredoval grofu. Direktor Schmidhammer, ki je že takrat spoznal, da morajo obrate modernizirati, če hočejo ostati konkurenčni naprej, je predložil svoj načrt dr. Luckmannu in grofu. Medtem pa je dr. Luckmann zaradi nerazumevanja in da bi lastniku prihranil izdatke, označil direktorjeve predloge za nepotrebne. Posledica tega je bila, da je izredno sposobni, dalekovidni in korektni direktor inž. Schmidhammer tovarno 1. jan. 1914 zapustil. Iz solidarnosti do njega in njegovih zasnov je kmalu za njim šel tudi komercialni direktor Geiger. Za Geigerjem je prevzel komercialno vodstvo kom. dir. Liernberger, ki pa je tudi kmalu spoznal, da je dr. Luckmannovo delovanje prej škodljivo kot koristno in da v bistvu ni nič drugega kot parazit, ki brez vsakršnega dela vleče samo masten zaslužek. Liernbergerju je uspelo o tem prepričati grofa, ki je nato tudi dr. Luckmanna odstranil.

Grof Vincenc Thurn je dne 8. februarja 1909 izdal za direktorja Wilhelma Schmidhammerja pooblastilo, da ni samo direktor podjetja, ampak tudi polnomočni zastopnik grofa za premogovnike Hom, Mežica in Libuče. Ta odločba je bila dne 8. februarja 1909 podpisana pred notarjem na Dunaju pod številko G. Zl. 14573.

Direktor Herman Pospischil (od 1. 1. 1914 do konca junija 1916)

Naslednji direktor podjetja je bil Herman Pospischil, rojen 20. februarja 1874 na Dunaju. Poročil se je z Berto Reiorz, rojeno 18. aprila 1879 v Kapfenbergu. V tem zakonu sta se rodila sin Heinrich (4. 3. 1903 v Donawitzu) ter hčerka Fridolina (3. 3. 1907 v Plznu).

Razen plačilnega seznama, kjer piše, da je bil direktor, o njem ni nobenih drugih podatkov.

Ve se le to, da je bil nadut človek ter da delavec pri njem sploh ni bil človek. Delo je potekalo po utrjenem sistemu, imel je praktično le naslov direktorja, strokovnjak pa sploh ni bil.

Direktor inž. Ernst Goehry (1916—30. 6. 1919)

Rodil se je 28. decembra 1866 v Gradcu. Poročil se je s Sofijo Ruckgaber, rojeno 19. junija 1871 v Celovcu. Imela sta hčerko Margareto, roj. 21. aprila 1900, in sina

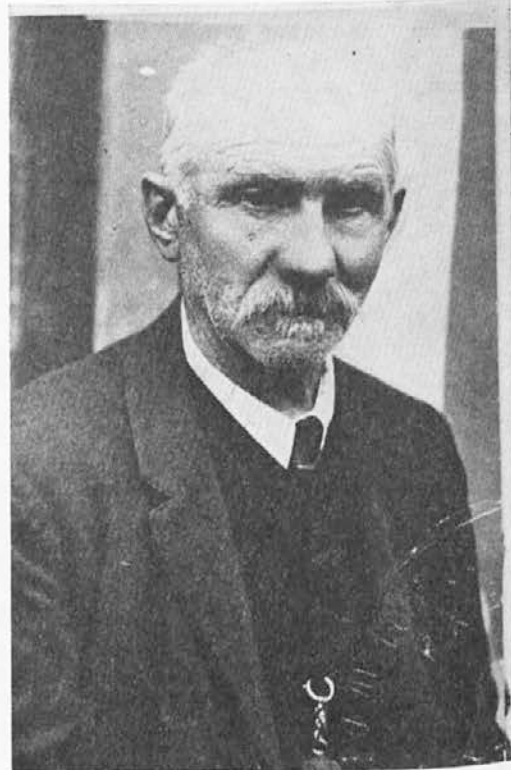
Dr. Heinrich Luckman

Ernsta, roj. 27. aprila 1908. Službo obratovodje pri podjetju je nastopil 4. avgusta 1904. leta. Njegova tedanja plača (letna) je znašala 5000 Kr., ostali dodatki pa so znašali 2360 Kr. Direktor je postal po odhodu Hermana Pospischila, leta 1916. Bil je tudi tehnični direktor. Na tem položaju je ostal do 30. junija 1919.

Ti podatki so vzeti iz njegove osebne kartoteke pri podjetju.

V zvezi s prevratom leta 1918 pa sledi: takratni tovarniški direktor inž. Ernst Goehry — dolgoletni Marischerjev učenec in sposoben železarski strokovnjak, ki bi bil edini sposoben nadaljevati svetovno znano produkcijo ravenskih jekel, je bil prijet od jugoslovanskih zasedbenih sil ter interniran v Ljubljani, od koder je bil potem izgnan v Avstrijo.

Bil je navdušen nemški nacionalist, moral si nemško govoriti z njim. Veselilo pa ga je, če si ga prosil za delovno mesto zato, da bi se kaj naučil ter da hočeš napredovati. V takem primeru je delavcu šel na roke. Kakor Marischler je tudi on dobro poznal vsakega posameznega delavca ter njegove sposobnosti. Delavci so se ga bali. Če je slučajno zalotil kakega mladoletnega fanta pri kajenju, mu je prisilil kľofuto.

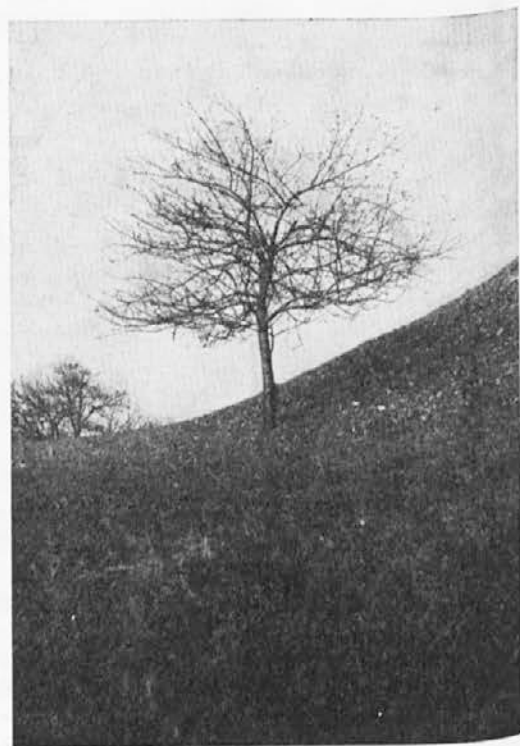
»Rekorder« delo. Puh Jurij 56 let, 5 mesecev in 20 dni

Njegova zadnja letna plača je znašala 12.666.66 Kr.

Direktor inž. Franc Beguš (7.—12. 1919)

O njem ni na razpolago skoraj nobenih podatkov. Mesto direktorja je nastopil po odhodu inž. Ernsta Goehryja, to je v začetku julija 1919. leta. Na tem delovnem mestu je bil le kratek čas, saj je moral že konec leta 1919 tajno zapustiti tovarno (koroški rojak).

Kot fabrikant koles inž. Franc Beguš ni imel o jeklarstvu nobenega pojma, zato je povzročil tovarni veliko škodo (glej opis dr. M. Obersnela).

Ko je vse prazno

Dr. Marija Makarovič

STROJNA IN STROJANCI

Tokrat objavljamo krajši članek dr. Marije Makarovič, ki ponovno raziskuje naše bregge. Pisanje noče biti strokovno, le utrinek znanstvenice na doživetja, zapis o tem, da jo naše strmine, naši ljudje in njihove misli spremljajo tudi takrat, ko ne utegne na teren.

Če kjerkoli v Mežiški dolini omeniš, da raziskuješ način življenja Strojancev — posebej, če to poveš njihovim sosedom Šentanelcem in Šelemperžanom — bo to vsakdo sprejel s povednim nasmeškom, ki vedno spremlja domačine, kadar govorijo o Strojancih.

Pri dediju je najbolj varno

V Krajevem leksikonu piše, da je Strojna naselje samotnih kmetij, kjer se prebivalci pretežno ukvarjajo s kmetijstvom. Premalo, da bi človek dobil določene predstave o Strojancih, o njihovem načinu življenja. Zato si je treba vzeti nekaj več časa, da obišeš vse njihove, večinoma pod bregove stisnjene domačije od Stolnika do Žvaba in od Novaka do Šopka.

Začetek raziskovanj načina življenja na Strojni v preteklosti in danes — tudi na tem mestu naj se zahvalim Kulturni skupnosti Ravne na Koroškem, ki je raziskovanje omogočila — sega v prve dni julija letošnjega leta. Poglavitna spoznanja o načinu življenja Strojancev bomo napisali v naslednjih letih. Iz začetnega gradiva, to je ustnega izročila in lastnih opazovanj, podajamo le nekaj spoznanj.

Strojna je z 22 kmetijami še vedno pretežno agrarno naselje. Predvsem zaradi slabih cest, ki jih odnašajo in tako rekoč prekoljejo na dvoje večji nalivi, se le malo Strojancev odloča za zaposlitev v dolini. Tudi tisti, ki hodijo na delo na Ravne, ob-

upujejo v zimskem času, ko gazijo po snegu do Stavdekarja, kjer jih čaka avtobus. Zato se Strojanci, z redkimi izjemami, večinoma vzdržujejo z dohodkom od kmetijstva, ki daje poglavitno hrano za dom, in predvsem gozdarstva, ki prinaša denar za ostale potrebe, to je obleko, gospodinjske potrebščine, šolanje itn. Mogoče je prav ta, še vedno pretežno agrarna struktura strojanskih domačij vzrok, da — v primerjavi z drugimi polagrarnimi naselji na Koroškem in drugod — življenje na Strojni poteka nekako mirneje in naravnano v tradicijo. Zapišemo lahko izrabljeno frazo: Strojancev še ni zajela potrošniška mrzlica v taki meri, da bi se očitno svetlikala s prenovljenih domov in gospodarskih poslopij, skratka, v vseh oblikah njihovega načina življenja.

Pa saj bi po strojanskih strminah, kot zatrjujejo Strojanci, »s hilanjem« nič ne opravil. Tudi traktorji in kosilnice si semkaj, kjer je treba v največjih strminah kositi na roke s koso ali pa celo kleče na enem kolenu, le počasi ali pa sploh ne morejo utreti poti.

Strojanske družine, vsaj od Žirovnika navzdol proti Zabrniku in Novaku, mimo Železnika in Močnika, so še močne družine. Družine s petimi otroki, kjer tudi dorasčajoči fantje in dekleta poslušno upoštevajo zahteve staršev, predvsem očeta. In kjer otroci 10, 12 let iz dneva v dan enakovredno pomagajo staršem tudi pri najtežjih delih. Tudi dediji in bice, če so le še pri močeh, so polno vključeni v vsakdanje delo, slabotnejši pa varujejo vnuke in jim izkazujejo vse tiste drobne nežnosti, ki jih tudi strojanske matere ne utegnejo izkazovati svojim otrokom.

Na teh samotnih kmetijah so stiki s sosedi redkejši, zato pa tudi možnosti za prepire med njimi kar najmanjše. Zato pa se ob nedeljah, ko se v skupnicah vračajo od nedeljske maše, prijateljsko in dolgotrajno pomenkujejo na križpotjih, moški posebej, ženske posebej, otroci posebej.

Kot povsod na Koroškem, imajo tudi Strojanci svojo »lepo nedeljo«. In o njej govorijo že sključeni starci in starke s posebnim, zavidanja vrednim ognjem v očeh. Tako kot o steljeraji govorijo mlajši ljudje. Urhovo lepo nedeljo in steljerajo je treba doživeti. Ko ju doživiš, pa ne najdeš dovolj lepih besed, da bi ju opisal. Pa saj je to mojstrsko naslikal Prežihov Voranc v Jamnici!

Kot po drugih naseljih Koroškega, so tudi Strojanci že pred prvo vojno, pa če so dušni pastirji še tako grmeli z lece, osvojili »seksualno revolucijo«. Veliko število nezakonskih otrok je ponehalo šele v zadnjih letih. In tudi še danes starejše ženske, ki so jim leta ovila glavo s spoštljivo gloriolo, s posebnim — prav za Korošice značilnim nasmeškom priznavajo: »Tri sem imela z možem, dva pa sem si prislužila.« Mi prihaja na misel ob povedanem podobna izjava južnoameriške matere za svojega nezakonskega otroka: »Nao pai, he filha da fortuna.« (Nima očeta, otrok sreče je.)

In če se Strojanci le stežka odpravijo k zdravniku, niso krive samo strmine in slabe poti, tudi tradicija. Starejše ženske še vedno pridno nabirajo zdravilne rože: polaj, šentjanževke in rman, ki so »čudno dobre« za vse bolezni. Tu in tam pa za ljudi in posebej za živino še »dou modlijoo«.

Ali je potem kaj čudnega, če smo prav na Strojni zasledili pri Žirovnikovi bici knjižico zagovorov, pa najlepše ljubzensko pismo izpred prve svetovne vojne in »skrivno abecedo«, ki jo je uporabljal dedi, da ne bi otroci prebrali vseh skrivnosti.

Močnikovi

Mitja inž. Sipek

Turistična vas — Šentanel

Priprave za odpiranje obnovljene vasi in odkritje spomenika so tekle h koncu in bolj ko so tekle h koncu, bolj se je kazalo, da bomo morali praznik kraja Šentanela preložiti na pozneje. Pavri so že spekli kruh in poklali živino, da bi ja čimbolje lahko postregli pričakovanim gostom. Toda kljub vedno številnejšim delavcem, ki so obnavljali zgradbe in planirali ter obzidavali prostor za spomenik, je bilo jasno, da del do dogovorjenega roka 17. sept. ne bo mogoče zaključiti, torej preostane le še naslednji termin teden dni pozneje.

Kakor smo bili slabe volje v začetku tedna, pa smo bili od srca hvaležni zamudnikom v soboto in nedeljo, ko je lilo kot iz škafa. Če bi izvajalci del naredili vse v dogovorjenem roku, bi nam vreme vse pokvarilo. Tako pa je bilo vreme naravnost naklonjeno naslednjo soboto in še bolj v nedeljo.

Hiše so dobile novo obleko, nove fasade in čudovito lepe ganke, ki so jih načrtovali kar Šentanelci sami in jih tudi izdelali tako mojstrsko, da so obiskovalci z zavistjo pogledovali nanje. Riflovo hišo, ki je bila mešanica trdnjave in polstolpnice, so rešili ljubljanski arhitekti tako, da so jo izdatno zaplankali z lesom. Neverjeten učinek! Kar naenkrat se je znižala in se, kolikor je sploh mogoče, ulegla med druge stare in nove bajte. Stara Riflova hiša

Tako je zaenkrat na Strojni. Koliko pogovorov, koliko zapiskov, koliko opazovanj bo še potrebnih, da se bo izoblikovala podoba načina življenja Strojancev, podoba ene izmed številnih neraziskanih slovenskih vasi.

je čez noč izginila, zato pa zrasla druga, kjer je trgovina. Pokopališki zid je dobil nov klobuk iz lesa, stara Brsnikova bajta z edino še preživelo dimnico je postala pravljica hišica v svetu pravljic, nova šitlerska streha jo bo varovala še dolga desetletja. Tudi mežnarijo so polakirali, Krakovčeva kašta je dobila novo ograjo, skozi vas pa se je ulegel nujno potrebni asfalt in na koncu vasi stoji lep hrastov spomenik, delo kiparja A. Grošlja.

Šentanelski spomenik

Pričelo se je pri kapelici, kjer je stalo kakih 25 stojnic s kmečkimi dobrotami. Celo črničevce je zadišal in gnil sir. Gozdna uprava je zares vzorno uredila prostor pri kapelici. Tam je bila v soboto otvoritev cest, se pravi vseh cest, ki so bile zgrajene na koroškem področju v režiji gozdne uprave ali kakorkoli se je že imenovala ta institucija, ki jo prizadevno vodi Logarjev Pepi. Ne bi verjeli, da je teh cest kar okoli 600 kilometrov. Za slovesno držo dneva so poskrbeli godbeniki iz Pernic — neke vrste »Šentanelski pavri« iz Pernic, le da ti niso peli, temveč godli, pa tako pristno in z vsem srcem in po domače, da si ni bilo mogoče misliti primernejšega ansambla.

Popoldan in ves večer so Planšarji godli, pavri pa prodajali. Zvečer je bilo kresovanje. Pavri in zamejski zbor naj bi nastopili; pavri so odpeli, zamejcev pa žal nismo dočakali. Mladina je poskrbela, da je vsak gost lahko dobil značko Šentanel 1977. Gasilci so skrbeli za red in cestno prometno

varnost, skupaj z organi LM in ob kresu, v katerem je do kraja pogorela zapuščina stare Riflove hiše, kot da je zgorela mučna preteklost in se porodila svetla bodočnost, so se pari vrteli pozno v noč in v dobro založenih kmečkih gostilnah do jutra.

Prevaljska godba je že ob šestih zbudila utrujene Šentanelce, potem pa se je v čudovitem sončnem jutru pričela zbirati mnogotisočglava množica k odkritju spomenika padlim v NOB. Slovesnost se je pričela ob napovedanem času, ob 10. uri. Vresovci so peli kot nekoč fantje pod lipo, tisto, ki je davno ni več, na njenem mestu pa stoji hrastov spomenik padlim in govori: »Svoja življenja smo dali za vašo svobodo — padli partizani svojim sinovom«, in sinovi odgovarjajo: »Vaša žrtev bo naša prisega zvestobe domovini«. S čudovito recitacijo »Kri v plamenih« in s prisrčnimi točkami šentanelskih šolarjev so »Šentanelski pavri« po odkritju spomenika, polaganju vencev in častni salvi z ubrano pesmijo zaključili slovesnost. Zaključili so jo za dopoldan, popoldan pa se je razplamtela pri kapelici in ob veselih zvokih »Štirih kovačev« plamenela do pozne noči.

Tak je bil zunanji videz Šentanela v teh dveh prazničnih dneh. V srcih Šentanelcev pa se je marsikaj spremenilo, kar na zunanji ni bilo mogoče opaziti in kar ni minilo v teh dveh dneh.

Šentanel je stopil na novo pot. Iz zaostale kmečke, težko pristopne vasi je nastala »turistična vas«. To ime pomeni marsikaj pa tudi mnoge nove dolžnosti nosi v Šentanel. Krajevna skupnost in gozdno gospodarstvo pa vsakdo v občini je na določen način prispeval, da je v Šentanel stekla nova asfaltirana cesta, pa hiše so dobile mikaven zunanji videz, vse to pa ni dovolj, da opraviči svoje ime »turistično«. Kmečki turizem, ki je v Šentanelu pognal globoke korenine, ne pomeni, da se bodo sedaj kmetije spremenile v gostilne. Če so se že prenekatere gostilne spremenile v farme, če bodo taki kmetje imeli edini cilj bogateti, bo turizma kmalu konec. Poleg domačih specialitet po dostopnih cenah bodo hoteli gostje imeti tudi pravo kmečko počutje, udobje in kulturno (ne razvajeno) postrežbo in mir, ki ga v hotelu zaman iščejo.

Seveda pa tudi to ni dovolj, na vasi mora biti tudi pristno vaško življenje. Sedaj bodo Šentanelci še bolj poklicani, da bodo lepo zapeli domače pesmi, ki jih ni mogoče slišati po televiziji, prebuditi se bodo morali igralski talenti, ki so bili nekoč v Šentanelu vsakdanjost. Izgovor, da ni prostora, ne drži več. Rifla ga ima na pretek, pri kapelici je pa najlepše naravno gledališče na prostem. Kulturna pomlad v Šentanelu je najmanj tako nujna kot kmečke specialitete v gostiščih, če ne še bolj. Pomoh bo potrebna od vsepovsod, največ pa je odvisno od Šentanelcev samih, nihče jim ne bo mogel pomagati, če sami ne bodo hoteli.

Tako kot dedi tudi sin vse naredi sam

Zastave vihrajo

Nekdo je prišel z zamisljivo, da bi pri kapelici lahko bila vsako leto ponovitev tega praznika, s pristnim kulturnim programom in pristnimi domačimi specialitetami, še bolj pristnimi kot letos, saj npr. navaden štokov šnops niti dva dni ni zdržal svoje kvalitete, ker se je na koncu spreminjal že v črničevce. No, enkrat v dvajsetih letih je tak čudež že mogoč, vsako leto pa ne!

Še skromna knjižnica v Šentanelu se bo razrasla. Turist v taki idili prav rad prebere tudi kaj lepega, seveda le, če mu ni treba nositi kovček knjig s seboj, temveč jih lahko dobi v vaški knjižnici. Tja spadajo ne samo knjige, tudi tonski in filmski posnetki redkih starih šeg in običajev kraja pa tudi kaka pristna maketa iz kmečke zgodovine. Če Šentanelski pavri med tednom niso dosegljivi in poleti zares niso, pa njihovo pesem lahko čuje turist na knjižničnem magnetofonu ali pa presnete na kasete, ki bi jih bilo mogoče v knjižnici kupiti.

Vse, samo kiča ne! H kiču pa spada tudi

motel z avtomatskim kegljiščem in pokritim bazenom pri kapelici, kot ga je nekdo hotel graditi. Mesto njega lepa in funkcionalna šola v Šentanelu, kjer se bodo Šentanelci naučili spoštovati in ceniti vse naravne dobrine, s katerimi so v tako obilni meri obdarjeni in pa spoznavati zgodovino svojega kraja, ki sicer ni slavna, je pa spoštovanja vredna.

Vsem, ki so gradili Šentanel, iskrena hvala! Teh pa ni malo. Pridne roke Šentanelcev pa ogromni napor krajevnih skupnosti Prevalje in še predvsem in vedno prisrčna pomoč gozdnega gospodarstva in njegovih vodilnih, so spravili v resničnost, kar so bile še nedavno le sanje.

Naj vam ne bo žal truda, Logarjev Pepi in Čuk in Boštjan pa Godčev Franc in Marinov Pepi, pa občinski možje in šentanelska mladina in še vsi drugi, ki niso tu omenjeni, pa so kakorkoli pomagali, da je Šentanel dobil nov videz, novo ime in predvsem novo bodočnost. Šentanelci znajo biti tudi hvaležni, če ne mi, pa prav gotovo naši potomci.

Ajnžik

Od Dravograda do Pece

Ob letošnjem velikem dvodnevem praznovanju pri »Kapelici« na luškem hribčku nad vasjo Šentanel, sem se spet živo spomnil nekega dogodka, ki ga itak nisem nikoli pozabil.

Najprej se ustavimo pri imenu. Že od nekdanj pravijo domačini temu kraju pri »Kapelici«, pač zato, ker tam stoji kapelica. Zdaj bi radi nekateri to ime spremenili. Pri »Lipah«, naj bi se reklo po novem. Čas je že, da nehamo vsiljevati drugačna imena krajev, posebno tam, kjer staro ime zveni slovensko! Če bodo Šentanelci vztrajni, bodo obdržali staro ime prav tako, kot so pred leti dobili nazaj ime za svojo vas. Če

ne, se bo lepega dne še znašel kdo, ki bo Šentanelce na novo marnvat učil...

Legenda pripoveduje, da si je na tem kraju nekoč hotela sv. Uršula postaviti svoj hram. Na kraju, kjer stoji kapelica, si je večkrat zarisala krog, a ji ga je vsakokrat zabrisala Gornikova gospodinja. Nekateri vedo celo povedati, da se ji je v ta krog posrala. Pravega seveda nihče ne ve, vsi so pa edini v tem, da je sv. Uršulo to ujezilo; pobasala je svojih dvanajst tavžent devic in šla z njimi na Goro. To je bilo pred davnimi leti in jaz mislim, da bi se zdaj ta stvar drugače iztekla. Če bi zdaj kdo sv. Uršuli nasprotoval pri gradnji, bi si lahko

na črno zgradila tam, kjer bi sama hotela. Tako pravi legenda, kdor ji hoče verjeti. Jaz namreč rajši verjamem ustnemu izročilu. Rajni Gornikov oče, znani mojster bukovih hlač, so vedeli povedati, da je bila sredi devetnajstega stoletja farna cerkev v popravilu. Da ne bi bili farani, ki so bili takrat veliko bolj pobožni kot zdaj, brez nedeljskega opravila, so si na hitro postavili kapelico. Lipove sadike pa je prinesel nekdo izpod Pece. Ker so bili Gornikov oče v tej kapelici ministrant, jim lahko to še toliko bolj verjamemo.

Če je res nekoč sv. Uršula s svojim jeznoritim dejanjem temu kraju odjedla veliko romarsko pot, bodo pa Šentanelci prišli zdaj na svoj račun. Na to lepo razgledno točko iz dneva v dan bolj pritiskajo moderni romarji, ki pa ne prihajajo v kakršnikoli duševni stiski, ampak so potrebni le miru in čistega zraka, ki si ga v dolini sami zasmrajajo. Seveda pri tej duševni hrani ne pozabljamo tudi na telesno: valjajo po ognju koščke mesa, ali pa smodijo tiste nemogoče pasje kupčke.

Na tem kraju torej je bila tudi pred štiridesetletji velika proslava. Prav kakor letos oba dneva, je tudi takrat ta hribček kar migal od ljudi.

Bila je otvoritev »višinske sadne drevesnice«. Glavni pobudnik in organizator je bil Dvornikov Miha, velik kulturnoprosvetni delavec v Šentanelu. Bil je prepričan, da bodo sadna drevesa, vzgojena na tej višini, bolj prenašala klimo. Vzgojal je tudi tepke. Leta dvainštirideset sem jih jaz dobil deset, od katerih imamo še dve. Letos sta dobro obrodili, in če je kdo te, nekdanj tako hvaljene, a zdaj že zavržene pijače — tepkovca — spet vževčen, naj se pozimi kdaj oglasi pri nas. Gotovo sem med redkimi, ki imajo mošt od drevja iz te drevesnice. Med redkimi, pravimo zato, ker je drevesnica obstajala le pet let. Propadla je zato, ker je Dvornikov Miha, ta delavni, skromni in ponižni mož, postal za Veliko Nemčijo prenevaren in je bil eno poleno več za dachauski krematorij.

Za to svečano otvoritev so dali Šentanelci vse od sebe. Naštudirali so zgodovinsko igro Miklova Zala, zapeli so, predvsem pa je nastopilo veliko govornikov.

Jaz sem bil takrat še mlad, komaj šolskim klopem sem odrasel in še danes se mi čudno zdi, da sem se te proslave lahko udeležil, kajti mladino so imeli takrat še bolj na kratko privezano.

Živo so mi še v spominu dogodki tistega dne. Medtem ko so vsi govorniki — nastopili so tudi čisto preprosti ljudje — jamrali in kritizirali, so nas zastopniki kraljeve banske uprave troštali in dajali obljube. Govorniki so imeli kaj jamrati in kritizirati, kajti razmere so bile takrat, posebno za kmete, čudno težke. Mi starejši se tega še dobro zavedamo, mladina nam pa naj to mirno verjame!

Posebno pozornost je vzbudil govornik, ki je z živo domačo besedo tako lepo opisal položaj kmeta in kritiziral oblast, da smo poslušalci strmeli. (Nimam kaj skrivati: rajni Lubas je bil.) V duhu ga še vidim, kako se je ves zaripel v obraz s polnimi pljuči zadril: »OD DRAVOGRADA DO PECE JE VSAKA BAJTA ZARUBLJENA!«

Štirideset let pozneje. Hribček spet poln ljudi, nastopajo govorniki. Vendar nobeden ne jamra ali kritizira, tudi zastopniki druž-

benopolitičnih organizacij, ali predstavniki JLA, ničesar ne obljublajo ali troštajo, ampak se vsi skupaj z nami vred veselijo naše velike delovne zmage.

K velikim proslavam, ki so se letos vrstile po vsej domovini za jubileje tovariša Tita in KP, se je pridružil tudi obrat za kooperacijo Gozdarstva Ravne. Vendar se tem slovesnostim obrat ni pridružil praznih rok. Prispeval je veliko delovno zmago: šeststo kilometrov gozdnokamionskih cest! Od prvega do drugega praznovanja pri Kapelici so se razmere na kmetih nesluteno spremenile. Tudi do nas je segel duh po bencinu in nafti, ropot poljedelskih in kmetijskih strojev se razlega po našem, doslej mirnem ozračju, kar nas nič ne moti, saj vemo, da nam to briše potno čelo. Nevidna moč v strunah, ki so napete preko naših polj, nam sveti, nas greje, nam hladi in poganja veliko strojev. Sosed se k sosеду pelje z avtom!

Jasno je, da je bil glavni pogoj za ta ogromni napredek naša samoupravna socialistična družbena ureditev. Vendar bi pa tudi naša družbena ureditev ne hasnila, če bi mi sami držali roke križem.

Kmetje smo organizirani v dveh organizacijah: v koroški kmetijski zadrugi Slovenjgradec, temeljna zadružna enota Prevalje in v Gozdnem gospodarstvu Lesna Slovenjgradec, obrat za kooperacijo, Gozdarstvo Ravne.

V teh dveh organizacijah lahko kmetje z uveljavljanjem samoupravnih pravic nastopamo kot tržni proizvajalci, kar seveda ugodno vpliva na celotno gospodarstvo. S tem, ko kmetje preusmerjamo proizvodnjo, se nam dviga življenjska raven.

Priznati moramo, da je temu napredku na naših hribovitih in odročnih terenih botrovala dobra in gosta cestna povezava.

Gospodarjenje z gozdovi je organizirano po Gozdnih gospodarstvih, katerih je v Sloveniji štirinajst. Največ gozdnokamionskih cest ima zgrajenih Gozdno gospodarstvo Lesna Slovenj gradec. V Lesni pa prednjači obrat za kooperacijo Ravne, ki se

lahko ponaša, da ima zgrajenih šeststo km cest, ki povezujejo domala vse kmete v občini. Na področju obrata Ravne pa ima najbolj gosto cestno povezavo Šentanel. Ni naključje, da je bila proslava prav v tem kraju. Seveda ne moremo (ne smemo) biti za to Šentanelcem favš, rajši se po njih zgledujmo! Vsi tisti, ki so imeli opravka z organizacijo gradnje cest, vedo povedati, da je bilo v tem kraju najbolj prijetno delati, ker so bili kmetje složni in edini ter niso nagajali drug drugemu. Prav je tudi zaradi tega, da vidijo naše uspehe tisti onstran hriba, ki so se radi norčevali, češ, da se pri nas ne moremo »na nuje postajt«.

Spričo vseh pogojev, ki nam jih nudi naša družba, poleg pridnih rok in prizadevanja nas samih, je za take uspehe nujno potrebna tudi sloga med ljudmi, razumevanje med sosedi. Vsi tisti, ki so imeli opravka z organizacijo gradnje cest, vedo o teh rečeh veliko povedati. Kaj vse lahko butne na dan, če mora cesta čez njivo ali travnik, če pade sadno drevo zato, da se more cesta speljati do soseda! Na srečo ni bilo to povsod, toda kjer je bilo, so se dogajale toliko hujše reči. Padale so kletve, groznje, privlekle so se na dan malenkosti, že davno pozabljene stvari. Nekateri so bili pripravljani pritožiti se na kabinet predsednika republike, prej pa so seveda obredli že vse instance. Prav gotovo je boleče za vsakega, ki mu gre cesta čez njivo, travnik, ali če pade rodno sadno drevo. To je pač nujno, s tem se je sprijazniti, kajti ceste ne moremo zgraditi po zraku. Vsem takim sebičnemu zapišem: nihče nima toliko zemlje, da bi lahko zmeraj po svojem hodil! Drži, da je po naših zakonih privatna lastnina strogo zaščitena, vendar če gre za interese širše skupnosti, moramo biti uvidevni in popustiti. Marsikje se je izkazalo, da taka žrtev le ni bila tako huda, kot se je prej komu zdelo.

Praznovali smo zaključek gradnje gozdnokamionskih cest. Vendar so na žalost še predeli, kjer kmetje niso povezani s cesto. Nejveč je temu krivo nesoglasje med sosedi, nevoščljivost, zastarela miselnost in

Jože Logar, direktor Obrata za kooperacijo je kriv, da imamo toliko cest

ne vem kaj še vse. Pri tem se lahko vprašamo, kje je na svetu še dežela, kjer bi cesto ljudem takorekoč vsiljevali, kot je bilo pri nas že marsikje primer?

Do so ceste velikega vsestranskega pomena, o tem ni potrebno izgubljati besed. S cestno povezavo se tudi hriboviti, odročni kraji otresejo zaostalosti. Tuji se čudijo, ko vidijo na naših hribovskih kmetijah prenovljena ali nova gospodarska poslopja, ob katerih stoje silosi, gnojne jame. Prav gotovo bi preusmeritev kmetij, ki jo uspešno vodi pospeševalna služba naše kmetijske zadruge, ne bila na taki višini, če kmetije ne bi bile povezane z dolino. Pri vsem tem je na vidiku še nekaj drugega, zelo razveseljivega. Opaža se že manjše odseljevanje prebivalstva v dolino. Če komu ne kaže drugače, da se zaposli, nič hudega, samo da ostane na zemlji ali pa si tu gori na novo ustvari dom: samo da ostanejo naši hriboviti kraji naseljeni!

Ob tej priložnosti naj zapišem tudi, da imamo pri tej gosti mreži cest določene težave.

Prvo je vzdrževanje, ki spet leži na ramenih kmeta, oziroma na kubiku lesa. Velika žrtev je bila za kmetov žep gradnja, zdaj pa nas žuli še vzdrževanje cest. Zavzemamo se za to, da nam pri tem priskoči na pomoč širša družba, kajti cest ne uporabljamo samo kmetje!

Problem so tista zemljišča, po katerih so speljane ceste. Te površine so zdaj za kmete neplodne odpisane mu pa še niso in kmetje menijo, da za to zemljo niso dolžni plačevati davkov. Tu je obrat v zadregi. Če da vse trase izmeriti, bi to stalo okoli tristo

Prve ceste so škarpirali še ročno

milijonov, za kar bi pa spet morali bremeniti kmeta.

Samoupravno smo določili, da je enaka odkupna cena franko kamionska cesta, kar je zelo solidarno do višinskih kmetov. Ker imamo urejene ceste in da bi bili prevozniki stroški minimalni, vozijo les veliki kamioni, ki naložijo tudi do 18 m³ lesne mase. Seveda je tak tovor tudi visok in zgodi se, da tu in tam odklesne vejo sadnega drevja. So bili primeri, ko lastniki obcestnega drevja niso bili uvidevni in so zahtevali odškodnino. Pri vsaki prijavi mora šofer k sodniku za prekrške, kjer mu ne uide denarna kazen. Vsi se moramo zavedati, da mora biti cesta dovolj prostorna tudi v višino, zato ne gnjavimo šoferjev, kajti le-ti se bodo naveličali plačevati globe!

Naj se s temi skromnimi vrsticami v imenu vseh kmetov prav lepo zahvalim vsem, ki imajo zasluge pri naših cestah.

Zahvaljujemo se gradbenemu obratu Lesne, kajti v pretežni meri so gradbena dela izvedli gradbinci tega obrata. Posebej omenjam inženirja gozdarstva tovariša Dušana Dretnika, ki je pionir; on je prvi začel graditi gozdno kamionske ceste.

Nadalje se zahvaljujemo predsedstvu in izvršnemu svetu SO Ravne. Dostikrat bi se gradnja ne mogla začeti ali pa bi prenehala, če nam ti organi ne bi šli na roko.

Hvala komunalni interesni skupnosti Ravne, vsem KS ter železarni. Vsi ti so skrbeli za urejanje cest četrtega reda, brez teh nam tudi naše ceste ne bi hasnile.

Posebna zahvala enotam JLA, ki so nam pomagale zgraditi veliko kilometrov cest. Takšno sodelovanje med armado in ljudstvom bi težko našli še kje.

Največ zahvale pa smo dolžni obratu za kooperacijo Ravne, kjer je bil največja gonilna sila direktor obrata. Obenem z zahvalo, ki mu jo na tem mestu izrekamo, se mu tudi opravičujemo za vse, kar ni bilo kdaj prav. Vemo, da je moral velikokrat poslušati našo kritiko, včasih bolj, največkrat pa neupravičeno. Dostikrat jih je čul zaradi tega, ker ni delal ceste vsem naenkrat, ker ni delal ceste kje po zraku, ampak jo je zarezal v kakšno njivo, travnik, posekal sadno drevo, — niti se mu ni zdelo škoda kakšne sto let stare tepke. Kaj vse je moral požreti, ve le on sam. Po domače rečeno, čudno trdo kožo je moral imeti, da je mogel vse to mirno prenašati. Prav gotovo se je tolažil s tem, da je na pravi poti. Kmetje si želimo, da bi bil še naprej tako delaven in kmetom naklonjen, njemu pa želimo, ko bo v penziji, da bi se lahko še dolgo po teh svojih cestah zdrav vozil!

Očitani mi boste, da sem dolgozezen. Naj bo, saj so tudi naše ceste dolge. V zadnji številki »Fužinarja« sem naredil napako, ko sem navedel premalo kilometrov. Vseh cest, ki povezujejo kmete, je v naši občini za šestkratno razdaljo med Ravnam in Mariborom!

Kako smo proslavili našo delovno zmagoto?

Poleg gostov iz skupnih služb »Lesne« in vseh obratov, kmetov delegatov je obrat povabil tudi zastopnike družbenopolitičnih organizacij, predstavnike slovenskih železarn in JLA. Najel je tudi kmečko godbo na pihala s Pernic.

V soboto, 23. septembra, ob devetih je bilo zbirno mesto pred NAMO. Kolona av-

Perničani so godli, da se je tresel hrib

tomobilov z več ko sto gosti je odpeljala po rieški cesti čez Šelenperg mimo Trotovega križa na Strojno. Spet je prišla v stih starinska Janeževa hiša, kjer je bila mala južina. Ko gostje niso bili več tešč, se je kolona odpeljala naprej mimo strojske cerkve in Žirovnikovega križa h Korošu, kjer je bil kratek postanek. Čas je že priganjal, zato je bilo treba najprej h Kapelici, kjer je bilo zbranih že veliko ljudi. Perničani so godli, da se je tresel hrib. Nastopili so govorniki, ki pa so bili kratki, zapeli so pevci »Poljana«. Da bi bilo vse bolj domače, so za jesti poskrbeli šentanelški pavri. Bilo je postavljenih deset štantov in tukaj si lahko dobil vse: od... do črničevca. Za goste je bila pripravljena izdatna južina v novem gostišču pri Riflu.

Velika dvorana je bila polna veselo razpoloženih gostov. Takšnega razpoloženja prav gotovo ni nobeden pričakoval. Perničani so jo še naprej nažigali, vsa dvorana je Pela in Kolmanov Tevži je presenečeno vzdihnil: »Vse zna peti.« Gotovo bi se to razpoloženje sprevrglo v pravo gavdo, ki bi se zavlekla pozno v noč, če se ne bi nekaterim gostom, predvsem predstavnikom JLA, mudilo še na nadaljnji ogled ceste proti Lomu. Pri kapelici so medtem začeli gavdo. »Veseli planšarji« in obiskovalci so se veselili pozno v noč.

Veselilo nas je, da so naš praznik s svojim obiskom počastili tako ugledni gostje kot načelnik štaba ljubljanskega armadnega območja, general-podpolkovnik Jože Ožbolt, generalni direktor slovenskih železarn, glavni direktor železarne in drugi. Počastili so nas s svojim obiskom tudi taki, ki čutijo z našim kmečkim človekom. Najlepša hvala vsem!

Prepričan sem, da je bilo to za vsakega nepozabno doživetje.

Prav srečen sem bil jaz, ker sem lahko ponovil tiste zgodovinske besede, ki jih je pred štiridesetimi leti ravno na tem kraju izrekel rajni Lubas, seveda v prenesenem smislu, in medtem ko je Lubas ogorčeno, sem jaz lahko z veselim srcem zaklical:

»OD DRAVOGRADA DO PECE — JE DO VSAKE BAJTE SPELJANA CESTA!«

Jernej Krof

Kmečki kruh

Ko sem jaz pri kmetih delal, sem užival kmečki kruh. Zdaj bom malo ga opeval, bil večkrat svež je, tudi suh.

Kako sem s kruhom imel veselje, mi je dišala prav ta jed; v spominu imam vse dobre želje, za dober tek res bil sem vnet.

Če misli kdo, da sem imel kdaj kruha v izobilju — dve vojski sem že preživel, pomanjkanja — ne po svojem cilju.

Spoštovanje zmeraj sem imel do kruha, jed kot tako; drobtinice vse skupaj zbral, do kraja užival vsako.

Po cestah kruh še najde se, po poljih in gozdovih, v bližini šol — gimnazije in kje še po — vrtovih.

Dajmo to pobrati skup, da konca tam ne vzame; kjer imajo svinje še, zanje bo — dosti hrane.

Koliko kruha zmeče se dandanes v smetišča. Bojim se — odgovornost je podpirajte zavetišča.

So male že učili nas: »Imejte spoštovanje.« Če komu kruh je padel z rok, s poljubom ga pobral je.

Kar so učili nas v mladosti, to še vemo mi sedaj, držimo se mi kreposti drugim v zgled na vekomaj!

Ervin Wlodyga

Pol stoletja reševalne službe na Ravnah

Letos 8. decembra poteče 50 let, odkar je bila na Ravnah na pobudo Rdečega križa ustanovljena reševalna postaja. Rdeči križ je bil sicer ustanovljen že nekaj let prej, vendar so prvi reševalni avtomobil kupili šele 8. decembra 1927. leta. Ta datum šteje reševalna postaja Ravne kot ustanovitveni datum. Tedanje društvo pod vodstvom dr. Boštjana Erata in tajnika Rajka Kotnika ter vseh ostalih članov RK in prostovoljnih šoferjev, od katerih danes živi še samo Karel Bevc, je bilo zelo delavno in pridno, posebno prvih 15 let. Nekako leta 1939 pa se je odbor nekoliko spremenil, ostal je sicer predsednik dr. Erat, tajniško mesto je zavezal učitelj Jože Jordan, blagajniško Ervin Wlodyga, medtem ko je postal gospodar Miloš Konečnik, njegov namestnik pa Pavel Harnold; vsi so bili zaposleni v železarni Ravne. Leto prej pa so postali društveni šoferji-prostovoljci Miloš Konečnik, Ivan in Adolf Legner, Stanko Štor ter Ervin Wlodyga. Vsi ti podatki so vzeti iz skrbno zbranih dokumentov RK Guštanj. Vso zgodovino in delo Rdečega križa Guštanj je Koroški fužinar podrobno opisal v naslednjih številkah: 1952/7-9, 1954/1-2, 1956/4-6, 7-9, 10-12, 1957/7-9 ter 1972/4.

Ko so Nemci leta 1941 zasedli Jugoslavijo, je bila njihova skrb tudi ta, da poberejo vso dokumentacijo. Tudi to so iskali, pa razen knjige občnih zborov niso našli ničesar, ker smo pred njihovim prihodom vse zapise skrili na podstrežje gasilskega doma, kjer so dolga leta samevali, ja, še nekaj let po končani vojni. Celo miši so jih že načele, pa vendar je dokumentacija ostala ohranjena in smo jo po temeljiti ureditvi in obdelavi oddali v študijsko knjižnico, kjer je še danes. Žal za knjigo občnih zborov nismo nikoli zvedeli. Mnogo o delu Rdečega križa Guštanj pa nam je še leta 1956 povedal tedanji (razen za čas, ko je bil zaprt — oziroma med vojno) predsednik dr. Boštjan Erat.

Kljub temu, da je bilo že veliko napisano o delu te službe, bi rad omenil še nekatere važne datume in neobjavljene stvari. Že 12. junija 1924 se je pod predsedstvom dr. Erata sestel širši odbor, ki si je zadal nalogo kupiti reševalni avtomobil. Mnogo truda in dela so vložili, pošiljali so nabiralne pole, organizirali razne nastope, cvetlične dneve, tombole, da bi čimprej zbrali denar, vendar so morali več kot tri leta čakati na trenutek, ko je v tedanji Guštanj pripeljal prvi reševalni avtomobil. Veliko veselje za kraj in seveda tudi pridobitev, poln trg gasilcev, godbenikov, vod vojske iz Celja ter mnogoštevilni gledalci, ki so do zadnjega kotička napolnili guštanjski trg, še blagoslovitev avtomobila, nakar se je končal ta slavnostni dan. Sicer je bil prvi reševalni avtomobil — kljub temu, da je bil proti današnjim zelo skromen — zelo drag, saj so morali zanj odšteti več, kot je tedaj stala enonadstropna hiša. Za prevožen km so računali 6 dinarjev. Nastale so tudi težave, v glavnem finančne, ki jih je skušal odbor

odpraviti, kakor je vedel in znal. Avtomobil je postajal vsak dan slabši, popravila pa dražja. Meseca julija 1939 so ga za 3000 dinarjev prodali Francu Drobniču iz Doliča. Dve leti pred tem (26. 9. 1937) so kupili pri Slavku Ceriču v Mariboru za 15.400 dinarjev rabljeni osebni avtomobil Steyr XX. Za predelavo so plačali 2500 dinarjev. Ob prihodu tega avtomobila v Guštanj je bil sprejem mnogo, mnogo bolj skromen, kot pri prvem.

Ustanovitelj ravenske reševalne postaje — dr. Erat Boštjan

Med okupacijo se je marsikaj spremenilo. Takoj po prihodu Nemcev, sta reševalno službo pod okriljem nemškega RK prevzela dentist Rockauf in Grašer iz Velikoveca. Tedanji reševalni avtomobil so odpeljali v Velikovec, zato pa so na večer pred proslavljanjem zmage, dne 9. oktobra 1941, dostavili lep, izvirno izdelan reševalni avtomobil Ford, ki pa so ga v Guštanju pustili le nekaj časa (politična propaganda), nakar so ga odpeljali. Namesto tega pa so poslali še kar lepo izdelan sanitetni avtomobil Phänomen. Žal pa je to vozilo leta 1943 prišlo na železniškem prehodu v Slovenj Gradcu pod tovorni vlak. Šofiral ga je Miloš Konečnik, spremljevalec pa je bil njegov bratranec Avgust Kuhar. Sreča v nesreči je bila, da se nobenemu ni nič zgodilo, medtem ko je bil avtomobil popolnoma uničen. Pa tudi lokomotiva je bila pokvarjena, da so jo morali odvleči. Namesto tega vozila so potem dodelili vojaško sanitetno vozilo Opel

Blitz, ki je že stalo v Salzburgu pripravljeno za fronto v Afriki, ker pa so Nemci med tem časom vojno tam že izgubili, so vsa ta sanitetna vozila dodelili civilnemu RK. Med vojno je zelo primanjkovalo bencina, zato so vozilo predelali na plin. Pa tudi tega je bilo zelo malo. V Celovcu so v mestnem prometu obešali reševalne avtomobile kar k tramvaju. Zelo čudno in vendar resnično. Ko so proti koncu vojne neke noči reševalci prevzemali v Celovcu predelan osebni avtomobil, namenjen za sanitetno službo, so pri razbijanju ključavnice na volanu (ključa ni bilo) trije šoferji prav krepko preklinjali in slovensko govorili. To je okoli stanujoče tako prestrašilo, da so prišli vprašat, če partizani že zasedajo Celovec.

Po vojni, ko je prišel iz zapora, je predsedniško mesto RK zopet prevzel dr. Erat, tajnik je bil Marjan Juvanc, vodstvo reševalne službe pa je prevzel Ervin Wlodyga. Velike težave so bile v tem času zaradi pomanjkanja denarja, rezervnih delov, goriva ter avtomobilskih plaščev. Iz nekdanje grofove garaže se je morala reševalna služba preseliti v nekdanjo Legnerjevo garažo, kar pa je pomenilo samo začasno rešitev.

Reševalna postaja se je 11. februarja 1947 z odcepitvijo od RK osamosvojila. Kmalu za tem pa je nastalo zaradi raznih težav in pomanjkanj, nemogoče stanje. Celoten odbor je odstopil, Ravne pa so ostale skoro pol leta brez reševalne službe. Na pritisk OLO Slovenj Gradec in železarne Ravne so 23. novembra 1950 to službo zopet ustanovili. Iz Ljubljane so poslali dobro ohranjen reševalni avtomobil Ford. Takoj po prevzemu tega avtomobila je reševalna postaja dne 1. decembra 1950 zaposlila prvega poklicnega šoferja Franca Pačnika. Ta služba zanj ni bila lahka, saj je stanoval v skoraj 2 km oddaljenem Dobjem dvoru, od koder je moral vedno pešati do garaže, kadar je bilo treba koga prepeljati v bolnico. Pa tudi telefona ni imel doma. Nekoliko bolje je bilo, ko je dobil stanovanje v personalu nad šolo, kjer je ostal do vselitve v stavbo reševalne postaje. Od začetka je moral tudi vse sam opravljati. Z nastavitvijo poklicnega šoferja so šoferji prostovoljci nehali opravljati to službo.

Okrajni ljudski odbor v Slovenj Gradcu je 10. oktobra 1952 razglasil postajo za predračunsko ustanovo. Železarna Ravne pa je 18. decembra 1953 kupila postaji nov reševalni avtomobil VW. V lastno stavbo se je postaja preselila 15. decembra. Za predsednika v prvem upravnem odboru 1954. leta je bil izvoljen Pavle Harnold. Reševalni postaji Ravne in Črna sta se združili 1. januarja 1945. Zaradi te združitve je postala stavba reševalne postaje premajhna, tako da so jo morali povečati, dne 10. 12. 1961 pa so jo predali svojemu namenu. Le nekaj let pozneje, in to 1966, so dobili reševalni avtomobili prvo brezžično zvezo (UKV).

Reševalna postaja se je 1. oktobra 1967 pripojila k zdravstvenemu domu Ravne, ki se je pozneje preimenoval v koroški zdravstveni dom Ravne. Po združitvi v koroški zdravstveni dom se je stanje pri reševalni službi zelo spremenilo. Vodstvo KZD ima razumevanje za to službo, saj skrbi, da se stalno izpolnjuje in opremlja, da je služba vedno udarna in pripravljena, kar se od nje tudi zahteva. Vložena je bilo takoj po združitvi ogromno truda in denarnih sredstev, da se je služba še bolj modernizirala, opremila je vse avtomobile z brezžično zvezo ter izboljšala vozni park. Centrala postaje je v stalni brezžični zvezi z vsemi avtomobili na terenu, z bolnico v Slovenj Gradcu, sedežema reševalne službe v Slovenj Gradcu ter Radljah. Vsi šoferji so morali obiskati poseben 80-urni tečaj iz prve pomoči. Po več ko 40 letih službe je odšel prvi vodja reševalne postaje Ervin Wlodyga, dne 31. 12. 1972 v pokoj. Kot prostovoljni šofer, blagajnik, po vojni kot vodja je sodeloval v tej službi 35 let. Le zadnjih 20 let je poklicno vodil to službo, pred tem pa je bil 30 let zaposlen v železarni Ravne. Za novega tehničnega vodjo reševalne službe je Koroški zdravstveni dom določil Antona Krivograda.

Ob ustanovitvi reševalne službe so reševalci prevozili na leto 3 do 4 tisoč km. Letos do 20. septembra pa je združena reševalna postaja (Ravne—Slovenj Gradec—Radlje) prevozila že blizu 500.000 km.

Iz statističnih podatkov je razvidno, da je bilo od začetka pa do 20. septembra letos prepeljanih 141.294 oseb. Od teh je bilo poškodb 27.286, porodnic 12.310, nalezljivih boleznih 2323 ter raznih drugih boleznih 99.375 primerov. V tem obdobju je bilo prevoženih 6.236.840 km. Vsak reševalni avtomobil mora prevoziti najmanj 200.000 km, preden ga izločijo iz prometa kot sanitetno vozilo. Vsako leto pa ta služba kupi 2 do 3 nove reševalne avtomobile. Za zveze uporabljajo dve fiksni (eno v centrali reševalne postaje ter eno

na Uršlji gori) ter 15 avtomobilskih brezžičnih postaj (UKV). Skupaj je 15 reševalnih avtomobilov, od tega 6 na Ravnah, 5 v Slovenj Gradcu ter 4 v Radljah. Postaja zaposluje 27 ljudi, in sicer 15 šoferjev, (R-6, S. G. 5, R. 4) vodjo ter 11 ostalih (telefonisti, mehaniki, administracija, čistilka). Reševalci se pritožujejo, da imajo težave pri nakupu kvalitetnih reševalnih avtomobilov. Letos se jim je sicer posrečilo, da so dobili Volvo za 225.000 din, za več pa ne dobijo uvoznega dovoljenja, ker merodajni sodijo, da so domača vozila dovolj kvalitetna. Domača vozila IMV so slabo vzmetena, slabo tesnjena ter imajo neudobne šoferske kabine. Teh avtomobilov imajo namreč največ. Nekoliko boljši je 125 P, vendar je premajhen, izkušenj z njimi še nimajo, ker so jih šele pred kratkim dobili. Še vedno nimajo zaposlenih bolničarjev — spremljevalcev. Skoraj za polovico avtomobilov nimajo garaž, tako da morajo stalno stati na prostem. Načrtujejo sicer, da se bo to stanje prihodnje leto izboljšalo.

Reševalna služba Ravne na Koroškem je sprejela svoj statut dne 18. 12. 1973. Samoupravni sporazum o medsebojnih razmerjih delavcev v združenem delu temeljne organizacije združenega dela Reševalne službe Ravne na Koroškem so sklenili dne 13. 3. 1974. Oba akta je podpisal predsednik Štefan Tompa. Ko so v Guštanju pred 50 leti pripeljali prvi reševalni avtomobil, je bil to praznik ne samo za kraj, ampak tudi za daljno okolico, sprejem drugega je bil le blede slika prvega, vsi nadaljnji avtomobili pa so morali priti, ker je bilo to pač potrebno. Morda le še »krst« s steklenico vina, ki jo plača šofer, ko prevzame novi avtomobil.

Služba reševalca je naporna in odgovorna, pa se lahko kdaj tudi nehote pripeti kakšna nepravilnost, pri tolikih prevozih in prevoženih kilometrih. V petdesetih letih je ta služba naredila mnogo dobrega in koristnega ne le za ožjo, ampak tudi za daljno okolico. Nastala je iz po-

Tako je izgledal prvi reševalni avtomobil. Slikan pred grofovo vilo 1928—29

trebe in ne bo nikoli več ukinjena. Reševalni postaji za jubilej čestitamo z iskreno željo, da bi še naprej neutrudno in požrtvovalno opravljala svojo dolžnost in poslanstvo.

Erwin Wlodyga

ANEKNOTE

Dr. Novak

V času, ko je še dr. Erat služboval, je prišel na Ravne dr. Novak. Seveda ni bil navajen šeg, ki so jih ljudje uporabljali pri dr. Eratu. Neko nedeljsko jutro sem govoril z dr. Novakom pred gostilno Milonik (sedaj Uršlja) zaradi prevoza z reševalnim avtomobilom. Pa pride neki kmet izpod gore, pa reče: »Glih prav, g. dr., da sem vas srečal.« Zdravnik vpraša, kaj je. Kmet mu pa potoži, kje ga vse boli. Zdravnik ga nekaj časa posluša, pa reče: »Slečite se!« Kmet ga debelo gleda, zdravnik pa ponovi: »Ja, slečite se!« Tedaj pa reče kmet: »Butl,« se obrne ter gre.

Šoferska

Ko je bila garaža za reševalni avtomobil še na sejmišču v sklopu gasilskega doma, sem nekoč moral peljati neke bolne otroke z Leš v bolnico. Bilo je že blizu polnoči. Ob povratku sem avtomobil pri Jagru ustavil ter rekel, naj svojci, ki so spremljali bolne otroke, izstopijo. V temi nisem dobro videl, kdo je šel iz avtomobila. Avto spravim v garažo, pa sem odšel domov spat. Nekako ob peti uri zjutraj pa me pride nekdo klicati, naj takoj grem odkleniti garažna vrata, češ, neka ženska čisto obupana trka na okno v garaži. Seveda sem takoj s ključem tekel ter odprl garažo. Iz garaže je prišla ženska, mati dveh otrok, ki smo ju ponoči peljali v bolnico. Ker pa že dve noči zaradi boleznih otrok ni spala, je na nosilkah tako sladko in trdno zaspala, da sploh ni slišala, ko sem ustavil avtomobil, niti da naj grejo vsi ven, ampak je kar spala naprej do jutra. Rekla je samo: »Dobro, da se nisem zbudila ponoči, ker bi me bilo v temni garaži strah.«

Vodja reševalne službe Ravne na Koroškem Anton Krivograd z letos nabavljenim reševalnim avtomobilom Volvo (1977)

Dipl. inž. Mitja Šipek

„Človek, delo, kultura“

Lanska akcija »teden komunista« pod naslovom »Človek, delo, kultura«, je močno odjeknila po vsej dolini pa tudi po še tako skritih vaseh.

Včasih si mislimo, da so take akcije, ki imajo svoje korenine še v partizanskih mitingih, le muhe enodnevnice. Zares ene so, druge pa ne. Lanska že ni bila taka, ko se je v tednu dni zvrstilo kar lepo število kulturnih prireditev v občini, sadovi te setve pa so obrodili tudi letos in tega smo si najbolj želeli.

Lani smo v zaključke akcije zapisali med drugim tudi to, da naj bi se tovarniški sindikat zavzemal tudi za kulturne dobrine svojih varovancev — delavcev in ne samo za telesne. To smo zapisali skoraj s kančkom očitka in le s šibko vero, da bo kaj dosti zaleglo. Pa je! Sindikat je vzel zadevo v

prav pride obisk potujočih igralcev, ki mu ročno odigrajo igrico »En dan graščak«. Ta igrice prikazuje zapitega Petra, ki si želi le to, da bi postal graščak. To željo mu izpolni graščak, ko ga da do nezavesti upijaniti in ga prinese na grad, kjer ga preoblečejo v graščaka, mu dajo služinčad, celo lepo ženo, skratka, ko se prebudi iz pijanosti, se znajde v grajskih nebesih. Prej je kot tlačan vedno udrihal po nečloveškem grofu, sedaj pa, ko je sam postal graščak, je dal tlačanom take nečloveške ukaze, da se je grof s svojimi metodami lahko daleč skril pred njim. V tej pijani nadutosti se je strašno zameril svojim sosedom in celo ženi. Ko se je ponovno do nezavesti napil, ga je služinčad preoblekla in ga dostavila v vas po enem dnevu graščakovanja. Kakšen je bil sprejem zapite-

Vsi so na odru (iz igre Peter in Pavel)

roke in pričel iskati načine kulturnega sodelovanja med posameznimi delovnimi organizacijami tako v sestavi združenega podjetja slovenskih železarn kot tudi zunaj njih. Tako je prišlo tudi do gostovanja slovenjebistriške dramske družine na Ravnah s komedijo »Peter in Pavel«. Organizacijo je imel v celoti v rokah sindikat, pa velik del stroškov je pokrila — no, ti so bili pač oni najnajtežji — prevoz kulis in skupine ter večerja.

Kamenikova komedija »Peter in Pavel« je bila pravo poživilo v naši kulturni dramski sedanosti. Izviren domač tekst na domačo zgodovinsko temo, obarvan z romantičnim prizvokom srednjeveških potujočih gledališč, je opozorilo na svojo vrednost, posebno v drugi polovici. Zgodba sama po sebi ni nič novega. Znana Trdinova povest o Petru in Pavlu je dobila le novo obleko.

Zgodilo pa se je tako:

Zdolgočaseni graščak Erger Berger si zaželi spremembe na gradu, zato mu silno

ga Petra, igralci pokažejo na koncu igrice.

Graščak, navdušen nad igrico, se sam loti režije podobne komedije, da bi tako ponižal upornega podložnika Pavla Potočnika in pa, da bi nevoščljivim vrstnikom pokazal svojo brihto. Za pomoč je najel kar komedijante, posebno še prebrisanega notariusa, ki je celo komedijo režiral do vseh potankosti in zapletel vso grajsko družino in komedijante v tako zmešnjavo, da je nazadnje že dobila videz kriminalke. No, Pavel se ni dal in je nadmodril pretkanega notariusa ter tlačanom v enem dnevu vladanja vrnil vse svoboščine.

Komedija, ki je prehajala iz nekoliko dolgočasnega zapleta v prvi tretjini, se je naenkrat prelomila v zanimivo in skrivnostno pripoved v drugem delu, kjer smo vsi napeto čakali, kaj se bo izcimilo nazadnje.

Avtor je naši radovednosti ugodil v tretjem delu, ko je zapletel niti zarote zoper

Pavla na eni strani in zoper notariusa na drugi tako dosledno, da bi se še Kojak izgubil med njimi. No, nazadnje se vse lepo izteče, komedija pa izgubi svoj komični obraz in preide v pravo dramo s srečnim koncem — tako tudi mora biti.

Komedija, ki po tematiki ni prinesla nič bistveno novega, pa je svojo komičnost izžarevala v glavnem skozi igralce, nekateri od njih so bili naravnost dodelani, npr. notarius. Tekst ne vsebuje kaj dosti smešnic in to je njegovo vrednost še povečalo, prizma režije, ki jo je vodil avtor sam, in vrsta scenskih prijemov ter zares mojstrsko obvladavanje prostora, pa so dali prireditvi prave zdrave in klene domače komedije, ki je bistveno pomladila že tako izrabljeni in povečini tuj repertoar amaterskih dramskih gledališč, posebno še komedij.

Slovenjebistriškemu ansamblu čestitamo!

Seveda ni šlo brez spodrsnjajev, ali pa morda bolje rečeno — brez pomanjkljivosti. Kot ne gre v nobenem gledališču. Tako na primer, jim ne bi nič zamerili, če bi inventar ob prehodu iz ene slike v drugo premikali kar pri luči, tema itak ni bila popolna. Tudi zvočniki bi lahko zares domiselno glasbo iz srednjega veka prinesli iz ozadja odra, songe bi pa prepustili le dobrim pevcem, drugim bi pa prizanesli. Sedaj je pa poteza pri nas. Gostovanje jim bomo vrnil, kdaj in s čim, to se že dogovarjamo. Vsekakor pa mora taka akcija teči dalje, menda bo tak način še najboljša oblika.

Tekmovalna oblika vsakoletnih srečanj dramskih družin očitno izgublja svojo privlačnost, taka oblika — ne tekmovalna — pa vendar v določeni meri prepojena z željo biti čim boljši pa očitno kaže na svojo življenjsko moč.

Akcija sindikata ŽR, ki je uspešna, naj bo za vzgled tudi sindikatom v drugih delovnih organizacijah. Teden komunista ni veljal le za železarno, temveč za vse!

Franc Kamnik

OB 8. OBLETNICI PEVSKEGA ZBORA FUŽINAR

Vsaka obletnica nosi nekaj v sebi — nekaj doživetega, kar je lahko lepo, uspešno ali pa tudi grenko, nedokončano in zamujeno. Ko smo ob naši peti obletnici napravili pregled minulega dela, smo videli, da je naš pevski zbor dosegel lepe uspehe navzlic številnim začetnim težavam. Profesor Leskovar je tedaj zapisal, da je posebej razveseljivo dejstvo, da v zboru prepeva veliko delavcev. Čeprav imajo ti malo prostega časa, vendar najdejo čas tudi za pevske vaje in edino plačilo za vse ure prostega časa, ki jih žrtvujejo za zbor, jim je aplavz poslušalcev ter notranje zadovoljstvo, ki ga ob tem občutijo. Ta mesec praznuje pevski zbor Fužinar svojo osmo obletnico. V tej dobi smo premagovali mnoge ovire, sprejemali udarce in morda smo zaustavili korak za hip, da smo lahko

Moški pevski zbor »FUŽINAR« na 8. slovenskem pevskem taboru v Sentvidu pri Stični 4. 7. 1977

zbrali novih moči in se zagnali naprej v novo rast, da bi še z večjo voljo peli in se učili.

K nam so pristopali (in še pristopajo) novi člani, ki so čutili veselje do zborovskega petja, a jim je bilo delo v zboru še nepoznano. Veliko truda je potrebno, da tak pevec postane uvežban. Potrebna je velika potrpežljivost novince in zborovodje, pa tudi celotnega zbora.

Kdo pravzaprav prepeva v moškem zboru Fužinar? V njem so zbrani pretežno delavci iz železarne — dvaintrideset mož in fantov. Po poklicu smo kvalificirani in visoko kvalificirani delavci — topilci, livarji, valjarji, kovači, strugarji itd. V zboru prepevata tudi dva upokojena železarja in avtoprevoznik, ki je predsednik pevskega zbora.

Pri nastopih in na proslavah si prizadevamo peti kar najbolje — slovenske narodne, predvsem Koroške in umetne pesmi. Vedno skušamo z našo zborovsko dejavnostjo dati celovitejšo podobo v kulturnem ustvarjanju naših občanov. Prikazati želimo umetniško rast ter idejno in estetsko usmerjenost.

Razveseljivo je, da nas pri našem delu podpirata matično društvo KPD Prežihov Voranc in sindikat železarne Ravne, slednji nam je omogočil tudi udeležbo na osmem slovenskem pevskem taboru v Sentvidu pri Stični.

Da bi dobili celovitejšo sliko o delu našega odbora in pevskega zbora, smo zastavili tajniku KPD Prežihov Voranc Binetu Bevcu dvoje vprašanj:

1. Kako ocenjujete dosedanje delo in vlogo pevskega zbora Fužinar v okviru kulturno prosvetnega društva Prežihov Voranc Ravne?

Dejavnost moškega pevskega zbora Fužinar sodi med tisto zvrst kulturnih akcij, s katerimi skuša kulturno prosvetno društvo Prežihov Voranc zadovoljevati kulturne potrebe krajanov. Čeprav deluje na

Ravnah več pevske skupine, od otroških do odraslih, je pomen in vloga tega zbora predvsem v tem, da s svojim petjem goji ljudsko umetno pesem, da v svoje programe vnaša delavsko in borbena pesem.

Spremljajoč delo te pevske skupine, ki jo odlikuje ne samo to, da jo sestavljajo izključno delavci iz železarne, temveč da vključuje večje število mladih, da je to združba domoljubov, ki jo odlikuje tovarištvo, požrtvovalnost, nesebičnost in kolektivnost, lahko smelo ugotovimo, da je na dobri poti k doseganju lepih rezultatov. Ko ocenjujemo delo tega zbora, lahko damo pevcem, zborovodji Moniki Plestenjakovi in prizadevnim članom odbora vse priznanje za nenehno skrb in zavzetost za napredek zborovskega petja.

2. Ali mislite, da je dosedanja usmerjenost pevskega zbora Fužinar glede na njegov sestav pravilna? Kot veste, je zbor sestavljen iz delavcev iz proizvodnih enot železarne Ravne. Med njimi jih dela kar 22 na izmenskem delu. Kaj menite, da bi bilo potrebno v prihodnje izboljšati ali spremeniti?

Že prej sem omenil, da je sestav zbora povsem pravilen, saj kako pa bi naj drugače opravičeval svoj naslov — moški pevski zbor Fužinar. Prizadevati bi si morali, da bi se zbor še pomnožil, da bi v njem našli mesto mnogi ljubitelji zborovskega petja, tudi mladi proizvajalci, in to ne samo kot pevci, marveč predvsem kot simpatizerji, navdušenci ali mentorji.

Prepričan sem, in to tudi praksa dokazuje, da je velik interes železarne, da goji pevsko kulturo svojih delavcev, zlasti še, ker je zborovsko ljubiteljstvo nekaj več, predvsem najbolj množična in razširjena osnovna glasbena vzgoja, ki je ne more nadomestiti noben sodoben akustični ali optični medij. Za mnoge je to edina oblika stika z resno glasbeno umetnostjo.

Prav gotovo je velika ovira za normalno delo tako zavzetega pevskega zbora izmensko delo članov zbora. Verjetno se te-

mu ne bo dalo izogniti. Pač pa bo potrebno poizkusiti z novo organizacijo pevskega vaja.

Če bi zbor številčno okrepili, bi lahko imeli vaje tudi ločeno in čas vadbenih ur prilagojen možnostim, to je prostemu času pevcev. Kako bi naj sicer drugače omogočili njihovo sodelovanje.

Veliko pripomorejo h kvalitetni rasti zbora tudi ločene vaje po glasovih in skupne intenzivne vaje. Seveda je potrebno k takemu delu pritegniti v pomoč zborovodji novega strokovnega sodelavca — korepetitorja.

Tudi če bi zborovodkinji uredili delo v dopoldanski izmeni, bi to pomenilo velik korak k nepretrganemu delu zbora. Ali si mar zavzet kulturni delavec, ki razdaja svoje moči za tisto najelementarnejšo, tolikokrat proklamirano pevsko kulturo, ter za kulturno ustvarjalnost neposrednih proizvajalcev, ne zasluži večje pozornosti?

Za uspešno vodenje zbora se mi zdi, da bi bilo prav, ko bi v upravni odbor pritegnili večje število zunanjih članov. To bi naj bili predvsem za kulturo zavzeti ljudje iz železarne in iz krajevnih skupnosti, kjer ima zbor svoj domicil. To menim predvsem zaradi tega, ker vaš zbor z ozirom na sestav potrebuje večjo pozornost in pomoč, večjo in širšo oporo.

In ne nazadnje, še bolj kot doslej bi bilo treba gojiti duh dobrega medsebojnega sodelovanja med različnimi pevske skupinami, utrjevati vezi s prijateljskimi zbori, iskati pobratimskih poti z zamejskimi zbori in med člani krepiti duha pripadnosti Cankarjevimi idejami, **da bi kultura postala svobodna last svobodnega ljudstva.** Od vas pričakujemo, še bolj kot doslej, vse tisto, kar lahko kot organizirana skupina prispevate k uresničevanju cilja zveze kulturnih organizacij Slovenije, k zvišanju kulturne ravni delovnih ljudi, da se borite za to, da bi vse pomembnejše človeške storitve postale dostopne vsem ljudem, da bi se delavci iz svoje zaostalosti dvignili v kulturo, a da bi se hkrati tudi kultura iz svoje odtujenosti povrnila k človeku.

ANEKDOTA

Šoferska

Nekdanji grofov in pozneje tovarniški šofer Filip Tola je tudi prevažal bolnike z reševalnim avtomobilom. Tedaj še avtomobili niso bili tako opremljeni kot danes, posebno ne za porodnice. Pa se je zgodilo, da mu je neka žena rodila v avtomobilu. Tola je sicer ustavil avtomobil; namesto da bi pomagal porodnici, se je odpravil peš do prve ob cesti stoječe hiše, da je pogledal, kakšna je hišna številka. Moral je pač vpisati, kje se je porod izvršil.

IZREKI

Zame sta samo dve vrsti žensk — boginje in vratarice.

Pablo PICASSO

Ženske mislijo kakor kralji, da jim vse dolgujemo.

BALZAC

Miroslav Osojnik

Knjiga išče bralca, bralec knjigo

Pet sto let je že od tega, ko so bile v Evropi natisnjene prve knjige. Več kot štiri sto let je za nami, odkar je izšla BIBLIA, temelj slovenskega knjižnega jezika. Več kot stoletje in četrt že počiva pesnik Sončnega venca, — njegova beseda je še danes živa: Njegova roka je začrtala v svetovno literaturo usodo slovenstva.

In še danes živi slovenska beseda v knjigi, morda bolj kot kdajkoli. Previharila je vsa burna obdobja, uporna in poduhovljena preskočila zlom stoletij. Dokazala je, prepričljivo in zgovorno, da se človek zaveda sebe, da živi in hoče živeti!

Knjiga je zakladnica človeškega znanja. Na njenih potiskanih straneh živi kultivirana dediščina vsake družbe; umetnost in znanost si segata v roke, da bralca spontano obveščata in osveščata, mu vlivata svojo specifično voljo, iz katere lahko črpa duhovno moč in postane enakopraven član družbe: nazorsko pokončen, moralno neoporečen, osveščen in duhovno bister posameznik.

Knjiga je naša učiteljica, knjiga je tudi šola lepega materinega jezika, podlaga za ljubezen do njega in močan vzgib za vero v lepo in plemenito človečnost. Njeno poslanstvo je žlahtno, najsi ga ocenjujemo z očmi posameznika, določene družbene skupnosti ali družbe kot celote.

Vendar pa knjiga nima haska, dokler zgolj leži na polici. Takrat je mrtva in neuporabna stvar. Le prah se z leti nalaga nanjo; potem se seli na podstrešje, nagrižejo jo miši — taka je sedaj vsa njena komunikativnost!... Knjiga je živa, kadar jo vzame bralec v roke in jo zavzeto, zbrano prebere. Takrat je svoje veliko poslanstvo že izpolnila. In tako se dogaja nenehno. Knjiga—bralec, bralec—knjiga. Neprekinjen krog učinkovanj: KNJIGA

IŠČE BRALCA, BRALEC KNJIGO. Pod tem geslom se je odvijalo tudi v dneh od 29. septembra do 1. oktobra 1977 strokovno posvetovanje slovenskih knjižničarjev v Otočcu, združeno s 23. občnim zborom Društva bibliotekarjev Slovenije. Sklep udeležencev je bil soglasen: — Knjiga in knjižničarstvo pri nas nimata take družbene veljave, kot bi jo morala imeti. Očitno je, da na relacijah knjiga—bralec, knjiga—družba, knjižničar—družba in bralec—knjižničar prihaja še vedno in povsod do velikih nesoglasij. Enostavno rečeno: Vse prepogosto se enostavno ne razumemo.

Pet let je že tega, odkar je bil predložen na konferenci IFLE v Budimpešti UNESCOV manifest o javnih knjižnicah. Ta s svojo vsebino zgovorno priča, kakšne so (naj bodo!) osnovne funkcije vsake javne knjižnice: Vsaka knjižnica, ki jo krasi pridevek »javna«, mora biti osnovni in glavni posrednik, s pomočjo katerega naj postanejo zapisi človekovih misli, nazorov in čustvovanj, rezultati njegove ustvarjalne domišljije in talenta dostopni vsakomur, odraslim in otrokom. Ljudje morajo biti povezani s svojo dobo, nenehno se morajo vzgajati, učiti in privzgajati, da lahko linearno z razvojem današnjega sodobnega sveta spremljajo njegova dognanja na vseh področjih znanosti in umetnosti.

Zato moramo skleniti kompromis: Knjižnice se morajo obvezati, da bodo nenehno preverjale in dopolnjevale svoje fonde, da bodo živi, privlačni, bogati in vedno aktualni! Bralec-uporabnik pa bo moral potrkatati na svojo vest in se vprašati: — Ali sem res sam tisti, ki me nekaj nenehno spodbuja in priganja, da odkrijem vse te, meni še neznanе razsežnosti, ki sta jih ustvarili s svojo magično močjo sodobna znanost in umetnost?

Tiskana beseda je že dolga stoletja najbolj priznan posredovalec in hranitelj vsega človeškega znanja, idej in informacij, torej še vedno ostajajo knjige, časopisi in časniki skoraj edino, gotovo pa najpomembnejše delovno sredstvo vsake javne knjižnice.

Bralec je del žive družbe, s katero živi in se oplaja z njenimi dosežki. Zato mora biti radoveden, vedoželjen. Tudi knjižničar je sestavni del družbe. Družba ga je usposobila za to, da s svojim strokovnim znanjem in po svojih najboljših močeh pomaga vsakemu bralcu, ki je dovolj vedoželjen in radoveden, da ga privabijo »speči zakladi« tiskane besede, ki so neizčrpen vir informacij iz vseh obdobij in vej človeškega nehanja. Če pride na relacijah knjiga—bralec in bralec—knjižničar do kratkega stika, se ta stik nadaljuje na vseh relacijah in težko je potem najti izhod iz zagate, v kateri se znajdemo. S polovičarstvom se ne smemo in ne moremo zadovoljiti. Preveč občutljivo, važno in osnovno področje družbe bi zanemarili!

Resda se je z akcijo »Človek — delo — kultura« prebudil in dokončno oživel interes našega družbenega izobraževanja samoupravljalcev, vendar pa statistični rezultati, ki jih skrbno zbiramo in analiziramo, kažejo, da:

— ali še ne poznamo dovolj zahtev, potreb in interesov bralcev;

— ali pa bralci ne kažejo raznovrstnih širših interesov — (če izvzamemo že prej omenjene uspehe družbenega izobraževanja in ožje, izrazito individualne želje in potrebe posameznikov).

To so ključna vprašanja, ki se postavljajo knjižničarjem kot izvajalcem nalog posebnega družbenega pomena in bralcem kot uporabnikom teh kulturnih dobrin. Nobena stran pri sooblikovanju in dokončnem opredmetenju izobraževalnega procesa ne bi smela stati neprizadeto ob strani. Odtujitve in osamitve ne prenese nobena sodobna in zdrava družba. Odtujitve in osamitve delovnih sredstev, ki so v našem primeru knjiga, časnik in časopis, pa sploh ne!

Morda je bilo to pisanje zaradi problemske naravnosti zastavljeno nekoliko preveč črnogledo! Želelo je pač osvetliti problem z obeh strani in nakazati spodbudne rešitve, ki so odvisne od obeh strani družbe, od izvajalcev in uporabnikov. Stvarna statistika niti ni tako črna. Lahko pa bi bila še mnogo boljše, če bi se idealno izpolnili vsi prej naštetni pogoji in možnosti.

Študijska knjižnica na Ravnah spada med manjše osrednje matične knjižnice v Sloveniji. Tudi krog prebivalstva, ki ga zaobjema, ni tako širok, kot se lahko z njimi pohvalijo druge matične knjižnice, ki so bliže centru. Številčno precej šibka delovna skupnost knjižnice si zastavlja za svojo kadrovsko strukturo večino skoraj preobsežne naloge, toda izvaja jih s srcem in voljo, z željo, da pritegne v svoje bralnice čimveč občanov-uporabnikov. Od 1. oktobra 1977 je v ta namen kljub maloštevilni zasedbi uvedla dvojno popoldansko dežurstvo. Vsak dan ob delavnikih od ponedeljka do petka sta od 7. do 19. ure odprta za bralce dva oddelka knjiž-

Sentanel

Sentanelška cerkev

Ivan Modrej

Bom oglarja vzela, bom tolarje štela...

(Zapisano po pripovedi starega oglarja)

V minulih časih prejšnjih stoletij, ko so še bile fužine v Balosu, v Monšeniku, kjer je danes žaga, je bila pa tovarna za žico, tedaj je bila naša Črna še pretežno železarska naselbina. Ta nekdanja železarska industrija je rabila mnogo oglja, enako so rabile oglje tudi male topilnice svinca na Pecnikovem v Starem Šmelcu, v Žerjavu na »Fijavževem«, na Pristavi, kjer stanuje danes Filip Sušel, največja pa je bila na Poleni, v stavbi, ki so jo imenovali »Puhar«; sedaj je že podrta.

V tistih časih so prihajali v naše kraje sezonski delavci — »oglarji« ali »paclarji«. Bili so doma iz Furlanije v Italiji. Med seboj so govorili le v italijanskem jeziku. Slovensko so po daljšem bivanju v naših krajih govorili zelo pomanjkljivo.

Prišli so zgodaj spomladi ter odšli pozno jeseni, ko se je po naših gorah že pojavljal sneg. S seboj so imeli nekateri kar celo družino, ženo in otroke. Med letom so sekali drva ter nalagali in kuhali oglje.

V gozdu so si postavili leseno kočico, pokrito z lubjem, enako so bile tudi stene obložene s temi »skorjami« ali lubjem. V tej leseni koči, ki je bila zavarovana le pred dežjem in delno tudi pred vetrovi, so si kuhali na ognjišču, ob steni so bili pa pogradi za ležanje.

Na primernem kraju, kjer je bilo v bližini mnogo listnatega drevja, primerne za posek, so zravnali zemljo, da so dobili ravno površino za nalaganje kope. Ta kopišča so bila vedno v bližini potokov ali studencev. Pri sekanju in spravilu drv na določeno mesto so tem oglarjem pomagale žene in otroci. Ker kope niso kuhali ob prometnih cestah, ampak tam, kjer je bilo dovolj drevja, primerne za oglje, so si morali kopati široke steze in ceste za spravilo oglja do večjih prometnih cest. Po teh strmih stezah in nadelanih cestah so ga vozili s sanmi, ki so imele le kratke krivine, na teh krivinah so bile za podaljšek pribite zavite palice, da ni bil preveč sključen, ko je vlekel po strmini navzdol. Za prevoz oglja so uporabljali velike vrece, ki so imele zgoraj pritrjene velike železne »rinke«. Te so bile priročne pri nakladanju ali razkladanju.

Tem sanem za spravilo oglja so naši krajanje še dolgo pravili »laške sani«. Spodaj na »sanici« pa niso bile okovane s »šinami«, ampak so imele z lesenimi »cveki« pribito prepolovljeno leskovo palico. Ko so se te »leskove šine« obrabile, so jih zamenjali z novimi palicami.

Nekdaj je bil Smrekovec bolj zaraščen z raznim listnatim drevjem, zato je bilo največ teh oglarjev — »paclarjev« v Smrekovcu, kjer so sekali drva ter nalagali in kuhali oglje. S tem, ko so sekali listnato drevje, se je razširila smreka. Saj pravijo stari gozdarji, da je bukev mati smrekovih gozdov. In ti nekdanji oglarji so tudi naredili cesto od sedla Kramarce čez Incmanovo planino do sedanje planin-

ske kočice na Smrekovcu. To cesto so starejši ljudje še do nedavnega imenovali »laška cesta«.

Na planjavi ter na pobočju Smrekovca so sekali drva in kuhali oglje, tam so tudi prebivali. Ker jim je zelo ugajalo so imenovali vrh in planjavo pod njim »Roma«, po njihovem glavnem mestu. To ime se je ohranilo do naših časov. Ob nedeljah pa so tisti, ki niso bili zaposleni pri kuhanju oglja, prišli v Črno k maši. Pocerkenem opravilu so si nakupili v trgovinah življenjske potrebščine, ki pa so bile zelo skromne. Kupovali so le koruzno moko, mast in sir. Po teh nakupih so se oglašili tudi po gostilnah, ki jih je bilo nekdanj več kot pa danes — kar devet je bilo teh vinskih hramov, kjer je »Bog roko ven molil«. Bil je velik živžav po gostilnah z oglarsko italijanščino. Na večer so se pa podali v brezmejno gozdove ter tam živeli brez stika z domačim prebivalstvom. V Robnikovem gozdu v Zg. Javorju sta živeli dve družini teh oglarjev. Pri eni je umrla desetletna deklica Urška. Moj oče je bil ravno tedaj v »taverhu« v župnišču v Javorju. Pa prisopiha oče te umrle deklice v župnišče ter žalosten in objokan pove v pomanjkljivi slovenščini: »Bingale, bongale, jamo kopat, Urša krepak!« (Zvoniti, zvoniti, jamo kopat, Urša je umrla.)

Vsi ti oglarji — »paclarji« so kuhali oglje večinoma v gozdovih grofa Thurna, ki je z nakupom kmetij pridobil velike gozdne površine. Največ oglja so porabili v grofovih fužinah v Balosu pri Mušeniku, nekaj ga je pa prodal tedanjim lastnikom malih svinčevih topilnic.

V Balosu, kjer je bila velika fužina s kovačnicami, so imeli ob cesti veliko stavbo za oglje, imenovano »kolprna«. Porušili so jo pred leti, ko so razširjali cesto.

Nekdaj je imela vsaka kovačnica precej veliko stavbo za shranjevanje oglja. Rakeževa »kolprna« je bila nad »Bognarjevo rido«, Florjančeva pa pod Obistovimi skalami.

Ko se je proti koncu prejšnjega stoletja fužinarski obrat iz Balosa preselil na Ravne in so tudi pri topilnicah svinca začeli uporabljati premog, se je kuhanje oglja v naših krajih v večjem obsegu prenehalo. V manjših količinah so ga še rabili domači kovači ter rudniške kovačnice.

Tudi marsikateri domačin se je ukvarjal s kuhanjem oglja, na primer Tovžlakov Zep, ki je menda imel v zakonu toliko otrok, kakor bi hruško otrešel. Po mnogih letih drvarjenja v Karpatih in po romunskih gozdovih se je v domačem kraju posvetil oglarjenju.

Ženi in otrokom je prinašal ob koncu meseca dolžni znesek svojega zaslužka. Sebi pa je po laškem zgledu nakupil iz preostanka koruzno moko, slanine in sira za prehrano ob napornem delu.

Ko je nekoč ob začetku meseca ves zamazan od oglja ter zaraščene črne brade,

nice: študijski in družboslovni (marksistična bralnica). Zavedamo se, da moramo poživiti odprtost takrat, ko je delovni človek prost službenih obvez in si lahko utrga tisti del svojega prostega časa, ki ga je namenil za izobraževanje in informiranje, za obisk naše knjižnice. Vrata našega »hrama učenosti« so široko odprta za vsakogar. Vsakdo si lahko ogleda stalno razstavo novosti naših in tujih založb v velikem salonu knjižnice. Skupinskim obiskom smo vedno pripravljene ustreči z vodstvom in razlago, primerno stopnji in zanimanju obiskov. Vsak obiskovalec ima prost dostop tudi do katalogov, ki so vodiči v svet inventarja knjižnice. Ob katalogih se bralec (s knjižničarjevo pomočjo!) hitro navadi samostojnosti in se mu svet do skrivnosti knjižnih fondov še veliko širše odpre.

Ob mesecu knjige in drugih pomembnih dogodkih in obletnicah bomo kot vsako leto organizirali zanimive in poučne razstave in prireditve, na katere bomo vabili in opozarjali z letaki in vabili — vse z namenom, da pridobimo čim več novih bralcev. Vsakemu obiskovalcu je na voljo vodič po knjižnici. Osvetlil mu bo še marsikatero podrobnost iz skoraj 30-letne zgodovine naše knjižnice, ki je morda še ne pozna! Še bi lahko naštevati, pa končajmo z vabilom:

Pridite, samoupravljalci, oglejte si knjižne zaklade v ravnem gradu, študijsko knjižnico, marksistično knjižnico, potujočo knjižnico. Radi vas bomo postregli po vaših željah in potrebah. Kajti le tako bo do kraja izpolnjen namen in cilj naše dejavnosti: KNJIGA BO NAŠLA BRALCA IN BRALEC KNJIGO.

In s tem bomo spet za korak bliže našemu skupnemu cilju: V naši družbi bo še več osveščenih posameznikov. Žlahtno poslanstvo knjige pa bo še za odtenek žlahtnejše.

spremljan od kopice svojih otrok, prihajal nakupovat v Črno k bogatemu trgovcu, so ga vsi, razen njegovih, gledali nekako s strahom. V trgovini je postavil koš na tla. Kopicca njegovih otrok se je ustavila za njim v hlačkah in premerjenih krilih.

Ko ga je nekoč trgovec opazil črnega ko samega vraga, se je hudomušno nasmešnil in odhitel v skladišče, od koder je prinesel ogledalo in ga postavil predenj. »Dober dan, Zep! Tu je nekaj novega za te! Kaj vidiš?« Zep, izkušen drvar in oglar, se je malo namrdnil in dejal, ko je gledal v ogledalo: »Vidim hudiča — otroci moji — bojte se ga! Vidim, kako trgovčevo kožo nateguje in nanjo njegove grehe zapisuje.«

Spominjam se še, ko so v Monšeniku pri žagi na »holeplacu« kuhali oglje iz lesnih odpadkov. Zmeraj se je kadilo iz dveh ali treh kop.

Dandanes pa v naših krajih ni več teh oglarjev, ki bi kuhali oglje. Tudi rabi se skoraj nič, ker so se fužine ali železarne preusmerile na elektriko in tekoča goriva. Nekdanje stare kovačnice pa so zamenjale mehanične delavnice, ki popravljajo in zdravijo železne konje, ki danes dirkajo po cestah.

Ker je danes mladim nepoznano, kako se dela kopa in kuhanje oglja, bom opisal to delo.

Sestaviti tako kopo ni malenkost. Saj gre v eno samo kopo, ki ima kake 4 ali 5 m premera, in sega 2 do 3 m v višino, nič manj kot 100 do 120 m³ drv. Najvažnejše je, da je pravilno sestavljena »sredica«. Tu se morajo drva nalagati tako, da nastane v sredini kope navpičen preduh. V ta preduh se izmenoma nalagajo treske in na drobno nacepljena drva. Okrog te sredice se nato gradi kopa in zlagajo drva navpik, in to tako, da je vmes čim manj zračnega prostora.

Kopa mora imeti obliko stožca, ki se na vrhu splošči. Ko je kopa zgrajena, jo je treba obložiti z zemljo. Zemlja se navlaži in iz nje se napravi okrog 10 cm debel sloj čez celo kopo.

Ta zemeljski oklep mora biti trdno sphan, da postane neprodušen. Graditev kope zahteva 12 do 14 dni napornega in skrbnega dela. Ko je vse to narejeno, se kopa prižge. Ne prižiga pa se pri vznožju, ampak z vrha, tako da ogenj ne gre od spodaj navzgor, marveč narobe — od zgoraj navzdol.

Ko se kopa prižge, se napravijo pri vznožju z drogom približno 3 do 5 cm široke luknje, da lahko kopa »diha«. In prav s temi luknjami oglar uravnava ogenj v kopi, da gre od vrha navzdol. Premalo takih lukenj bi ogenj zadušilo, preveč in na nepravem mestu pa bi imelo za posledico, da bi se ogenj v kopi razplamtel in bi drva zgorela, ne pa zoglenela. Zato mora biti oglar stalno na preži. Noč in dan mora bedeti, uravnnavati ogenj in skrbeti, da zemeljski oklep ne razpoka. Vsako uro ga mora navlažiti z vodo in gladiti ter popravljati z lopato.

Celih 21 dni traja to delo. V tem času oglar nima pravega spanja. Če gre vse v redu, lahko tu pa tam za kake četrt ali pol ure zadremlje, trdno zaspati ne sme nikdar.

Hudo pa je, če je dolgotrajno deževje ali huda nevihta, da se zemeljski oklep razmoči in odplavi. Takrat je treba z vsemi štirimi delati, da se škoda sproti popravi in ne pride do katastrofe. Kajti če se vname, bi šel po zlu ne samo vloženi les, marveč tudi zaslužek.

Ko je kopa skuhana, se ohladi 4 do 5 dni, takrat se oglar naspi za nazaj in za naprej. Oglarji niso bili plačani po uri, ampak po učinku. To se pravi, kolikor oglja skuhaš, toliko dobiš plačano. Takšna precej velika kopa je dala okoli 7000 kg oglja. Oglarski posel je bil težak in odgovoren, povrh pa še zelo tvegan. Kuhanje oglja ni bilo tako enostavna stvar. Kaj vse mora oglar znati in vedeti. Le majhna neprevidnost ali malomarnost in vsa kopa gre k vragu. Z njo pa tudi večtedenski trud in zaslužek.

»Oglje, kupite oglje, lepo oglje, bukovo oglje!« Tako nekako so kričali po ulicah in

dvoriščih v mestu tako imenovani mestni oglarji, ki so kupili oglje od pravih oglarjev. Ponujali so gospodinjam svojo robo v času, ko še niso poznale električnih likalnikov. Ti mestni »oglarji« so z napredkom tehnike izgubili v pozabo kot nekdanji kočijaži in podobni poklici. Izpodrinila jih je moderna tehnika. Toda kakor so izumrli tisti »mestni oglarji«, tako so izumrli tudi rodovi pravih oglarjev, to je tistih, ki oglje kuhajo.

Še dandanes so po naših gozdovih lepo vidne te majhne ravnice v bližini potočkov ali studencev, ki so bile nekoč prostor za nalaganje in kuhanje kope. Danes so pa že zaraščene z debelimi smrekami.

Vidijo se tudi sledovi nekdanjih ozkih cest ter širokih stez po hribih, koder so z »laškimimi sanmi« vlačili oglje do večjih prometnih cest.

Na te nekdanje oglarje — »paclarje« je ostal le spomin pri starejših ljudeh in sledovi nekdanjih »kopišč« po gozdovih.

Nekaj teh oglarjev se je tudi poročilo z našimi domačinkami ter so ostali v naših krajih.

Potomci teh nekdanjih oglarjev pa še danes živijo med nami.

Mici Kotnikova

ŽENA Z ZLATIM SRCEM

Kje so tiste stezice, ki so včasih bile, so že davno preorane, so 'z njih bele ceste.

Po zeleni mehki travne steze ne prihaja več Tončka — dekle spod goré.

Je v ženičko odrasla, z njo so rasle skrbi za brate, za sestre, da srečni bi bli.

Ob kraju jase pred cerkvijo sv. Barbare — tam ob gozdičku — so navadno postavili kramarji svoje »štante« ob belih nedeljah, ko je bila maša za dekleta; prej so bili tu »štanti« na velikonočni ponedeljek, ko je bil »ofer« za fante.

Bogato so bili obloženi ti »štanti« z vsakovrstnim blagom — od sladkarij do gospodinjskih potrebščin. Z robov so visele raznobarne vezalke, naramnice, pasovi, copati, cokolje, klobuki, škrtitiji, grčke za mošt, venig za živino — ja tako različne potrebščine, da je bilo veselje pogledati. Tudi »cukrpekarjev« je prihajalo več hkrati. Dobro obiskovan je bil »štant« domačina Kotnika — doma je bil pri Krdevu. To je stavba onstran vode ob Štrekljevi hiši v Brančurnikovem grabnu. Že pred leti si je v njej uredil dom njegov sin Toni.

Ob robu jase so bile gruče fantov. Vse polno se jih je prerivalo okrog kramarjev. Nakupljene darove so imeli spravljene v žepih.

Darovi so bili izbrani pač za različne namene. Vonj po cigaretih je prihajal po zasenčeni strmi gozdni stezici, ki vodi mimo Šešljeve hišice — preurejenega Ofovškega mlina, kamor so zelo radi zahajali otroci. Tu so prešali olje in v mlino so delili krlhle nalomljenih hlebov potice —

Staro in novo

orehove, makove, bučeve — ripsove, sončnične, lanene, totrove, solatne.

Mlinarji so se šolarjev najlaže otesli z izgovorom, da prešajo le ripsovo olje — joj — ta potica pa otrokom ni šla v tek!

Vonj tobaka iz pip in cigaret je opozoril prihajajoča dekleta, da so fantje že zbrani zgoraj pri cerkvi. Na skriti stezi so poiskale Obretanova dekleta Tončka, Micka in Urška drobno zrealce v ročni torbici. Poravnale so si drobno kodraste lase proti kitam, ki so jih nosile zvite na tilniku. Poravnale so si bluze in dolga krila. Morebitno iglico, odpadlo z gozdnega drevja, so druga drugi pobrale z ramen. Umirjen je bil njihov korak, ko so prišle na ravnico pred cerkvijo.

Poznale so obraze ljudi okrog kramarjev. Tu gori so srečale Ocvirkovega očeta Boštija in sina Francija, skromno ob strani je stal Kovsov Miha; v bolj gosti grunji je bil zgovoren Godčev Folt-Krakolinik. Tih sramežljiv je bil moj ata — Krvavčev Franc. Macigojev Flori je bil še čisto mlad. Mlada sta bila Predovski Johan in Franci, prav tako Jaki in Luka od Kajzerja. Vagoječa fanta Toni in Lojze sta rada govorila, zato so okrog njiju radi postali tudi drugi, ki niso bili preveč pogumni. Ravnjakov Tevžej je domače pripeljal s kolesljem.

Med fanti sta stala mladi Šebovnik — Podhovski Korli — pa Apohalj Johan.

Pa Peter in Pepi iz Šteharja — Arnoldova dva sta bila tu, pa Rogački oče — muzikant, ki je učil fante igrati na vse mogoče instrumente pihalne godbe. Blizu so stali kogovski Peter in Tičej pa Anzi in Franc od Žagarja. Makljevi oče so pripeljali še čisto majhne sinove. Jugov Franci s sestro Urško, Rogački Hajnrih z Maksom, Večkov oče Florjan z nečakom Krištanovim Lukijem, pa Žiboči oče z Lojzetom so dopolnili venec moškega zboru ob kramah pri Barbari. Seveda je bila ob kramah še množica drugih. Na Kotnikovem pultu je čakalo kdo ve koliko konjičkov iz lecta, pužik, pa lectovih src, velikih in majhnih pa škatlic z bonboni. »Cikerli« so bili v mikavnih škatlicah, čez nje pa trakec z napisom »ljubim te«, ali pa kaj hudomušnega, kaj skrivnostnega, ali pa kaj samo za »potracati«.

Ob pozdravu z dekleti, ob stisku rok, ali pa ko so se vračale domov je poromalo darilo v dekliško torbico ali v skriti žep dolgega košatega krila.

Zadržani in sramežljivi so bili ljudje po hribovskih domačijah. Skromnost in delavnost je bila njihova odlika.

Mlajša sestra Urška se je poročila k Vagojetu. Pri starših so ostali še Tončka in Micka in bratje z malo Nežiko.

Bila je zgodnja vigred. V temni noči 30. marca so Tončkina mati prišli na pomoč neizkušeni mladi materi — moji mami. Blage tolažilne besede v težkih urah so bodrile izžrpano mlado mater. Tončkini mati so pomagali na svet bratu Franciju.

K leseni bajti na Krvavčevi samoti je pritekla Obretanova Micka, ko je bilo bratcu le en dan, in spet so k mami prišli mati. Tisti mati, ki so kljub planinskemu življenju, kljub oddaljenosti od nase — znali podati toliko lepega v srca svojim otrokom že v najbolj nežni mladosti.

Milina Obretanove matere se odraža v dejanjih teh, po katerih se pretaka kri Podlinškov.

Ta nagnjenja opazimo pri priljudni Mickini hčerki Veroniki — trgovki v nekdanjem prevaljskem »črnem lodnu«; pri Milki: ko odide z njivskega dela, vzame človeku iz rok otroka in ti ga ponese skoraj do doma. Obretanovi vrhovi ždijo v polkrogu nad našo domačijo, Milka odhaja, otrok na utrujenih rokah spi. Vem, Milka, v tvojih žilah utriplje čut Podlinškov. Otrok po smrti naše mame oboli za pljučnico. Štefi se odtrga od krompirjeve setve, četudi so prišli pomagat drugi, on prileti z avtom, da bi pomagal bolnemu otroku. Čez nekaj ur pride v ravensko ambulanto, čeprav bi moral biti pri plugu, pri konjih. Bog lonaj, Štefi, tako tudi Franciju, Foltiju in Adiju — iskrena hvala vam — šoferjem.

Z Obretanove domačije so se Podlinškovi preselili k Logajetu na Kot k hčerki Urški. Tu so umrli oče. Po poroki najmlajše sestre Nežke je teta Tončka odšla z Nežko in materjo k Jugu v Kotu. Tu so umrli Obretanova mati — Tončkini mam. Bilo je kmalu po letu 1932. Razburljivih dogodkov se človek spominja že od četrtega leta starosti.

Še vedno dobro vem, da so me prebudili Ocvirkovi, ki so pozno zvečer prišli po mamo. Franci je šel z njimi, ker so mu bili »babica«. Jokala sem, ker nisem smela z njimi k Jugu »Francijeva babica so« so se me otesali, da naj lepo k atu ležem, so mi naročali. V joku sem zaspala.

Nežkini otroci so rasli na Tončkinih rokah. Veliko dela je bilo na Jugovem gruntu. Precej polja je zamočvirjenega. Skisana zemlja slabo rodi. Hlev in delo v njem, njave in travniki so izpili Tončkino moč. Po svobodi so se selili na Pečnikovo. Tu so Tončkino naročje zasedli otroci nečakinj Milke, Majde, Gelke, kmalu nato tudi Štefijeva dekleta. Kot štručke so romale iz rok v roke, k tetki Tončki in spet od kraja.

Ob prorokah in krstih so domači vedeli, ne da bi prosili: drobne rezance bodo na-

pravile Tončkine roke. Ko so nečakinje zbolele in so morale v bolnico, so domači vedeli: Tončka bo skrbela za dom, za vso hišo tako dolgo, da se bolezen umakne.

Ko je v jutranjih urah zalivala svojim ljubljankam — lončnicam na Pečnikovih oknih in postala na ganku, je rada povedala kaj iz svojega mladostnega življenja pri Obretanu. Gank pri Pečniku jo je spominjal na Obretanovo domačijo. Na tisti leseni gank, s katerega je s sestrami in brati opazovala lepoto Mežiške doline — očarljivo lepoto vseh letnih časov, ki jim mlada čustva še popestrijo vrednost.

Prijetno je bilo Tončki ob materi. Dolgo življenje z njo jo je obvarovalo pokvarjenosti. Ostala je trdna, zanesljiva, delovna, dobra, čuteča, blaga, materinska, ustrezljiva, razumevajoča, vdana, potrpežljiva tetka že vdrugeč.

Triinosemdeset let je poteklo, kar je Tončka ugledala luč sveta ob starših Podlinških v črnih hribih nekje na Kromarici. Kot grofovski najemniki so se veliko selili.

Tončka je od Obretana prihajala k Logajetu. »Dobra Obretanova tetka«, so jo klicali.

Zaradi prevelike oddaljenosti ni obiskovala šole. Njene roke niso napisale ljubezenskega pisma, kot ga napiše roka zaljubljenega dekleta. Zabav, gostiln, kina in podobnega ni nikoli obiskovala.

Volnena preja, tanka — gladka nit je bila njen konjiček. Kuhanje — pranje — postrežba domačim, jo je veselila. Biti — pomarnvati z njo je človeka čudno pomirilo.

Iz doma sestre Nežke je odšlo 11 fantov.

Na Tončkinih rokah so odrasli. Solze joka in smeha so sušili na bluzah tetke Tončke. Toplota in mehka drobna lička se je stiskala k tetki: »Moj — moj, priden — priden,« je Tončka ujčkala fantke, ki so ji nevede nadomeščali prazno, bolečo mesto neizpolnjenega materinstva.

Nudili pa so domači z lepim sožitjem tetki prijeten dom; ob kramljanju s sorodniki ji je potekla jesen življenja, ob

Na Tolsti vrh

žebljanju deklic, fantkov, sestre, bratov — dobrih sosedov v hiši.

Spet so se zbrali pri Barbari sosedji, sorodniki, vsi Tončkini — dekleta in fantje — štirinajst po vrsti iz Nežkinega doma. Kam bi segle vrvice pleničk — oblekic, rjuhic, ki so jih brez stroja oprale Tončkine roke — razpokane — hvaležne za smehljaj, za bližino sorodnikov.

V sencu gozda pa ni bilo kramarjev — ni bilo fantov z darovi. Tončko sta preživela le dva njena letnika: Ravnjakov Tevžej in Šteharški Pepi, znanca njenega in našega Brančurnikovega grabna.

Na jasi ni bilo znanca Kotnika s knjigami in srčki. Deset let že počiva za ograjo v bližini našega ata. Tončkini letniki so utihnili. Umirili so se. Zadrega mladeničev z darovi je ostala le v spominu otrok. Ljubezenska čustva so mnogi prednamci iz skromnosti zatajili. Iskrene so bile redke izpovedi. Skromnost jih je osrečevala. Vračanje od »ofra« je sramežljivim dekletom pognala kri v lica. Na ovinkih barbarskega polja, koder so se vili sprevodi ob pranganju, so se bolj podrobno ogledali par za parom. Lepo je mlademu človeku, polnemu nad. Zakaj je vse to minljivo?

Franci Kamnik

Slovenske gore se začenjajo pri morju in segajo do prekmurskih ravnin

Malo pozno je prišlo obvestilo, da gremo 11. septembra na shod slovenskih planincev v Prekmurje. Zvenelo je nekoliko čudno, kajti Prekmurje že dobro poznamo in vemo, da tam ni planinskih vrhov kot pri nas, da je tam le ravnina z rodovitnimi polji, pašniki in sadovnjaki. Pa vendar imajo tudi Prekmurci svoje »planine« in te so valoviti, gričevnati predeli Goriškega. Nad slemeni se dvigajo višje vzpetine: Serdiški breg (418 m) je najvišji v Pomurju; sledijo Srebrni breg (404 m) blizu tromeje ter Kamenek (391 m) in Benedikt (357 m). Letos so priredili deveti shod slovenskih planincev v Zgornjih Petrovcih, turističnem kraju, približno 25 km oddaljenem od Murske Sobotice. Isti dan so si izbrali za pohod na Triglav tudi slovenski železarji in marsikdo je bil v dilemi, na katero planinsko prireditev naj gre. Kar precej se nas je odločilo za Prekmurje, kar za poln avtobus.

Ravenska skupina je čakala na odhod na domači avtobusni postaji že ob šestih zjutraj, vendar pa je kazalec ure lezel že proti sedmi, ko smo zapuščali Ravne. Srečanje s prevaljskimi planinci v avtobusu je bilo pristržno kot vedno, saj smo si postali dobri znanci že na prejšnjih izletih. Do Maribora je vožnja minila v vedrem razpoloženju. Vodič in »duhovni vodja« izleta je bil tovariš Emil, prekaljen organizator in vnet planinec. »Hišni« red v avtobusu mu je pomagal vzdrževati tovariš Pavle, ki mu noben izlet »ne uide«. Za to priliko je bil napisan tudi zelo nazo-

Znanec Kotnik — slašičar — leži ob stezi, koder se je nekoč vil sprevod. Tam mirujejo njegove roke, ki so zamesile testo za tisoč in tisoč srčk.

Kjer se je nekoč vetrič lovil v krila in bluže Obretanovim dekletom — Tončki — Micki — Urški ob pranganju, kjer se je mešal vonj praznih oblek z vonjem kadila od mize, kamor so na lepe nedelje radi pohiteli naši starši — sosedje — farani, čez to polje sv. Barbare so popeljali Obretanovo Tončko — Pečnikovo Tetko.

Enajst mladeničev — delavcev iz fabrike je šlo za tetkino krsto. Šli so vitki — visoki. Skozi ožilje — skozi prekate jim valovi kri Podlinškov — Petkov — Burjakov — Gadcev.

Na oknih Pečnikove domačije rasejo rože s stoterimi cvetovi: belimi — rdečimi rožnatimi, velikimi — majhnimi — dišečimi. Kdo pozna govorico rož.

Včasih pripovedujejo o sreči, včasih o bolečini, včasih o želji, ki bi se naj izpolnila. Eno pa rože govorijo zagotovo.

Tetka Tončka je bila neusahljiv zaklad ljubezni, zato se je mogla tako vdano in zvesto žrtvovati. Bila je slovensko dekle — žena — z zlatim srcem.

ki jih je začela barvati jesen. Pri Radencih smo dohiteli Muro ter vstopili v idilični svet Pomurja — idilični svet pisateljev in pesnikov: Ingoliča, Kocbeka, Godine, Krefta, Kranjca, Golarja in Kozarja. Naj omenim misli, ki jih je napisal naš pisatelj Miško Kranjec popotnikom, ki prihajajo v te kraje: Ti pa, popotnik, ki prideš v to našo pokrajino toplic in slatin, štajerskih vin in polebi nekoliko zadušnega ravninskega zraka, si vzemi še nekaj časa, da se ozreš tudi po tisti lepoti, ki je potrebna za dušno pašo, ki se je ohranila v starodavnosti fresk in življenja, in da se predaš nekoliko otožnemu razpoloženju, ki ga dihajo žitna polja, pozabljena jezera z lokvanji in divjimi racami na Muri, in da se sprehodiš med trto in zidanicami Prleških in Lendavskih gor, po borovih gozdovih po Goričkem, kjer boš povsod odkril kakšno drobnarijo, kos lepote, ki pojde s teboj na daljno pot.

Kraj Radenci, ki leži ob mrtvih rokavih Mure, se ima zahvaliti za svoj vzpon zdravilnim vrelcem, kopelim in izvirom slatine. Danes so tukaj moderne zdraviliščne zgradbe in lepo negovani parki. Kopalnice (ki je tukaj že od leta 1882) ima še sodoben pokrit plavalni bazen z vsemi ustreznimi rekreacijskimi napravami. Zanimiv je tudi podatek, da je bil kraj Radenci povezan z Ljutomerom z železnico že leta 1890. Od tukaj pa do Murske Sobotice so nas spremljala širna polja, položena v ravninski svet. Skoraj neopazno smo se znašli v prekmurskem upravnem in kulturnem središču — Murski Soboti. Mesto ima panonski značaj. V obrobni predelih stoje hiše med vrtovi in nasadi, ob njih pa nastajajo atrijska naselja, ki spreminjajo nekdanji kmečki videz podeželskega mesta. Urbanizacija mesta je vidna na vsakem koraku — nastajajo nove četrti, industrija pa se seli izven mesta. Murska Sobota ima mnogo znamenitosti, npr. stolnico, zgrajeno v modernem ma-

ren »turistični vodič skozi Maribor in Pomurje«, ki sta ga po zvočnikih obelodanila vodiča.

V Mariboru se nismo ustavili — vožnja se je nadaljevala skozi Slovenske gorice,

Planinski pohod

džarsko-romanskem slogu po načrtih prekmurskega rojaka arhitekta Takassa. V prezbiteriju so lepe freske iz 14. stoletja, delo slikarja Janeza Aquile iz Radgone. Baročni grad, last nekdanjih plemičev Szechyjev in Szapanyjev, je edina znamenita stavba posvetne baročne arhitekture v Prekmurju; v njem je pokrajinski muzej (narodopisna, arheološka, krajevno-zgodovinska, NOB in stalna likovna zbirka, kopije cerkvenih fresk). Murska Sobota je bila tudi središče oboroženega odpora proti madžarskim okupatorjem leta 1941. Organizator vstaje je bil narodni heroj Štefan Kovač. Mesto je bilo osvobojeno 3. aprila 1945. V središču mesta so v spomin na ta dogodek postavili veličasten spomenik osvoboditeljem.

Nekaj kilometrov iz mesta stoji motel Čarda, znano gostišče, ki ima vedno pripravljene prekmurske specialitete. Tukaj smo se ustavili za pol ure in popili kavo za boljše počutje. Vreme je bilo lepo in prijetno, kar je še posebej dvignilo razpoloženje izletnikov.

Mimo Mačkovcev in še nekaj majhnih naselij nas je po lepi asfaltirani cesti naš avtobus končno pripeljal do Petrovcev. Tu je bilo parkiranih že mnogo avtobusov in osebnih avtomobilov — kraj je bil okrašen s slavaloki in zastavami. Do slavnostnega prostora pri planinskem domu na Pindži — 300 m visokem hribu — je bilo slabe pol ure hoda. Po čudoviti pešpoti smo prispeli na »vrh«, od koder je bil lep razgled po Gorički krajini. Iz vse Slovenije so prišli ljubitelji planin in narave na tradicionalno prireditev planinske zveze Slovenije — približno pet tisoč. Pomešali smo se med udeležence slavlja, vsak pa je po svoje doživljal to zares lepo nedeljo na Pindži. Med številnimi uglednimi gosti sta bila tudi dr. Marijan Brecelj, in dr. Tone Bole. Predsednik planinske zveze Slovenije, dr. Miha Potočnik — pred kratkim je obhajal 70-letnico — je v svojem govoru ocenil letošnje leto za uspešno pri obnavljanju planinskih postojank in hoji po planinskih poteh. Povedal je, da se slovenske gore pričenjajo pri morju in segajo do prekmurske ravnine. Kulturni program je bil zelo pester in poln folklorita. Izvajalci so bili znane amaterske skupine iz Prekmurja, povezoval pa jih je »pozvačin« v tradicionalni noši in prekmurskem narečju. Zelo zanimivo je bilo gledati prikazovanje ljudskih običajev in šeg (predice, tkalke, pletilke doužnjekov itd.).

Po končanem programu je več tisočglava množica preplavila številna gostišča, ki so bila dobro založena s prekmurskimi specialitetami. Najbolj oddaljeni izletniki so se vračali v »dolino«, njih je namreč čakala še dolga pot na Primorsko, Gorenjsko, Dolenjsko itd. Vzorno je bilo urejeno prodajanje značk in pisem s spominskim žigom; sploh je bilo mogoče kupiti vsakovrstno planinsko literaturo in razglednice.

Ob treh popoldan smo imeli napovedan odhod iz Petrovcev. Disciplinarnost je bila vzorna — ob napovedani uri smo bili zbrani pri avtobusu. Seveda je bilo vmes še fotografiranje, kajti zgoraj na vrhu je bilo to nemogoče, šele tukaj pri avtobusu smo ujeli ta važen trenutek za spominski posnetek. Ker smo imeli še nekaj časa v

»dobrem«, smo se odločili, da obiščemo še Moravske toplice. Po polurni vožnji smo bili tam, ustavili smo se na novem velikem parkirišču pred restavracijo. Ker smo bili že pozni obiskovalci, nam ni bilo treba plačati vstopnine. Večina nas je odšla med bazene, ki pa so bili skoraj brez kopalcev, kajti popoldan se je že nagibal v večer in postajalo je hladno. V restavraciji je igrala godba, ki je pritegnila večino naših k plesu in poslušanju. Tukaj smo srečali tovariša Vinka, prevajalskega znanca, ki je tokrat izlet zamenjal za drugo vrsto rekreacije.

Za tiste, ki so jim Moravske toplice še malo znane, naj povem, da so toplično vodno razglasili za naravno zdravilno sredstvo že leta 1964 na podlagi številnih analiz doma in v tujini. V toplicah se zdravi-

jo naslednje bolezni: neakutna revmatična obolenja lokomotornega aparata, degenerativna obolenja sklepov, vegetativne nevroze, bolezni presnove, posebno giht in kožne bolezni ter okvare po poškodbah. Na voljo so štirje odprti bazeni, pokrito kopalnišče, 40 kopalnih kabin in fizioterapija. Toplice imajo na voljo mnogo prenočišč v bungalovih in pri zasebnikih. Kraj je tudi drugače zanimiv, tukaj rastejo narcise in močvirski tulipani, na dimnikih pa gnezdiijo štorke.

Čas postanka je minil, nad Moravske toplice se je že spuščal mrak in nad ravnico se je prebujala meglica, ki je kot pajčolan ovijala trudno prekmursko zemljo. Za nami so se zapirala vhodna vrata, mi pa smo se polni lepih vtisov odpeljali proti domu.

Marko Pogorelčnik

Vzpon

V rahlem svitu hitimo čez melišča pod Civetto. Pred nami se vijuga ozka steza, shojena zaradi številnih alpinistov, ki prihajajo sem preizkušat svojo moč in uživati nepozabne trenutke, ki jih pozna le tisti, ki je že kdaj plezal.

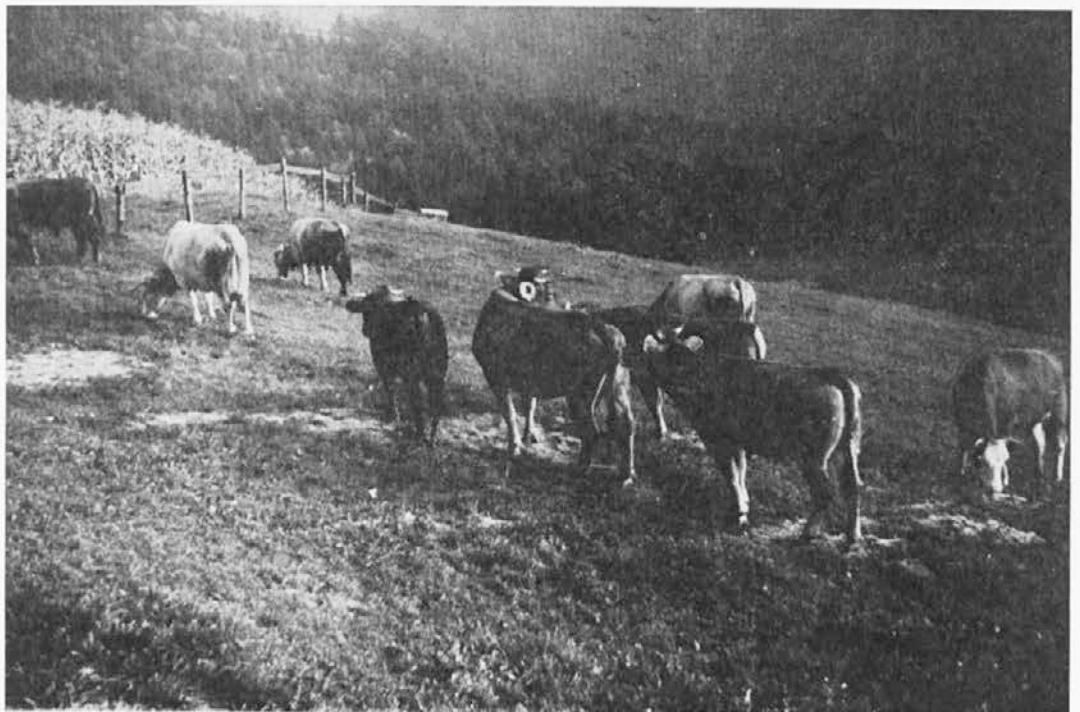
Enakomeren ritam nog zmotijo le snežišča, ki so v jutranjem mraku podobna ogromnim belim jezikom, segajočim iz ust večglavega zmaja, ki čepi na naši levi. Milan, Franc, jaz in še en Milan. Z negotovimi koraki stopamo po snegu, ki je sedaj še bolj zbit in gladek kot včeraj, ko smo ogledovali steno. Malo globlje dihanje, roka na gladkem snegu zaman ti pa za oprimkom in že smo čez. Zopet kamenje in pesek, malo večja skala, grapa, pa zopet kamen, skromna rastlina, ki se bori za življenje.

Melišče kot toliko drugih, pa vendar različno, kot smo si različni ljudje — na pogled vsi enaki: roke, glava, trup...

Za trenutek postanemo, si oddahnemo in se zazremo v ostenja nad sabo. Skoraj poln dan je že. Prej nejasni grebeni in kamini postajajo vedno bolj vidni in ostri. Z očmi sledimo svoji smeri, iščemo prehode in ocenjujemo težavnost. Nihče ne spregovori besede, vse je podobno skrivnostnemu obredu, s katerim dajemo priznanje svojemu nasprotniku, hkrati pa ga ročimo, naj bo milosten z nami. Ravno tako so naši predniki prosili svoje bogove za dež, častili so jih za obilno žetev, bogat lov.

Kako majhen je človek proti naravi in njenim silam. Edino kitajski zid kot delo človeških rok so opazili vesoljci na svojih poletih okoli zemlje. Vse ostale stvaritve in prizadevanja tisočev človeških rodov pa so ostala skrita na takšno daljavo.

Poslovimo se. Milana kreneta na levo, s Francem — za prijatelje je Fižola — se vzpenja še za nekaj metrov in nato

Na paši

Lepota Ivarčkega jezera

vstopiva po ozki polici v steno. Sprva gre lahko in napredujeva nenavezana.

Kmalu prideva na ploščad, kjer mora vrv iz nahrbtnika. Na glavo natakneva čeladi in se ovesiva z opremo. Nahrbtnika, sedaj dosti lažja, zopet romata na rame. Francu kot bolj izkušenemu pripada prvi raztežaj. Vrv mi enakomerno drsi skozi roke. Približno na polovici se ustavi in slišim, kako piha v premrle prste. Zopet gre dalje: »Še pet metrov!« »Še dva!« »Konec!« Čez nekaj minut prileti od zgoraj njegov: »Varujem!«

Odpravim se za njim. Vrv pred mano se kot rdeča nit zvija sem ter tja in mi kaže smer. Tudi sam počivam in si grem roke, kajti skala v prvih žarkih sonca ni prav nič topla. Kmalu sem pri njem. Pove mi, da je našel stojiščni klin in da sva v pravi smeri. Naslednji raztežaj je moj. Malo je lažji od prvega in tudi segret sem že. Najdem klin, in kljub temu, da je spodaj še nekaj metrov vrvi, naredim stojišče, kajti tako gre hitreje kot pa više zabijati in izbijati svoj klin.

Raztežaj sledi raztežaju. Sprva jih štejem, si jih poizkušam zapomniti, ohraniti v spominu. Pozneje pa ostanejo samo tisti najlepši in najtežji, ravno tako kot dogodki v življenju.

Ves čas slediva stojiščnim klinom, v katerih najdeva zanke iz pomožnih vrvic kot sledove spuščanja ob vrvi. Naletiva tudi na dva karabinca, ki sta ostala v klinih kot znak premožnosti plezalcev pred nama, ali pa sta glasnika stiske predhodnikov, ki so morali bežati iz objema stene. Vzameva ju s seboj. Še kako prav nama prideta. Kos opreme več in večji občutek varnosti, če bova morala obrniti kje pod vrhom ter sestopati po isti poti.

Približno na sredini stene je snežišče, dolgo nekako tri raztežaje. Od daleč je videti kot kos papirja, prilepljenega na sivo podlogo. Zaradi pozno poletnega sonca se sneg topi in voda curkoma teče skozi grape in previse nižje v steni. Plezanje v teh

slapovih je ključna točka smeri. O tem se kmalu prepričava.

Varujem na lepem stojišču s tremi že zabitimi klini. Pred nama se pričinja kamin, ne preveč strm, vendar je poln vode, ki zaliva oprimke, sproti zmrzuje, ter ga spreminja v ledeno drsalnico.

Gledam Franca, kako z rokami zama mi išče čvrst prijem, gvozdi se med ledeni steni. Opira se na nahrbtnik, pomaga si z ramenom, samo da se dvigne za nekaj centimetrov. Zgoraj pa čez previs vztrajno teče curek, se v zraku razprši v tisoč kapljic, ki spominjajo na obrnjen bezgov cvet. Le da imava namesto omamnega bezgovskega vonja — vodo, ki sili za rokave, hoče pod srajco, moči nahrbtnik.

Vem, da moram za prijateljem, če hočeva izplezati. Zdrsne mi na stopu. Franc me obdrži na vrvi. Vleče me navzgor, da ostanem suh in varujem moči. Zamenjava se na stojišču. Premočena obleka sproti zmrzuje in mraz se zajeda v telo. Čaka naju še prečka, ne predolga, vendar čezno teče slap. Kot bi odprl hidrant in stopil pod curek. To počenjava pri ledeno mrzli vodi in največ petih stopinjah nad ničlo. Klinov ni, za zabijanje pa ni časa, kajti treba je čimprej iz tega slapa, ki jemlje sapo in hromi ude. V napetem pričakovanju opazujem Franca. Vsak njegov gib sledim z očmi in nagonsko stisnem vrv v trenutku negotovosti.

»Pridi! Varujem!« Povelji, ki pomenita, da je soplezalec zopet za dolžino vrvi više, da je zopet premagan še en del stene.

Na stojišču izmenjava nekaj besed o mrazu in mokroti in že moram dalje, kajti še vedno prši po nama. Priplezam na polico, dovolj široko, da zmehčeva s sebe mokro obleko in se preoblečeva. Malo še stojiva, da se telo ogreje, in zopet zaplezam proti vrhu.

Ko priplezam čez rob, naju na snežišču prijetno pozdravi sonce. Predajava se njegovim žarkom in se baševa s keksi. Pretegovanja na soncu je kmalu konec in greva dalje. Čez sneg nama gre počasi. Sekava stopinje, ker nimava derez. Po poldrugi uri sva zopet v kopni skali. Menjava se v vodstvu in dobro napredujeva.

Stojiva na polici pod grebenom snega izmed stolpov, ki se s svojim zadnjim delom naslanjajo na steno. Veličastni stebri podpirajo svod gotske katedrale, je zapisal Svetina v svoji Steni.

Vso pot nad snežiščem nisva našla niti enega klina ali kakšnega drugega dokaza o človeku, morda odvrženo konzervo, pozabljen tetrapak, žal velikokrat znamenje, da si v pravi smeri.

Preudarjava, ali bi šla levo, ali bo morda lažje v desno. Steber morava obiti, čezenj ni mogoče, preveč je krušljiv in previsen. »Poizkusiva desno«, reče Franc. Odločiva se čisto po nagonu. Z desno jemo, po desni vozimo, desna je častna.

Počasi se pričnem pomikati po polici, pa malo navzgor, zopet prečka. Zabijem klin, da se počutim bolj varnega. Že sem ob strani stebra. Še nekaj metrov krušljive prečnice, ki se končuje v ledenem žlebu, segajočem pod vrh stene.

Konec vrvi. Zabijem tri kline, ki vsi lepo primejo. Pred nama je res težak raztežaj, saj bo treba skozi ves žleb nasekati stopinje.

Garanje v ledu čaka Franca. S krepki mi zamahi vihti kladivo in si utira pot navzgor. Napreduje prav po polžje. Po nekaj metrih zabije v skalo, ki se dviga ob strani, klin in se vpne vanj. Izgine mi izpred oči. Vrv mi v sunkih drsi skozi roke. Prijatelj v žlebu glasno sopiha, po ledu se pri vsakem udarcu vsujejo odkruški, padajo čez previse, brusijo se na skalah in se umirijo na kakšni polici, ali pa nekje na dnu stene. Zopet zabija klin, spet je za nekaj metrov više.

Po poldrugi uri trdega dela mi končno zakličje, naj pridem za njim. Ni težko, izsekane imam udobne stopinje, pobere kline in sem kmalu skozi žleb. Varuje v luknji za veliko skalo.

Žleb se nadaljuje v previsni kamin, ki je sicer kopen, je pa močno krušljiv. Edina možnost so gladke plošče na levi. Preko vseh teže razpoka poševno navzgor. Iz nahrbtnika vzamem lestvice in zabijem prvi klin. Lepo poje. Za alpinista verjetno najlepša glasba na svetu. Vpnem se vanj in zataknem lestvico. Počasi se dvigam iz prečke v prečko. Najdem primerno razpoko, spet klin in že sem dober meter više. Vedno bližje sem razpoki, ki me bo popeljala na vrh. Vendar me čaka razočaranje. Že od daleč vidim, da je precej široka in ko poizkušam zabiti največji U klin, kar jih imava, ga brez težav z roko porinem v razpoko prav do ušesa. Da bi se obešal po njem, sploh ni misliti. Oziram se naokoli, vendar nikjer ne vidim kaj boljšega.

Franc mi deli nasvete, a z njimi si ne morem pomagati. Prestopam z noge na nogo. Od napa se mi tresejo mišice, čimprej moram nazaj, dolgo ne bom vzdržal.

Sestopam in pobiram kline. Poizkusim v kaminu. Uspe se mi dvigniti za nekaj metrov, nato pa postane preveč previsno, zopet pripravim lestvico, razpoka požre klin. Počasi ga obremenim. Pod težo se povesi. Še nekaj udarcev in iz razpoke gleda le še vrh ušesa. Z nogo stopim v prečko, vendar klinu ne zaupam popolnoma. Z levo roko se še vedno držim za dober oprimek. Težo prenesem na nogo, s katero stojim v lestvici.

Preplavlja me občutek zadovoljstva, še meter in pol, pa bom v lažjem svetu. Roka, s katero sem se držal za klin, mi nenadoma zdrsne navzdol, v trenutku me zavrti in zaniham nad globino. Z največjo težavo se obdržim z levo roko. Ob steno se oprem tudi z nogo. Pod sabo slišim žvenketanje klina, v katerega sem imel vpeto lestvico. Sedaj se nekje spodaj odbija od stene. Z njim vred leti navzdol tudi kamenje, ki se je odtrgal od stene. Čez nekaj trenutkov se vse skupaj umiri, v steni zavladava moreča tišina.

Z zadnjimi močmi se potegnem navzgor, z desnico otipam stop. Spuščam se navzdol. Na varnem v žlebu, se naslonim na skalo in zaprem oči. Precej časa potrebujem, da premagam razburjenje.

Sonce se je spustilo že nizko nad obzorje, sence so vedno daljše. Morala bova spat v steni. Samo kje? Tu v žlebu, po katerem leti kamenje izpod vrha, že ne. Morala bova navzdol. Ritenško stopam v stopinje, ki sva jih prej izsekala s takšno muko.

Varujem Franca, ki je še posebej previden. Ve, da ne sme zdrsniti, kajti žleb se malo nižje lomi v strm prag in če ga

odnese čez, ga bom težko obdržal. Po minutah, ki so bile dolge kot večnost, je pri meni. Še pol raztežaja in sva na polici, kjer sva se pred nekaj urami odločala, kod bova šla.

Jutri bova morala poizkusiti v levo. V soju čelnih svetilk si urejava bivak. Večje kamne zmečeva navzdol, razgrneva pelerino in dava nanjo vrv. Zabijeva klinke, se pripneva in obesiva opremo. Nase navlečeva vso suho obleko, ki je še v nahrbtniku. Pripraviva si večerjo.

Iz doline mežikajo luči mesteca ob jezeru. Tam doli ljudje živijo svoje vsakdanje življenje, sedijo v gostilnah, sprehajajo se, gredo v kino. Žive s svojimi problemi in težavami, s poštenostjo in spletkami, s hlastanjem za denarjem, ki prinaša priznanje in ugled v zlagani meščanski družbi.

Zatopljena v svoje misli molče večerjava. Za priboljšek si privoščiva kompot, nato pa potisneva noge v nahrbtnik in se poskušava čim udobneje namestiti. Poltiho se pogovarjava, v ude se plazi utrujenost in Franc kljub neudobnemu položaju kmalu zaspi.

Nekaj časa še opazujem na nočnem nebu priostrene silhete sosednjih vrhov, po glavi se mi motajo najrazličnejše misli. Postajam vedno bolj otopel in misli so vedno počasnejše. Kmalu v polsnu znova plezam raztežaje, ki sva jih zlezla ta dan.

Ponoči se nekajkrat zbudim, vendar se s prijateljem prebujava izmenično. Medtem ko eden spi, drugi bedi in se jezi na prvega. Končno se okoli četrte zjutraj ujameta najini frekvenci bedenja in spanja. Spregovoriva nekaj besed in zopet poskušiva zaspati. Okoli sedme, ko popusti najhujši mraz, otrpla prilzeva iz svoje luknje in pričneva pospravljati opremo.

Prvi metri so še težji zaradi mraza in otrdelih sklepov. Šla sva levo in po dveh raztežajih sva pri žlebu, ki tudi na tej strani oklepa steber. Na drugi strani je stena videti prehodna, zato prečiva led in zopet sem na vrsti, da vodim nov raztežaj proti vrhu. Skala se vedno bolj spreminja. Na dnu je bila siva in kompaktna, tu pa je podobna čokoladi, najdeva krpe zemlje kot posledice preperevanja. Vse je močno krušljivo in na stojiščih zabijava tri klinke, ki komaj držijo za enega poštenega.

Tik pod vrhom naju ustavi majhen previs, kot zadnja barikada, ki nama jo je postavila nasproti stena. Nad njim se že vidi vrh in zajeda, kjer bova izstopila. Vse je na dosegu roke, vera, da bova prišla na vrh, da bo to eden izmed najlepših spominov, najina najdaljša smer.

»Fižola« si pomaga s klinom, ki ga zabije visoko nad sabo. Z nogami išče drobne stope, opre se ob sosednjo steno, z roko na vrhu otipa dober oprimek. Obesi se nanj in počasi potegne navzgor. Še pol raztežaja po udobni polici bogato obloženi s kamenjem in prstjo. Izgine za robom stene in kmalu mu lahko sledim.

Na izstopu me pozdravi sonce, ki sva ga pogrešala ves čas plezanja. Po snegu se pridrsam do prijatelja, krepko si stisneva roke, nato pa zmečeva s sebe opremo.

Otopela in brez volje, z občutkom velikega olajšanja se predajava toplim žarkom. Nenadoma začutim v sebi praznino, kot zmeraj, kadar dosežeš cilj, za katere-

ga si zastavil vse svoje moči in prizadevanja.

Velikokrat sanjariš, kako boš praznoval in delil veselje s prijatelji, ko boš zlezal to smer, opravil ta izpit... Ko pa cilj dosežeš, izpolniš svojo željo, se ne zgodi nič takšnega. Nekje na dnu se že porajajo nove želje, rišejo se novi načrti, še višji, še težji.

Takšni smo ljudje. Teženje za novim, neznanim, je osnovno gibalno človeštva, vzrok človekovega razvoja in napredka. Zaradi tega se človek podaja v veselje,

raziskuje morske globine in ledene puščave. Brez podajanja v neznanost bi bil človek tam kot pred milijoni let. Plazil bi se po štirih, gotal surovo hrano, pred nasprotniki bi se skrival v jame ali se zatekal na drevesa.

Na dnu melišč skupina planincev preči snežišče. Oprtava si nahrbtnika in se počasi odpraviva za njimi.

Smer Haupt—Lömbel v severni steni Civate. Dolžina 1200 m, ocena IV—V. Plezala 14.—16. septembra 1977 Franc Pušnik in Marko Pogorelčnik (oba AO Ravne).

Milan Vošank

Deževni bivak v triglavski steni

Triglav ni gora,
Triglav je kraljestvo

Kugy

Ležim na postelji, doma, iz tranzistorja se širi glasba, ob meni leži odprta knjiga. Toplo mi je in skozi okno, za zelenimi vejami vidim del Uršlje, kako se brati z viharinimi, belimi meglicami. Pogled se mi zazre v omaro, tam leži vrv, kup klinov; od okna do omare imam napeto vrvico, na kateri vise mokri prusiki, lestvice, čelada, mokre zanke... že se ozrem v sliko Triglava na zidu in v trenutku se v mislih preselim v stvarnost včerajšnjega jutra, nekam pod vršni greben zahodnega dela stene.

Stojiva na polici, vsa premočena, trepetajoča v jutranjem mrazu. Polica, po kateri sva se sinoči, v dežju z baterijo pri-

tipala do sem, se nekaj metrov naprej konča nad prepadom, lepo razčlenjen svet nad nama pa vzbuja veselje in upanje, da bova kmalu dosegla rob stene. Pri najinih nogah ležijo mokra bivača vreča, nahrbtnika in gmota dveh vrvi, vpetih v nekaj zanesljivih klinov. Rok nenadoma zavriska, da v meni vzbudi silno voljo, ki privabi na dan nekaj trepetajočih glasov.

Dolina je pokrita z meglo, dež ne pada več, daleč nad Mojstrano pa se svetita dve rdeči krpi vzhoda. Cmisova stena je kot kos kamna, plavajočega v razburkanih valovih, zeleni travniki sredi Stenarja so kot idila. Tišino moti le oddaljeno šume nje slapov.

Z velikimi upi sva z Rokom prišla pod to steno, niti deževje tega dne najinega miselnega zaleta ni moglo ustaviti. Že ko sem štopal proti Ljubljani, se je nebo ja-

Gospodinjski tečaj leta 1930—1931 na Ravnah. Sedijo od leve proti desni: Micka Pratnaker, Rozka Petrič, župnik, Rehar, nepoznan, Zofka Konečnik, dr. Erač, nepoznan, Valčka Fink, Angela Pipan; druga vrsta: Marija Razgoršek, Marija Petrič, Anica Glavar, Matilda Kreps, nepoznana, Štefka Janef, Lenčka Metarnik, Tončka Razgoršek, Fanika Konečnik, Lizika Večko; tretja vrsta: Paula Kamnik, Rozka Dolinšek, Paula Mezner, Marija Vošank, Lenčka Vušnik, Tinika Hartman, Fanika Lipovnik, nepoznana, Paula Gruber

Značkar

snilo, dokler se niso razpršili zadnji oblaki in je ozračje žarelo v soju sonca. Pri Kranju pa se je obrnilo, dežne kaplje so bile vse gostejše, nebo temnejše, v Vrata sem prišel v najhujšem naliivu. Spet se je začelo obračati, naliv je prenehal, s prijateljem sva plezala na skalah malega Triglava, oblaki so se trgali, spet se je prikazalo modro nebo, velika mokra stena — ter velike plezalske ideje.

Noč je bila mirna, ležala sva na podstrešju stare bajte in poslušala šumenje dreves, čakajoč jutro. Jutro pa je zopet prineslo deževje, spet so podeče se megle zakrile ostenja, ter podaljšale nemirno poležavanje.

Proti steni sva s plezalno opremo v nahrbtnikih odšla nekako sredi dopoldneva. Megla je odkrivala mračno steno, dežne kaplje so postajale vse redkejše. Pri spomeniku plezalcem se ustaviva, dolgo motriiva to ogromno ostenje, razsekano, polno stebrov, polic in mračnih globač. Obujajo se spomini na doživetja tam gori, kujejo se načrti. Mimo naju hite skupine planincev, na nasprotni strani sonce obsije grebene Rokavov, nebo na začetku doline pa je že čisto modro.

Nameniva se proti zahodnemu delu stene, proti smeri, ki sta jo v spomin na preminulega plezalca Sandija Veezjaka pred drugo vojno preplezala dva, takrat znana alpinista. Stezo med grmovjem skoraj pretečeva, preklinjava vetrovni dežek, ki naju za nekaj minut nažene pod previsno skalo, pa spet naprej, po strmih melišču do snežišča.

Kolona planincev na stezi naju pozdravi z vriski. Naveževa se in ovesiva nase vso plezalno kramo, pojéva nekaj, vmes pa se ves čas ozirava v steno. Dobro je viden spodnji del najine smeri, na eni strani previsi, na drugi strani grapa, vmes pa strma, prehodna vesina.

Skozi Luknjo veter z vso ihto podi meglice proti Stenariju, njegov zategli zvok prodira do naju. Po snežnem jeziku prideva do vstopa, kjer naletiva na star klin.

Začnem plezati, kljub rahli mokroti je plezanje lepo, skala trdna, kar omogoča hitro napredovanje. Mimo mene prijatelj spleza v nekakšen kamin, videti je kar težaven, na srečo je poln klinov. Počasi prodre čezenj in izgine nekam nazaj.

Dolina spodaj postaja vedno svetlejša, odkrijejo se strmine Cmisra, le vršno pobočje Begunjskega vrha ostaja skrivnost v megli.

Zajeda res ni bila lahka, zato pa naslednji razstežaj ravno pravšnji, da lahko rečem, uživanjsko plezanje. Na stojišču me spet pričaka klin. Sedaj bi morala po opisu prečiti v desno, pravega prehoda pa ni videti, skala navzgor se kaže še lepo razčlenjena. Soplezalec pleza naprej, rahlo v desno, iščoč primeren prehod.

Megla, ki nenadoma privrši čez steno, prinese s sabo tudi rahel dež. Najprej naju sploh ne moti, sploh ga nočeva opaziti, postaja pa vedno močnejši, da na nekakšni gredini le navlečeva naše dežne plašče. Da bi se vračala, nisva hotela misliti. Za robom, levo od naju, slutiva ogromno grapo, kamin, tam še ne bo, morava naravnost navzgor. Rok se namesti na udobni polici. Zagledam se v mokre plati nad sabo, končujejo se pod ogromnim previsom, le kje bi se dalo izplezati. Splezam na ozko poličko, levo vidim možnost izhoda na nekakšen greben, toda, kaj je za njim?

Dež postaja vedno močnejši, vliva se mi za rokave, moči hlače in teče za čevlje, sila neugodni občutki so to za toplo telo. Po polički prečim v desno, nekje moram preko nje. Zabiljem klin, čez nekaj metrov še enega, ga počasi obremenim, hočem splezati na gredino zgoraj. Slap, ki nenadoma pridrvi izza previsov, me v trenutku na mestih premoči do kože, pa še nelepo mi zdrsne. Opustim misel na prehod na gredino, grem še kar naprej v desno.

Lepa, navpična zajeda mi tako pade v oči, da pod njo kar varujem. Rok je hitro pri meni, skuša po zajedi, ne zdi se mu primerna, raje se vrne in po polički nadaljuje nekam za rob. Naenkrat zaslišim njegov vrisk in besede, da je svet navzgor od njega zelo primeren za plezanje, se mi zde vedno lepše, na vso moč hitim proti njemu in brundam neko pesem.

Megle se razkade, le prozorna, siva tančica, še brani pogledu prodreti v osrčje doline. Naliv se sprevrže v rahlo pršenje, nekje se oglašata zategli zvok vetra. Kar dobre volje sva, smejiva se, saj je nad nama skalovje tako lepo razčlenjeno, čisto drugačno od onih plat nad gredino. Da je vse mokro, kar pozabim, le korak je bolj oprezen in plezanje počasnejše.

Nadaljujeva, nekaj lažjih razstežajev naju privede pod ogromne, črne previse, v megli, ki se zopet prikrade, se zde še strašnejši. Toda tudi v opisu je omenjena nekakšna črna zapora, ki se ji umakneš s prečko v levo. Skeptična sva ob pogledu navzgor, vendar bo že moralo držati. Rok spleza do nekakšnih plati, razvlečenih do previsa in po sredi presekanih z razdrapano zajedo. In tam levo od plati je nekakšna vdolbena luknja, seveda tam čez bova morala.

Počivava, baševa se s čokolado, namočeno v med, ter pijeiva grenko deževnico. Ta čas se megla okrog naju spet zgosti. Nekje nad previsi naj bi bile police, ki vo-

dijo na rob stene in nekje za robom naj bi bila steza, ki vodi v dolino in v dolini je koč, v koči pa je suho, toplo, tam je veliko hrane.

Plezanje po razdrapani zajedi se mi zdi z vsakim metrom lepše, že sem tik pod previsi, aha, tam je prečnica. Polno, s prenesenim občutkom varnosti, zadoni pesem klina, tleskne karabinec. Majhni stopi in oprimki v prečki bi bili ob lepem vremenu mnogo boljši, sedaj pa se s previsov name vlivajo slapovi vode in mi zmočijo še zadnje dele suhe obleke. Pod luknjo zabiljem še en klin, se močno izvesim in že sem na zajetni, peščeni ploščadi.

V megleni tančici opazujem Roka, vedno bliže mi je, se jezi na mokroto, preklinja težavno izbijanje klina.

Naprej dolgo ne najdeva prave poti, nazadnje prijatelj le spleza na ozko polico, zabiljem klin, si ogleduje presekan previs, vendar raje ne po njem, v mokroti je vse preveč tvegano. Gledam ga, kako izginja v megli, gledam njegove gibe, nazadnje ga le še slutim in potem njegovo temno postavost skrije vase siva morena. Skoraj se mi zazdi, da sem sam, kako grozen občutek! Ampak tu je vrv, ki počasi drsi, naju veže, spaja v eno, združuje v elementu. Še močnejše stisnem ti mokri, raznobarvni desetmilimetrovki.

Na koncu poličke Rok spet odkrije lep, lahek prehod. Pozabim na premočeno obleko, samo plezam. Varujem sredi nekakšnega sistema polic, pa ja niso to tiste, ki vodijo na rob stene. O, ko bi le bile. Hitro vlečem vrv, skupaj nato ugotoviva, da morava še naprej, police ne vodijo nikamor.

Sva pod navpično steno, pogled nanjo da vedeti, da ne bo lahko. Rok zabiljem dva klina, z gledanjem ne prideva nikamor, zapodim se v navpičnost.

Megla je vedno gostejša, močnejša, kmalu bo noč, ne veva, koliko je ura, kje je rob stene, le dež rahlo udarja ob skalovje.

Zaustavi me majhen previs, nobene razpoke za klin ni, skušam na več mestih, dokler le ne najdem šibko točko skalovja in meter težav je ostalo pod mano. Bole me blazinice prstov, razjedene od vode ter apnenca, skušam pozabiti na to neprijetnost. Počasi plezam kvišku, zdi se mi, kot da bi hodil po ogromnih policah. Spet se mi postavi po robu previs, tokrat mi uspe zabit klin, stegnem se visoko naprej in že sem preko.

Obstanem na razsežni, zeleni polici. Pod ogromno črno streho zabiljem v razpoko velik klin. Tema je vse bližja, Rok hiti na vso moč. In ta polica bo verjetno kar prava za izhod na rob stene. Začujem zvok izbijanja klina, kmalu ugledam sivo kapuco, izpod katere gleda bela čelada in pod čelado rahlo razgret obraz. Spet sva skupaj.

Polica se vleče naprej, vrv mi izredno hitro drsi skozi roke in že hitim za njim. Rok prosi dan, naj traja vsaj še eno uro. Po lahko prehodnem svetu tako prehodiiva nekaj razstežajev, potem pa je vsega konec. Tema. Zadnje metre do soplezalčevega stojišča preplezam tipaje. Iz nahrbtnikov privlečeva čelne baterije, le medlo pronica njihova svetloba v gosto temo, polno megle. Posvetim navzdol, prepada, še dobro, da je megla, vsaj ne veva, kje hodiva. Tudi pogled navzgor odkrije same previse.

Počasi se pomikam naprej, posvetim na vsak stop in prijem, vse je mastno in gladko, čute previdnosti napnem do skrajnih moči. Rok vpije, naj zabijam, toda kam. Ugasne svojo baterijo, sploh ne vem več kje je, sprašujem ga, če me vidi, njegove besede tako ohrabrujoče vplivajo na mene. Znajdem se na nekakšnem vogalu, tudi za njim osvetlim polico, veliko širša je, napredujem hitreje. Na precej širokem prostoru zmanjka vrvi, zabijem štiri klinke, vsi dobro pojejo. Ugasnem baterijo in vlečem vrv. Vsega mi je dovolj, tu bova bivakirala, mogoče sva blizu roba stene, mogoče še daleč vstran, globoko v steni, vendar, tako plezanje v mokrem svetu je preveč tvegano, bo že nekako, kljub mokroti.

Soj baterije prodre do mene, Rok si ogleduje, kako bi napredoval, nazadnje se le skupno odločiva, da bova ostala. To bo najino prvo zaresno prenočevanje v steni, mnogo sem slišal gornike govoriti o tem, bral sem njihove zapise, vse je bilo menda tako dolgo. Nočem misliti na to.

V peščena tla izkopljeva s kladivi raven prostor, delava počasi, nikamor se ne mudi. Na izravnana tla položiva nahrbtnike, dežne plašče in vrvi, čez vse napneva bivak vrečo, nad njo pa še ogromen polivinil. Rok se koj spravi v zavetje, meni se ne mudi, na mokro obleko si navlečem še mokre vetrovne hlače in vetrovko. Še enkrat pogledam, če sva dobro privezana na kline.

Stena je ovita v meglo, iz luknje se sliši šumenje vetra, nekje v dolini se na trenutke oglašča šum potoka. Dež pada vedno močneje.

Pod bivak vrečo sezujeva čevlje, nekako zmotava noge drug na drugega, skušava se namestiti čim udobneje. Pojeva zadnje kose čokolade in bonbonov, ko bi bila vsaj za silo sita. Sveče nama kaj hitro ugasnejo, premalo kisika, še svetiva z baterijami v kaplje na vreči, nato ugasneva tudi te. Pogovor nama počasi zamre, le dež enakomerno udarja v noč. S previsa nad nama se zdaj pa zdaj ulije cel slap vode. V telo pa vedno hitreje prodirajo prvi znaki mraza, Rok že trepetava.

Skušam zaspati, nočem misliti na dolgo noč, nočem misliti na mokroto, ki jo čutim po celem telesu, skušam s premišljevanjem pregnati mraz. Spanca ni, le rahla, mimobežna dremavost, pa spet drget. Kaj le počno domači, seveda, oče in mati gledata televizijo, nocoj je verjetno na sporedu film. Ležita v postelji in govorita, morda se spomnita name, kaj porečeta, ko zvesta, kje sem prestajal to noč. Prvi bivak v steni, no ja, pod steno, na prostem sem že večkrat spal, v steni, to je pa čisto nekaj drugega, zdi se mi povsem normalno, pričakoval sem, da bom nekoč doživel tudi to.

Čas pa le beži, glasno trepetava, od strani naju bode kamenje, zdi se mi, da podplate držim v vodi. Nenadoma me Rok vpraša, koliko je ura. Okrog polnoči bo, sklepam in ob štirih bo svetlo, bo že minilo, saj mora. Nehote se spomnim na besedilo pesmi, vse mine, tudi moje bolečine in misli se mi zapode v Ljubljano, v študentsko življenje. Ples na brucovanju nenadoma zaživi pred mano. Kako smo bili veseli, razigrani... prva spogledovanja... prvi zarodki prenekaterih simpatije...

Mraz me prisili, da začnem potihno stokat, vse me boli, moram se obrniti. V noge me izmenično grabijo krči, zdi se mi, da prslov ne čutim več, vse je otrplo. Rok vse pogostejše zliva na tla vodo, ki se zbira v vdolbini vreče. Nenadoma se mu zazdi, da nekdo vpije, bil je prisluh, ampak ko bi kdo blizu naju resnično zavpil, bi koj verjela v čudeže.

Nekje sredi trepetava se je vrinila misel, ko pridem iz tega domov, bom samo ležal, se grel, nikamor več ne grem. Ta misel pa je pritepeno zbežala pred vse glasnije zavestjo: na tako okruten način lažeš sam sebi, gore ti pomenijo preveč, že naslednjo nedeljo boš zopet obstal z nekom pod steno, da jo preplezaš. Ne, ne, se je še branila poteptana misel, nikamor, potem pa je dokončno izginila in slika gore v siju zahajajočega sonca je prekrila vse dvome, povzdignila vse upe do neskončnosti, orisala stene kot ideje neprecenljivega hrepenenja; in tudi ta bivak je del gorniškega življenja, ki se z vsakim dnem bolj odpira pred mano, razširja svoja ogromna nadržja ter vabi v objem neizkoreninjene ljubezni.

Skrb, kako bova zjutraj izplezala, je vse pogostejša. Prijatelj je prepričan, da sva tik pod robom, njegovo prepričanje se poloti tudi mene. Začneva govoriti o dobrotah v koči, včeraj sva pojedla le nekaj sladkarij, za moč so že dobre, želodec pa je prazen. Najprej čaj, nato vsak dvojni pasulj in zraven vso slanino ter klobaso, ki ju imava spodaj. Pa še kekse imava, napolitanke, sok... ob mislih na take stvari najin pogovor počasi zamre. Izmenično trepetava in stokava v vse hujšem mrazu. Dež je ponehal.

Počasi so se le pokazali prvi znaki svetlobe, najprej sem ugledal rahel obris svojih kolen, nato zaznal njih modro barvo. Obema naenkrat je sedaj uspelo zaspati, tri minute, sva kasneje sklepala. Še nekaj časa sva ležala, nato pa sva se skobacala iz vreče. Vsa trda sva govorila trepetajoče besede, celo vriskati sva poskušala, ob tem pa sva se smejala drug drugemu.

Dolina je bila zalita z gosto, mirno meglo, v megli pa so se skrivali tudi vrhovi gora. Okrog Cmisa se je vse nekam podilo, razgrajalo in se lovilo.

Hitro sva se razmigala, zmetala v nahrbtnike mokro opremo, pojedla zadnje jabolko ter polizala ostanke medu. Rok je pričel plezati, sprva počasi, neokretno, nato pa vedno hitreje. Upal sem, da je našel izhodno polico.

Sila nerodno sem izbijal kline, plezanje pa me je kaj hitro ogrelo. Prišla sva na razsežno polico, vseeno sva hodila naprej z varovanjem.

Iz doline se je dvigovala megla, nekje so peli ptiči. Na vzhodu sta bili razpotegnjeni dve rdeči krpi. Prišel sem na rob police in ozirajoč se naokrog za prehodom, ugledam spodaj markacije. Kaj bo res konec, seveda, res je, niso prividi. Začnem vriskati, peti, hitro sporočim Roku veselo novico. Po travnati vesini se kar oba zapodiva na stezo, tako blizu nje sva bivakirala, toda, kdo bi v deževni noči to vedel.

Tovariš mi poda roko, stisk, smeh, prijateljstvo... V dolini Trente so šumeli potoki in se razširjali gozdovi.

Oprezno sestopava po stezi proti Luknji, se loviva na zabutih klinih. Na večjem prostoru zvijeva vrvi in pospraviva opremo, čelade pa, ki jih imava na glavi že od včerajšnjega vstopa, obdrživa.

Dolina Vrat je vsa zapolnjena z meglo. Trenta pa je čista, megla se je tu potegnila pod vrhove. Pojeva, vriskava, vpijeva, vesela sva, mrzel, moker bivak, se nama zdi le še kot oddaljen spomin, mokro plezanje pa razburljivo doživetje.

Po melišču se zapodiva proti stezi za kočo. Ozirava se v steno, noče se pokazati, vsa je zavita v meglo, tako skrivnostna je.

Veter v Stenarju ustvarja zvoke, polne domišljije, polne nečesa neznanega, srhljivega in divjega.

Sprejme naju steza, sedaj tako lepa, vabljliva, vodi proti pričakovanemu.

Nedeljsko jutro, glasno poje Rok.

Sedaj sem doma, na toplem, poln misli, poln nemira. Sem srečen, sem lahko srečen? Vprašanje se razblinja v ozračju, se vrača, odgovora pa ni, le nekaj je v meni, kar me dela duševno bogatejšega, me še bolj uklepa v gorniško prijateljstvo... Za nama je avantura, dejanje v veliki steni, dejanje, ki ga spomin ne bo izbrisal, ne sme ga, preveč težko je bilo. Sem sedaj drugačen? Na zunaj ne, kvečjemu da me bole blazinice prstov, ampak moja notranjost je polnejša, moja dejavnost v stelah je dobila novo izkušnjo, novo razsežnost veličine, pripadnosti goram, pripadnosti lepoti, mogočnosti stene, pred katero klone korak in se ustavi beseda. Goro sva doživela na drugačen način, pokazala se nama je v svoji najbolj odbijajoči obliki, zahtevala je od naju skrajne sile, vendar, spoštovala sva vse to in izpustila naju je nazaj med svoje.

Danes bi moral študirati, toda samo ležim in berem in poslušam glasbo, igram kitaro in mislim, mislim, mislim... Za okni pa v bledem soncu žare skale Uršlje. (Triglav: zahodni del severne stene; Spominska smer Sandija Veezjaka; ocena V do VI; višina stene 700 m; 20. in 21. avgusta 1977, z vmesnim bivakom, plezala Rok Kolar (AS Prevalje) in Milan Vošank (AO Ravne)

Jernej Krof

Vzdih

Oh kako si že želimo mraza,
da cene bi zamrznile:

Povem vam to od svoj'ga jaza,
da bi se več ne zvišale!

IZREKI

Obraz žene, naj bo kolikor že nadarjena, je vedno zapreka ali pomoč v povesti njenega življenja.

Mme de Stael

Če bi bilo vse slabo, kar je bilo izrečenega o ženah, resnično, bi bile blizu dovršenosti.

PUBLIJ SIR

Krešimir Petrovič

SLOVENCİ O AKTUALNEM TRENUTKU TELESNE KULTURE

Junija je izšla pri Inštitutu za kineziologijo raziskava »Sportno-rekreativna dejavnost Slovencev 77«. Prva tovrstna raziskava je bila narejena l. 1974 v sodelovanju Centra za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij FSPN in Inštituta za kineziologijo VŠTK. V vprašalnik, ki ga je izdelal omenjeni center FSPN o tem, kakšna so stališča in mnenja polnoletnih občanov v SR Sloveniji o aktualnih in temeljnih družbenih vprašanjih, so bila uvrščena tudi nekatera vprašanja s področja telesne kulture. Odgovore na ta vprašanja so z vidika spola, starosti, izobrazbe in dohodka anketirancev obdelali sodelavci Inštituta za kineziologijo VŠTK pod vodstvom prof. dr. Krešimirja Petroviča. Ker je študija izšla v omenjenem številu izvodov, je nosilec raziskave za bralce naše revije pripravil krajši povzetek pomembnejših rezultatov. Objavljamo jih, ker menimo, da bodo zanimivi za vse, ki jih tako ali drugače zadeva politika na področju telesne kulture in njeno uresničevanje, saj so podatki, dobljeni na reprezentativnem vzorcu odraslih Slovencev — starejših od 18 let, dragoceno gradivo za razmišljanje, oceno in akcijo.

Anketa »Slovensko javno mnenje 76« (kratko SJM 76) je šesta sistematična raziskava stališč in mnenj polnoletnih občanov SR Slovenije o aktualnih in temeljnih družbenih vprašanjih. Take ankete opravlja že več let Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij Fakultete za sociologijo, politologijo in novinarstvo Univerze v Ljubljani. Vzorec anketirancev je izbran tako, da glede na določene statistične meje predstavlja mnenja in stališča vseh občanov Slovenije, starejših od 18 let. V vzorcu za leto 1976 je bilo zajetih 2059 anketirancev obeh spolov iz več kot 250 krajev Slovenije.

Že drugič (prvič v anketi 1973), so bila v vprašalnik Slovenskega javnega mnenja v letu 1976 zajeta nekatera vprašanja s področja telesne kulture.

Obraavnavana so bila tale vprašanja:

— o prednostni razvrstitvi športov (glede financiranja z družbenimi sredstvi) na področju vrhunškega športa

— o prednostni razvrstitvi športov (glede financiranja z družbenimi sredstvi) na področju športne rekreacije

— o oblikah in načinu telesno-kulturnega delovanja anketirancev

— o športnih panogah, s katerimi se anketiranci ukvarjajo (ne glede na način, obliko in intenzivnost).

Večina vprašanj je bila obdelana glede na spol, starost, izobrazbo in dohodek gospodinjsstva anketirancev.

O prednostni razvrstitvi v vrhunškem športu

V letih 1975/76 je bila v Sloveniji široka javna razprava (ki je kljub sprejetim sklepom ali pa prav zaradi njih, v nekaterih okoljih še vedno živa) o tem, katere športe je treba še posebej podpirati z združenimi sredstvi iz osebnih dohodkov občanov, da bi slovenski tekmovalci dosegli več vrhunskih, mednarodno ovrednotenih rezultatov.

Nekateri so to razpravo in njene smotre zavedno ali nezavedno zožili, ali pa so jo razumeli kot razpravo o prednosti (ali kot se je v tem času udomačilo »prioriteti«) športov. In vendar: zakaj potem nikoli niso bili športi tako vrednoteni, da bi lahko v strokovnem pomenu šteli enega za več vrednega kot drugega.

Doslej v svetu še nimajo resne raziskave o kakršnemkoli (raz)vrednotenju kake panoge v primerjavi z drugo, ki bi vzdržala najpreprostejše nasprotno dokaze. Sploh pa telesni kulturi nikdar ni šlo za kaj takega, saj je njen smoter tako kot smoter drugih zvrsti kultur: doseči bogastvo pojavnih oblik, dostopnih čim širšemu krogu ljudi.

V javni razpravi je torej šlo le za odločitev, katerim športnim panogam bolj pomagati z združenimi sredstvi in tako ustvariti slovenskim tekmovalcem možnosti za doseganje vrhunskih storitev. Tu pa je bilo treba upoštevati več elementov: tradicijo, razvitost in organiziranost panoge v svetu (zlasti v našem, imenujmo ga gravitacijskem območju), naravne in druge možnosti, kadre, dosedanje rezultate itd. Slednjič, čeprav ne nazadnje, je bilo treba upoštevati tudi zanimanje občanov, ne samo tistih, ki se ukvarjajo s posamezno panogo, temveč tudi tistih, ki združujejo sredstva iz svojih osebnih dohodkov in tako financirajo vrhunski šport. Ena izmed oblik za možnost upoštevanja je bilo tudi uvrstitev ustreznega vprašanja v vprašalnik »Slovensko javno mnenje 76«.

Glede odnosa do vrhunskih športnih dosežkov slovenskih športnikov, kar je predmet raziskave, je bilo v anketi 1976 zastavljeno tole vprašanje:

»Katere tekmovalne športne panoge bi kazalo v prihodnje bolj izdatno podpreti

(z denarjem in strokovno), da bi slovenski tekmovalci dosegli vidnejše uspehe tudi v mednarodnem merilu? Izberite največ štiri panoge in jih razvrstite po pomenu na prvo, drugo, tretje in četrto mesto!

Prikazali bomo dve tabeli odgovorov, ki se zdita za ta povzetek najprikladnejši in sicer:

1. Vrstni red športov kakor so jih anketiranci uvrstili na prvo od štirih možnih mest (tabela in grafikon).

2. Skupno razvrstitev športov, če seštejemo »glasove« anketirancev potem, ko so razvrstili športe na 1., 2., 3. in 4. mesto

VRSTNI RED ŠPORTOV, KI SO JIH ANKETIRANCI POSTAVILI NA 1. MESTO

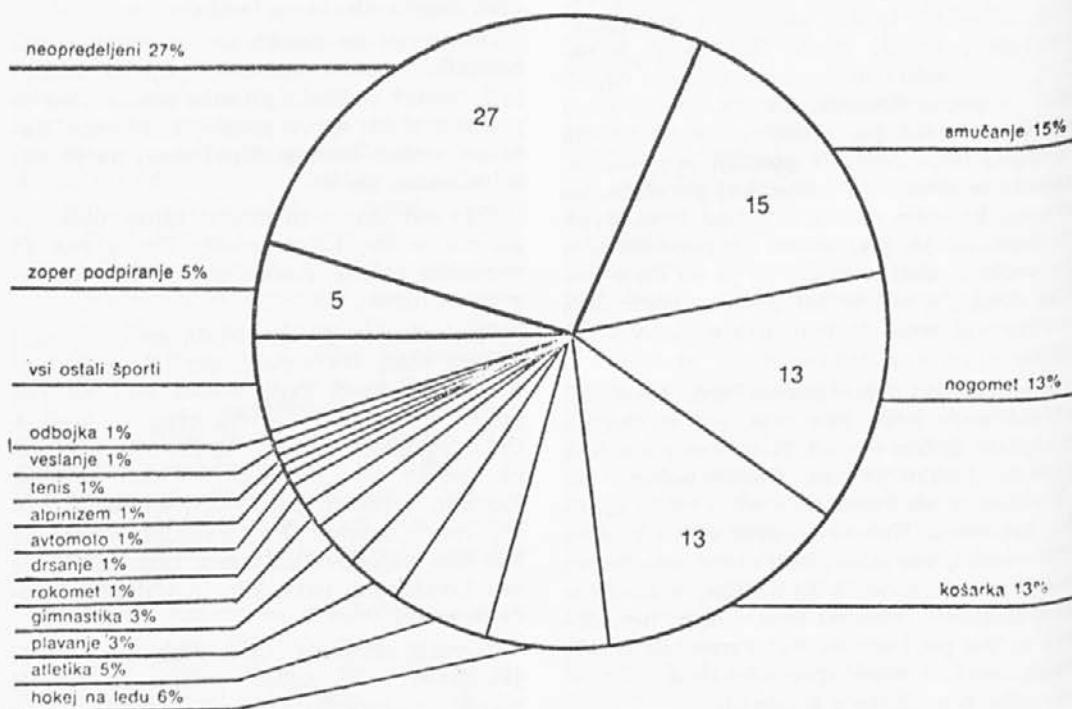
1. smučanje	15 %	(319 anket)
2. nogomet	13 %	(269 anket)
3. košarka	13 %	(268 anket)
4. hokej na ledu	6 %	(128 anket)
5. atletika	5 %	(106 anket)
6. plavanje	3 %	(58 anket)
7. gimnastika	3 %	(45 anket)
8. rokomet	1 %	(27 anket)
9. drsanje	1 %	(25 anket)
10. avtomoto šport	1 %	(14 anket)
11. alpinizem	1 %	(13 anket)
12. tenis	1 %	(13 anket)
13. veslanje	1 %	(11 anket)
14. odbojka	1 %	(11 anket)

Vsi drugi športi so dobili manj kot 1 % glasov.

5 % anketirancev meni, da ni treba podpirati nobene panoge.

27 % (546) se jih ni opredelilo do tega vprašanja.

VRSTNI RED ŠPORTOV, KI SO JIH ANKETIRANCI POSTAVILI NA 1. MESTO

Če skušamo narediti seznam tekmovalnih športnih panog tako, da pomnožimo število glasov, ki jih je dobila posamezna športna panoga z nasprotnim vrstnim redom mesta (tj. glas za prvo mesto pomnožimo s 4 točkami, za drugo mesto s 3 točkami, za tretje mesto z 2 točkama in četrto mesto z 1 točko), in jih seštejemo, dobimo tale vrstni red prvih desetih:

	točk (= točke × štev. anketirancev)
1. košarka	2269
2. smučanje	2224
3. nogomet	1675
4. hokej na ledu	1528
5. atletika	930
6. plavanje	699
7. gimnastika	619
8. rokomet	417
9. drsanje	325
10. alpinizem	245

Ob tem moramo še posebej ugotoviti, da je bilo le 5 % (109 anketirancev) proti podpiranju vrhunškega športa. To je prav gotovo ponovna potrditev, da se v Sloveniji zavzemamo za tako ureditev vrhunškega športa, da bomo v mednarodni areni bolj uspešni, kot smo bili doslej.

Dobljeni rezultati ponovno potrjujejo misel, ki je bila že večkrat poudarjena v družbenopolitičnih organih, nekaterih strokovnih zvezah in v javni razpravi: Nismo tako bogata družba, da bi lahko podpirali z družbenim denarjem neskončno število športov (danes okoli 50).

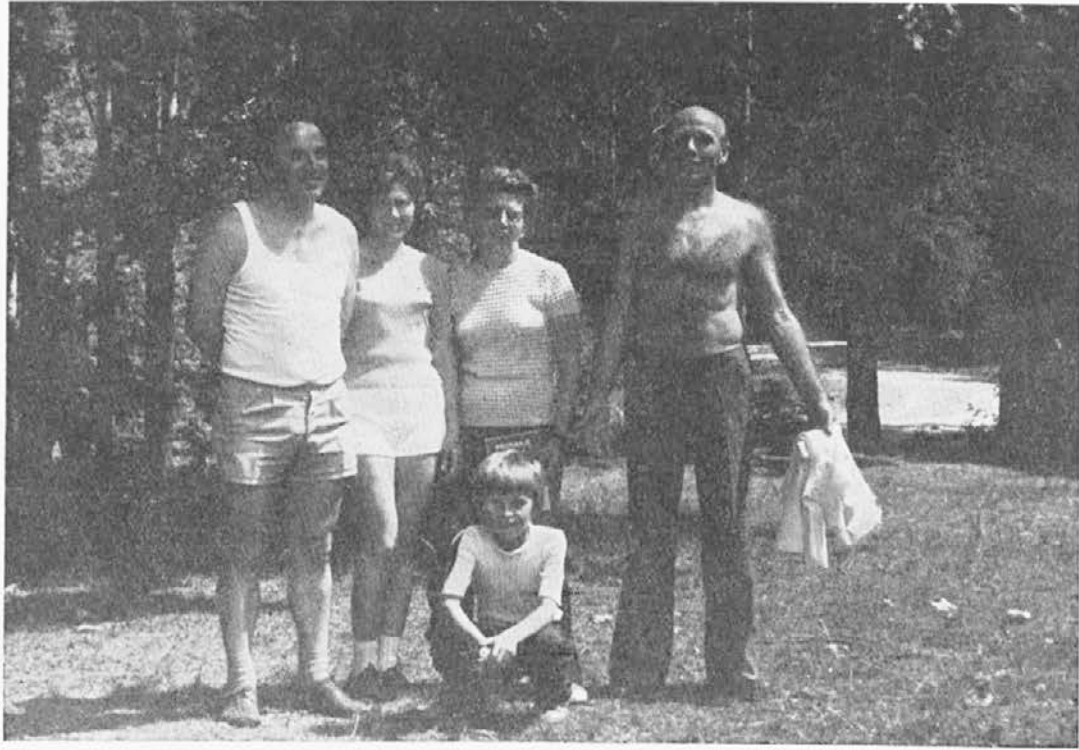
Tudi ta rezultat torej kaže, da imajo v Sloveniji občani dokaj jasno predstavo o tem, da moramo zožiti krog potencialnih panog, če hočemo doseči vrhunske rezultate.

Pregled tabel je dovolj zgovoren. Eni bodo z njim bolj zadovoljni drugi manj.

Prednostna razvrstitev športnih panog z vidika pomembnosti za športno rekreacijo

Razprave in sklepe zadnjih let je mogoče strniti v globalno oceno: Doslej je bilo posvečeno premalo pozornosti telesni kulturi otrok, mladini in občanov, ki bi jo lahko imenovali športno-rekreativna in množična. Ugotovljeno je bilo, da sicer že več let obstajajo resolucije o pomembnosti tega področja in sklepi o tem, da je nujno spremeniti politiko do tega področja, kljub temu pa je skladnost med sprejetimi stališči in prakso relativno vzeto vsak dan manjša. Povedano nekoliko poenostavljeno: Marsikje in marsikdaj smo ostali zgolj pri resolucijah, sklepih in priporočilih in nekaterih akcijah, kjer se je rekreativni in množični vidik v telesni kulturi meril zgolj s številom udeležencev v taki akciji. Kljub poskusom na različnih ravneh ni bil izdelan program razvoja športne rekreacije, niso bili določeni nosilci in opredeljeni finančni viri. Na tem področju so še največ naredili sindikati, Partizan in planinske organizacije. Resnica, da so to področje vse očitneje »zavzemale« gostinske in turistične organizacije, kaže, da telesnokulturni dejavniki niso bili pričujoči.

Tudi potrebe in interesi ljudi za športno rekreacijo niso bili dovolj proučevani in zato tudi ne jasno opredeljeni. Pri kritični oceni preteklosti pa vendarle ne moremo

Po končani TRIM hoji

mimo uspehov nekaterih telesnokulturnih dejavnikov pri iskanju novih oblik in načina uveljavljanja. Izjemno uspešno je bilo zavzeto sodelovanje pri akcijah s skupnim naslovom TRIM. Ta zvrst se je, kot je pokazala tudi naša raziskava, že dokaj globoko zakoreninila pri nas; ljudje jo imajo za pomembno rekreativno dejavnost.

Sprejete odločitve o razvoju telesne kulture v SR Sloveniji so vendarle dale nove možnosti za resničen razmah športne rekreacije, ki bi bila bolj kot doslej usklajena z interesi in potrebami občanov.

Zato je logično, da je bilo v obdobju iskanja ustreznih organizacijskih in drugih rešitev ob proučevanju javnega mnenja postavljeno tudi vprašanje o športni rekreaciji. Vprašanje se je glasilo:

»Katero od športnih in rekreacijskih aktivnosti se vam zdijo za telesno kulturo in rekreacijo Slovencev tako pomembne, da bi jih morale telesnokulturne skupnosti čimbolj izdatno (z denarjem in strokovno) podpreti. Izberite največ štiri panoge in jih razvrstite po pomenu!

Čeprav vprašanje ni bilo najbolj posrečeno postavljeno, pa je vendarle dalo zanimive ugotovitve, ki bi jih bilo treba upoštevati pri načrtovanju politike na tem področju.

V naslednji tabeli prikazujemo skupno razvrstitev rekreacijskih športnih panog, izračunano po enakem postopku kot za vrhunski šport:

1. plavanje	2131
2. smučanje	1733
3. košarka	1378
4. nogomet	1258
5. atletika	1079
6. trim	857
7. planinarjenje	812
8. kolesarstvo	744
9. gimnastika	706
10. hokej na ledu	527

Najprej postanemo pozorni na to, kako visoko sta se v tej lestvici uvrstila trim in kolesarjenje. Ne glede na to ali vzamemo

trim zgolj kot dejavnost ljudi na stezah za trim ali pa kot gibanje pod tem imenom — z izpolnjevanjem kartončkov in različnimi dejavnostmi, je očitno, da se je ta dejavnost pri nas v kratkem času že dodobra zakoreninila.

Kolesarjenje kot rekreativna dejavnost se je v zadnjih letih v svetu izredno razvilo. V ta namen urejajo ali preurejajo posebne kolesarske steze. Tako kot sedaj pri nas prtljažniki za smuči niso več posebnost, se v tujini vse bolj uveljavljajo tudi posebni prtljažniki za kolesa. Naši strokovnjaki, ki se ukvarjajo s kolesarjenjem, opozarjajo, da nas bo »čas prehitel«, če ne bomo pravočasno uredili kolesarskih stez in tudi na področju rekreativnega kolesarjenja bolj načrtno in strokovno načrtovali kot doslej.

Glede izbire športov prednostna razvrstitev na področju športne rekreacije ne odstopa veliko od prednostne razvrstitve na področju vrhunškega športa. Odgovori anketirancev kažejo, da lahko govorimo v SR Sloveniji največ o 15 športih, ki bi po mnenju odraslih Slovencev zaslužili, da jih razvijemo s samoupravno združenimi sredstvi.

Vrstni red športov, ki naj bi jih razvijali, se delno spreminja glede na spol, starost, izobrazbo in dohodek gospodinjstva, plavanje, smučanje, kolesarjenje, planinstvo in trim pa zavzemajo v vseh navedenih kategorijah podobna mesta. Zato lahko rečemo, da so akcije na področju množičnosti v telesni kulturi — od tako imenovanega telesnokulturnega minimuma, akcije »naučimo se plavati«, trima pa do akcij planinskih organizacij — usklajene s stališči anketirancev.

Oblike in način telesno-kulturnega delovanja

V primerjavi s podatki iz »Slovenskega javnega mnenja« ugotovimo izjemno povečanje števila športno-rekreativnih občanov, saj se kar 45 % občanov tako ali drugače ukvarja s telesno kulturo. To pa je odstotek, ki bi ga nam zavidali tudi narodi, pri katerih sta šport in rekreacija zelo razvita.

Spomini na poletje

To je še posebno zanimivo zato, ker v tej raziskavi ni upoštevana mladina do 18. leta starosti. Doslej so nam različni podatki pokazali, da se v Sloveniji ukvarja z različnimi oblikami športa in rekreacije od 25 do 35 % občanov (večina neorganizirano in občasno).

Ne glede na razmeroma visok odstotek telesno-kulturno aktivnih občanov pa seveda (kljub vsemu) ne moremo biti (preveč) zadovoljni z rezultati. Zakaj? Smoter zapišan v družbenih dokumentih, je: ORGANIZIRANA, REDNA pa tudi vsakodnevna vadba. Res, da je ta smoter dolgoročen, vendar tudi tokrat ne smemo pozabiti, da imamo danes kljub vsemu cele kategorije občanov — mladine in odraslih, ki se sploh ne ukvarjajo s telesno vadbo, pa bi jo zaradi mnogih razlogov (zdravja, normalne rasti in razvoja do zaviranja procesov staranja) nujno potrebovali. Kot bomo videli, sta neosveščenost in revščina še vedno preveliki oviri na poti do redne telesne vadbe.

Prav tako ne moremo biti zadovoljni s podatkom, da se z neorganizirano — občasno rekreacijo (v prostih dneh, na dopustu) ukvarja 25 % vseh anketirancev. Pripomnimo naj, da v športno razvitejših deželah takega vprašanja sploh ne zastavljajo. Zadnje, kar npr. na Švedskem se priznajo za rekreativno delovanje, je 2 do 3-krat tedenska, bodisi organizirana bodisi neorganizirana vadba. Prav gotovo bomo v prihodnosti tudi pri nas občasno rekreacijo črtali iz razvida. Danes je za kaj takega očitno še prezgodaj, saj se je komaj dodobra začel proces preobrazbe organiziranosti in oblik dejavnosti v telesni kulturi, ki se vse bolj prilagaja novim družbenoekonomskim odnosom in samoupravljanju.

Če k navedenim 25 % anketirancev dodamo še 9 % tistih, ki se redno (enkrat ali dvakrat tedensko) ukvarjajo z rekreacijo, ne da bi bili včlanjeni v katero od športno-rekreativnih organizacij, dobimo podatek, da se 34 % občanov NEORGANIZIRANO ukvarja s telesno vadbo. To pa je odstotek, ki mora pobuditi resna razmišljanja vseh, ki delajo na tako imenovanem področju ponudbe telesne kulture. Spremenjeno v približne številke pomeni, da se pri nas ukvar-

ja s športno rekreativnimi dejavnostmi okoli 600.000 ljudi zunaj zvez in telesno kulturo. Če k temu dodamo, da je praviloma neorganizirana telesna vadba dražja od organizirane, in če vemo, da je namen vsakega družbenega sistema zajeti ljudi v sistemsko organizirane dejavnosti, tako zaradi vzgojnih učinkov kot zato, da bi jim lahko dali vsaj nekakšno strokovno vodstvo (izkušnje iz drugih držav, kjer so tudi doživeli telesno-kulturni »boom« kažejo, kako nevarna je lahko nenadzorovana telesna vadba, posebno za starejše kategorije občanov) potem je več kot očitno, kako na področju ponudbe zaostajamo za vedno večjimi potrebami občanov. Napori, ki smo jim priča sedaj na področju športne rekreacije (čeprav pomenijo napredek v primerjavi s prejšnjimi leti), bodo ob sedanjih vsebinskih in organizacijskih premikih verjetno nenehno in vedno bolj zaostajali za razvijajočimi se potrebami občanov. Zdi se, da je na tem področju, kljub prizadevanju, še vedno preveč togosti, morda nedomiselnosti, premalo širokopoteznosti, moderne organizacije in pristopa do ljudi. Številke te raziskave podpirajo uspešne delavce na tem področju, saj so nov dokaz za njihovo delo, telesno-kulturne dejavnike pa opozarjajo, da je sprejeto politiko na tem področju treba še bolj dosledno izpeljati.

Prva povezava, ki smo jo iskali med oblikami in načini športnega sodelovanja, je bila povezana s spolom anketirancev. 61,2 % aktivnih moških proti 29,4 % žensk je podatek, ki ponazarja položaj ženskega športa. Čeprav v absolutnem številu število telesno-kulturno aktivnih žensk narašča, pa je trend naraščanja aktivnih moških neprimerno večji. Ženska telesna kultura nima često ustreznega mesta niti v pristojnih družbenih dokumentih, kaj šele v telesnokulturni praksi. Če bomo še nadalje (razen častnih izjem) prepuščali žensko športno-rekreativno dejavnost zgolj zakonom naključja in spontanega razvoja, potem utegne biti izenačenje spolov v športnih dejavnostih (pre)dolgotrajen proces. V obdobju, ko si družba tako zelo prizadeva doseči enakopravnost žensk, bi mo-

ralo tudi področje telesne kulture prispevati k temu več kot doslej.

V povezavi starost — oblike in načini telesno-kulturnega sodelovanja je viden napredek, čeprav sta opazni dve »stopnici« 25. leto in 50. leto. Po obeh aktivnost znatneje upada. Zdi se, da je še posebno zamenarjeno področje telesne kulture upokojencev, čeprav zasluži ta kategorija tako zaradi zaviranja involutivnih procesov kot iz socialno-psiholoških razlogov večjo družbeno pozornost.

Povezanost med izobrazbo ter oblikami in načini športno-rekreativnega delovanja smo glede na izkušnje in dosedanje raziskave tudi pričakovali. Delno optimističen je podatek, da se večja število aktivnih občanov najnižjih izobrazbenih struktur (čeprav zelo počasi, posebno v primerjavi s tistimi z višjo izobrazbo). Preseneča pa to, da je celo med tistimi z najvišjo izobrazbo razmerje med neorganizirano, občasno, rekreativno vadbo in drugimi oblikami veliko. (Npr. v kategoriji z najvišjo izobrazbo je 53,2 % takih, ki se neorganizirano, občasno ukvarjajo s športno rekreacijo, 19,3 % takih, ki se ukvarjajo neorganizirano — redno, 18,3 % organizirano z rekreacijo in 3,7 % s tekmovalnim športom). Če pri tem ugotovimo, da jih je med nižjimi izobrazbenimi skupinami izjemno malo organiziranih, je več kot očitno, da so prav neposredni proizvajalci bolj kot drugi prepuščeni lastni telesnokulturni pobudi.

Rezultati raziskave tudi kažejo, da povezanost dohodka z oblikami in načinom športnega sodelovanja raste od tekmovalnega-organiziranega športa, kjer je zveza najnižja, do neorganizirane, občasne rekreacije, kjer je najvišja.

Telesno-kulturna dejavnost Slovencev po posameznih panogah

Menimo, da je treba izmed rezultatov tega poglavja raziskave najprej prikazati razvrstitev športov, s katerimi so se Slovenci ukvarjali l. 1973 in s katerimi se ukvarjajo po anketi leta 1976.

1973

1.—2. plavanje	9,7 %
1.—2. planinstvo	9,7 %
3. smučanje	8,2 %
4. šah	6,5 %
5.—7. kolesarjenje	3,7 %
5.—7. namizni tenis	3,7 %
5.—7. strelstvo	3,7 %
8. ribolov	3,5 %
9. nogomet	3,3 %
10. drsanje	2,1 %

1976

1. plavanje	16 %
2. planinarjenje	14 %
3. smučanje	10 %
4.—5. šah	8 %
4.—5. kolesarjenje	8 %
6. trim	7 %
7.—8. strelstvo	6 %
7.—8. nogomet	6 %
9. namizni tenis	5 %
10. odbojka	4 %

Med dobljenimi podatki, ki so glede na sedanje ukvarjanje s posameznimi športi skoraj identični s športi iz ankete »Slovensko javno mnenje 1973« najbolj izstopa trim, ki se je s 7 % uvrstil zelo visoko.

Bistveno, kar lahko ugotovimo iz dobljenih podatkov, je:

— Telesno-kulturna dejavnost občanov zelo hitro narašča, zlasti v nekaterih panogah. Čeprav z rezultati še zdaleč ne moremo biti zadovoljni, je trend več kot očiten;

— družbena akcija bo na nekaterih »starih«, predvsem pa »novih« področjih nujna, če hočemo slediti željam in interesom občanov. Če namreč primerjamo rezultate raziskave »kaj razvijati«, iz tega poglavja, ki kaže, s »čim se anketiranci ukvarjajo«, vidimo, da nekaterih panog, kot so atletika, košarka itd., ni. Anketiranci žele, da bi jih razvijali, bodisi zanje, bodisi za mladino.

Tabela, ki jo objavljamo, bo nemara podala najjasnejšo sliko o tem, s katerimi športnimi panogami se ženske številneje ukvarjajo, in o tem, ali obstajajo med najmnožičnejšimi (gledano z vidika te ankete) izrazito moški ali ženski športi (izpuščeni so športi kot ženska ritmična gimnastika, boks ipd.):

Pregled podatkov pokaže, da so PLAVANJE, PLANINSTVO, KOLESARJENJE, SMUČANJE in TRIM tiste dejavnosti, pri katerih ženske nekoliko bolj sodelujejo kot v drugih panogah. To nazorno kaže razlika med TRIMOM kot dejavnostjo, uvrščeno na peto mesto (5,9 %) in drsanjem (2,6 %), ki je na šestem mestu.

Ni dvoma, da je pet panog zelo malo in da ne moremo govoriti o kaki izrazito »ženski« panogi, saj so v vseh panogah moški neprimerno številneje zastopani.

Nemara bi bilo treba opozoriti še na te podatke:

— Z vidika splošnega ljudskega odpora prav gotovo ni ugodno, da se s strelstvom ukvarja 11,4 % moških (kar je sicer tudi pre malo) in le 0,9 % žensk.

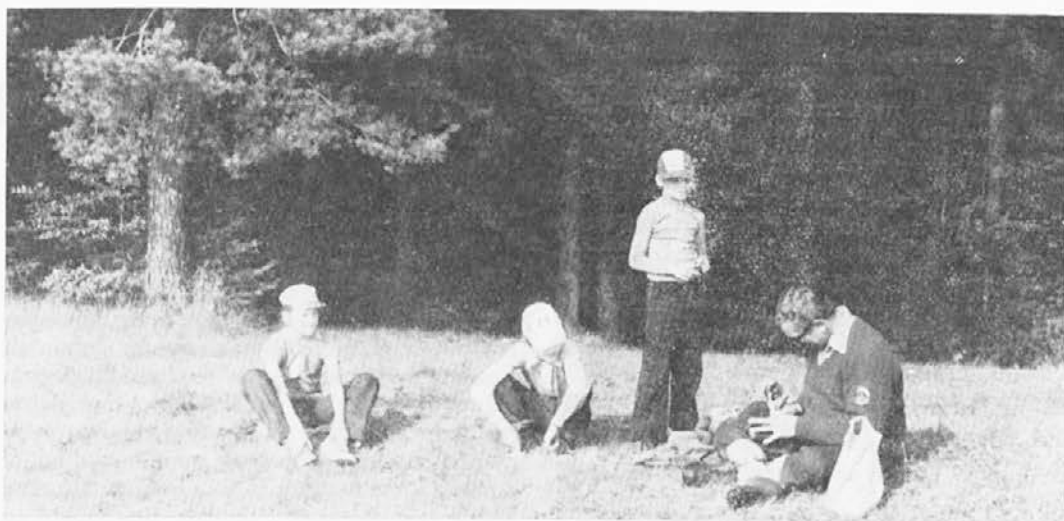
— KOLESARJENJE in TRIM sta prav gotovo svojevrstni dejavnosti. Tu se **število aktivnih moških skorajda ne razlikuje od števila žensk**. Gre za dejavnosti, ki sta zlasti v zadnjih letih osvojili sodobne industrijske družbe. Očitno sta navdušili oba spola, pa tudi ženskam dajeta večjo možnost za sodelovanje v športu in rekreaciji, in sicer v družinskem krogu. Prav to pa je, kot kažejo druge raziskave, zelo pomembno, saj se želijo zlasti ženske športno-rekreativno uveljavljati predvsem v družini.

Moški

1.	plavanje	18,6 %
2.	planinstvo	16,9 %
3.	šah	15,3 %
4.	smučanje	13,9 %
5.—6.	nogomet	11,4 %
5.—6.	strelstvo	11,4 %
7.	namizni tenis	9,3 %
8.	kolesarstvo	8,8 %
9.	trim	8,4 %
10.	ribolov	6,9 %
11.	odbojka	5,6 %
12.	lov	5,3 %
13.	košarka	3,9 %
14.	drsanje	3,5 %
15.	atletika	3,4 %

Ženske

1.	plavanje	13,6 %
2.	planinstvo	10,5 %
3.	kolesarstvo	8,3 %
4.	smučanje	7,0 %
5.	trim	5,9 %
6.—7.	drsanje	2,6 %

Cilj je bil pri Šteharniku

6.—7.	šah	2,6 %
8.	odbojka	2,0 %
9.	gimnastika	1,8 %
10.	namizni tenis	1,7 %
11.	atletika	1,2 %
12.	alpinizem	1,1 %

Niso vpisane športne panoge izpod 1,0 %.

Delno veljajo navedbe o KOLESARJENJU in TRIMU za plavanje, planinarjenje in smučanje, pri tem pa je treba opozoriti, da gre za panoge z dolgoletno »moško tradicijo« in je treba iskati večje razlike med moškimi in ženskami nemara prav v tem.

Tako kot podobne dosedanje raziskave potrjuje tudi naša raziskava ugotovitev, da je starost izprašancev praviloma v negativni soodvisnosti s športno dejavnostjo. Pravilo: **čim starejši so ljudje, tem manj so telesno-kulturno dejavni**, se je tudi tokrat potrdilo. Upadanje je še posebno vidno po 50. letu starosti. Znano je, da se lahko starejši ljudje zmerno ukvarjajo skoraj z vsemi športi, še posebno s tistimi, ki bodisi nimajo izrazite tekmovalne komponente (trim, lov, ribolov, planinarjenje, tek v naravi ipd.), ali pa se lahko ta komponenta zanemari (npr. plavanje, smučanje tako alpsko kot turno). Kljub temu pa kažejo rezultati, da se tudi s temi panogami ukvarjajo veliko bolj mlajši do 25 ali 30 let starosti.

Upadanje športno rekreativne dejavnosti v odvisnosti od starostnega obdobja je tako socialno psihološki (osebni) kot sociološki (družben) problem. Socialistična samoupravna družba, družba razvitega humanizma, ne more biti nezainteresirana za telesno-kulturno dejavnost starejših občanov, saj sodobna gerontološka spoznanja kažejo njen pomen za vzdrževanje funkcionalnih sposobnosti, energetske, telesne in duševne zmogljivosti. Na tem področju kljub napredku ni dosti narejenega, čeprav število starejših občanov pri nas vsako leto raste, saj se življenjska doba podaljšuje. Tudi sestavljalci ankete niso dovolj mislili na starejše občane, saj niso v popis športno rekreativnih panog posebej uvrstili, npr. balinanja in kegljanja, s katerima se prav gotovo ukvarja precej starejših občanov.

Če bi skušali med panogami (predvsem tistimi, ki so med anketiranci kolikor toliko pogoste) izbrati tiste, s katerimi se vsaj nekoliko ukvarjajo ljudje vse življenje, po tem bi dobili tak seznam:

PLAVANJE
PLANINARJENJE

KOLESARJENJE
TRIM
ŠAH
LOV
RIBOLOV
ATLETIKA (verjetno tek v naravi)
STRELSTVO
NAMIZNI TENIS

Poleg teh panog se pojavljajo še tenis, gimnastika, odbojka, alpinizem. Iz popisa športov je več kot jasno, da gre za dejavnosti, ki jih je možno brez sodelovanja strokovnjakov »dozirati« po občutku (čeprav je to zelo varljivo, saj podatki, zlasti iz tujine kažejo, da nenadzorovana vadba v starejših letih ni sama po sebi »eliksir« mladosti. Nasprotno: če ljudje z njo pretiravajo ali pa če se s športnimi dejavnostmi ukvarjajo brez poprejšnjega temeljitega zdravniškega pregleda, je lahko celo nevarna. To velja tudi za športe, ki imajo določeno tradicijo, kjer je tudi napor izkustveno ugotovljen in je rezultat izmenjave medsebojnih izkušenj.

Iz prakse in dosedanjih raziskav v svetu in pri nas je znano, da sta stopnja izobrazbe in sodelovanje v športu v večini športov v dokaj visoki povezavi. OSVEŠČENOST, ZGLED SOCIALNEGA OKOLJA, pa tudi povezanost izobrazbe z višino dohodkov so prav gotovo še vedno razlogi za ta pojav. Upoštevati moramo, da prinašata industrijska in znanstveno-tehnološka revolucija poleg zvišane življenjske ravni in obsežnejšega prostega časa tudi nove slabosti, kot so:

- razdrobljeno, monotono, enolično delo
- vedno iste delovne postopke
- delo z majhnimi in parcialnimi mišičnimi naprežanji, brez dinamičnih obremenitev v sedečem ali stoječem položaju
- povečevanje živčne napetosti
- delo v hrupu, vplivu vibracij, toplote, plinov, dima in drugih kemičnih in fizikalnih škodljivih dejavnikov
- onesnaženo mestno ozračje ipd.

Vse to opozarja, da civilizacija hkrati preti in obljublja, statistike pa kažejo, da povzroča tudi obolenja dihalnih organov, srčno-žilna in živčna obolenja.

Jasno je torej, da je treba še posebno za ljudi z nižjo izobrazbo, ki jih vse, kar smo navedli, še posebno prizadene, dati več kot doslej. **To mora biti humano poslanstvo telesne kulture v socialistični samoupravni družbi.** In čeprav sta IZOBRAZBA in DOHODEK pomembni stratifikacijski katego-

riji ju je danes v telesni kulturi mogoče bolj kot doslej nadzorovati in s tem zmanjševati sicer v mnogočem objektivne učinke socialnega razlikovanja. Le tako bo mogoče telesno kulturo bolj kot doslej približati delavskemu razredu.

Glede na dobljene rezultate še posebno zaskrbljuje to, da je med športi, ki so v posebno visoki zvezi s stopnjo izobrazbe, vse preveč tistih, ki so posebno primerni za rekreativno dejavnost. Med njimi je mnogo takih, s katerimi bi se po splošnem mnenju morali ukvarjati tako rekoč vsi občani, predvsem zaradi pomena teh panog za razvoj in vzdrževanje funkcionalnih sposobnosti.

Vzemimo za primer plavanje, smučanje, planinarjenje in trim.

Kot vemo se ukvarja s temi panogami pri nas največ občanov. Ukvarjajo se tudi tisti z nižjo izobrazbo in to bolj kot z drugimi športi, pa vendar — kakšne razlike!?

Panoge	Izobrazba od najnižje do najvišje				
	1	2	3	4	5
plavanje	2,7%	7,2%	20,5%	37,5%	43,1%
smučanje	1,1%	4,6%	14,2%	22,1%	29,4%
planinarjenje	2,7%	7,0%	18,3%	29,2%	29,4%
trim	1,1%	2,5%	8,0%	17,6%	25,7%

Prav zaradi primerjave smo izbrali panoge, s katerimi se, kot smo napisali, ukvarja največ Slovencev z najnižjo izobrazbo. Če pri tem upoštevamo, da sta kategoriji 1 in 2 (4 razrede osnovne šole, končana osemletka) najštevilnejši tako v anketi kot med prebivalstvom v SR Sloveniji, potem je komentar odveč. Zato nas ne sme presenetiti dejstvo, da je cela vrsta športnih panog, s katerimi se ukvarjajo praktično le ljudje iz 4. in 5. izobrazbene kategorije (končana srednja šola in višja ali visoka izobrazba).

Že v dokumentih RK SZDL je bilo opozorjeno na vpliv socialnih razlik v telesnokulturni dejavnosti občanov, III. seja CK ZKS pa je posebej poudarila, da socialnih razlik v doseženem stanju proizvodnih sil in družbenoekonomskih odnosov ne gre več povečevati, pač pa postopno zmanjševati. Žal podatki te raziskave plastično kažejo, da kljub nespornim naporom in določnemu napredku na tem področju še nismo naredili dovolj. Še vedno lahko ponovimo ugotovitev ankete »Slovensko javno mnenje 1973«, da praktično ni športne panoge, ki bi bila neodvisna od dohodkovne moči subjekta ali njegovega gospodinjstva.

Misel za konec

Teorija in politika se razgrneta in verificirata v praksi. »Slovensko javno mnenje 76« opozarja na prakso, ki dobiva v dinamičnem, včasih tudi protislovnem razvoju tiste poteze, ki so načrtane v naših znanih družbenih dokumentih. To je njihova potrditev in spodbuda vsem, ki delajo na področju telesne kulture.

Opomba uredništva:

Avtorju dr. Krešu Petroviču se najlepše zahvaljujemo za dovoljenje, da lahko njegov aktualni prispevek objavimo v celoti v naši reviji.

Urednik

Jože Šater

Športno srečanje Slovencev ob meji

1. in 2. oktobra letos je bilo na Ravnah prvo srečanje slovenskih športnikov obmejnih dežel. Srečanja so se udeležili predstavniki združenja slovenskih športnih društev iz Italije, Slovenske fizikulture zveze iz Avstrije in Železne Županije iz Madžarske, domačine pa je zastopala reprezentanca vseh štirih občin koroške regije pod imenom Koroške. Ravenčani so se na to srečanje temeljito pripravljali, saj srečanje ni pomenilo samo športno tekmovanje v odbojki, nogometu, namiznem tenisu in šahu, ampak je pomenilo tudi vabilo na prvi zbor vseh slovenskih športnikov, ki živijo na tej ali oni strani naše meje.

ZSŠDI

Prireditveni odbor, ki je imel v številnih organizacijah in posameznikih veliko pomoč pri načrtovanju in izvedbi vseh nalog v zvezi s to prireditvijo, je pripravil res pravo prijateljsko srečanje, ki bo tako našim dragim rojakom z onstran meje kot našim športnikom na tej strani ostalo še dolgo v prijetnem spominu.

Pokrovitelji tega srečanja so bili Zveza telesno kulturnih organizacij Slovenije, Telesno kulturna skupnost Ravne na Koroškem, Izvršni svet skupščine občine Ravne, železarna Ravne, rudnik Mežica, Gradis Ravne in NAMA Ravne. K uspešni izvedbi organizacije pa so prispevala tudi ostala podjetja v koroški regiji. Organizacija tekmovanja je prevzela Zveza telesno kulturnih organizacij naše občine, s prireditvijo pa je dihala naše malo železarsko mesto, saj so bile Ravne v teh dveh dneh ovite v zastave. Sprejem vseh športnikov in njihov zbor na stadionu pa je spremljala godba na pihala. Sprejem pri

predsedniku izvršnega sveta občine v študijski knjižnici v soboto zvečer, kjer sta se nam predstavila tudi oktet Poljana in inž. Šipek v povsem novem okolju s Svetnečim Gašperjem, je prireditev dvignil nad telesnovzgojne okvire in ji dal močan pečat skupnega telesnokulturnega in kulturnega dela. Zapišemo lahko, da bi nekaj manjkalo in da bi prireditev prazno izzvenela, če ne bi bilo tega kulturnega večera, ki je bil organiziran le za predstavnike posameznih ekip in goste. Drugič bi bilo ob taki priložnosti treba poiskati večji prostor.

V nedeljo je bila zaključena prireditev v NAMI. VRES je čudovito, kot samo on zna, zapel nekaj pesmi, govorila sta predsednik zveze telesnokulturnih organizacij in generalni direktor slovenskih železarn, nakar so Železarji zaigrali nekaj viž in prireditev je minila v prijaznem in prijateljskem vzdušju.

Ne gre pozabiti tudi Šentanela, ki so ga nekateri naši rojaki obiskali, ne gre pozabiti vseh novih prijateljstev, ki so bila v teh dveh dneh sklenjena, najprej bomo najbrž pozabili rezultate, ki tokrat, pa čeprav je bila to tudi športna prireditev, sploh niso prišli do izraza in pravzaprav niso imeli nobene teže.

Ravenski grb je spremljal to prireditev tako na plakatih, na lično izdelanem biltenu, na ovitku za rezultate in na prvih »olimpijskih« kolajnah in ta grb kot simbol našega mesta je prvič v zgodovini združil slovenske športnike obmejnih dežel. Prav zato je ta prireditev tako uspela, saj na koncu nismo rekli srečno, ampak na svidenje. Taka srečanja pač morajo postati tradicionalna.

Železna Županija

Milena Zagernik

Tekmujmo za športno značko

Republiška telesnokulturna skupnost in zveza telesnokulturnih organizacij SR Slovenije uvajata tekmovanje za SZ. Tekmovanje pričenjajo predšolski otroci, postopoma pa bo zajelo še pet starostnih kategorij. Razen za predšolske otroke sta v vsaki kategoriji predvideni še dve stopnji, včasih pa tudi tri.

Za vsako kategorijo in stopnjo so predpisane naloge, ki jih morajo udeleženci tekmovanja uspešno opraviti. Če naloge uspešno opravijo, prejmejo ustrezno značko.

Športna značka je za vse starostne kategorije enaka, loči se le po drugačni osnovni barvi. Gre torej za zbirko 15 značk, ki jih lahko nekdo osvoji, če začne tekmovati že v predšolski dobi in potem nadaljuje tekmovanje vse življenje.

Poglavitni namen športne značke je motivirati in pridobiti kar največ otrok, mladine in odraslih za redno in sistematično telesno vadbo od 5. leta starosti naprej.

Tekmovanje za športno značko vsebuje torej vzgojnoizobraževalne, zdravstvene, razvedrilne, športno-tekmovalne in obrambne naloge. Program za 1. starostno skupino (5—7 let) vsebuje 6 nalog; za vsako prejme otrok nalepko, ko jo je pravilno opravil. Te naloge so:

1. Izleti: 8 izletov (trije jeseni, eden v zimskem času, štirje spomladi).

2. Plavanje: drsenje na vodi z rokami naprej nad glavo in vztrajnosti v tem položaju najmanj pet sekund.

3. Kotalkanje ali drsanje: spretnostna vožnja, ki vsebuje: vožnjo naprej, lastovko, slalom med štirimi keglji, počep pod 50—60 cm visoko prečko in spet vožnjo naprej.

4. Smučanje: v stopničastem koraku se s smučmi povzpeta na snežni kup, ki je visok vsaj en meter in se nato spustiti po nagibu. Naklonski pot strmine je 15—20°.

5. Vožnja s kolesom: trije otroci prosto vozijo dve minuti po prostoru 20 × 20 metrov. Med vožnjo se morajo spretno umikati drug drugemu, ne smejo stopiti na tla in ne zapeljati iz predpisanega prostora.

6. Spretnost z žogo: voditi (udarjati v tla) žogo z eno roko na relaciji 10 m, z vodenjem obkrožiti oviro in vreči žogo z razdalje treh metrov v koš, ki je privezan na stolu.

Za pravilno opravljene naloge dobi otrok nalepko, seveda mora vložiti dosti truda, predvsem pa volje, preden lahko dela »izpit« iz določene naloge. V naši občini smo tekmovanju za športno značko že od začetka posvetili veliko pozornosti in s financiranjem odbora za izvedbo športne značke dali tej dejavnosti potreben poudarek. V odbor smo imenovali po eno vzgojiteljico iz vsakega vrtca v občini, dve učiteljici iz osnovnih šol, tajniške posle odbora in celotno strokovno vodenje in koordiniranje dela ter preverjanje znanja opravlja profesionalni strokovni sodela-

vec TKS Milena Zagernik. Podpredsednik odbora je direktorica vseh vrtcev v občini tovarišica Milka Pogačar, za predsednika odbora je bil izvoljen predsednik IO TKS tovariš Jože Šater, za častnega predsednika odbora pa sekretar občinskega komiteja ZKS Ravne, tovariš Edo Pogorevc.

Ta odbor je na svoji 1. seji dal potreben poudarek začetnemu delu pri uvajanju športne značke v občini Ravne na Koroškem. Dogovorili smo se, da je naša osnovna naloga, da pride športna značka do slehernega otroka in smo prav zaradi tega to delo načrtovali v vrtcih, ker tam skozi malo šolo gredo praktično vsi otroci. Zato je odbor tudi tako sestavljen, bomo ga pa za vsako nadaljnjo kategorijo dopolnjevali.

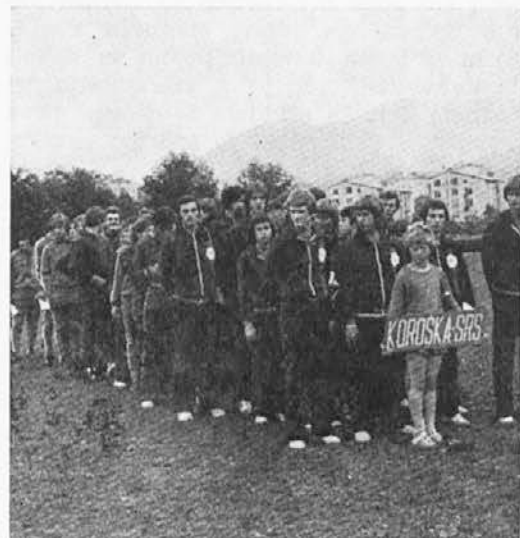
V naši občini torej tekmujejo za športno značko vsi otroci, ki obiskujejo malo šolo, in sicer je to celotna populacija otrok od 6 do 7 let.

Petletni otroci v vrtcih vadijo posamezne panoge, vendar za nalepko ne tekmujejo. Letos smo vso pozornost posvetili malim šolarjem, od katerih je nekaj takih, ki so osvojili po tri nalepke. Nekateri od teh otrok so ostali še v mali šoli in lahko tekmujejo naprej, nekateri so pa ostali brez diplome in zlate značke, čeprav bi vse to lahko osvojili, če bi imeli vsaj 4 nalepke, saj že s štirimi opravljenimi nalogami otrok osvoji značko in diplomo.

V šolskem letu 1976/77 je torej osvojilo zlato športno značko in diplomo dobrega športnika:

1. iz vrtca Črna na Koroškem 36 otrok,
2. iz vrtca Mežica 42 otrok,
3. iz vrtca Prevalje 54 otrok,
4. iz vrtca Solzice in Marjetka Ravne 147 otrok.

Torej je osvojilo zlato športno značko v občini 279 otrok. V vrtcih je ostalo še nekaj otrok, ki so osvojili po 4, 5 in celo 6 nalepk in niso dobili značke, ker bodo še letošnje leto delali z ostalimi malimi šolar-

Koroška

SFZ

V pozdravnem govoru je predsednik ZTKO tovariš Jože Žunec med drugim dejal — »Zelo smo počaščeni, da nam je bila zaupana tako prijetna dolžnost, kot je organizacija prvega športnega srečanja zamejskih Slovencev iz Italije, Avstrije in Madžarske,« in dodal: »ko se bomo danes in jutri srečali na športnih terenih, nam ne bo edini smoter doseganje tekmovalnih rezultatov, temveč bomo iskali višjo vrednoto, ki se mora pokazati v spoznanju, da smo ena družina, ki živi samo, da je svobodna med svobodnimi ljudmi.« In res je tako.

združenje
slovenskih
športnih
društev v Italiji

Spošt. tov.
JOŽE ŠATER

Predsednik Izvršnega odbora
TKS Ravne na Koroškem
62390 RAVNE NA KOROŠKEM
JUGOSLAVIJA

Prot. št. 214/77

Predmet: Zahvala

34132 Trst
6. oktobra 1977
ul. S. Francesco 20
tel. 767304

Zahvaljujemo se vam za izredno topel sprejem, ki smo ga bili deležni na Ravnah na Koroškem ob priliki 1. srečanja slovenskih športnikov iz obmejnih dežel. Vsi naši tekmovalci in športni delavci bodo ohranili v trajnem spominu občutek bratske solidarnosti in iskrenega gostoljubja.

V pričakovanju ponovnega snidenja Vas športno pozdravljamo

PRESEDNIK
(Vojko Kocman)

Pripis: Pismo z enako vsebino sta dobila tudi predsednik ZTKO in predsednik IO ŠD Fužinar Jože Žunec in Rado Pšeničnik.

Trening, trening ...

ji. Pri tekmovanju velja izredno poudariti pripravljenost vodstva in vseh vzgojiteljic za to delo, saj razen smučanja in plavanja vodijo vse vaje popolnoma samostojno. Tako je vrtec kupil potrebno opremo, kot so kolesa in kotalke, sofinancirali bodo tudi nakup smučarske opreme.

Program za športno značko je treba torej razumeti kot telesno in športno vzgojo. Bodisi v vzgojnovarstvenem zavodu, šoli ali športni organizaciji ga pojmujejo kot sestavni del vsestranskega oblikovanja mladega človeka, kot vzgojno področje, s katerim je mogoče vplivati na pozitiven razvoj človekove osebnosti. Omeniti velja Makarenkovo misel: **pravilna vzgoja, naša srečna bodočnost, slaba vzgoja, naše bodoče zlo, naše bodoče solze, naša krivda proti drugim ljudem, proti naši domovini!**

Tudi vam, dragi starši, bi rada nekaj napisala v zvezi s tekmovanjem za športno značko, saj si gotovo želite, da bi bil vaš otrok zdrav in lepo razvit, da bi preživel srečno in radostno otroštvo in da bo kasneje sam v prostem času našel pametno razvedrilo. Zato omogočite otroku in pomagajte mu pri premagovanju začetnih težav in obvladovanju veččin, saj bo tako vaš otrok pripravljen na premagovanje življenjskih težav, oborožen z znanjem osnovnih telesnih veščin in dovolj samozavesten, ker je z vztrajnostjo pri lastnem delu in učenjem že dosegel prve uspehe — priboril si je športno značko.

Spomnim se veselja in težkega pričakovanja ob podeljevanju športne značke ter pri ogledu filma o športni znački, kjer so bili prav vaši otroci glavni igralci. Ne morem opisati tega enkratnega dogodka, te razigrane in žareče obraze je potrebno videti. Vas, dragi starši, vabimo, da skupaj z vašimi otroki prisostvujete podelitvi in da se sami prepričate, kakšen trenutek je za otroka osvojitve zlate športne značke, ki si jo je s trudom zaslužil. Danes otroci že brez kakršnega koli truda dobijo marsikaj bolj dragocenega, kar pa verjetno ne znajo tako ceniti kot pa nekaj, za kar so se morali boriti.

Franc Rotar

Zlata pozoka zakoncev Sekavčnik

V toplem in sončnem septembru sta si na matičnem uradu na Prevaljah ponovno rekla »DA« in si izmenjala poročna prstana ob 50-letnici zakonske zveze zakonca Marija in Martin Sekavčnik s Prevalj. Naj zapišemo, da se je tistega dne pri zgradbi matičnega urada na Prevaljah zbralo precej Prevaljčanov, ki so hoteli na tak način čestitati zlatoporočencema.

Martina se je rodil 30. 10. 1904. leta v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, kjer je tudi obiskoval osnovno šolo ter se izučil tesarstva. Po učni dobi, ki je bila dokaj težka, saj so takratni mojstri izkoriščali svoje vajence, je Martin postal več svogega poklica. Leta 1921 se je zaposlil v rudniku Mežica, kjer je delal vse do leta 1958, ko se je upokojil. Tudi njemu vojna leta niso prizanesla. Gestapo ga je kmalu po prihodu v Mežiško dolino za nekaj mesecev dal zapreti kot zavednega Slovenca-borca za osvoboditev domovine. Vsa ostala vojna leta pa je hodil v rudarske rove v Mežico, kjer mu je bil povsod za petami gestapo. Sicer pa je Martin med Prevaljčani znan po dobrem pevskem glasu. Že več kot 40 let prepeva v pevskih zborih, za kar je pred nedavnim prejel zlato Gallusovo priznanje. Kljub temu, da je pred leti zelo težko zbolel, saj si mora danes pri hoji pomagati s palico, rad zahaja med svoje pevske tovariše in člane upokojenskega društva, ki prav ta čas zaključujejo dela na novem domu. Kot pravi Martin danes, si zelo želi dneva, ko bodo prevaljski upokojenci imeli svoj dom, v katerem se bodo sestajali in kramljali.

Marija Ladinik se je rodila 26. 3. 1906. leta v Podpeci, kot druga hči kovaškega mojstra Ladinika. V osnovno šolo je hodila v Podpeci, kjer je danes ni več. Tudi ona je morala že zelo mlada, ko ji je bilo komaj 15 let, poprijeti za težko delo v mežiškem rudniku, kjer je na roke drobila svinčeno rudo v žerjavski zbiralnici vse do leta 1927, ko se je poročila z Martinom.

Martinu in Mariji Sekavčnik s Prevalj so se v zakonu rodili trije otroci. Danes pa imata 5 vnukov in pravnuka.

Pred dnevi, ko smo oba obiskali na Prevaljah, kjer živita v skupnem gospodinjstvu s hčerko Zoro, sta nam zaupala, da si najbolj želita obilo dobrega zdravja. Martin pa je dodal, da bi rad nadalje prepeval lepe domače koroške pesmi. Marija je povedala, da se še sedaj prav dobro spominja nekaterih vlog, ki jih je odigrala kot amaterska igralka v Podpeci.

Na matičnem uradu na Prevaljah je zlatoporočenca ponovno poročil predsednik občinske skupščine Rudi Vrčkovnik, ki jima je tole povedal:

SPOŠTOVANA SLAVLJENCA!

Današnji dan je pomemben mejnik vaine skupne življenjske poti, kajti odločila sta se, da na svečan način proslavimo

50-letnico vajinega zakonskega življenja. Častitljiv mejnik skupnih življenjskih dni v zakonski zvezi sta doživljala vsako leto. Vsako obdobje je zapustilo v vama spomine na skupne življenjske radosti, težave in tegobe, na vse, kar vaju je lepega in grenkega spremljalo na življenjski poti. Veliko sta doživela v skupnih dneh, pretkanih s prizadevanjem, delom in skrbjo za družino. Ob delu in družini pa sta našla čas za kulturno in duševno življenje. Tako sta bogatila svojo osebnost, ko sta se razdajala na odrskih deskah, kjer sta so delovala na igrah in pevskih koncertih. Mož je še danes aktiven član pevskega zbora in družbeni delavec v društvu upokojencev. Za sodelovanje v pevskih zborih je prejel visoko priznanje — zlato Gallusovo značko. Tudi sedaj, v jeseni življenja si prizadevata, da bi bila kar najbolj koristna in ustvarjalna, še sedaj vidita smoter svojega življenja v krogu družine, vajinih dragih, v delu in v ustvarjanju.

Vajino življenje in delo je bilo trdno povezano in navezano na knapovsko tovarišijo. Dolge in naporene so bile vajine poti na šiht, dolg in naporen je bil vajin delavnik, ženi v izbiralnici, možu v nedrih Pece, v rovih mežiškega rudnika. Mož je bil zvest knapovskemu poklicu polnih 38 let. Šele zaslužena pokojnina ga je ločila od tesarske sekire in rudarskega krampa. V rudniku pa ni bil samo knap, pač pa tudi zaveden družbenopolitični delavec — samoupravljevec, ki ni pomagal samo pri-

Zakonca Sekavčnik

dobivati rudno bogastvo, pač pa je pomagal bogatiti tudi zavest našega rudarja, jo oblikovati v duhu delavskih interesov, v duhu samoupravljanja. Svojo razredno zavest, svojo vero v delo in oblast delovnega človeka je pridobil še zelo zgodaj, saj je že kot mlad knap sodeloval v naprednih vrstah delavcev. Kot naprednjak je bil nevaren takratni buržoazni oblasti in bil na seznamu sovražnikov kapitalizma in fašizma. Zato mu okupator ni prizanesel. Tako kot premnogi napredni in svobodoljubni patrioti je tudi on občutil divjanje fašizma, ki je z vso krutostjo fašističnih metod v zaporih in taboriščih skušal zlomiti in uničiti, kar je bilo nasprotnikov njihovim blodnjam o velikem rajhu. Veliko je pretrpel in se srečno vrnil iz zloglasne Begunjske mučilnice. Družina, ki je ostala brez skrbnika, je doživljala težke dni in skrbna mati je morala prevzeti še očetove skrbi.

Ljudje, ki so doživeli vojne grozote in divjanje fašizma — tako kot vidva — postanejo živ in uporen nasprotnik vojne in neomajni borci za mir in svobodo ljudi

Franc Rotar

Zlata poroka zakoncev Ramšak

Tudi zakonca Ramšak sta imela na dan zlate poroke lepo in sončno vreme, ko sta odhajala s svojega skromnega doma proti matičnemu uradu na Prevaljah, kjer sta si ponovno izmenjala poročna prstana ob 50-letnici zakonske zveze.

Elgidij se je rodil 18. 8. 1902. leta na Paškem Kozjaku kot sin majhnega kmeta. Vsa leta je moral trdo delati na kmetiji, saj v tistih časih očetu ni bilo lahko preživljati sedem lačnih otroških ust. Leta 1964 se je s svojo ženo Marijo in otroki preselil na Koroško, na Poljano, kjer živi ta še danes. Na Prevaljah se je zaposlil pri Stavbeniku, kjer je delal 10 let. Leta 1974 pa se je občinsko upokojil, saj zaradi dela na očetovi in svoji kmetiji ni imel dovolj let za starostno upokojitvev.

Marija (rojena Panhner) se je rodila 6. 5. 1905. leta v Zgornjem Doliču. Tudi ona je morala vsa mlada leta delati na očetovi in pozneje na moževi kmetiji, ki jo je dobil kot dete.

Mariji in Elgidiju se je v zakonu rodilo 9 otrok. Imata pa že 22 vnukov in 10 pravnukov.

Slavljenca smo obiskali na Poljani in z njima malo pokramljali. Predvsem nas je zanimalo, kaj sta si ob zlatem jubileju zaželela. Kot eden sta odgovorila, da si najbolj želita zdravja, saj ga oba zelo potrebujeta. Predvsem pa si danes še želita, da bi vnuki in pravniki radi prihajali k njima, saj jih imata nadvse rada.

Na matičnem uradu na Prevaljah, kjer je bila zlata poroka zakoncev Ramšak, je imel slavnostni govor Rudi Vrčkovnik, predsednik občinske skupščine.

SPOŠTOVANA SLAVLJENCA!

Pred nekaj dnevi se je izteklo petdeset let, odkar sta si kot mlada zakonca

ter vsega sveta. Za vajino razredno zavest, za vajino delovanje na kulturnem področju, v društvih in organizacijah in za vse, kar sta storila za našo samoupravno socialistično družbo, se vama v imenu skupščine in družbenopolitičnih organizacij iskreno in toplo zahvaljujem.

Zelimo vama še mnogo življenjskih radosti ob vajinih otrocih, vnukih in pravnukih, želimo, da bi bila še mnogo let čila in zdrava, in da bi bila vajina jesen življenja zdravja polna in srečna.

Prepričani smo, da bosta znala tudi sedaj, tako kot sta znala v življenju doslej, najti svoje intimne in človeške življenjske radosti ter smotre, ki vaju vežejo na vajine drage, na kraj, na domovino, na nas — vajine sokrajane. Vajino življenje naj vama še mnogo let razveseljuje mladostna radost in vrisk vajinih potomcev. Skupno z vama bomo veseli, če bosta srečna in zadovoljna v naši samoupravni skupnosti, ki jo še sedaj pomagata soustvarjati in sooblikovati.

Zlatoporočencema čestita tudi naše uredništvo.

Zakonca Ramšak

la, ki sta ga opravila v življenju. Zaslužila sta mnogo več, kot dobivata, v vajino skromno preživnino niso všteta vsa leta dela na kmetiji in še prej pri starših. Tudi sedaj nimata veliko, pa sta vseeno zadovoljna, ker sta celo življenje navajena skromnosti in znata tako kot le redki biti ob njej zadovoljna in srečna.

Spoštovana slavljenca, želimo vama, da bi se na Poljani, kjer je sedaj vajin dom, kar najprijetneje počutila. Da bi preživela skupaj in ob svojih potomcih še mnogo let. Želimo vama še mnogo življenjskih radosti, ki naj zatemnijo senčne strani življenja v starosti. Tudi starost je lahko lepa, tudi ta življenjski čas, ki ga doživljata sedaj, je lep! Še na mnoga zdrava in srečna leta!

K čestitki ob zlatem jubileju zakoncev Ramšak se pridružuje tudi naše uredništvo.

Francka Cimperman

Ravne v očeh nekdanje Vorančeve sekretarke

V dobra dva dni trajajočem obisku več, ali manj uradnega značaja sem si lahko bežno ogledala našo severno deželo, ki se z bliskovito naglico razvija in že danes presega vse meje pričakovanja, saj je bila v »predaprilski« Jugoslaviji, odmaknjena in prikrajšana za vsak napredek. In prav v tej idilični Mežiški dolini je bila poleg kovačnice svetlečega jekla tudi kovačnica napredne revolucionarne miselnosti. Izpod Uršlje gore je zavihral veter, ki je dajal tamkajšnjemu malemu kmetu — bajtarju in težkemu delavcu v železarni — toliko poguma, da je učakal današnji dan v svobodi.

Ko smo sedeli v restavracijskih prostorih veleblagovnice NAME, mi je ves čas uhajal pogled skozi velika okna, do koder se je širil čudovit razgled daleč naokoli, kjer so zrastle prava delavska naselja, kjer so zrastle visoke stolpnice, v katerih uživajo danes delavci velike železarne giganta, človeka dostojno življenje!

Železarna, ki je bila last posameznika, je sedaj v lasti vsega delovnega kolektiva, ki tako vse laže prenaša naporno delo v tovarni, saj ve, zakaj trpi. Danes ima zago-

obljubila zakonsko zvestobo in krenila skupni prihodnosti naproti. Vajin zlati jubilej je lep praznik za vaju in vse tiste vajine drage, ki vama v starosti stojijo ob strani, vama pomagajo in vaju imajo radi.

Vajinih skupnih petdeset let zakonskega življenja je — tako kot vajino otroštvo in mladostna leta — potekalo ob delu in skozi premnoge garaške delavnice, ki so se vlekli od zore do mraka, prevzela jih je vajina velika roditeljska skrb za družino. Nič vama ni bilo prenaporno, ne prehudo, kadar je šlo za vajine otroke. Z rojstvom vsakega so rasle vajine skrbi in dolžnosti. Niste bili bogati, borno posestvo in mnogo dela in znoja na njivah in travnikih je preteklo, mnogo žuljev je krvavelo na vajinih rokah, da sta prigarala za vaše skromno življenje. Nista jim mogla nuditi mnogo, dala pa sta jim vse, kar sta premogla; skromno je bilo, a bilo je vajino, dano iz srca in oplemeniteno z očetovo in materino ljubeznijo. Težka in nepopisna bolečina se je zajedla v vajini srca, ko sta izgubila svoja dva nebojgljena otročička. Bolečino je bilo treba skriti v srcu, usta zapreti v vzdihljajih in se spopadati z življenjem naprej, kajti človek mora znati v življenju prenašati njegove tegobe in težave in mora znati ceniti in sprejemati njegove radosti. Otroci, ki so ob vama dorasčali, so vama bili v tolažbo in v pomoč, pomagali so vama, se osamosvajali ter se drug za drugim ločevali od vaju. Po petdesetih letih vajinega zakona vaju še obdaja šest otrok in 22 vnukov in pravnukov. Naraslo je vajino potomstvo v vajin ponos. Iskreno pa želim in verjamem, da tudi v vajino pomoč, ki jo potrebujeta.

Skromna sredstva, ki jih dobivata za preživljanje na stare dni ne odtehtajo de-

tovljene lepše življenjske razmere kot kdajkoli poprej.

Kmalu po vojni, ko me je še pokojni Voranc popeljal skozi trg Guštanj — danes mesto Ravne, je bila slika kraja še drugačna — uboga! Toda prav naš ljudski poslanec in ljudski pisatelj mi je zagotavljal, da ne bo dolgo, ko se bo Guštanj razvil v velik industrijski center prelepe Koroške dežele. Le škoda, da te uresničitve naš pionir te današnje stvarnosti — ni dočkal. Hudobivška Meta in Radmanca nimata več sorodne sotrpinke, »pankrti«, ki so se rojevali po hubah, imajo sedaj nove nazive: cicibančki, pionirčki in Titova mladina, to so sedaj njihova imena in vsak ima danes kar dva topla in prijetna doma. Dom pri starših in dom v vrtcih in šolah. Prav tako jih varujeta dom in družba, oziroma družbene ustanove, kjer se v prijetni in topli okolici spoprijemajo z abecedo in vso drugo modrostjo, ki jim jo danes posredujejo odlični pedagogi in ne več nazadnjaški »šolmoštri« in razni drugi s staro miselnostjo prežeti elementi, ki so begali mlado bitje, da ni vedelo, kaj je resnica in kaj ni!

Veliko ste storili, pionirji revolucije, zato vam gre vsa pohvala. Le škoda, da vsega tega napredka niso deležni naši bratje in sestre onkraj meje, saj ti še vedno doživljajo huda ponižanja, preganjanja in ustrahovanja, da jim postaja življenje že neznesljivo! So brezpravna raja, brez človeških pravic. In človek se nehote vprašuje, ali je to kultura, kultura konca 20. stoletja — ali je to barbarstvo srednjega veka? Z združenimi močmi jim pomagajmo, da pridejo do svojih osnovnih pravic, le tedaj bo ta predel naše severne dežele zadovoljen in srečen.

Še mnogo bi napisala o tem in onem, kar sem pri vas zapazila, toda to prepuščam prihodnosti, ko bom Koroško morda globlje spoznala.

Franc Golob

AMALIJA SREBRE — 80 LET

Sosedje, domačini in znanci jo kličejo kar Obretanova mama, kljub temu, da že dolga leta živi v Zagradu pri Prevaljah, p. d. v Steharju. Rodila se je 7. julija 1897. leta pri kmetu Osojniku v Solčavi. V družini se je rodilo pet otrok, od katerih živi še samo njena sestra Marija. Trije bratje — Janez, Toni in Franc — pa so že umrli.

Amalija Srebre je 10. julija 1977 v družbi šestih hčerk, desetih vnukov, šestih pravnukov in zetov praznovala svoj 80. rojstni dan. Kljub visoki starosti je še vedno dobre volje in nasmejana. Ta dan je bila še posebno dobre volje, saj so se zbrali pri njej doma vsi njeni sorodniki, kot še nikoli poprej. Kljub veselemu razpoloženju in številni družbi, ki je bila zbrana okrog nje, so Obretanovi mami stopile solze v oči in je dejala: »Ne morem razumeti, kako da sem si lahko učakala 80. rojstni dan, ko pa sem morala preživeti toliko gorja.«

Že z 12. leti je morala zapustiti svoje starše in iti služiti lastni kos črnega kruha.

Oče in mati s svojim delom nista zaslužila toliko, da bi lahko preživljala sebe in pet otrok, saj je bilo v času, ko je doraščala, težko dobiti delo in še to samo za hrano in borno obleko ter obutev. Leta 1922 se je poročila s Hlevnikovim sinom iz Javorja. Skupno življenje sta si z možem Ivanom uredila pri Obretanu pod Uršljo goro. Mož je bil zaposlen pri grofu Thurnu, ona pa je gospodinjala in opravljala vsa potrebna kmečka dela. Rodilo se jima je devet hčera. Z možem sta morala trdo in pridno delati, da sta lahko prehranila tako številno družino, saj je domačija, na kateri sta živela, visoko na pobočju Uršlje gore. Jesenske pridelke je večkrat zapadel sneg in so jih pospravljali izpod snega.

Amalija Srebre

Starejše hčerke so doraščale in bile že v veliko pomoč pri domačem delu, pa se je pričela druga svetovna vojna. Obretanovi mami ni prizanesla. Obretanova mama se je z družino že jeseni 1942. leta vključila v delo OF in je vztrajala vse do osvoboditve 1945. leta. Ker je Obretanova domačija visoko na pobočju Uršlje gore, so se tu zelo pogosto zadrževali politični aktivisti in borci NOV od manjših skupin do večjih enot. V neposredni bližini Obretanove domačije je bil tudi partizanski logor, v katerem so se predvsem 1943. leta in v prvi polovici 1944. leta velikokrat zadrževale posamezne partizanske enote. Od tod so hodile na razne akcije v dolino, tudi tretjo nedeljo v oktobru, leta 1943, ko so bile Kotlje en dan osvobodene. Obretanovo domačijo smo številni borci NOV med vojno poznali pod ilegalnim imenom pri Mokrem jopiču. To ilegalno ime je ta domačija dobila zgodaj spomladi 1943. leta, ko nas je skupina partizanov prišla k Obretanu od snega in dežja do kože premočenih in smo se na topli kmečki peči dobro ogreli in obleko posušili ter se okrepčali. Takrat in zato je dobila Obretanova domačija ilegalno ime pri Mokrem jopiču.

Za Obretanovo mamo je bil najbolj strašen in žalosten dan v življenju 7. december 1943. leta, ko se je k domačiji priklatalo okoli 100 do zob oboroženih nemških vojakov in policistov. Tega dne so aretirali njenega moža Ivana ter hčerki Ivanko in Štefko ter jih odgnali v celovške zapore. Čez nekaj dni pa so zopet prišli in odgnali še hčerki Lenčko in Pavlo,

ker Lenčke ob prvi aretaciji ni bilo doma. Mož je bil odpeljan v zloglasno taborišče Dachau, vse štiri hčerke pa v koncentracijsko taborišče Rawensbrück, od koder so se po osvoboditvi vrnila, vendar je Štefka kmalu po vrnitvi umrla za posledicami taborišča. Mož pa je leta 1944 storil smrt v taborišču Dachau. Tako je Obretanova mama 7. decembra 1943. leta ostala sama doma s petimi hčerkami in vnukom, starimi od 5 do 15 let.

Tudi to Obretanove mame ni zlomilo. Še z večjim prezirom in mržnjo do okupatorja je pomagala in nudila partizanom, kar je bilo v njeni moči. Iz tega razloga, in ker mati ni prenehala z delom za narodnoosvobodilno vojno, so ji jeseni 1944. leta Nemci požgali domačijo, tako da je s preostalo družino ostala brez lastne strehe. Tudi po preselitvi v dolino je nadaljevala z začetim delom vse do osvoboditve.

Prva leta v svobodi za Obretanovo mamo ni bilo lahko. Ostala je brez moža in si je morala sama z otroki urediti življenje za prihodnost. Kljub visoki starosti in boleznim, ki jo je večkrat prebolela v srednjih letih življenja, je še danes pravi korenjak. Opravlja še skoraj vsa kmečka dela. Dela najrajši na polju. Rada potuje, udeležuje se vseh izletov, ki jih za svoje člane prirejajo posamezne družbenopolitične organizacije. Še zelo veliko hodi. Obretanova mama zelo rada čita in ima urejeno zbirko knjig. Bere dnevno časopise in je na tekočem z vsemi dogajanji doma in v svetu. Še vedno dela v organizaciji ZB NOV Prevalje. Sama večkrat pravi, da si je 80. rojstni dan učakala zato, ker je morala vedno trdo delati in je imela skozi vse življenje polno skrb in težav, skozi katere se je prebijala. Ima še polno načrtov za prihodnost, zato ji ob visokem življenjskem jubileju želimo še mnogo zdravih, mirnih, uspešnih let.

Ivan Modrej

Punt ali rebelijon v Koprivni in Solčavi

(od 18. decembra 1851 do 9. januarja 1852)

Po Koprivni in sosednji Solčavi se je tiste čase skrivalo veliko fantov, ki so bili obvezni (sposobni) nositi vojaško suknjo. Imenovali so jih »flihtingerji«. Pribežali so v koprivske in solčavske planine od vseh vetrov: iz Koroške, zelene Štajerske, da, celo iz Kranjske in sončne Goriške. Razen teh »flihtingerjev« je bilo v teh planinskih krajih tudi veliko »dezertterjev« vojaških beguncev. Da so imeli najprej biriči in pozneje orožniki z njimi dosti posla in muje, se razume. »Flihtingerji« in »dezertterji« so bili med seboj dobri prijatelji.

Popivali so vedno skupaj, imeli so posebno sobo pri kmetu in gostilničarju Mežnarju pri sv. Jakobu v Koprivni. Soba je bila zgoraj pod streho, odkoder so lahko, ako je bila sila, neopaženi poskakali na trato in pobegnili v bližnji temni gozd pred divjimi biriči in orožniki.

Omeniti moramo tudi, da »flihtingerji« in »dezertterji« nikdar niso napajali deklet ali se z njimi družili, ker so vedeli, da

Obnavljanje požgane Solčave

ženske ne znajo molčati in bi jih mogle izdati. Bili so najraje vedno sami v samosvoji družbi.

V tistem času je bila gostilna ali hiša, kjer »bog roko ven moli« tudi še pri Lipoldu v Koprivni. Lipoldovo natakario, ki je bila menda Nemka in je gostom rada postregla, je zelo jezilo, da ji ti begunci ne zaupajo, ker v to gostilno niso zahajali. Iz maščevanja in jeze je tožila fante upornike orožnikom in biričem, ki so se na svojih pohodih večkrat ustavili pri njej. Vsako malenkost je napihnila, da je postala veliko hujša, kot je bila v resnici in tako se je zgodilo, da je iz »komarja« nastal slon.

Sredi decembra 1851 so prišli trije »možje postave« iz Zelezne Kaple skozi Koprivno h kmetu Bukovniku, najvišjemu kmetu v Sloveniji. Ta domačija samuje 1328 m nad morjem. Ko so prišli oboroženi žandarji, je bila družina ravno zbrana pri jedi. Po kratkem zaslišanju so takoj zgrabili in uklenili »ubežnika«, ki je bil pri tej kmetiji za hlapca. Veseli te zmage in plena so ga gnali v Solčavo, kjer so se v Smetnikovi gostilni okrepčali. Med tem je šel kot blisk glas na vse strani, da so prišli lovci na »dezertarje in flihtingarje«. Tem lovcem so pravili tudi »klešarji«.

Bolj boječi skrivati so se porazgubili v varnejša zavetja, pogumnejše pa je zbral Bosromanov Anže od sv. Duha nad Solčavo in jih oborožil s koli, kosami in cepini. Sklenili so, da rešijo svojega sotrpina, ki je uklenjen vzdihoval v gostilniški kleti. Orožniki so se do noči krepčali v gostilni in so se že v temi vračali na Koroško. Ker pa niso dobro poznali pota in krepčanje v Solčavi se je tudi poznalo, so pri kmetu Rogarju prenočili. Tu so uklenili še dva »flihtingarja«, ki sta pribežala iz Koprivne. V zgodnjem jutru so nadaljevali pot proti Šentlendarškemu vrhu in gnali pred seboj tri uklenjene ujetnike. Pri Rogarjevem hlevu v planini pa jih je čakala zaseda. Fantje so jih obkolili, toda

orožniki so bili hitrejši. Voditelja upornikov Anžeta so napadli z bajoneti in ga podrli v sneg. Ko ga je na tleh ležečega orožnik začel daviti, ga je ubranil drug ubežnik na ta način, da je s cepinom onesposobil orožnika. Med tem so puntarji obvladali drugega orožnika s koli. Tretji orožnik je uporabil puško in zadel enega izmed fantov v veliko žepno uro, toda krogla se je odbila in ga le malo ranila. Kmalu so imeli fantje tudi tretjega orožnika na tleh in boja je bilo konec. Tri uklenjene ujetnike, svoje tovariše, so nato opustili železnih vezi, v Zelezno Kaplo pa so po nekem beraču poslali obvestilo županu, bogatemu Kompošu, naj pride po premagane orožnike, ki ležijo na Šentlendarškem vrhu.

Ta upor se je torej končal brez smrtnih žrtev. Vendar so takratni nemški časopisi od Gradca do Berlina pisali o njem in mu pripisovali poseben pomen. Slikali so ga kot »ljudsko vstajo« v slovenskih gorah, kot revolucijo podivjanih gorjancev. Solčavo in Koprivno so imenovali »Trudzburg« slovenskih puntarjev.

Po takem vznemirjenju se je zganila tudi oblast. Bogati župan Kompoš iz Zelezne Kaple je zahteval cel polk (regiment) vojakov. Res so poslali vojake iz Ljubljane, Celja in Celovca, bili so večinoma Hrvati. Miroljubne Koprivce in Solčavane je prevzel preplah. Nikoli še niso videli toliko oboroženega vojaštva v njihovih krajih.

To vojaštvo so nastanili kar po kmečkih hišah. Morali so jim dajati hrano in pijačo ter prenašati njihove surovosti. Ti vojaki so prišli tudi k Mežnarju v Koprivni, vdrli najprej v kuhinjo in pojedli vse meso, kar ga je bilo v »črni kuhinji« na glistah, bilo je meso ene krave in treh prašičev. Nato so vdrli v klet in pili vino, ostalo pa pustili teči po tleh.

Ker v Koprivni niso našli puntarjev, jo je del vojaštva mahnil v Solčavo. Takoj prvi dan so vojaki segnali skupaj vse pre-

bivalstvo te gorske in nekoč od ostalega sveta odmaknjene vasice.

Stari gostoljubni župnik Janez Janc, ki so ga obdolžili, da drži z uporniki, je moral vpričo vseh prevesti v slovenščino vojaški razglas o obsednem stanju nad vso Solčavo, enako so tudi v Koprivni razglasili »standrecht«.

Ta razglas je grozil s smrtjo tistim, ki skrivajo uporne puntarje in ki bi ovirali vojake pri njihovem iskanju in poizvedovanju. Bolj sumljive so zvezane odgnali v Zelezno Kaplo pred orožnike, ki so bili napadeni in pretepeni, da bi ti sami prepoznali v njih svoje napadalce. Dvajset dni je trajalo obsedno stanje, vendar od upornikov in ostalih ubežnikov niso našli niti enega. Vojaštvo je le bolj shrambe in kašče plenilo. Pred sodišče je moral tudi župnik Janez Janc, moral se je zagovarjati, ker so ga osumili, da je puntarje obveščal o nevarnostih in jih opozarjal k previdnosti. Ta župnik je prvi začel pisati v slovenščini mrliške in rojstne knjige ter kroniko župnije Marije Snežne v Solčavi.

Izpričalo se je, da je moral župan Zelezne Kaple Kompoš plačati vojaški oblasti del stroškov te vojaške zasedbe Solčave in Koprivne, ker je preveč razobnal spopad med begunci in orožniki.

O tem obsednem stanju v Koprivni in Solčavi nam poroča slovenska listina, ki se je našla l. 1911 v Solčavi, in sicer v jabolku na cerkvenem stolpu, ko so ga prekrivali. Hranili so jo tedaj v župnišču. Listina je pisana dne 15. avgusta 1857.

Najvažnejši in najzanimivejši del listine se je glasil: »Temu listku je perdjana četrtraztrganega papirnatega dnarja, kakoršen je leta 1851. velal, da naši nasledniki zvedo, kako so si ljudje naših dni od papirnatega dnarja drobiž delali. Tudi se še tukaj pove, da h koncu leta 1851, ravno za božične praznike, o kako žalostni so bili, je bila Solčava in sosedna Koprivna zavoljo tepeža treh žandarjev na koroški meji enainvajset dni v soldaški oblegi, to je: »Belagerung mit Standrecht!«

Na oknu v kuhinji župnišča v Solčavi je bil v steklo urezan napis: 18. decembra 1851. je bila Solčava v obsednem stanju; in v sobi, kjer stanuje župnik, je bil v okensko steklo urezan napis: od 18. decembra 1851. do 9. januarja 1852. je bila Solčava vojaško zasedena.

Ti napisi v okensko steklo so bili vidni še pred zadnjo vojno septembra 1939.

Kako je tedaj vojaštvo trdo postopalo s prebivalci Solčave, nam pove tudi pesem:

Solčavci, kaj ste naredili?
Žandarma ste ubili!
Gorje naj vam bo,
zdaj smo že što.
Kanoni nastavljeni so,
vse bomo polovili
trdno uklenili
gnali v Gornji Grad
naj bo star ali mlad!

Po tej vojaški zasedbi se je zopet naselil mir v ta mirni koroški kraj in sosednjo Solčavo.

Vojaški begunci pa so še naprej zahajali v Koprivno in Solčavo in našli tam svoje zatočišče.

Da so bili domačini na njihovi strani, nam kaže naslednja anekdota, v kateri je mogoče tudi nekaj resnice. Neko nedeljo so se lovci na ubežnike ali »klešarji« pojavili pri cerkvenih vratih pri sv. Jakobu v Koprivni in hoteli ubežnike poloviti, ko bodo šli po končani maši skozi vrata. Ženske pa so v cerkvi slekle vrhnja oblačila, v katera so se oblekli ubežniki in se pomešali med ostali ženski svet. Ko so ženske odšle iz cerkve, je ostala cerkev prazna.

Vojaščina je bila nekdanj najtežje breme preprostega ljudstva. Ta služba je trajala prvotno celo življenje. O tem pa, kdo je moral služiti, je odločala graščinska gosposka, ker tedaj še ni bilo splošne vojaške dolžnosti. Da bi strah pred to službo zmanjšali, so ob koncu 18. stoletja določili rok vojaške službe pri pehoti na 10, pri konjenici na 12, pri topništvu na 14 let. Pozneje so to službo še skrajšali na osem let. Kljub temu pa so se fantje vojaščine bali in so uhajali pred nabornimi komisijami. Odmaknjeni in težko dostopni kraji so bili za take ubežnike najprimernejše zatočišče, saj je »oko postave« redkokdaj pogledalo v take kraje. Solčava in Koprivna, zapeti od ostalega sveta, sta postali njihovo pribežališče. Domačini so jih radi imeli, ker so bili delavni in poslušni, dela pa je bilo dovolj v gozdo-

vih in na polju. Za njihove potrebe so skrbeli kmečki gospodarji, pri katerih so se udinjali v službo.

Ubežnikom, ki so poleteli pasli živino po planini, so pravili »pastuhi«, pozimi, ko so krmili živino, pa »krmuhi«.

Ta nekdanji duh svobode v naših krajih je oživel tudi med zadnjo vojno. Nemci Solčavanom in Koprivcem niso zaupali; kakor drugod, so tudi tukaj kmalu po prihodu uvedli pravo nasilje. Mnogi domačini so bili odgnani v ječe in razna taborišča, nekateri se niso več vrnili, drugi so se pridružili partizanom.

V drugi polovici oktobra 1944 so Nemci z večjim številom vojaštva ponovno zavzeli to oporišče svobode in Solčavo 24. oktobra požgali. Zgorelo je z okolico vred 310 poslopij, odgnali so vso živino in 139 ljudi, med njimi 56 otrok.

Ni mnogo krajev v naši domovini, ki bi v zadnjem vojnem divjanju toliko trpeli kakor Solčava. Enako je bila tudi Koprivna ves čas vojne »Banditengebit«, kjer so našli partizani vedno odprta vrata na kmetijah, ki so bile vse zavzete za veliko stvar naše osvobodilne borbe.

Ta zapis naj bo majhen spomin na nekdanje čase in na vojaške »flihtingerje« ter ubežnike »dezertarje«.

Vir: Koledarji Mohorjeve družbe 1913—1954.

pa spet ob izkopu krompirja. Razigran smeh z Ocvirkovih njiv je razkrival prijetne Tinijeve domisljice. Bil je iskren, na prijeten način je znal povedati resnico v obraz.

Doživetja v fabriki in soseski je povedal z bogatim humorjem, da je še tako boleč hrbet ali križ postal ob prijetnem smehu in kramljanju znosnejši. Za vsako delo je prijel in rad pomagal, pa naj je bilo možko ali tudi ne.

Po strmini od Ravnjakovega mlina smo jih ugledali prihajati ob kakih pol osmih zjutraj. Vedela sem, da bo ta dan prijeten, da bo prešeren smeh z Ocvirkove njive prešel tudi name, same na njivi po atovi smrti, pa ob dolgoletni mamini boleznici. S spodnjih njiv se je razigranost slišala na mamino bolniško posteljo. Včasih so mama sedeli in me poklicali, ko sem se vrnila s polja: »Al, k'k jim je vušno, zdrav čvovek k'ne čuje, če je glih zmatran, ja, ko bi jes mova še kada pokonci bit«.

In spet je tisti edini dan bil lep ob krompirjevi setvi, ko tudi mame več ni bilo.

Tanek Nežkin smeh je pričal o kaki novi Tinijevi šali, ali dogodku v fabriki.

Potem je bil upokojen. Videla sem, kako se je srečeval na Prevaljah s sodelavci — upokojenci. Radi so ga imeli. Tako veliko volje je imel in bogat je bil v svoji skromnosti.

Prvomajski prazniki bodo, spet bo v nove brazde treba vložiti krompir pri Ocvirku, a Tinij ne napolni več svoje košare, niti komu drugemu je ne nabaše. Pri Barbari so mu izkopali gredo takrat, ko je nameraval priti k Ocvirku pred letom dni, le po kruh in mleko je še stopil, a se ni vrnil do doma.

Drugi so ženi Roziki prinesli nakupljeno, Tinij pa je ostal na cesti. Sredi načrtov, sredi lepih namenov, komu bi pomagal, je kakih 150 metrov od kraja, kjer mu je prvo ženo povozil avto — umrl tudi sam. Tako čudna je usoda. Po srcu tako bogatemu človeku je v najtežjih minutah bil prašni asfalt blazina umirajočemu.

Šlo je v troje.

Nekdanji Čakijev gospodar — Tinijev brat — se je pripravljaval na veselo pot, na ovset sosedove hčerke Dihpolove Pepke. Ni segel nevesti v roko. Še prej, da je bil opravljen za svaka, je z mislijo na odhod od doma — odšel. Pritajeni zvoki godbe so prihajali do Čakijeve hiše, kjer je svatovsko opravljeni Francij bil položen na »pare«.

Na poti je umrla Tinijeva žena.

Na poti je umrl Tinij.

Spet razvažajo gnoj, pripravljajo se sosedovi na krompirjevo setev, — spomin na Tinija oživi, oživi ob tistih poljskih delih.

Lep — prijeten je ta spomin.

Dobra volja in smeh, ki ju je sprožil Tinij, me je poživila v mnogih težkih dneh, ko je bilo pri nas vse tako boleče tiho. Ko so odšli tudi naši za zmerom...

Žena Rozika, ki je v mladosti odklonila Tinijevo prošnjo za roko — prihaja na gredico. S šopka na grobu odleti drobna čebelica, spomin na njegove skromne in lepe namene...

Mici Kotnikova

Čakijevemu Tiniju ob obletnici njegove smrti

Martin Broman — Čakijev Tinij je bil 2. otrok malega hribovskega kmetiča.

Priljudna mati je bila hčerka z Večkove domačije, doma je skrbno gospodinjila in skrbelo za družino. Oba fantka — Francij in Tinij — in dekletce Micka so odrasli v strogi, a vendar ljubezni polni vzgoji. Micka je šla k sosedu Komesu. Francij pa je ostal na domu. Mlado gospodinjino je pripeljal od Skočidovnika. Lep del Zagrada je bil tista davna leta Čakijev — samo sorodstvo, tako kot je danes precejšnji del Zagrada Temeljev — sama žlahta. Spet so Čakijeva mati vodili s seboj dvoje otročkov — Francija in Micko — vnučka — fantka je povila Skočidovska Lenčka, dekletce pa Micka — Komesova mlada. Ob lepih nedeljah smo srečavali zgovorno Čakijevo mater s tema dvema bratrančkoma. Skrbno so ju vodili. — Lep je ostal ta spomin.

Tinij pa je odšel na ših. Ni bil vojak, ker mu je od malega ostala manjša hiba na hrbtenici. Pa je to težavo tako vdano sprejel. Nikoli ni potarnal zaradi tega. Ko da je ne bi bilo. Poročil se je z Lečnikovo Francko z Dobrij.

Spominjam se neke male gospojnice. Bilo je leta 1954. Takrat mu je ženo povozil avto. Nekje ob stari prevaljski šoli. Gruča ljudi ob cesti je nakazovala kraj nesreče. Letos že pokojna Trinkauzova Marta je povedala v gruči pričujočih:

»Ženska je izgubila prisotnost duha. V napačno smer je odskočila, ko se je avto bližal.« Takrat še prometne nesreče niso terjale tako številnih žrtev kot danes. Še vidim kako so odstopili vaščani od pokojnice na cesti, ko se je s kolesom pripeljal mož Tinij s šihta sredi dopoldneva. V fabriko mu je bil nekdo sporočil o ženini nesreči. S klobukom v roki je nemo pristopil k pokriti ženi. V bližini je ležalo nekaj debelih paradižnikov in čevljev ponešenke, ki je bila namenjena k sestri na Ženovčevo v Zgradu. Veter je majal lepenko na pokojničinem truplu — Tinij pa je stal nem in bled ob mrtvi ženi.

Čez zimo se je odločil, da ne bo zdržal sam. Brez skrbne ženske roke, katere pridnost se je povsod poznala, brez nje ne bo šlo. Bil je vajej reda in čistoče in kramljanja. Kamor je davno prej šel brat Francij, je zdaj vdovi Tinij šel tudi sam iskat ženo, gospodinjino. Pripeljal je na dom Roziko od Skočidovnika.

Tiha so bila pri nas povojna leta. Brat Francij se ni več vrnil. Nihče ni vriskal, nihče ni zapel. Mamina bolečina je legla na nas. Delo na polju je teklo v tišini. Le dvakrat ali trikrat na leto je naša meja oživela. Tinijeva druga žena Rozika je sestra Ocvirkove babice, tako je začel Tinij prihajati z ženo in marljivo Gradišnikovo Nežko na Kot. 22 let je prihajal ob krompirjevi setvi, ob čiščenju travnikov,

Zorko Kotnik

POSLANICA

doktorju Francetu Kotniku ob njegovi 70-letnici

Letos poteče 25 let, odkar je dr. Franc Kotnik obhajal svojo 70-letnico. Ob tej priliki mu je tedanji odbor Mohorjeve družbe predal znamenito poslanico, ki še do danes ni bila nikjer objavljena. Ker pa naša ravenska študijska knjižnica želi, da se objavi vse, kar je napisanega v naših listih ter zbira s prizadevnostjo vse, kar je koroška kulturna dediščina, zato vsebino poslanice priobčim v našem Koroškem fužinarju, ker je le-ta po svoji vsebini res vredna objave. Poslanica je v moji lasti, je pravo umetniško delo. Delavci Celjske tiskarne so se res potrudili, da je v vsakem pogledu prvovrsten vrhunski izdelek. Obsega 12 listov, ki so po en milimeter debeli. Natisnjena je na posebnem papirju blede rumenkaste barve. Tiskana je s črkami črne barve, le pri posameznih odstavnih je vsaka prva črka tiskana z rdečo barvo v velikosti dveh centimetrov, posamezne besede, ki imajo poseben poudarek in pomen, pa so tudi rdeče tiskane. Vezana pa je s posebnim črnim usnjem ter vložena v rjav etui.

POSLANICA

doktorju Francetu Kotniku ob njegovi 70-letnici

Dragi prijatelj in sodelavec, nepregledna je vrsta mohorskih sej, a že dolgo ni med njimi nobene, ki bi ne imela na dnevnem redu **Tvojega poročila o Družbi**, danes — ob Tvojem sedemdesetem življenjskem prazniku — pa naj namesto Tebe spregovorimo mi, in sicer **o Tebi** in o Tvojem dvajsetletnem blagajniškem in štiridesetletnem odborniškem delu, spregovorimo o kamenčku iz mozaika slovenske občestvenosti, ki se mu pravi **Župančev Franc z Dobrij**.

Že ime sicer pove, da v Dobrijah ni nič slabega, toda kotni vogelni kamen in župan je bil Dobračanom **Tvoj oče Dominik**, ki se je zvest svojemu imenu kot gospodar nastanil na izročilo dedov o materinskem jeziku in pribojeval vaščanom slovenski pouk, svojim sinovom pa s požrtvovalno pomočjo plemenite **Tvoje matere Helene** omogočil šolanje, da bi bili kdaj od naroda.

In kakor v Tvojih bratih tudi v Tebi starši niso zidali na pesek. Tuje okolje Te ni zbegalo kakor izgubljenega sinu, temveč Te je še bolj **priklenilo na ožji dobrijski in širši slovenski dom**.

Že v nižji gimnaziji si zapisoval narodno blago in tej ljubezni si ostal zvest, le da si jo širil in poglobljal, pri čemer so Ti bili zgled in pobuda koroški rojaki od Jarnika, Janežiča in Einspiclerja pa do Šojnika in Sketa, ker — če le česa — tega se živo zavedaš, da si **Korošec**, in si to res z dušo in telesom kot **simbol neomajne zvestobe** naših severnih bratov.

Ali je zato kaj tako čudnega, če si mladost razdajal kot **profesor** slavist v Celovcu in Velikovcu, ali je zato kaj čudnega, če si znanje in prosti čas porabljal za afirmacijo slovenske samobitnosti na Ko-

roškem, ali je — končno — zato kaj čudnega, če si bil zaradi svojih lastnosti in odlik še prav posebej poklican za odbornika v tedaj še celovški **Mohorjevi**, kjer si bil razgledan pomočnik pri sestavljanju programa in pridobivanju sodelavcev.

Ko je po prvi svetovni vojni krivična meja razkosala slovensko zemljo, si nam zlasti Ti — kar je mogoče Tvoja največja zasluga iz tistih bridkih dni — **rešil Mohorjevo**, ki Ti je bila kot žarišče slovenske ljudske omike posebno pri srcu. Ob selitvi Družbe na Prevalje si se iz Celja preselil tudi sam in si v starodavnem **Ptuju** našel **dvojno ljubezen** in svoj drugi dom.

Toda ne Tvojih ne Mohorjeve selitve še ni bilo konec. Ti si iz Ptujja odšel v Maribor in pozneje v Ljubljano, Mohorjeva pa v **Celje**, kamor si kmalu prišel za njo tudi Ti, a ne več samo kot njen odbornik, temveč kot njen **ravnatelj in upravnik**.

Če si se dotlej oklepal Mohorjeve zlasti s srcem koroškega rodoljuba, jo spoštoval zaradi njenega dela za narod in »slovenji« jezika in bil desna roka tajniku, si postal zdaj njen stvarni **steber in stažer**, ko si s tenkim čutom prisluškoval utripom in željama poverjenikov in udov in vse to s sposobnostjo vestnega gospodarja spravljal v sklad s stvarnimi možnostmi. Koliko je bilo za to treba podrobnega dela, **razuma in srca**, veš najbolje Ti sam, in če bi ti skušali o tem naštevati kaj več, bi se nam moral le dobrohotno nasmehnuti.

Izbruhnili je druga svetovna vojna, hujska od prve. Mohorjeva je bila ob vse in Ti sam si se komaj rešil v Ljubljano, kjer si potem v živ narodnostni memento izdal **slovenske starosvetnosti**, ki so ob Tvojih **storijah** izvrstna ljudska čitanka in še danes edini tovrstni strokovni svetnik.

Po drugi svetovni vojni si se vrnil v Celje, na svoj tretji dom, a si prišel na **poročišče** slovenske omike. Vandalski okupator je uničil mohorsko knjigo, zato je bilo treba **začeti znova**. In začel si in nadaljuješ in uspehi so vidni.

Prav to pa je ena izmed Tvojih značilnih koroških lastnosti: ne govoriš veliko — za človeka, ki Te ne pozna, mogoče celo premalo — toda si kakor dober stroj, ki teče tiho in neopazno, a dela brez zastoja, solidno in varno. Si za Murkom in Štrekljem najvidnejši slovenski **narodopisec**, marljiv zbiratelj in dober poznavalec naše snovne in očestvene kulture, kjer si zlasti odkril koroškega kmečkega Linhartarja in postavil na realna tla dotlej preveč romantično pojmovane običaje, a pri tem nisi suh znanstvenik, temveč kakor dobra knjiga poljuden, domač in z vso ljubeznijo vdan vsaki najmanjši drobtinici iz življenja naroda, saj si ravno Ti v naši kulturni zgodovini močno uveljavil celotno panogo **ljudske ustvarjalnosti**.

Odveč bi bilo poudarjati vse Tvoje številne zasluge, ki jih imaš kot **šolnik**, ko si vzgojil toliko in toliko mladine in ji vcepil ljubezni do znanja, do naroda in do človeka, odveč poudarjati Tvoj pionirski

in znanstveno strokovni pomen na področju slovenskega narodopisja, ko kot skopuh v sveti strasti zbiraš »blago« in pokladaš kamen do kamna, toda ne v svoje bogastvo in ne za svojo hišo, temveč za veličastno stavbo in čim popolnejšo podobo slovenske etnične samoraslosti, ne moremo pa — kot odborniki Mohorjeve — mimo Tvojega **štiridesetletnega dela pri Družbi**, ki si ji bil hrbtnica in opora, socialno čuteč — ravnatelj, vesten blagajnik in skrben lektor rokopisov, zmerom ves s srcem pri še tako preprostom sodelavniku, pri tem pa iznajdljiv in upoštevan svetovalec, saj je nekatera knjiga ne le prišla v mohorski program, temveč tudi nastala prav po **Tvoji zamisli in pobudi**.

Ko končujemo to pismo, tudi ne smemo mimo Tebe kot **človeka**, ki se dobro počutiš ob prijatelju in si sam zaželen prijatelj in tovariš, ne smemo mimo tega, kar si doslej pri svojih — sicer vestnih — poročilih o Družbi prezrl, in je zato **naša dolžnost**, da opozorimo nate kot na naš vogalni kamen in močno postavko naše bilance, ki že leta in leta prispeva k pozitivnemu saldu celotnega mohorskega delovanja. To ni obračun, je marveč stvaren proračunski pregled notranjih zalog in zdravil življenjskih moči, ki jih troiš za Družbo, ko zanjo ves **živiš**.

Srečevali se bomo še in še, pri sejah in izven njih, **vselej pa v plemeniti skrbi za ljudstvo**, zato Ti v svojem in vseh mohorjanov imenu iz srca želimo, da bi krepko zdravje še naprej ostalo **zvesto Tebi**, Ti pa naši Mohorjevi in po nji in ob nji v ponos **vsemu slovenstvu**.

V Celju, dne 20. novembra 1952.

Predsednik:

dr. Cukala Franc

Tajnik:

Stanko Cajnikar

Podpredsednik:

Dr. Stele

Odborniki:

Pfajfar Tone

Munda Matija

Beno Kotnik

Finžgar

Dr. Anton Trstenjak

Sodelavci:

Janko Moder

Slike za to številko so prispevali:

Angela Kraiger, Ivan Modrej, Franc Rotar, TKS Ravne, Jakob Svetina, Franc Golob, Rado Vončina, ki je prispeval tudi fotografijo za naslovno stran, Ervin Wlodyga, Bogdan Žolnir, Ajnžnik, Silva Breznik, Franc Kamnik, Mojca Potočnik, Marija Makarovič, Karlo Krevh, fotokrožek Šolskega centra, fotokrožek ravenske Gimnazije in fotoarhiv uredništva KF.

Rok Gorenšek

MLATEJEVA MICKA

Le malo manj kot 66 let je minilo od dneva, ko je bilo na strmih, sončnih Brdinjah rojena deklica, po rojstni hiši pri svojih hotuljskih rojakih znana kot »Mlatejeva Micka«, pri vseh ostalih, ki ste jo poznali, jo imeli radi ali jo srečevali v življenju, pa je bila bolj poznana kot Marija Svetina, po imenu, ki si ga je pridobila s poroko in s katerim je prehodila večino svoje ne ravno lahke življenjske poti.

Usode naših ljudi, rojenih proti koncu prejšnjega in v prvih desetletjih sedanjega stoletja, ljudi, ki nas v teh letih zapuščajo in odhajajo od nas za vedno, imajo nekaj skupnega. Odlikujejo se, polne so prestanega gorja, trpljenja, siromaštva in pomanjkanja, bolezní, vojnih grozot, strahu in hudega vseh vrst. In taka je bila tudi življenjska pot rajne Mlatejeve Micke.

Mlatejeva Micka

Rojena je bila v brdinjskih bregih in je že čisto mlada v polni meri spoznala delo, garanje in pomanjkanje. Komaj 6-letna je izgubila očeta, ki je padel na avstrijsko-italijanski fronti 1917. leta. Leta 1939 se je poročila z Jakobom Svetino, sosedovim Jankovim najstarejšim sinom. Ta se je še istega leta zaposlil v železarni na Ravnah. Pričela sta na svoje. Kupila sta staro Kamnikovo hišo v dolini ob Dulščici ter jo s skupnim delom obnovila. V zakonu se jima je rodilo 5 otrok.

Prišla je okupacija in boj za svobodo. Oba sta se povezala in sodelovala s partizani že od pomladi leta 1943. Mož je odšel junija leta 1944 v partizane v I. Koroški bataljon, sama pa je ostala in skrbela za družino. Skrbela pa je tudi za partizane. Vstajala je ponoči, jim kazala pot. Kdorkoli je prišel, je dobil jesti, prenočišče in karkoli je bilo mogoče. Sodelovala je, kolikor je mogla in kjer je mogla. Vsa njena družina je bila v taborišču. Mati ji je umrla v celovških zaporih. Brat ji je padel v nemški vojski prisilno mobiliziran.

Moževo mater — staro Jankinjo so obesili v gestapovskih zaporih v Dravogradu. Navkljub vsemu trpljenju in vsem preizkušnjam pa je ostala rajna Micka poštena in zavedna Slovenka in stara Hotuljka, ki je kljub temu, da je zadnja leta živela na Prevaljah, bila s srcem v Kotljah na svojih Brdinjah.

Po vojski sta z možem namreč prodala hišo ob potoku v Brdinjah, ki je bila v nevarnosti zaradi pogostih poplav, in kupila staro hišo na Prevaljah. Tudi to sta obnovila in si ponovno uredila življenje. Toda preizkušnje so se že kar vrstile. Za-

Franc Kamnik

Pevcu Feliksu Vrhovniku v slovo

V soboto 22. oktobra smo na Barbari položili k poslednjemu počitku sodelavca železarne Ravne in člana moškega pevskega zbora Fužinar pri KPD Prežihov Voranc Ravne na Koroškem — Feliksa Vrhovnika. Veliko število sodelavcev, prijateljev in znancev ga je pospremlilo na zadnji poti — dokaz, kako je bil priljubljen kot delavec, pevec in tovariš. Pri krsti mu je predsednik pevskega zbora govoril naslednje besede:

Ko se v sicer lepem, a za nas pevske tovariše žalostnem 22. oktobru poslavljamo od tebe, se nam odpirajo vrata spominov na našo skupno prehojeno pot v delovnem kolektivu, pri pevskih akcijah in v tovariški družbi.

Rojen v prijaznih Selah pri Slovenj Gradcu si prinesel s seboj na svet tudi naravni dar — veselje do petja. Že kot fantič si pri kmečkem delu in na paši znal prepevati mnoge pesmi, da si kot fant lahko sodeloval pri podoknicah ter kasneje kot pevec pri selškem pevskem zboru. Ko je na Ravnah po razpustitvi mešanega pevskega zbora nastala praznina in so leta 1969 pod okriljem društva upokojencev ustanovili nov moški pevski zbor, si bil med prvimi, ki so se včlanili vanj. S svojim lepim glasom in temperamentom, ki je bil značilen za selški okoliš, si kaj hitro pridobil simpatije pevcev in zborovodja. Ob peti obletnici obstoja pevskega zbora Fužinar si prejel srebrno GALLUSOVO priznanje za nesebično in plodno delo v pevskem zboru. Sodeloval si na številnih zborovskih nastopih, tekmovaljih in proslavah, z nami pa si bil lani in letos, čeprav že bolan, na največji slovenski pevski prireditvi v Šentvidu pri Stični in verjetno si na tihem želel dočakati deseto obletnico našega zbora.

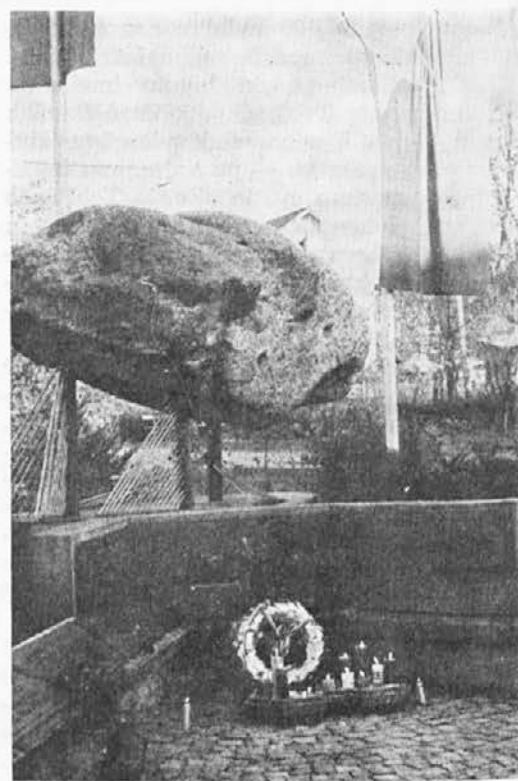
Vedeli smo, da bolehaš in da težko prihajaš na vaje, vendar smo s teboj vred živeli v upanju, da se bolezen unese in boš zopet naš.

hrbta bolezen ji je vzela sina, nato dva brata in nazadnje je neusmiljeno zgrabila še njo in ji mnogo prezgodaj uničila življenje.

Vedno je bila zavedna Slovenka, borila se je za svobodo, dokaz je tudi odlikovanje »medalja zasluge za narod«. Dobra mati in žena je bila, toda mi vsi, ki smo jo poznali, si bomo za zmeraj zapomnili njeno prijaznost, gostoljubnost in družabnost. Vsakemu je postregla po svojih močeh. To pa je lastnost, ki zraste le ob lastnem trpljenju in pomanjkanju. Lastnost, ki raste s človekom že iz njegove mladosti in njegovega okolja, kjer se je rodil in od koder izhaja.

Hvala ji za vse, kar je storila dobrega v življenju. Njen spomin bo še dolgo živel v naših srcih.

Vse je minljivo — tudi mnoge pesmi to govorijo in za slovesom ostanejo vedno le bolečine in žalost. Tudi v našem pevskem zboru bomo čutili tvojo odsotnost!

Partizanski spomenik v Kotljah

Izdaja odbor za informiranje in kulturno dejavnost Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: dipl. inž. Jože Borštner, prof. Silva Breznik, inž. Joško Kert, Marjan Kolar, Frančiška Korošec, Jože Sater, dipl. inž. Mitja Šipek, inž. Štefan Vovk, Milan Zafošnik. Lektor: Marija Potočnik. Odgovorni urednik: Jože Sater. Telefon 86 031, interni 497. Tiska CGP Mariborski tisk, Maribor.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Ur. list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, št. 421/72) prosto plačila prometnega davka.